

VOORUITZICHTEN

Economische vooruitzichten 2012-2017

Mei 2012

.be

Vooruitzichten

Een van de belangrijkste opdrachten van het Federaal Planbureau (FPB) bestaat erin de beleidsmakers te helpen anticiperen op de toekomstige evolutie van de Belgische economie.

Onder de verantwoordelijkheid van het INR maakt het FPB aldus twee keer per jaar, in februari en september, kortetermijnvoorzichten voor de Belgische economie - de *Economische begroting* - met het oog op, zoals de naam aangeeft, de opmaak van de Rijksbegroting en de controle ervan. Op verzoek van de sociale partners, publiceert het FPB in mei de *Economische middellangetermijnvoorzichten* in een internationale context. In het verlengde daarvan worden, in samenwerking met regionale instellingen, de *Regionale economische vooruitzichten* opgesteld. De *Nime Outlook* beschrijft één keer per jaar middellangetermijnvoorzichten voor de wereldeconomie. Het FPB publiceert om de drie jaar *Langetermijnenergievoorzichten voor België*. Ook om de drie jaar maakt het, in samenwerking met de FOD Mobiliteit en Vervoer, *Langetermijnvoorzichten voor transport in België*. Tot slot maakt het FPB jaarlijks in samenwerking met de ADSEI *Bevolkingsvoorzichten* op lange termijn.

Overname is toegestaan, behalve voor commerciële doeleinden, mits bronvermelding.

Verantwoordelijke uitgever: Henri Bogaert - Wettelijk depot: D/2012/7433/13

VOORUITZICHTEN

Economische
vooruitzichten
2012-2017

Mei 2012

Bijdragen

Deze publicatie werd verwezenlijkt door de leden van de Algemene Directie van het FPB:

Algemene coördinatie verzekerd door Michel Englert, Igor Lebrun en de equipe "Vooruitzichten en analyses op middellange termijn": Delphine Bassilière, Francis Bossier en Ingrid Bracke

Bijdragen:

Equipe "Kortetermijnvoorzichten en conjunctuur": Bart De Ketelbutter, Ludovic Dobbelaere en Filip Vanhorebeek

Equipe "Arbeidsmarkt": Koen Hendrickx, Maritza Lopez-Novella, Luc Masure en Peter Stockman

Equipe "Openbare financiën": Vincent Frogneux, Gina Gentil, Laurence Laloy, Thérèse Pèere en Michel Saintrain

Equipe "Sociale bescherming, demografie en toekomstverkenning": Greet De Vil, Nicole Fasquelle, Marie-Jeanne Festjens, Christophe Joyeux, Micheline Lambrecht, Bertrand Scholtus, Karel Van den Bosch, Saskia Weemaes en Peter Willemé

Vertaaldienst:

Christelle Castelain, Erik Janssens, Farid Mourabit, Mélanie Ouazzani en Patricia Van Brussel

Informaticacel:

Geert Bryon, Adinda De Saeger en Dominique Van Der Wal

Federaal Planbureau

Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel

tel.: +32-2-5077311

fax: +32-2-5077373

e-mail: contact@plan.be

<http://www.plan.be>

Inhoudstafel

1. Samenvatting	1
2. Internationale omgeving en financiële markten	13
2.1. Internationale omgeving op korte en middellange termijn	14
2.2. Risico's en onzekerheden	21
3. Macro-economische en sectorale evoluties	23
3.1. De effectieve en potentiële groei van het bbp	25
3.2. De componenten van de economische groei	27
3.2.1. Algemeen overzicht	27
3.2.2. De buitenlandse handel	28
3.2.3. De binnenlandse vraag	30
3.2.4. Evolutie per bedrijfstak	38
3.3. Prijzen en kosten	42
3.4. Institutionele sectoren	46
3.4.1. De grote evenwichten van de binnenlandse sectoren	46
3.4.2. De rekening van het buitenland	49
4. De arbeidsmarkt	53
4.1. Demografie en arbeidsaanbod	56
4.2. Loonvorming en productiviteit in de sector der ondernemingen	62
4.2.1. Loonkosten, arbeidskosten, brutolonen, loonwig	62
4.2.2. Nettoparafiscale druk op de vraagzijde van de arbeidsmarkt	68
4.2.3. Arbeidskosten per eenheid product	69
4.3. Werkgelegenheid	71
4.4. Werkloosheid en arbeidsreserve	77
4.5. Uitbreidingsvraag, vervangingsvraag en rekruteringsbehoeften	80
5. Overheidsfinanciën	87
5.1. Vorderingsaldo en overheidsschuld	89
5.1.1. Begrotingskoers bij ongewijzigd beleid	89
5.1.2. Vergelijking met de doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma	90
5.1.3. Overheidsschuld en rentelasten	91
5.2. Ontvangsten en primaire uitgaven van de overheid	93
5.2.1. Ontvangsten	93
5.2.2. Primaire uitgaven	96
5.3. Evolutie per deelsector van de overheid	99
5.3.1. Overzicht	99
5.3.2. Federale overheid	101
5.3.3. Sociale Zekerheid	107
5.3.4. Gemeenschappen en gewesten	120
5.3.5. Lagere overheid	123
6. Energieverbruik en broeikasgasemissies	125
6.1. De Belgische doelstelling binnen het Protocol van Kyoto en de Europese en Belgische doelstellingen van het Klimaat- en Energiepakket tegen 2020	126
6.1.1. De Belgische doelstelling binnen het Kyotoprotocol	126
6.1.2. De Europese en Belgische doelstellingen van het Klimaat- en Energiepakket tegen 2020	126
6.1.3. Beleid en maatregelen	127

6.2.	Evolutie van de vraag naar energie en de energiegebonden CO ₂ -emissies	129
6.2.1.	Evolutie van het energieverbruik en de energie-intensiteit van het bbp	129
6.2.2.	Evolutie van de totale energiegebonden CO ₂ -emissies en de energiegebonden CO ₂ -intensiteit van het bbp van de jaren zeventig tot de projectieperiode	130
6.2.3.	Sectorale analyse van het energieverbruik en de energiegebonden CO ₂ -uitstoot	132
6.3.	Evolutie van de niet-energiegebonden CO ₂ -emissies en overige broeikasgasemissies	137
6.3.1.	Niet-energiegebonden CO ₂ -emissies	137
6.3.2.	Emissies van CH ₄ en N ₂ O	137
6.3.3.	Emissies van gefluoreerde gassen (HFK's, PFK's en SF ₆)	139
6.4.	Totale broeikasgasemissies	140
7.	Bijlagen	143
7.1.	Belangrijkste hypothesen van de projectie	143
7.2.	Macro-economische resultaten	149
7.3.	Sectorrekeningen	155
7.4.	Openbare Financiën	160
7.5.	Resultaten per bedrijfstak	170

Lijst van kaders

KADER 1 -	Methodologie voor de opmaak van de internationale omgevingshypothese	17
KADER 2 -	Impact van de aankooprijshoogte van de dienstencheques	73
KADER 3 -	Netto-instroom, uitbreidingsvraag, vervangingsvraag en rekruteringsbehoeften	81
KADER 4 -	Impact van de pensioenhervorming in de overheidssector	106
KADER 5 -	Financiële enveloppes bestemd voor welvaartsaanpassingen	108
KADER 6 -	Bijkomend financieringsmechanisme van de ziekteverzekering, wet van 31 januari 2007	108
KADER 7 -	De modellering van de publieke gezondheidszorguitgaven	113

1. Samenvatting

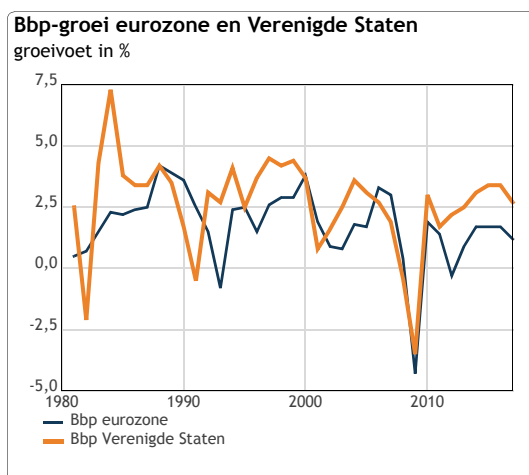
De groei van de wereldeconomie vertraagde in 2011...

De groei van de wereldeconomie vertraagde aanzienlijk in de loop van vorig jaar. In de eurozone nam de groei af van 1,9 % in 2010 tot gemiddeld 1,4 % in 2011, waarbij de economie in een recessie belandde vanaf het vierde kwartaal. Op jaarbasis was die achteruitgang ook merkbaar in de Verenigde Staten (1,7 % tegenover 3,0 % in 2010), maar in het tweede semester versnelde de groei er opnieuw. Een soortgelijke evolutie werd waargenomen in Japan, zij het iets meer uitgesproken. In de eerste jaarhelft werd dat land getroffen door de tsunami en de nucleaire ramp en in de tweede helft werd de groei ondersteund door de wederopbouw en het heropstarten van de productielijnen. Over het volledige jaar viel het bbp er echter terug met 0,7 %. Ondanks de verstrakking van hun monetair beleid zouden de opkomende landen behoorlijk blijven presteren. In totaal zou het mondiaal bbp met slechts 3,8 % zijn toegenomen in 2011, tegenover 5 % in 2010.

...en de eurozone zou een lichte recessie in 2012 niet kunnen vermijden, terwijl 2013 een schuchter herstel zou brengen.

Dit jaar zou de groei van de wereldeconomie verder vertragen tot slechts 3,3 %. Vooral de eurozone zou een zwakke groeiprestatie neerzetten als gevolg van de soevereine schulden crisis en de impact van budgettaire consolidatiemaatregelen. Daardoor zou een (lichte) recessie niet vermeden kunnen worden (-0,3 %). Er bestaan echter grote verschillen tussen de prestaties van de afzonderlijke lidstaten: terwijl Duitsland en Frankrijk nog een licht positieve groei zouden boeken, kampen de landen die het sterkst door de schulden crisis getroffen worden met een diepe recessie. De eurozone zou geleidelijk de recessie achter zich laten en, voor zover de Europese autoriteiten erin slagen de crisis te beteugelen en het vertrouwen duurzaam te herstellen, zou in 2013 een groei rond 1 % opgetekend worden voor de eurozone en de EU.

Op middellange termijn wegen de schuldafbouw en de demografische evoluties op de Europese groei...

Het macro-economisch scenario voor de periode 2014-2017 gaat uit van een mondiale bbp-groei die een geleidelijke afbouw toelaat van de aanzienlijke output gaps van de voorbije jaren. Voor de eurozone en de Europese Unie zou de jaarlijkse gemiddelde groei over die periode respectievelijk 1,6 % en 1,9 % bedragen. De groei zou minder sterk zijn dan vóór het uitbreken van de crisis, wat verklaard wordt door de gelijktijdige schuldafbouw van de financiële sector en van de overheid, alsook door minder gunstige demografische evoluties. De Amerikaanse groei zou minder te lijden hebben onder die factoren en gemiddeld meer dan 3 % bedragen tijdens de periode.

...terwijl de inflatie de door de ECB opgelegde grens niet meer zou overschrijden.

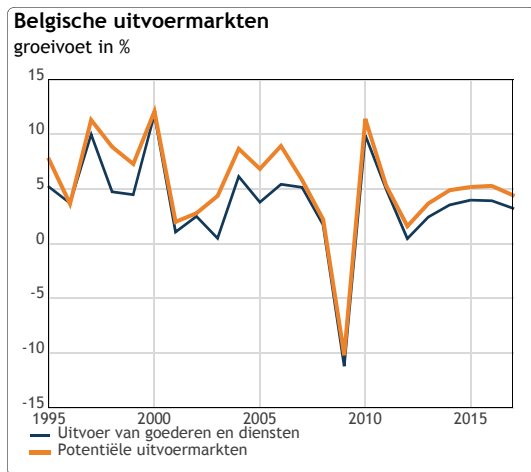
De inflatie in de eurozone, gemeten aan de hand van de geharmoniseerde index van de consumptieprijzen, trok in 2011 aan tot gemiddeld 2,7 %, als gevolg van de hogere energieprijzen en de verhoging van de indirecte belastingen in tal van lidstaten. In 2012 zou de inflatie in de eurozone geleidelijk aan afkoelen en niet meer dan 2,0 % bedragen door de zwakke conjunctuur en de prijsdaling van de niet-energetische grondstoffen. Die

vertraging zou zich doorzetten in 2013 (1,7 %) dankzij, onder meer, een daling van de olieprijs. Hoewel die laatste vanaf 2014 geleidelijk aan toenemen in reële termen, zou de inflatie de door de ECB opgelegde grens van 2 % niet meer overschrijden tijdens de resterende projectieperiode.

De risico's verbonden aan dat internationaal scenario blijven evenwel groot.

Het voornaamste risico voor de groeivoorzichten wordt gevormd door de soevereine schuldencrisis en de evolutie van de financiële sector in de eurozone. Als de schuldencrisis nog verergert, zou dat kunnen leiden tot een strenge kredietrantsoenering en een sterke daling van de binnenlandse vraag, gevolgd door een nieuwe en zware recessie die mogelijk ook de sterkste eurolanden raakt. Een ander belangrijk risico heeft betrekking op de escalatie van geopolitieke spanningen die de olieprijs tot ongeziene niveaus kunnen opvoeren, wat uiteraard zou wege op de mondiale economische groei.

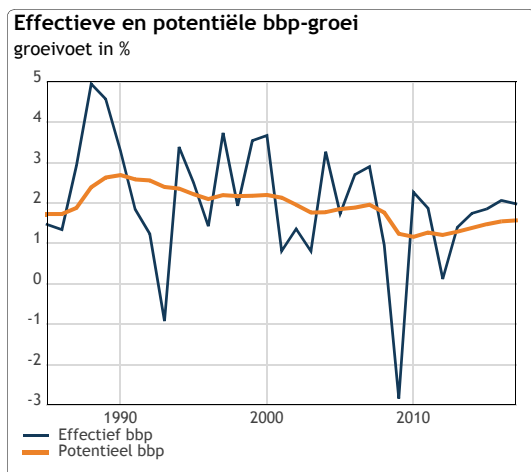
De groei van de potentiële uitvoermarkten van België zou zich, na een forse vertraging in 2012, geleidelijk herstellen...

De groei van de potentiële uitvoermarkten van België vertraagde tot 5,3 % in 2011 en zou verder terugvallen tot slechts 1,6 % in 2012. Door het voorzichtig Europees herstel zou de groei van de potentiële uitvoermarkten in 2013 aantrekken tot 3,7 %. Dat herstel zou zich voortzetten in 2014, maar de gemiddelde jaarlijkse groei zou tot 2017 beperkt blijven tot ongeveer 5 %. Wegens de eerder aangehaalde factoren zou de groei lager zijn dan vóór het uitbreken van de economische en financiële crisis. In die context zou de uitvoergroei op jaarbasis gemiddeld 2,9 % bedragen over de periode 2012-2017, wat betekent dat het verlies aan marktaandeel aanhoudt (1,3 procentpunt per jaar). Het structureel verlies aan uitvoermarktaandeel

zou toe te schrijven zijn aan de opkomst van nieuwe uitvoerende landen maar ook aan een ongunstige "product mix", aangezien de Belgische economie vooral gespecialiseerd is in producten met een zwakke groei.

...en de evolutie van de Belgische economische groei bepalen...

Tegen die achtergrond viel het Belgisch bbp licht terug in de tweede jaarhalf van 2011, maar dankzij een sterk jaarbegin bedroeg de groei op jaarbasis toch 1,9 %. Rekening houdend met een Europese conjunctuur die slechts geleidelijk herneemt en met de reeds genomen besparingsmaatregelen van de federale overheid, zou de Belgische economische activiteit zich begin 2012 stabiliseren en vervolgens een lichte, uitvoergeleide groei laten optekenen. Op jaarbasis zou de economische groei dit jaar beperkt blijven tot 0,1 %. De Belgische groei zou pas vanaf 2013, en vooral vanaf 2014, aantrekken onder impuls van het herstel van de uitvoermarkten, maar niet meer significant boven 2 % uitkomen. Ondanks die relatief zwakke groei zou

de negatieve output gap geleidelijk verkleinen. De potentiële groei, die terugviel tot 1,2 % als gevolg van de financiële crisis, zou op het einde van de projectieperiode immers niet meer dan 1,5 % bedragen.

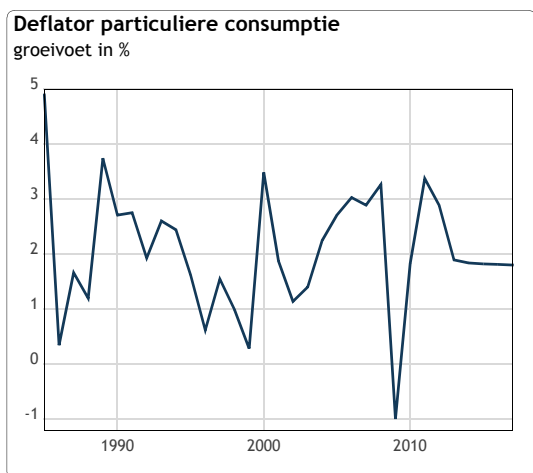
...aangezien de binnenlandse vraag een gelijkaardige evolutie volgt.

Het algemeen klimaat van onzekerheid en pessimisme zou zich vertalen in een stagnering van de binnenlandse vraag in 2012. Alle componenten zouden worden aangetast en een bijna-nulgroei laten optekenen, met uitzondering van de overheidsinvesteringen die sterk toenemen in dit verkiezingsjaar. In navolging van de verbetering van de internationale en Europese conjunctuur, zou de Belgische binnenlandse vraag, bij ongewijzigd budgettair beleid, aan kracht winnen in 2013 (1,0 %). Met uitzondering van de overheidsinvesteringen geldt dat voor alle bestedingscomponenten, al neemt de particuliere consumptie amper toe (0,3 %), in tegenstelling tot de overheidsconsumptie (2,2 %) en de bedrijfsinvesteringen (2,7 %). Onder impuls van de consumptieve bestedingen van de particulieren (1,0 %) zou de groei van de binnenlandse vraag verder aantrekken in 2014 (1,3 %). Vanaf 2015 zou de binnenlandse vraag, bij ongewijzigd budgettair beleid, opnieuw aanknopen met een groeitempo van ongeveer 1,7 % per jaar.

Het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland neemt verder af in 2012, maar herstelt zich op middellange termijn...

Het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland zou, na een eerste daling tot 2,0 % van het bbp in 2011, verder afnemen tot 1,4 % van het bbp in 2012. Die terugval kan verklaard worden door enerzijds de forse stijging van de internationale energieprijzen en anderzijds door een zeer zwakke volumegroei van de uitvoer van goederen en diensten als gevolg van een slabakkende buitenlandse vraag. Het geleidelijk herstel van de buitenlandse vraag na 2012 zou gunstig zijn voor de uitvoer en, in het verlengde daarvan, de lopende rekening van de betalingsbalans. In de veronderstelling dat de stijging van de invoerprijzen beperkt blijft, zou het lopend extern overschot zich tegen 2017 herstellen tot 2,4 % van het bbp.

...tegen de achtergrond van een tijdelijke inflatieversnelling als gevolg van de stijging van de olieprijs.

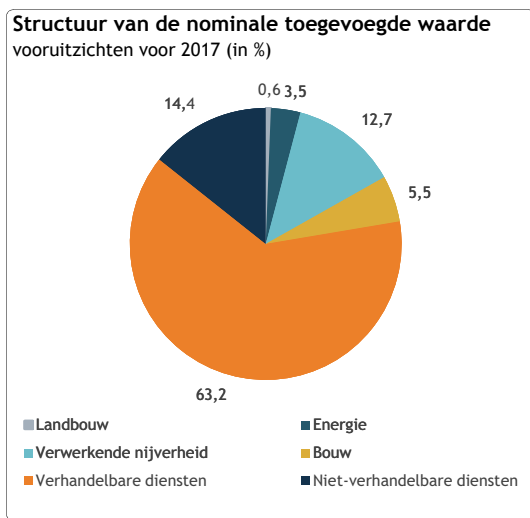
Het indexcijfer van de consumptieprijzen nam in 2011 toe met 3,5 % (t.o.v. 2,2 % in 2010). Die ontwikkeling is grotendeels toe te schrijven aan duurdere energieproducten, maar weerspiegelt ook een meer dynamische groei van de binnenlandse kosten. De toename van de gezondheidsindex, die geen rekening houdt met het prijsverloop van benzine en diesel, bleef beperkt tot 3,1 %. In 2012 zou de inflatie hoog blijven (2,9 %) door een verdere prijsstijging van de energieproducten, de depreciatie van de euro ten opzichte van de dollar en verhogingen van de indirecte belastingen. De toename van de gezondheidsindex zou beperkter blijven (2,7 %). De inflatie zou vanaf volgend jaar beduidend lager liggen. In 2013 zou ze uitkomen op 1,9 %

en over de periode 2014-2017 zou ze zich stabiliseren op gemiddeld 1,8 %. Die inflatie-afkoeling vloeit voornamelijk voort uit de prijsdaling van ruwe olie in 2013, gevolgd door een beperkte stijging tussen 2014 en 2017.

Alle bedrijfstakken zouden worden getroffen in 2012 en zich vervolgens gematigd herstellen...

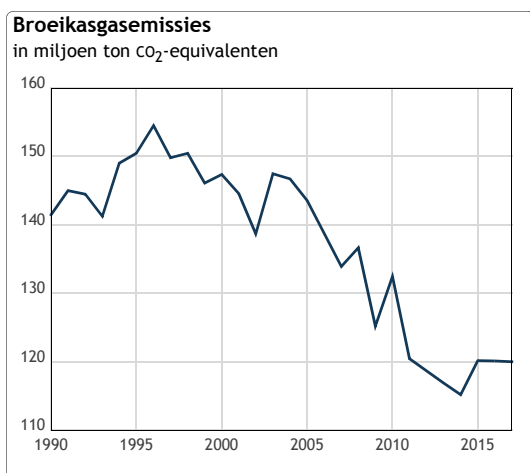
De verwerkende nijverheid kon in 2011 nog profiteren van het herstel dat in het voorgaande jaar werd ingezet en zag haar toegevoegde waarde op jaarbasis toenemen met 3,8 %. Dit jaar zou de toegevoegde waarde echter een lichte daling optekenen (-0,4 %) in het kielzog van de verslechtering van de internationale context. De marktdiensten, die minder onderhevig zijn aan uitvoercycli, zouden aan de recessie ontsnappen, maar de groei van hun toegevoegde waarde zou beperkt blijven tot 0,3 %, in lijn met de stagnerende binnenlandse vraag. De groei zou aantrekken vanaf 2013, maar over de periode 2013-2017 gemiddeld niet meer dan 1,6 % bedragen voor de verwerkende nijverheid en 2,1 % voor de marktdiensten.

...en de tertiërisering van de Belgische economie zou zich voortzetten, maar duidelijk vertraagd.

Die volumegroei heeft, gekoppeld aan de prijzen van de toegevoegde waarde, uiteraard gevolgen voor de structuur van de Belgische economie. In de periode 2012-2017 zou het economisch gewicht van de marktdiensten verder toenemen, maar duidelijk trager dan in het afgelopen decennium. Hun nominaal aandeel in de totale toegevoegde waarde zou stijgen van 62,4 % in 2011 tot 63,2 % in 2017. Tijdens die periode brokkelt het aandeel van de verwerkende nijverheid af van 13,4 % tot 12,7 %. Het aandeel van de niet-verhandelbare diensten zou zich tijdens de projectieperiode stabiliseren op ongeveer 14,5 %.

België zou zijn doelstelling binnen het Kyoto-protocol kunnen behalen mits het gebruik van flexibiliteitsmechanismen voor de non-ETS-sectoren...

Tijdens de periode 2008-2012 zou de Belgische BKG-uitstoot gemiddeld ongeveer 127 miljoen ton CO₂-equivalenten per jaar bedragen, of gemiddeld 8 miljoen ton minder dan de doelstelling uit het Kyoto-protocol. Dat die doelstelling bereikt is, betekent niet noodzakelijk dat de verplichtingen uit het Nationaal Toewijzingsplan 2008-2012 vervuld zijn. Hoewel de uitstoot van de industriële installaties die onder het Europees systeem van Emissiehandel (ETS) vallen onder het toegelaten plafond zou blijven, zouden de sectoren die niet onder die reglementering vallen het per saldo toegewezen plafond overschrijden. Op basis van dit verschil zal België een inschatting maken van de hoeveelheid flexibiliteitsmechanismen die het zal aanwenden om aan de verplichtingen te voldoen.

...maar er zijn nog inspanningen nodig om alle doelstellingen tegen 2020 te halen.

Tegen 2020 zal België ook moeten voldoen aan een aantal doelstellingen in het kader van het Europees Klimaat- en Energiepakket. De Europese reductiedoelstelling voor de sectoren die onderworpen zijn aan het ETS bedraagt 21 % ten opzichte van het niveau van 2005. Volgens de huidige projectie zou de daling tegen 2017 voor België meer dan 25 % bedragen ten opzichte van het referentiejaar. De sectoren die niet deelnemen aan het ETS zijn ook verplicht hun emissies te verlagen tegen 2020. In dat verband kreeg België een doelstelling van -15 % (ook ten opzichte van 2005) toegewezen. Tegen 2017 zou die daling, bij ongewijzigd beleid, slechts 7,1 % bedragen, wat erop wijst dat er nog aanzienlijke inspanningen nodig zijn. Dezelfde vaststelling geldt voor de doelstelling van een aandeel van 13 % hernieuwbare energie in het bruto energie-eindverbruik en een aandeel van minimaal 10 % hernieuwbare brandstoffen in het totale verbruik van de vervoerssector. Die aandelen zouden, nog steeds bij ongewijzigd beleid en zonder het gebruik van hernieuwbare elektriciteit voor transport mee in rekening te brengen, respectievelijk 9,5 % en 6 % bedragen in 2017.

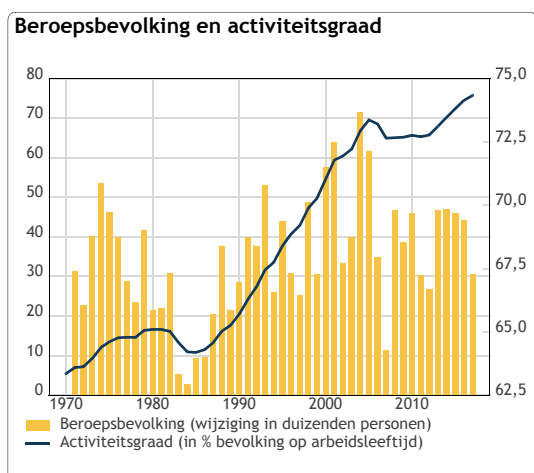
De loonstijging zou in 2012 vooral bepaald worden door de indexerings...

Overeenkomstig de wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen hebben de sociale partners midden januari 2011 een ontwerp van interprofessioneel akkoord gesloten voor de periode 2011-2012. Dat ontwerp (uitgevoerd door de federale regering) begrenst de verhoging van de brutolonen vóór indexerings tot 0,3 % in 2012. De zwakke conjunctuur zou echter gepaard gaan met een licht negatieve loondrift (-0,2 %). Dat zou de toename van de bruto-uurlonen vóór indexerings beperken tot 0,1 %. Gegeven een indexerings van 3,3 % en een licht opwaarts effect van de werkgeversbijdragevoeten, zou de stijging van de uurloonkosten 3,6 % bereiken.

...maar daarna tekenen er zich beperkte groeimarges af voor de reële lonen.

Vanaf 2013 zou de groei van de uurloonkosten meer in lijn liggen van de macro-economische determinanten en de evolutie van de werkloosheid. Over de periode 2013-2017 zou die groei beperkt blijven tot gemiddeld 2,7 % op jaarbasis. Rekening houdend met een inflatie die opnieuw onder de grens van 2 % duikt, zou het brutoloon per uur vóór indexerings stijgen met ongeveer 0,8 % per jaar. Met een productiviteitsgroei van ongeveer 0,8 % per jaar, impliceert ons scenario een jaarlijkse groei van de loonkosten per eenheid product van 1,8 %, in lijn met de ECB-inflatiedoelstellingen.

Ondersteund door de structurele hervormingen, zou de beroepsbevolking sterk blijven toenemen...

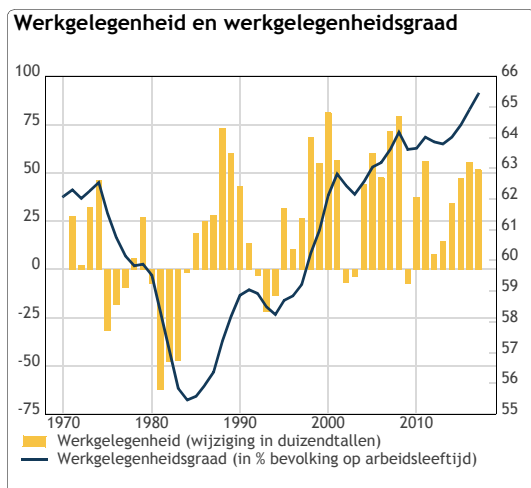
Over de periode 2012-2017 zou de beroepsbevolking aangroeien met 241 000 personen, en dat ondanks een groei-erzwakking van de bevolking op arbeidsleeftijd (gemiddeld 0,4 % per jaar). Die stijging van de bevolking op arbeidsleeftijd (+166 000 personen over de periode 2012-2017) zou historisch gezien echter aanzienlijk blijven en ondersteund worden door een positief migratiesaldo. De vertraging van de demografische bijdrage zou meer dan goedgemaakt worden door een dynamischer verloop van de activiteitsgraden, waarbij er zich belangrijke toenames blijven voordoen in de leeftijdsklassen van de 49-plussers. De structurele hervormingen die de regering in december van vorig jaar aanvatte, zouden zowel opwaartse effecten

(hervorming van pensioenen, TBS-stelsel in het onderwijs en brugpensioenen, verstrenging van de voorwaarden voor loopbaanonderbreking) als neerwaartse effecten (hervorming stelsel van wachtuitkeringen – voortaan inschakelingsuitkeringen – voor jongeren) hebben op het arbeidsaanbod, maar de netto-impact zal ongetwijfeld positief zijn. Hij wordt geraamd op iets minder dan 58 000 personen tegen 2017 en is geconcentreerd in de hogere leeftijdsklassen (58-64 jaar). De globale activiteitsgraad zou vervolgens stijgen van 72,8 % dit jaar tot 74,3 % in 2017.

Een zwakke toename van de werkgelegenheid in 2012-2013...

De totale binnenlandse werkgelegenheid zou dit jaar toenemen met 8 000 eenheden en volgend jaar met 14 000 eenheden. Die geringe werkgelegenheids groei wordt voornamelijk verklaard door de zwakke economische conjunctuur, maar tevens door de terugval van de werkgelegenheid bij de overheid in die periode (-1 500 personen) die contrasteert met de stijging over de afgelopen 10 jaar (ruim + 9 000 op jaarbasis). De dienstenchequewerkgelegenheid zou tijdens die twee jaar daarentegen toenemen met bijna 20 000 eenheden.

...maar opnieuw een groei rond 1 % per jaar vanaf 2014.

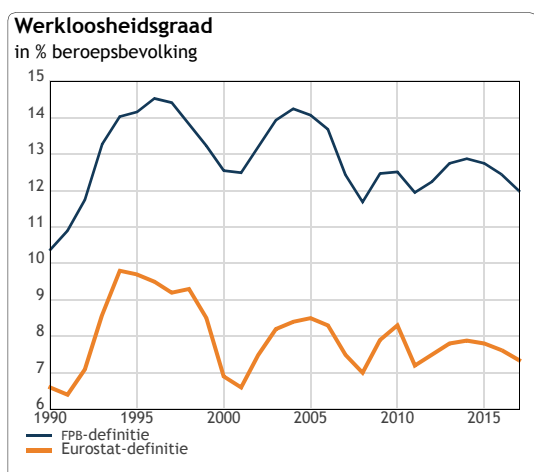

Aangezien de toegevoegde waarde vanaf 2014 opnieuw sterker toeneemt, in het bijzonder in de marktsector, zou de totale werkgelegenheid stijgen met gemiddeld ongeveer 1 % per jaar, of een groei van 188 000 banen op vier jaar. De marktdiensten blijven de belangrijkste motor voor die groei (+190 000 banen), terwijl het banenverlies in de verwerkende nijverheid beperkt zou blijven tot 17 000 eenheden. De jobcreatie zou ook opnieuw toenemen in de bouwnijverheid (+11 000) en bij de overheid (+20 000). De groei van de overheidstewerkstelling zou zich integraal situeren in het onderwijs – gelet op de toename van de schoolbevolking – en bij de lagere overheid. De werkgelegenheidsgraad¹, die vorig jaar met 64,0 % opnieuw in de buurt kwam van zijn hoogtepunt van vóór de financiële

crisis (64,2 %), zou dit en volgend jaar weer dalen, maar daarna opnieuw stijgen tot 65,4 % tegen 2017. De werkgelegenheidsgraad, zoals bepaald in het kader van de EU2020-strategie (gemeten op basis van de Enquête naar arbeidskrachten; leeftijdscategorie 20-64 jaar), zou toenemen van 67,3 % in 2011 tot 68,5 % in 2017, wat nog ver onder de doelstelling ligt van 73,2 % die België beoogt tegen 2020.

1. Administratief concept, gemeten als de verhouding tussen het totale aantal werkende personen (met inbegrip van de 65-plussers) en de bevolking tussen 15 en 64 jaar.

De werkloosheidsgraad zou eerst nog stijgen en pas vanaf 2015 langzaam dalen.

Het aantal werklozen¹ zou fors toenemen over de periode 2012-2014 (+64 000 personen) als gevolg van de zwakke economische groei tijdens de eerste twee jaren en de impact van de hervormingen, voornamelijk de verhoging van de instapleeftijd voor vervroegd pensioen, die zich vanaf 2013 al begint te manifesteren. De werkloosheidsgraad zou daardoor stijgen van 11,9 % in 2011 tot 12,9 % in 2014. In de jaren daarna groeit de werkgelegenheid sterker, maar houdt ook de verdere expansie van het arbeidsaanbod aan, waarbij de hervorming van de brugpensioenregeling nu voelbaar wordt. Het extra arbeidsaanbod zal slechts langzaam omgezet worden in bijkomende werkgelegenheid, zodat de afname van de werkloosheid in de pe-

riode 2015-2017 beperkt blijft tot 33 000 personen. Over de volledige projectieperiode zou het aantal werklozen toenemen van 628 000 personen in 2011 tot 659 000 in 2017. De hervorming van het systeem van wachtuitkeringen voor jongeren die hun studies beëindigen, zou er niettemin voor zorgen dat het aantal werkloze uitkeringsstrekkers terugvalt met 20 000 personen tegen 2017. Tot slot merken we op dat de geharmoniseerde Eurostat-werkloosheidsgraad (gemeten op basis van de Enquête naar arbeidskrachten) 7,3 % zou bedragen in 2017, tegenover 7,2 % in 2011.

De vergrijzing van de werkzame bevolking zet druk op de vervangingsvraag, die echter in toom wordt gehouden door de recente hervormingen.

De vergrijzing van de werkzame bevolking blijft opwaartse druk zetten op de 'vervangingsvraag' (aanwervingen om 49-plussers die uitstromen uit de werkgelegenheid te vervangen), hoewel de recente arbeidsmarkthervormingen er toch in zouden slagen die druk op middellange termijn enigszins in toom te houden. De totale rekruteringsbehoeften gericht naar de klasse 15-49 jaar zouden jaarlijks 125 000 personen bedragen, waarvan het merendeel (72 %) nodig is om uitstromende 49-plussers te vervangen. Puur kwantitatief zou het aantal instromers in de beroepsbevolking tijdens die periode (141 000 personen per jaar) echter ruimschoots volstaan om tegemoet te komen aan die behoeften, ook al omdat relatief omvangrijkere cohorten dan in het recente verleden doorstromen op de belangrijkste instapleeftijden in het arbeidsaanbod.

De begroting 2012 zou voldoen aan de doelstelling van het Stabiliteitsprogramma...

De begrotingsmaatregelen van de nieuwe federale regering en de voortzetting van de begrotingsconsolidatie van de gefedereerde entiteiten verklaren het aanzienlijk slinkende tekort van de gezamenlijke overheid in 2012. Het overheidstekort zou dalen van 3,7 % in 2011 tot 2,6 % van het bbp dit jaar², waardoor het voldoet aan de doelstelling van het Stabiliteitsprogramma. Onder impuls van de genomen maatregelen zouden de ontvangsten stijgen met 2 procentpunt van het bbp, voornamelijk op federaal niveau. De (para-)fiscale druk zou daardoor een historisch hoog peil bereiken. Ook de niet-fiscale ontvangsten, die reeds in 2011 zeer hoog waren, nemen verder toe in 2012. Ook de uitgaven stijgen ten opzichte van het bbp, maar in mindere mate (iets minder dan 1 procentpunt van het bbp). De stijging van de uitgavenquote kan vooral toegeschreven worden aan een noemereffect (gezien de economische nulgroei), aan de indexeringseffecten van de sociale uitkeringen en bezoldigingen (gezien de eerder hoge inflatie sinds 2011) en aan de stijging van de rentelasten.

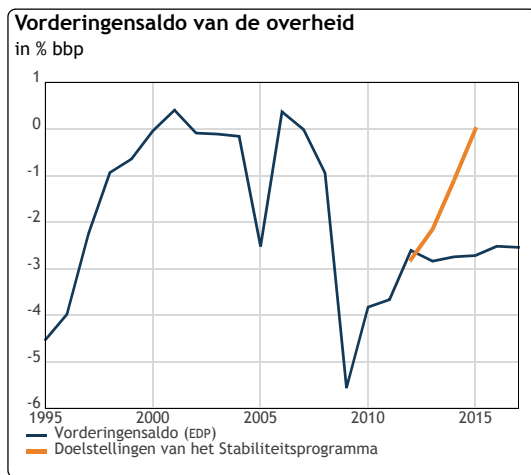
1. Administratief concept, inclusief de volledige uitkeringsgerechtigde niet-werkzoekende werklozen.

2. Volgens de definitie conform de procedure bij buitensporige tekorten (EDP) en rekening houdend met de revisie van de rekening van de lagere overheid.

...maar zonder bijkomende maatregelen zou het tekort opnieuw toenemen in 2013...

Bij ongewijzigd beleid zou het tekort van de gezamenlijke overheid in 2013 opnieuw toenemen tot 2,8 % van het bbp. Die toename stemt nagenoeg overeen met de positieve impact van eenmalige factoren op de niet-fiscale ontvangsten in 2012. De inkomstendaling zou nog groter zijn geweest zonder de maatregelen die reeds tijdens het begrotingsconclaaf voor de initiële begroting 2012 werden genomen voor het jaar 2013 (op het vlak van de personenbelastingen). De totale uitgaven zouden, uitgedrukt in procent van het bbp, echter onveranderd blijven in 2013. Gelet op de nog steeds bescheiden economische groei, zou de ratio van de socialezekerheidsuitgaven gevoelig toenemen. De investeringen van de lagere overheid zouden, daarentegen, terugvallen na de gemeenteraadsverkiezingen.

...en zich stabiliseren op middellange termijn.

Tussen 2014 en 2017 zouden de totale ontvangsten zich stabiliseren in procent van het bbp. De heffingen op de inkomens van de gezinnen zouden iets sneller toenemen dan het bbp, maar de indirecte belastingontvangsten zouden dalen. Op middellange termijn zouden de uitgaven nauwelijks afnemen in procent van het bbp, aangezien de verlaging van de werkingskosten van de overheid en van de niet-sociale overdrachten gecompenseerd wordt door de stijging van de socialezekerheidsuitgaven. Het begrotingstekort zou bijgevolg weinig veranderen en, zonder bijkomende maatregelen, niet onder de grens worden teruggebracht die de toepassing van de procedure bij buitensporige tekorten voorkomt. Die stabilisering van het

nominaal begrotingstekort betekent een verslechtering in structurele termen, daar de negatieve output gap na 2013 kleiner wordt. Aangezien het Stabiliteitsprogramma van België een terugkeer naar een nominaal begrotingsevenwicht in 2015 voorziet, is er bijgevolg nood aan bijkomende consolidatiemaatregelen voor ongeveer 11 miljard euro.

Binnen Entiteit I zou de sociale zekerheid opnieuw deficitair worden vanaf 2015...

De sociale zekerheid is de enige deelsector waarvan de uitgaven sneller groeien dan het bbp, in het bijzonder de uitgaven voor pensioenen en gezondheidszorg, ondanks een terugloop van de uitgaven voor werkloosheid en brugpensioenen door de hervormingen in dat domein. Het is niettemin de federale overheid die, alszins tot 2014, het tekort van de sociale zekerheid als gevolg van een groeiverschil tussen de uitgaven en de eigen inkomsten, voor haar rekening neemt in de vorm van een begrotingsevenwichtsdotatie. Als de evenwichtsdotatie niet wordt verlengd, zou de sociale zekerheid vanaf 2015 opnieuw een tekort vertonen van 1,5 % van het bbp. Het tekort is des te groter omdat de regering de norm voor de alternatieve financiering van de gezondheidszorg heeft verlaagd. Het tekort van de federale overheid zou daardoor dalen van 2,7 % van het bbp in 2014 tot 1,3 % in 2015 en daarna heel langzaam blijven afnemen.

...terwijl Entiteit II opnieuw zou aanknopen met een evenwicht.

In de veronderstelling dat het sinds de crisis gevoerde restrictieve begrotingsbeleid wordt voortgezet, de huidige financieringsmechanismen behouden worden en geen lasten worden overgedragen¹, zou het saldo van de deelsector van de gemeenschappen en de gewesten, dat nog licht deficitair is tijdens de periode 2012-2014, geleidelijk aan opnieuw een evenwicht bereiken en zelfs een overschot van ongeveer 0,2 % van het bbp boeken op het einde van de projectieperiode. Bij ongewijzigde fiscaliteit en op voorwaarde dat de uitgaventrends van de afgelopen jaren zich voortzetten, zou de rekening van de lagere overheid dicht bij een evenwicht blijven. In de aanloop naar verkiezingsjaren zou de lagere overheid, rekening houdend met de electorale cyclus van de investeringen, wel opnieuw een tekort vertonen.

De overheidsschuld in procent van het bbp zou dalen op middellange termijn.

De schuldgraad neemt nog toe in 2012, ondanks de vermindering van het tekort, rekening houdend met de Belgische deelname aan de Europese mechanismen aangaande het beheer van de crisis van de staatsschulden in de eurozone. In die omstandigheden zou de geconsolideerde brutoschuld toenemen van 97,9 % van het bbp in 2011 tot 98,8 % dit jaar. Vanaf 2013 zou de schuldgraad langzaam dalen onder impuls van een klein primair overschot en een vrij gematigde impliciete rentevoet die, hoewel licht stijgend, onder de nominale economische groei zou blijven. De projectie weerhoudt bovendien ook de technische hypothesen van de federale en Vlaamse begrotingen aangaande de geleidelijke terugbetaling door KBC van de bekomen financiële steun. De geconsolideerde brutoschuld zou bijgevolg niet meer dan 94,2 % van het bbp bedragen in 2017.

De 'Economische Vooruitzichten 2012-2017' werden opgesteld aan de hand van de beschikbare informatie op 23 april 2012.

1. De vooruitzichten houden geen rekening met de impact van de hervorming van de Bijzondere Financieringswet, waartoe beslist werd in het kader van het Institutioneel Akkoord voor de Zesde Staatshervorming, maar waarvan alle parameters en de inwerkingtreding nog niet definitief vastgelegd zijn.

TABEL 1 - Voornaamste macro-economische resultaten

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Gemiddelde van de periodes 2006-2011 2012-2017	
Vraag en productie (kettingeuro's, referentiejaar 2005)^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren ^a	0,9	-0,1	0,3	1,0	1,4	1,6	1,7	1,6	1,0
- Consumptieve bestedingen van de overheid	0,5	0,5	2,2	1,7	1,7	1,7	1,7	1,1	1,6
- Bruto-investeringen	5,2	0,4	1,3	1,5	2,3	2,3	2,6	1,2	1,7
. Ondernemingen ^b	9,1	1,0	2,7	2,5	2,6	2,9	2,6	2,1	2,4
. Overheid	6,7	6,1	-8,7	-5,8	2,6	0,8	8,2	1,4	0,5
. Woongebouwen	-3,7	-2,7	1,1	1,4	1,3	1,2	1,3	-0,7	0,6
- Voorraadwijziging ^c	0,3	0,0	0,0	-0,0	-0,1	-0,0	-0,0	0,1	-0,0
- Totale binnenlandse vraag	1,7	0,2	1,0	1,3	1,6	1,7	1,9	1,3	1,3
- Uitvoer van goederen en diensten	5,0	0,5	2,4	3,6	4,0	3,9	3,3	2,7	2,9
- Totale finale vraag	3,2	0,3	1,7	2,3	2,7	2,8	2,6	1,9	2,1
- Invoer van goederen en diensten	5,2	0,5	2,0	3,0	3,7	3,6	3,2	2,8	2,7
- Bruto binnenlands product	1,9	0,1	1,4	1,7	1,9	2,1	2,0	1,3	1,5
- Bruto binnenlands product (lopende prijzen)	4,2	2,3	3,5	3,7	3,7	3,9	3,8	3,4	3,5
- Reëel bruto nationaal inkomen	0,9	-0,5	1,7	1,6	1,5	1,7	1,7	1,1	1,3
Prijzen en kosten^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren	3,4	2,9	1,9	1,8	1,8	1,8	1,8	2,2	2,0
- Gezondheidsindex	3,1	2,7	2,0	1,8	1,8	1,8	1,8	2,2	2,0
- Bruto-investeringen	2,2	2,1	1,7	1,8	1,9	1,9	1,9	2,4	1,9
- Uitvoer van goederen en diensten	5,1	3,9	1,7	2,0	2,1	2,1	2,1	2,2	2,3
- Invoer van goederen en diensten	6,7	4,6	1,2	2,2	2,4	2,4	2,3	2,7	2,5
- Ruilvoet	-1,6	-0,7	0,4	-0,1	-0,3	-0,3	-0,3	-0,4	-0,2
- Bruto binnenlands product	2,3	2,2	2,1	1,9	1,8	1,8	1,8	2,0	1,9
- Langetermijnrente (10j.)									
. Nominaal	4,2	3,5	3,4	3,5	3,7	3,8	3,9	4,0	3,6
. Reëel	0,8	0,6	1,5	1,7	1,9	2,0	2,1	1,8	1,6
- Kortetermijnrente (certificaten, 3m.)									
. Nominaal	1,0	0,4	0,8	1,2	1,7	2,2	2,6	2,1	1,5
. Reëel	-2,4	-2,5	-1,2	-0,7	-0,2	0,3	0,8	-0,1	-0,6
Werkgelegenheid									
- Werkgelegenheid (in duizendtallen)	4547,3	4555,1	4569,4	4603,6	4650,5	4705,8	4757,4	4441,4	4640,3
. Wijziging in duizendtallen	56,1	7,8	14,3	34,2	46,9	55,3	51,6	47,2	35,0
. Wijziging in %	1,2	0,2	0,3	0,7	1,0	1,2	1,1	1,1	0,8
- Werkloosheid, definitie FPB (in duizendtallen)	627,7	646,7	679,1	691,9	691,0	679,9	658,9	642,8	674,6
. Wijziging, in duizendtallen	-26,0	19,0	32,4	12,8	-1,0	-11,1	-21,0	-13,7	5,2
- Werkloosheidsgraad, definitie FPB	11,9	12,2	12,7	12,9	12,7	12,4	12,0	12,5	12,5
- Werkzoekenden (in duizendtallen)	544,7	568,7	600,6	612,4	609,1	596,6	575,3	544,1	593,8
. Wijziging, in duizendtallen	-19,9	24,0	31,9	11,8	-3,3	-12,5	-21,2	-6,6	5,1
- Productiviteit per uur (marktbedrijfstakingen) ^(*)	0,1	0,1	0,5	0,9	1,0	0,9	0,9	0,4	0,7
Inkomens									
- Reëel uurloon (marktbedrijfstakingen) ^(*)	-0,8	0,6	1,0	1,0	0,8	0,7	0,8	0,2	0,8
- Loonkosten per eenheid product (marktbedrijfstakingen) ^(*)	2,5	3,4	2,5	1,9	1,5	1,5	1,7	2,3	2,1
- Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren ^(*)	1,2	-1,0	1,2	1,6	1,5	1,7	1,8	1,8	1,1
- Spaarquote van de particulieren ^a	16,4	15,6	16,3	16,8	16,9	16,9	16,9	16,6	16,6
- Loonmassa in % van het nationaal inkomen	50,7	51,3	51,3	51,4	51,3	51,3	51,4	50,6	51,3
- Winstmarge van de ondernemingen ^d	30,7	29,8	29,9	30,0	30,2	30,4	30,5	30,1	30,1
- Brutorendement van de kapitaalvoorraad ^e	16,6	15,9	16,1	16,3	16,5	16,6	16,7	16,1	16,3

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Gemiddelde van de periodes	
								2006-2011	2012-2017
Overheidsfinanciën									
- Verplichte afhoudingen(**)	43,4	45,0	44,9	44,9	45,0	45,0	45,1	43,3	45,0
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gezamenlijke overheid ^f									
. in miljard euro	-13,5	-9,8	-11,1	-11,1	-11,4	-11,0	-11,5	-8,0	-11,0
. in % van het bbp	-3,7	-2,6	-2,8	-2,7	-2,7	-2,5	-2,5	-2,3	-2,7
- Overheidsschuld ^f									
. in % van het bbp	97,9	98,8	97,8	97,3	96,4	95,2	94,2	91,9	96,6
Verrichtingen met het buitenland									
- Netto-uitvoer									
. in miljard euro	5,2	3,0	6,0	7,8	8,3	8,9	8,6	8,7	7,1
. in % van het bbp	1,4	0,8	1,5	1,9	2,0	2,0	1,9	2,6	1,7
- Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland									
. in miljard euro	7,4	5,2	8,1	9,9	10,5	11,3	11,0	8,1	9,3
. in % van het bbp	2,0	1,4	2,1	2,4	2,5	2,6	2,4	2,4	2,2
Groei van de bedrijfstakken(**) (toegevoegde waarde tegen basisprijzen in volume)									
- Industrie (totaal), waarvan	2,8	-0,4	0,8	1,4	1,6	1,8	1,7	0,7	1,1
. Verwerkende nijverheid	3,8	-0,4	0,7	1,6	2,1	2,2	1,6	-0,3	1,3
. Bouw	3,3	-0,9	1,4	1,6	1,7	1,8	2,3	2,2	1,3
- Marktdiensten, waarvan	2,3	0,3	1,6	2,1	2,2	2,4	2,2	1,8	1,8
. Vervoer en communicatie	2,0	-0,2	1,8	2,4	2,6	2,7	2,5	0,1	1,9
. Overige marktdiensten ^g	2,3	0,4	1,5	2,1	2,2	2,3	2,2	2,1	1,8
Niet-verhandelbare diensten	-0,0	-0,1	1,8	1,3	1,3	1,4	1,4	0,4	1,2

a. Huishoudens en izw's ten behoeve van de huishoudens.

b. Exclusief de investeringen van bepaalde overheidsbedrijven die opgenomen zijn in de bruto-investeringen van de overheid.

c. Bijdrage tot de bbp-groei.

d. Bruto-exploitatieoverschot in % van de toegevoegde waarde tegen basisprijzen - marktsector zonder landbouw.

e. Bruto-exploitatieoverschot in % van de kapitaalvoorraad tegen vervangingskost - marktsector zonder landbouw.

f. EDP definitie (procedure bij buitensporige tekorten); houdt rekening met de methodologische herziening van de rekening van de lagere overheid (door het INR).

g. Inclusief handel en horeca, krediet en verzekeringen, gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening.

(*) Groeivoeten in %.

(**) Geheel van fiscale en parafiscale afhoudingen in verhouding tot het bbp.

2. Internationale omgeving en financiële markten

De wereldeconomie kende een sterke groei van midden 2009 tot het eerste kwartaal van 2011, maar vertraagde vorig jaar sterk door o.m. de hoge grondstoffenprijzen, de tragere groei van de opkomende economieën (als gevolg van monetaire verstrakking) en vooral de onrust op de financiële markten over de Europese schulden crisis. Die tastte het consumenten- en producentenvertrouwen sterk aan. Het mondiaal bbp, dat met meer dan 5 % toenam in 2010, steeg slechts met 3,8 % in 2011.

In de eurozone zou die vertraging bijzonder sterk zijn: de groei zou dalen van 1,9 % in 2010 naar gemiddeld 1,4 % in 2011, met een recessie vanaf het vierde kwartaal van dat jaar. De groeivertraging deed zich ook voor in de Verenigde Staten en de opkomende landen, hoewel de prestaties van die laatste behoorlijk bleven.

De gemiddelde jaarlijkse groei van de wereldeconomie zou dit jaar blijven dalen en het mondiaal bbp zou gemiddeld met niet meer dan 3,3 % toenemen. Vooral de eurozone zou een zwakke groeiprestatie neerzetten, als gevolg van de schulden crisis en de impact van de begrotingsmaatregelen, en een (gematigde) recessie niet kunnen vermijden. Ook de groei in de meeste geavanceerde economieën zou afnemen. De groei in de Verenigde Staten zou echter sterker blijven dankzij een meer dynamische binnenlandse vraag. De economieën van de opkomende landen en de ontwikkelingslanden zouden ook minder snel groeien, maar nog steeds een vrij behoorlijke groei laten optekenen.

Het macro-economisch scenario voor de periode 2013-2017 gaat uit van een mondiale bbp-groei die verenigbaar is met een geleidelijke verdwijning van de belangrijke output gaps van de laatste jaren. In de eurozone en de EU zou de groei over die periode hoogstens resp. 1,7 en 2,1 % bedragen en in de Verenigde Staten maximaal 3,4 % (en gemiddeld 3 % over die periode).

Na een krachtige heropleving in 2010 (11 %), werd de groei van de potentiële uitvoermarkten voor België minder uitgesproken in 2011 (5,3 %). In 2012 zou die nog slechts 1,6 % bedragen. De groei van onze potentiële markten zou nadien geleidelijk hernemen en gemiddeld 5 % benaderen tussen 2014 en 2017.

De inflatie in de eurozone, gemeten aan de hand van de geharmoniseerde index van de consumptieprijzen, trok in 2011 aan tot gemiddeld 2,7 % (1,6 % in 2010), als gevolg van de hogere energieprijzen en de verhoging van de indirecte belastingen in tal van lidstaten. Ook de onderliggende inflatie trok aan, ondanks de conjuncturele inzinking tijdens het tweede deel van het jaar. Voor de gehele Europese Unie bereikte de inflatie gemiddeld 3,1 %.

De inflatie in de eurozone zou geleidelijk vertragen in 2012 en niet meer dan 2,1 % bedragen door de aanhoudende conjuncturele verzwakking en de prijsdaling van de niet-energetische grondstoffen. Over de rest van projectieperiode zou de inflatie gemiddeld niet hoger uitkomen dan 2 %, dankzij een gematigde evolutie van de olieprijs, een beperkte groei van de loonkosten per eenheid product, een oplopende reële korte rente en een aanhoudend negatieve output gap. De inflatie zou de door de ECB beoogde grens niet meer overschrijden.

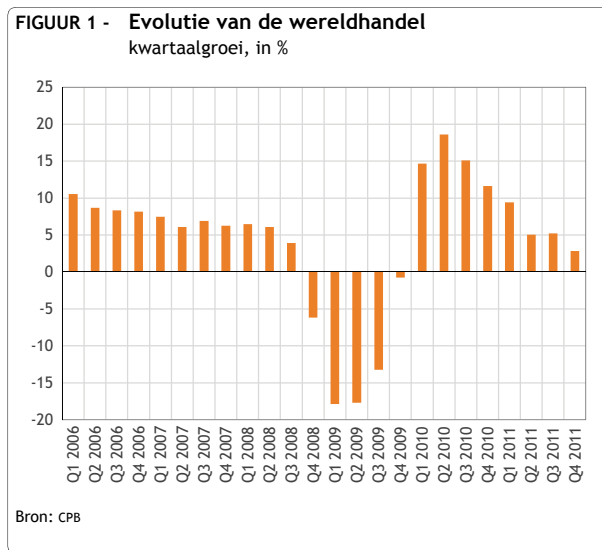
Dit internationaal scenario gaat gepaard met grote onzekerheden, vooral omtrent de kracht van de verwachte groei in de geavanceerde economieën.

De voornaamste risicofactor voor de groeivooruitzichten is duidelijk de schulden crisis en de evolutie van de financiële sector in de eurozone. Als de schulden crisis nog verergert, met in haar verlengde een nieuwe stijging van de risicopremies en de besmettingseffecten tussen de landen, zou dat kunnen leiden tot een strenge kredietranstoenening en een sterke daling van de binnenlandse vraag, gevolgd door een nieuwe zware recessie die ook de meeste solide eurolanden zou kunnen treffen.

Een ander belangrijk risico is de mogelijke toename van de geopolitieke spanningen. Indien die spanningen verder zouden oplopen, zouden de olieprijs fel kunnen oplopen en nieuwe records bereiken, wat uiteraard zou wegen op de groei van de wereldeconomie.

2.1. Internationale omgeving op korte en middellange termijn

Duidelijke vertraging van de wereldeconomie in 2011, en ook in 2012.

De wereldeconomie kende een sterke groei van midden 2009 tot het eerste kwartaal van 2011, maar vertraagde vorig jaar sterk door o.m. de hoge grondstoffenprijzen, de tragere groei van de opkomende economieën (als gevolg van monetaire verstrakking) en vooral de onrust op de financiële markten over de Europese schulden crisis. Die taster het consumenten- en producentenvertrouwen sterk aan. Het groeiprofiel van de wereldeconomie wordt ook weerspiegeld in de evolutie van de wereldhandel (zie figuur 1), hoewel die laatste doorgegens gekenmerkt wordt door meer uitgesproken bewegingen.

In 2012 zou de groei van de wereldeconomie verder vertragen. De spanningen zouden aanhouden in de eurozone, die een gematigde recessie zou doormaken. De groei zou zwak blijven in de meeste andere geavanceerde economieën en de vertraging, die reeds werd waargenomen in de opkomende economieën en de ontwikkelingslanden, zou aanhouden. De groei van de wereldeconomie zou in 2012 niet hoger zijn dan 3,3 %, terwijl die in 2011 3,8 % bedroeg en 5,2 % in 2010.

Er bestaan echter veel onzekerheden omtrent dat scenario (zie punt 2.2).

EU en eurozone: duidelijke groeivertraging in 2011, gematigde recessie in 2012.

De economische activiteit in de eurozone nam nog sterk toe in het eerste kwartaal van 2011 (0,8 %) onder impuls van de investeringen en de uitvoer, maar viel sterk terug in het tweede (0,2 %) en het derde kwartaal (0,1 %). Verschillende factoren verklaren die achteruitgang: de hoge olieprijs, besparingsmaatregelen, de tragere groei van de opkomende economieën en vooral de aanslepende schulden crisis en de ermee gepaard gaande onrust op de financiële markten. Die laatste factor heeft het ondernemers- en consumentenvertrouwen sterk ondermijnd, wat zou resulteren in een negatieve bbp-groei van de eurozone in het vierde kwartaal van 2011 en het eerste kwartaal van 2012. Sinds het begin van 2012 is de situatie op de financiële markten verbeterd dankzij de interventies van de ECB (via langlopende herfinancieringstransacties). In de veronderstelling dat de schulden crisis niet opnieuw verergert, kan de economische activiteit in de eurozone licht aantrekken in de tweede jaarhelft, mede dankzij de afkoelende inflatie en de eurodepreciatie, die het herstel van de Europese uitvoer kan ondersteunen. Op jaarbasis zou de bbp-groei echter nog steeds negatief zijn (-0,3 % tegenover 1,4 % in 2011). De economische situatie voor de verschillende lidstaten blijft zeer uiteenlopend: terwijl Duitsland en Frankrijk nog een licht positieve groei zouden boeken, kampen de landen die het sterkst door de schulden crisis getroffen worden met een diepe recessie.

In navolging van de eurozone is de activiteit in de Europese Unie als geheel sterk gedaald in 2011. Die vertraging zou zich doorzetten in 2012 met een bbp dat licht daalt.

De eurozone zou slechts zeer geleidelijk de recessie achter zich laten en, voor zover de Europese autoriteiten erin slagen de crisis van de muntunie in te dijken en het vertrouwen duurzaam te herstellen, zou in 2013 een groei van ongeveer 1 % opgetekend worden voor de eurozone en de EU.

Verenigde Staten: betere groeivoorzichten dan in de meeste andere westerse economieën.

Na een bijzonder trage groei in de eerste helft van 2011 (vooral door de matige groei van de particuliere consumptie), trok de Amerikaanse economie aan dankzij de gezinsconsumptie, de bedrijfsinvesteringen en de investeringen in woongebouwen. Daarnaast leverden de overheidsconsumptie en de voorraadvorming, op jaarbasis, een negatieve bijdrage tot de economische groei. In totaal is het Amerikaanse bbp met 1,7 % gestegen in 2011 (tegenover 3 % in 2010). Dit jaar zou de bbp-groei, vooral geruggesteund door de investeringen, ongeveer 0,5 % per kwartaal bedragen en op jaarbasis uitkomen op 2,2 %. De Amerikaanse groei zou in 2012 dus aanzienlijk hoger zijn dan in de andere westerse economieën en dat zou ook het geval zijn in 2013.

Japan: heropleving van de groei na de tsunami en de nucleaire ramp.

De Japanse groei kromp fors in de eerste jaarhelft van 2011 (gemiddeld 1,1 % per kwartaal) als gevolg van de tsunami en de nucleaire ramp die een deel van de productiecapaciteit vernielden, tot stroompannes leidden en zo de uitvoer, de consumptie en de investeringen drukten. Het heropstarten van de productielijnen en de wederopbouw resulteerden in een positieve groei in de tweede jaarhelft. Terwijl de binnenlandse vraag fundamenteel zwak blijft, zou de uitvoer in de tweede helft van 2012 aan kracht winnen door een aantrekkende invoervraag van zijn handelspartners (China, de vs en Europa). Op jaarbasis zou de Japanse economische groei uitkomen op 1,9 %, na een krimp van 0,7 % in 2011; voor 2013 zou de groei nagenoeg gelijk zijn.

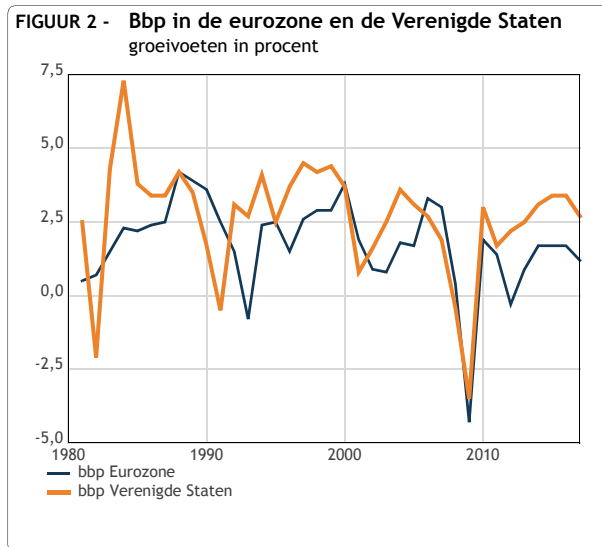
Opkomende economieën vertragen, maar hun prestaties blijven sterk.

Ook de Chinese economische groei vertraagde in de loop van 2011 naar 9,3 % (10,4 % in 2010). Die afkoeling werd door de Chinese autoriteiten beoogd om de hoge inflatie te bestrijden en om de vastgoedzeepbel te bedwingen. Die afkoeling werd ook veroorzaakt door de buitenlandse vraag en, meer bepaald, door de duidelijke terugval van de uitvoer naar de EU. De zwakke vraag vanuit Europa zou enigszins blijven wegen op de Chinese groei, die 8,5 % zou bedragen in 2012, en ongeveer 9 % in 2013 dankzij het herstel van de buitenlandse vraag.

Ook de overige opkomende economieën en de ontwikkelingslanden kenden een vertraging in 2011. Die vertraging zou bevestigd worden in 2012. De groei van de opkomende economieën zou, in zijn geheel, iets dynamischer zijn in 2013, maar nog steeds de sterke groeiprestatie van 2010 niet evenaren¹.

1. De groei van alle opkomende landen en ontwikkelingslanden (inclusief China) bereikte gemiddeld 6,2 % in 2011. Die groei zou dalen naar 5,4 % in 2012 en daarna bijna 6 % bedragen in 2013.

Op middellange termijn worden de output gaps gedicht.

Het macro-economisch scenario, dat gebaseerd is op de "World Economic Outlook" van het IMF (zie kader 1), voor de periode 2014-2017 veronderstelt een krachtigere groei van de wereldeconomie dan voor de periode 2011-2012, waardoor de output gaps ten laatste in 2016 gedicht kunnen worden in de meeste geavanceerde economieën. Voor de eurozone en de EU zou de groei gemiddeld respectievelijk 1,6 % en 1,9 % bedragen over de periode 2014-2017. De Amerikaanse groei zou over dezelfde periode gemiddeld ongeveer 3 % bedragen. Er moet opgemerkt worden dat dit scenario rekening houdt met besparingsmaatregelen op middellange termijn in de verschillende landen, om te verhelpen aan de aanzienlijke verslechtering van de overheidsfinanciën tijdens de afgelopen jaren. Die

maatregelen verlagen de overheidstekorten van de verschillende landen en zorgen voor een daling van de ratio overheidsschuld/bbp op middellange termijn (met uitzondering van de Verenigde Staten en Japan).

Na een forse vertraging in 2012 herstellen de potentiële uitvoermarkten zich geleidelijk op middellange termijn.

De potentiële uitvoermarkten voor België kenden een uitgesproken herstel in 2010, na de terugval in 2009 (jaargroei van 11,4 % in 2010, tegenover een daling van 10,2 % in 2009) en zouden met 5,3 % groeien in 2011. Die vertraging weerspiegelt uiteraard de conjunctuurdaling op wereldvlak en, in het bijzonder, de terugval in de eurozone. In 2012 zou de gemiddelde groei van de uitvoermarkten slechts 1,6 % bedragen. Die slechte prestatie zou vooral verklaard worden door de zwakke (zelfs negatieve) groei van onze voornaamste handelspartners. De potentiële uitvoermarkten zouden zich vervolgens geleidelijk aan herstellen en uitkomen bij een gemiddelde groei van ongeveer 5 % tussen 2014 en 2017, wat minder is dan het gemiddelde groeitempo van vóór het uitbreken van de crisis. Er wegen namelijk verscheidene factoren op het groeipotentieel van onze voornaamste handelspartners: de schuldafbouw in de financiële sector die een toename van de kapitaalkosten en een strengere kredietverlening met zich meebrengt, de afbouw van de overheidsschuld die de budgettaire marges van de regeringen zou inperken en, ten slotte, minder gunstige demografische evoluties op middellange termijn.

KADER 1 - Methodologie voor de opmaak van de internationale omgevingshypothese

De internationale omgeving van de economische middellangetermijnvooruitzichten steunt op een geheel van hypothesen die afkomstig zijn van verschillende bronnen.

De economische groei van de Belgische handelspartners voor de jaren 2012-2013 is gebaseerd op de 'Consensus Economics'-vooruitzichten van februari 2012. De hypothesen m.b.t. de wisselkoersen, de rentevoeten en de grondstoffenprijzen zijn gebaseerd op de noteringen op de termijnmarkten van eind maart.

Voor de periode 2014-2017 is het IMF-scenario van september 2011 ("World Economic Outlook", september 2011) de belangrijkste bron. We noteren eveneens dat:

- de potentiële uitvoermarkten de evolutie volgen van de gewogen mondiale invoer naargelang van het relatieve belang van de verschillende uitvoermarkten voor België;
- de mondiale prijzen gewogen worden naargelang van het relatieve belang van de verschillende uitvoermarkten voor België (voor de uitvoerprijzen) en naargelang van het relatieve belang van de verschillende bevoorradingsmarkten (voor de invoerprijzen);
- de nominale bilaterale wisselkoersen constant worden gehouden;
- de kortetermijnrentevoeten gebaseerd zijn op de vooruitzichten van de financiële markten van eind maart.

TABEL 2 - Internationale omgeving en financiële indicatoren
groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Gemiddelde	
									2006-2011	2012-2017
Potentiële uitvoermarkten voor België	11,4	5,3	1,6	3,7	4,9	5,2	5,3	4,4	3,9	4,2
bbp eurozone	1,9	1,4	-0,3	0,9	1,7	1,7	1,7	1,2	1,0	1,2
bbp Verenigde Staten	3,0	1,7	2,2	2,5	3,1	3,4	3,4	2,7	0,9	2,9
Consumtieprijzen in de eurozone	1,6	2,7	2,1	1,7	1,8	1,9	1,9	1,9	2,0	1,9
Wereldprijzen van goederen en diensten excl. energie, in dollars										
Uitvoer	1,4	9,1	-1,0	1,7	2,1	2,2	2,2	2,0	3,6	1,5
Invoer	1,4	7,4	-1,5	1,8	2,1	2,2	2,2	2,2	2,8	1,5
Wereldprijzen van goederen en diensten excl. energie, in euro										
Uitvoer	6,5	4,0	2,6	1,4	2,1	2,2	2,2	2,0	1,6	2,1
Invoer	6,5	2,4	2,1	1,5	2,1	2,2	2,2	2,0	0,7	2,0
Olieprijs (Brent, dollar per vat)	79,5	111,4	120,6	114,1	118,5	123,1	128,0	132,9	81,2	122,9
Wisselkoers (niveau)										
.EUR/USD (x 100)	132,7	139,2	134,3	134,7	134,7	134,7	134,7	134,7	136,8	134,6
Nominale kortetermijnrente (interbancair op 3 maanden)										
Eurozone	0,8	1,4	0,8	0,8	1,2	1,7	2,2	2,7	2,6	1,6
Verenigde Staten	0,3	0,3	0,5	0,6	1,0	1,7	2,4	2,7	2,4	1,5
Nominale langetermijnrente (10 jaar)										
Eurozone	3,3	3,9	3,5	3,4	3,6	3,7	3,8	3,9	3,9	3,6
Verenigde Staten	3,2	2,8	2,2	2,3	2,4	2,6	2,7	2,8	3,7	2,5
Belgische rentevoeten										
Korte termijn (schatkistcertificaten op 3 maanden)	0,4	1,0	0,4	0,8	1,2	1,7	2,2	2,6	2,1	1,5
Lange termijn (OLO 10 jaar)	3,4	4,2	3,5	3,4	3,6	3,7	3,8	3,9	4,0	3,6

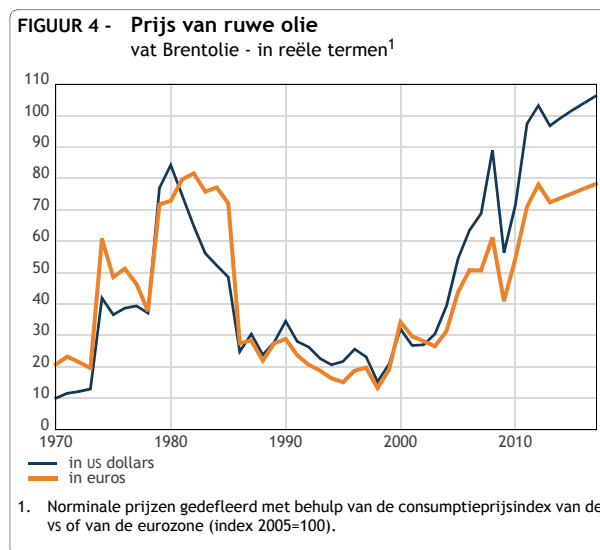
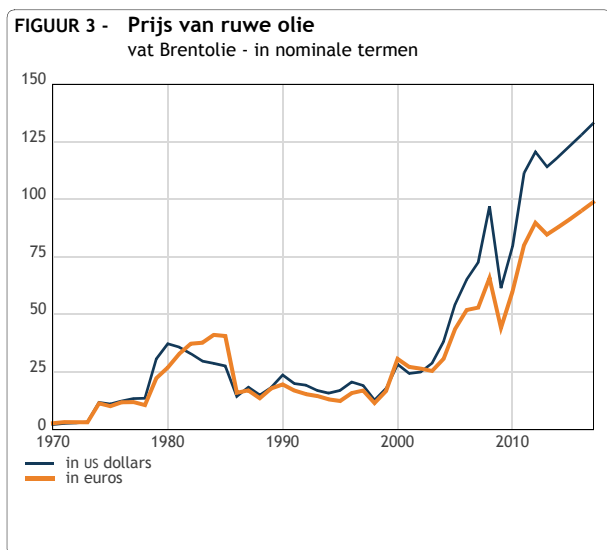
Energieprijzen die gestaag verder toenemen na 2013.

Na een forse toename in 2010, heeft de prijs van een vat ruwe olie zijn stijgende lijn voortgezet in 2011. Die stijging is vooral geconcentreerd in de eerste maanden van het jaar onder invloed van een krachtige vraag en de onzekerheden over het aanbod als gevolg van de gebeurtenissen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten. De olieprijs is in de tweede helft van 2011 teruggevallen door de vertraging van de wereldeconomie en de verhoging van de productiequota van de OPEC-landen. Ondanks die terugval was het niveau van eind 2011 nog duidelijk hoger dan dat van het voorgaande jaar. De olieprijs is opnieuw de hoogte ingegaan in 2012, met name door de dreiging om het maritiem verkeer in de Perzische Golf te blokkeren en de politieke onrust in Nigeria (alook door de aanhoudende vraag van de opkomende landen). De gemiddelde Brentprijs zou dit jaar meer dan 120 dollar bereiken, een stijging van meer dan 8 % ten opzichte van het gemiddelde van 2011.

Uitgedrukt in euro zou de Brentprijs gemiddeld bijna 90 euro bereiken, wat een gemiddelde toename van meer dan 12 % zou betekenen ten opzichte van vorig jaar. Voor 2013 houdt het scenario rekening met een lichte prijsdaling (tot een gemiddeld niveau van 110 dollar of 84,7 euro).

Voor de periode 2014-2017 wordt uitgegaan van een geleidelijke toename van de olieprijs tot ongeveer 133 dollar (of 99 euro) in nominale termen aan het einde van de periode (zie figuur 3)¹. De aanbodstagnering en de hogere ontginningskosten voor nieuwe oliebronnen in een context van een sterkere mondiale vraag liggen daaraan ten grondslag.

In reële termen zouden de olieprijzen in euro iets onder het niveau van het begin van de jaren tachtig blijven (zie figuur 4). De reële olieprijzen in dollar zouden daarentegen hun niveau van 1980 ruim overschrijden tegen 2017.

Ook de prijzen van de niet-energetische grondstoffen stijgen in 2010 en 2011.

Net als voor de ruwe olie zijn de prijzen van de niet-energetische basisproducten blijven stijgen tijdens de eerste maanden van 2010 als gevolg van de mondiale heropleving en de politieke gebeurtenissen in Noord-Afrika. Zo hebben de prijzen van de industriële grondstoffen hun vorige hoogtepunt van 2008 overschreden en zijn ze vervolgens relatief fors beginnen dalen onder invloed van de conjunctuurvertraging (ze blijven gemiddeld evenwel boven het gemiddelde niveau van 2010). De prijzen van de voedingsgrondstoffen, die gevoeli-

1. De prijs van een vat ruwe olie wordt verondersteld met ongeveer 2 % toe te nemen in reële termen na 2013.

ger zijn voor aanbodeffecten, zijn aanzienlijk gestegen tijdens de eerste maanden van het jaar 2011 en vervolgens gedaald als gevolg van betere oogstvooruitzichten.

In 2012 zou de neerwaartse trend van de wereldprijzen van goederen en diensten zonder energie (uitgedrukt in dollar) zich doorzetten (1,5 %) onder invloed van de aanhoudend zwakke mondiale conjunctuur. Vanaf 2013 zouden de wereldprijzen zonder energie langzaam stijgen en op het einde van de projectieperiode jaarlijks groeien met 2 %.

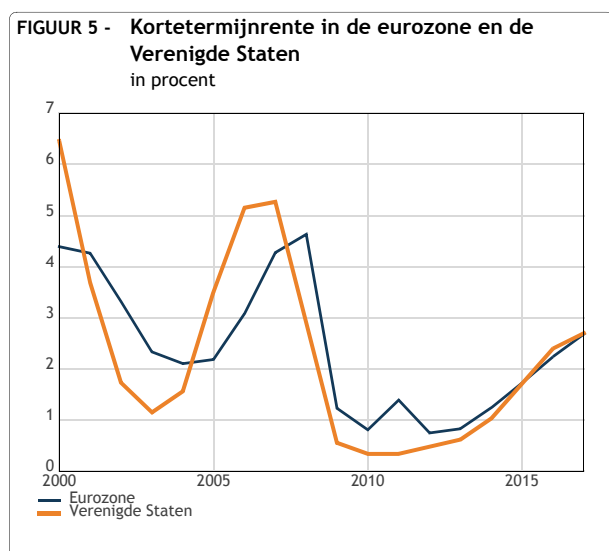
Een afkoeling van de inflatie na 2011 in de eurozone.

De inflatie in de eurozone, gemeten aan de hand van de geharmoniseerde index van de consumptieprijzen, trok in 2011 aan tot gemiddeld 2,7 % (1,6 % in 2010), als gevolg van de hogere energieprijzen en de verhoging van de indirecte belastingen in tal van lidstaten. Ook de onderliggende inflatie trok aan, ondanks de conjuncturele inzinking tijdens het tweede deel van het jaar. Voor de gehele Europese Unie bereikte de inflatie gemiddeld 3,1 %.

De inflatie in de eurozone zou geleidelijk vertragen in 2012 en niet meer dan 2,1 % bedragen door de aanhoudende conjuncturele verzwakking en de prijsdaling van de niet-energetische grondstoffen. Over de rest van de projectieperiode zou de inflatie gemiddeld niet hoger uitkomen dan 2 %, dankzij een gematigde evolutie van de olieprijs, een beperkte groei van de loonkosten per eenheid product, een oplopende reële korte rente en een aanhoudend negatieve output gap. De inflatie zou de door de ECB beoogde grens niet meer overschrijden.

De kortetermijnrente blijft zeer laag aan het begin van de periode en zou slechts zeer geleidelijk stijgen na 2013.

De renteverhogingen die de Europese centrale bank doorvoerde in de eerste helft van 2011 werden teruggedroefd op het einde van het jaar door de ontgoochelende groeicijfers, de turbulentie op de financiële markten en de snelle daling van het vertrouwen. Bovendien stelde de ECB eind vorig jaar en begin dit jaar een omvangrijk bedrag aan goedkope kredieten ter beschikking van de Europese banken voor een periode van drie jaar. Daardoor kunnen ze niet alleen kredieten blijven geven aan de consumenten en de bedrijven, maar ook overheidspapier kopen van de eurolanden en deels aan hun eigen financieringsbehoeften voldoen. De actie heeft de vrees voor een nieuwe bankencrisis teruggedrongen en daardoor de spanningen op de financiële markten doen afnemen.

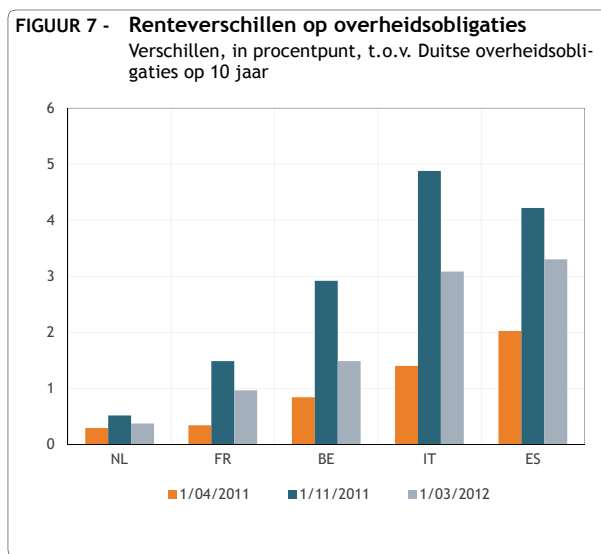
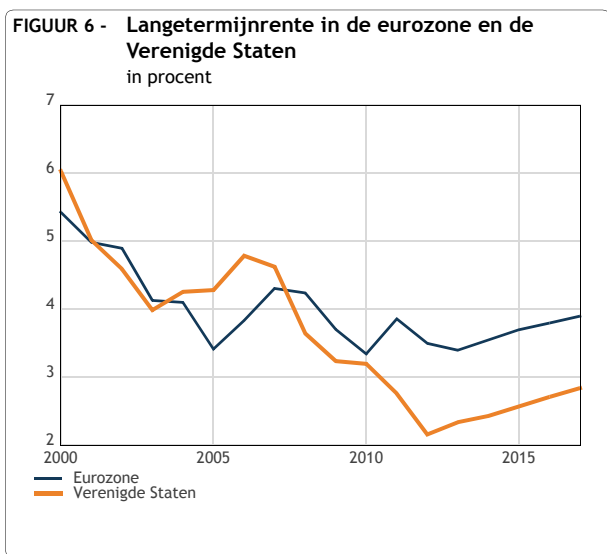

De Europese interbancaire rente, die een afgeleide is van de beleidsrentevoet, bedroeg maar 1,4 % in 2011 en zou dit en volgend jaar onder de 1 % blijven als gevolg van de zwakke economische groeivooruitzichten. Dit impliceert een negatieve reële rente gedurende drie opeenvolgende jaren. Tegen 2017 zou ze slechts geleidelijk oplopen tot 2,7 % of ongeveer 0,8 % in reële termen. Dit strookt met de wens van de monetaire autoriteiten om de rente op termijn te normaliseren. In de vs hield de Amerikaanse centrale bank de beleidsrente het voorbije jaar op bodemtarief (0-0,25 %) en ze gaf ook aan dit nog geruime tijd te blijven doen. De interbancaire rente blijft daardoor onder de 1 % in 2012 en 2013 en zou gestaag toenemen tot 2,7 % nominaal of 1 % reëel tegen 2017.

Langetermijnrente: ontspanning in 2012, langzame toename nadien.

De Amerikaanse langetermijnrente daalde fors in de loop van vorig jaar als gevolg van de wereldwijde groei-
vertraging, de toenemende spanningen op de financiële markten (die een vlucht naar Amerikaanse over-
heidsobligaties veroorzaakt) en de operatie van de Amerikaanse centrale bank waarbij kortlopend overheids-
papier werd verkocht en langlopende obligaties gekocht. Ook de mogelijkheid op een derde ronde van
kwantitatieve versoepeling drukt de langetermijnrente. Op jaarbasis vertaalt dit zich in aanzienlijke lagere
rente in 2012 (2,2 %) dan het voorbije jaar (2,8 %).

Op middellange termijn zou de langetermijnrente, die een functie is van kortetermijnrentevoeten, slechts een
bescheiden toename kennen (tot 2,8 % in 2017).

De Europese langetermijnrente schommelde in de loop van 2011 tussen 3,5 % en 4 %, maar dat gemiddelde
verbergt enorme verschillen tussen de landen. De langetermijnrente van de probleelanden liep sterk op in
de maand november van vorig jaar (tot boven 7 % in Italië en boven 6 % in Spanje), terwijl de Duitse lange-
termijnrente een laagterecord bereikte (1,8 %).

Ook voor de overheidsobligaties van andere eurolanden steeg het rentever verschil met Duitsland. Bijvoorbeeld
voor België bedroeg dit verschil meer dan 350 basispunten in november 2011, om vervolgens terug te lopen
tot 150 basispunten in maart 2012. Sinds de ECB-operatie in december namen de spanningen duidelijk af op
de obligatiemarkten, doordat alvast een deel van ter beschikking gestelde kredieten aangewend werden om
overheidsobligaties van probleelanden te kopen (zie figuur 7). Op jaarbasis zou de Europese langetermijn-
rente dit en volgend jaar ongeveer 3,4 % bedragen en tegen 2017 oplopen tot 3,9 %.

2.2. Risico's en onzekerheden

Bovenstaand internationaal scenario gaat gepaard met veel onzekerheden, vooral omtrent de verwachte groei in de geavanceerde economieën en, in mindere mate, in de opkomende landen.

De voornaamste negatieve risico's voor de groeivooruitzichten hebben duidelijk betrekking op de schulden-crisis en de evolutie van de financiële sector in de eurozone. Als de schulden-crisis opnieuw zou verergeren, met een nieuwe verhoging van risicopremies en besmettingseffecten tussen de landen als gevolg, zou dat een strenge kredietrantsoenering en een sterke afname van de binnenlandse vraag teweegbrengen, gevolgd door een nieuwe zware recessie die ook de sterkste eurolanden zou raken.

De begrotingssanering die de meeste geavanceerde economieën momenteel doorvoeren, vormt een reële beperking voor het groeiherstel. Het gelijktijdig uitvoeren van die plannen (en met name de invoering van bijkomende begrotingsmaatregelen die noodzakelijk kunnen blijken) kan de economische activiteit nog meer ondermijnen. In die context is het essentieel dat de economieën met de laagste rentevoeten en voldoende budgettaire ruimte het tempo waarin ze een begrotingsevenwicht willen bereiken op korte termijn opnieuw evalueren.

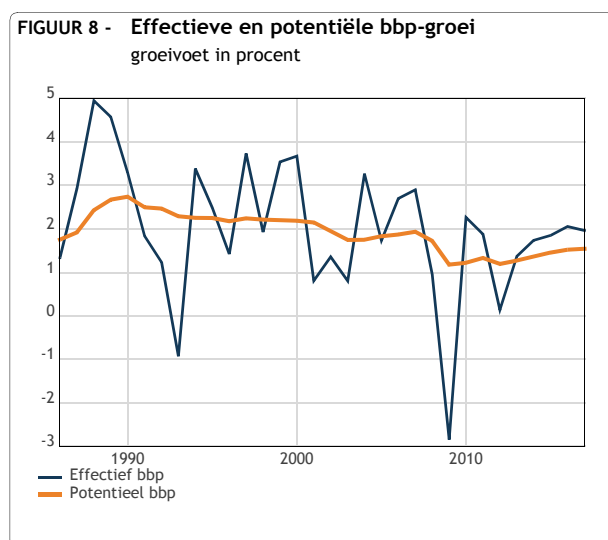
Een ander belangrijk risico is de mogelijke toename van de geopolitieke spanningen. Indien die spanningen effectief zouden oplopen, zouden de olieprijsen opnieuw de hoogte ingaan tot nooit eerder geziene niveaus, wat uiteraard zou wegen op de groei van de wereldeconomie.

Voor de opkomende landen bestaat het risico van een "brutale landing". Ondanks de bijzonder dynamische kredietgroei en stijging van de activaprijzen in verschillende grote opkomende economieën, is hun financiële kwetsbaarheid toegenomen en een omkeer van de dynamiek op de vastgoed- en kredietmarkten zou een negatieve impact op hun economische activiteit kunnen hebben.

3. Macro-economische en sectorale evoluties

De Belgische economische groei zette in het eerste kwartaal van 2011 nog een sterke prestatie neer, maar koelde daarna sterk af in navolging van de internationale conjunctuur. Op jaarbasis kwam de economische groei uit op 1,9 %. In 2012 zou hij uiterst bescheiden blijven, tegen de achtergrond van een Europese conjunctuur die slechts geleidelijk herneemt en van de reeds genomen besparingsmaatregelen van de federale overheid. De economie zou zich stabiliseren in het eerste kwartaal en vervolgens een lichte, uitvoergeleide groei laten optekenen. Op jaarbasis zou de economische groei beperkt blijven tot 0,1 %. Het daaropvolgende jaar zou er zich een schuchter herstel voordoen (1,4 %). In de periode 2014-2017 zou de Belgische bbp-groei verder aantrekken tot gemiddeld 1,9 % per jaar.

In 2011 leverde de netto-uitvoer een nulbijdrage tot de bbp-groei. De binnenlandse vraag verstevigde dankzij, in het bijzonder, de bedrijfsinvesteringen. Dit jaar zou het bbp in volume stagneren als gevolg van een quasi-nulbijdrage van alle componenten van de binnenlandse vraag, alsook van de netto-uitvoer. Volgend jaar zou het herstel voornamelijk gedragen worden door de overheidsconsumptie, de netto-uitvoer en de bedrijfsinvesteringen, terwijl de particuliere consumptie de groei nauwelijks zou ondersteunen. In 2014 zou de bijdrage van de particuliere consumptie tot de groei opnieuw beïnvloedend positief worden en die van de netto-uitvoer nog iets groter dan in 2013. Vanaf 2015 zou de bijdrage van de verschillende componenten tot de groei zich stabiliseren en zou de dynamiek van de binnenlandse en buitenlandse vraag de historische trend benaderen.

De economische en financiële crisis van 2008-2009 leidde tot een neerwaartse herziening van de Belgische potentiële groei. Die laatste bedroeg over de periode 2000-2008 nog 1,9 %, maar wordt voor de meest recente jaren gemiddeld op 1,2 % geraamd. Op middellange termijn zou de potentiële groei zich langzaam herstellen en gemiddeld op 1,4 % uitkomen over de periode 2012-2017. De output gap, bepaald als verschil tussen het effectief bbp en het potentieel bbp uitgedrukt in procent van die laatste, zou tijdens de projectieperiode negatief blijven. Dankzij de herneming in 2010-2011 kon een deel van de output gap, die uitgesproken negatief was na afloop van de crisis, immers weggewerkt worden, maar door de economische stagnering dit jaar zou hij opnieuw toenemen. Pas vanaf 2014 zou de output gap langzaam verminderen onder invloed van een voorzichtig herstel. In die context zou hij in 2017 nog heel licht negatief zijn (zie figuur 9).

In 2011 hebben de industriële bedrijfstakken 'uitrustingsgoederen' en 'intermediaire goederen', deels door de dynamiek van de wereldhandel aan het begin van het jaar, een aanzienlijke groei van hun toegevoegde waarde opgetekend, die zelfs sterker was dan die van de takken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' die de Belgische economische groei al een aantal jaren aanzienlijk ondersteunen. Dit jaar zou de conjunctuurvertraging (die reeds in de tweede helft van 2011 werd ingezet) de activiteit in alle bedrijfstakken aantasten: de verwerkende nijverheid als geheel ziet haar toegevoegde waarde dalen en de groei in de marktdiensten is nauwelijks positief. Op middellange termijn voorziet de projectie de verdere toename van het relatief aandeel van de marktdiensten, zowel in termen van activiteit als werkgelegenheid. In 2017 zouden de marktdiensten 63,2 % van de nominale toegevoegde waarde van de economie vertegenwoordigen en 63,4 % van de werkgelegenheid, terwijl het aandeel van de verwerkende nijverheid zou afbrokkelen tot 12,7 % van de toegevoegde waarde en tot 10,5 % van de werkgelegenheid.

De inflatie versnelde aanzienlijk in 2011 (3,5 %) onder impuls van de sterke toename van de grondstoffenprijzen. In 2012 zou ze op een hoog niveau (3,0 %) blijven ondanks de zwakke conjunctuur. Op middellange termijn (2013-2017) en zon-

der nieuwe schokken op de internationale prijzen zou de inflatie zich stabiliseren op 1,8 %, een niveau dat door de ECB als verenigbaar met prijsstabiliteit wordt beschouwd.

Het vorderingensaldo van België, dat in 2009 een historisch dieptepunt bereikte na de sterke achteruitgang van de overheidsrekeningen, verbeterde aanzienlijk in 2010 dankzij de rekening van de vennootschappen. In 2010 bereikte dat saldo 3,1 % van het bbp, volgens de definitie van de nationale rekeningen. Ondanks een tijdelijke terugval in 2011 en 2012 zou het Belgisch vorderingensaldo positief blijven gedurende de projectieperiode (hoewel het overheidstekort aanhoudt tot aan het einde van de periode).

In maart 2012 publiceerde het INR een eerste versie van de Overheidsrekeningen 2011, met een belangrijke methodologische herziening voor de deelsector van de lagere overheid voor de periode 2004-2010. Die herziening impliceert een verbetering van het vorderingensaldo met 0,23 % van het bbp in 2010 ten opzichte van de in september 2011 gepubliceerde rekeningen. Een actualisering van de rekeningen van de overige institutionele sectoren en van de grote macro-economische aggregaten werd evenwel nog niet gepubliceerd. Om vanzelfsprekende redenen van macro-economische samenhang, was het onmogelijk de nieuwe overheidsrekeningen te integreren in de databank van de nieuwe vooruitzichten. Niettemin zijn de saldi (primaire saldi, vorderingensaldi, structurele saldi) in hoofdstuk 5 (Overheidsfinanciën) coherent met de herziening van de overheidsrekeningen, alsook de overheidsschuld en de rentelasten.

3.1. De effectieve en potentiële groei van het bbp

De hypothese van een sterke terugval van de potentiële groei wordt bevestigd...

In volle financiële crisis werd in de Vooruitzichten 2009-2014 van mei 2009 gesteld: “het gekozen macro-economisch scenario veronderstelt dat het activiteitsverlies als gevolg van de huidige crisis tijdens de projectieperiode niet wordt gecompenseerd”. Zelfs als we destijds “elke raming van de potentiële groei als zeer delicaat” bestempelden, lijkt de hypothese uit 2009 van een aanzienlijke terugval van de potentiële groei zich te bevestigen. Zo wordt de gemiddelde potentiële groei voor de meest recente jaren op 1,2 % geraamd, terwijl de potentiële groei over de periode 2000-2008 nog 1,9 % bedroeg.

...en het herstel zou zeer traag en beperkt verlopen...

Hoewel het scenario nog steeds uitgaat van een aantrekkende potentiële groei – zonder recuperatie van het activiteitsverlies als gevolg van de financiële crisis en haar gevolgen – zou dat herstel langzaam verlopen. Bovendien zouden de historische achteruitgang van de groei van de arbeidsproductiviteit en de afnemende groei van de bevolking op arbeidsleeftijd op middellange termijn wegen op de potentiële groei van België, en dat ondanks de ondersteuning van de activiteitsgraad door de structurele hervormingen en de daling van de niet-inflatoire werkloosheidsgraad. De potentiële groei zou hernemen van 1,3 % in 2011 tot 1,5 % in 2017 en dus lager blijven dan vóór het uitbreken van de crisis. Over de periode 2012-2017 zou de potentiële groei gemiddeld slechts 1,4 % bedragen.

TABEL 3 - Effectief bbp, potentieel bbp en determinanten
jaarlijkse gemiddelde groeivoeten in procent

	2000-2008	2009	2010	2011	2012-2017
Effectief bbp	2,0	-2,8	2,3	1,9	1,5
Potentieel bbp	1,9	1,2	1,2	1,3	1,4
Bijdragen:					
- Structurele productiviteit per uur	0,9	0,4	0,3	0,5	0,7
waaronder:					
kapitaalintensiteit	0,3	0,1	0,0	0,2	0,2
totale factorproductiviteit	0,6	0,3	0,3	0,3	0,5
- Potentiële werkgelegenheid (in uren)	1,0	0,8	0,9	0,9	0,7
waaronder:					
bevolking op arbeidsleeftijd	0,6	0,7	0,8	0,7	0,4
activiteitsgraad	0,4	0,1	0,1	0,1	0,2
niet-inflatoire werkloosheidsgraad	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2
arbeidsduur	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1

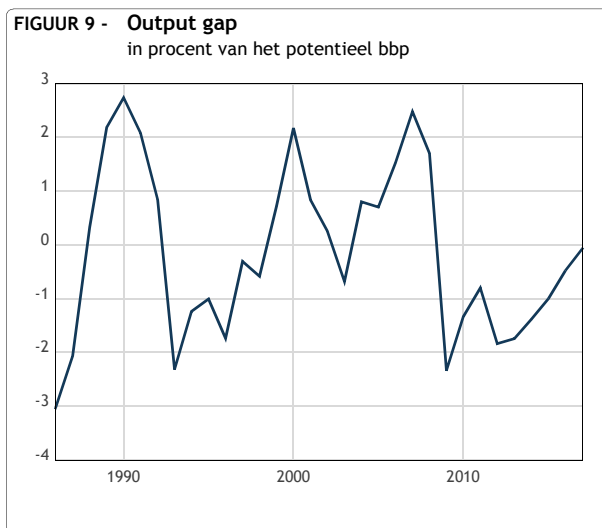
...gegeven de historisch zwakke groei van de structurele productiviteit...

De groei van de structurele arbeidsproductiviteit, die sinds het begin van de jaren 90 onafgebroken daalde, onderging door de crisis een bijkomende schok en viel terug van 0,7 % in 2007-2008 tot 0,4 % in 2009. Het herstel verloopt bijzonder moeilijk en de groei zou pas in 2015 het niveau van vóór de crisis evenaren. In 2017 zou hij 0,9 % bedragen. Dat stemt overeen met het gemiddelde over de periode 2000-2008, maar bedraagt slechts de helft van het gemiddelde van de jaren 90. Die langdurige terugval van de productiviteitsgroei kan toegeschreven worden aan de bijdragen van zowel de kapitaalintensiteit (de groei van kapitaalvoorraad per gepresteerd uur) als de totale factorproductiviteit (de verbetering van de kwaliteit en de efficiëntie van de inzet van de productiefactoren). Over de projectieperiode zou de bijdrage van de kapitaalintensiteit zwak blijven, terwijl de bijdrage van de totale factorproductiviteit zich voorzichtig zou herstellen.

...terwijl de bijdrage van de potentiële werkgelegenheid standhoudt ondanks een minder gunstige demografie.

De potentiële werkgelegenheid, daarentegen, heeft de crisis eerder goed doorstaan, met een groei die verzwakte van 1,1 % in 2007-2008 tot 0,9 % in 2009. Die behoorlijke weerstand wordt verklaard door een nog altijd sterke groei van de bevolking op arbeidsleeftijd en een niet-inflatoire werkloosheidsgraad die na een periode van 10 jaar verder blijft dalen. De groei van de bevolking op arbeidsleeftijd zou echter krimpen, van iets meer dan 0,4 % in 2012 tot 0,3 % in 2017. Die vertraging wordt grotendeels gecompenseerd door een opstoot van de trendmatige activiteitsgraad en de daling van de niet-inflatoire werkloosheidsgraad die ook zou toenemen vanaf 2014. Gemiddeld over de periode 2012-2017 zou de bijdrage van de werkgelegenheid tot de potentiële groei 0,7 % bedragen, wat evenveel is als die van de productiviteit.

De output gap blijft negatief over de gehele projectieperiode.

Op basis van de output gap, gedefinieerd als het verschil tussen het effectief bbp en het potentieel bbp in procent van die laatste, bereikte de Belgische economie in 2007 haar laatste conjuncturele piek. Net zoals in 1990 leidde de crisis die volgde op die piek al snel tot een negatieve output gap. Voor 2009 wordt de output gap dan ook geraamd op -2,3 %. Dankzij het herstel in 2010-2011 kon een deel daarvan worden weggewerkt, maar door de economische stagnering dit jaar zou de output gap opnieuw toenemen. Pas vanaf 2014 zou de output gap langzaam verminderen onder invloed van een voorzichtige herneming, maar in 2017 nog heel licht negatief zijn.

3.2. De componenten van de economische groei

3.2.1. Algemeen overzicht

De bijdrage van de binnenlandse vraag tot de bbp-groei zou tijdens de projectieperiode (2012-2017) gemiddeld vergelijkbaar zijn met die over de periode 2006-2011, maar lager dan tijdens de periode 1994-2005. De bijdrage van de netto-uitvoer zou echter opnieuw licht positief zijn op middellange termijn, net als tussen 1994 en 2005, na een gemiddelde nulbijdrage tijdens de voorbije 5 jaar. Met 1,5 % zou de gemiddelde bbp-groei tijdens de projectieperiode iets dynamischer zijn dan tijdens de laatste vijf jaar (1,3 %). Die hogere groei kan grotendeels worden toegeschreven aan de buitenlandse vraag.

De Belgische economische groei zette in het eerste kwartaal van 2011 nog een sterke prestatie neer, maar koelde daarna sterk af in navolging van de internationale conjunctuur. Op jaarbasis kwam de economische groei uit op 1,9 %. In 2012 zou hij uiterst bescheiden blijven, tegen de achtergrond van een Europese conjunctuur die slechts geleidelijk herneemt en van de reeds genomen besparingsmaatregelen van de federale overheid. De economische activiteit zou zich stabiliseren in het eerste kwartaal en vervolgens een lichte, uitvoergeleide groei laten optekenen. Op jaarbasis zou de economische groei beperkt blijven tot 0,1 %. Het daaropvolgende jaar zou er zich een schuchter herstel voordoen (1,4 %). In de loop van de periode 2014-2017 zou de Belgische bbp-groei verder aantrekken tot gemiddeld 1,9 % per jaar.

TABEL 4 - Bijdragen tot de bbp-groei
jaargemiddelden in procentpunt

	1994-1999	2000-2005	2006-2011	2012-2017
Binnenlandse bestedingen	2,2	1,6	1,2	1,3
- Particuliere consumptie	1,1	0,7	0,8	0,5
- Overheidsconsumptie	0,4	0,4	0,2	0,4
- Totale investeringen	0,6	0,5	0,2	0,4
- Investerings in woongebouwen	0,1	0,1	0,0	0,0
- Bedrijfsinvesteringen ^a	0,4	0,4	0,3	0,3
- Overheidsinvesteringen	0,0	0,0	0,0	0,0
- Voorraadvorming	0,1	0,1	0,1	0,0
Netto-uitvoer	0,6	0,3	0,0	0,3
- Uitvoer	4,0	3,1	1,9	2,6
- Invoer	-3,4	-2,8	-1,9	-2,3
Totaal (bbp-groei)	2,8	1,9	1,3	1,5

a. Exclusief de investeringen van bepaalde overheidsbedrijven die opgenomen zijn in de overheidsinvesteringen.

De evolutie van de verschillende componenten van de economische groei wordt in detail besproken in de volgende paragrafen.

Als gevolg van de aanzienlijke verslechtering van de ruilvoet is het reëel bruto nationaal inkomen (bni) in 2011 duidelijk minder snel gestegen dan het bbp (respectievelijk 0,9 % en 1,9 %). In 2012 zou de quasi-stagnering van het bbp (0,1 %) gepaard gaan met een daling van het reëel bni (-0,5 %), vooral als gevolg van een nieuwe ruilvoetverslechtering, die weliswaar minder groot is dan in 2011. Van 2013 tot 2017 zou de jaarlijkse gemiddelde groei van het reëel bni (1,7 %) nauwelijks lager zijn dan die van het bbp (1,8 %), tegen de achtergrond van een lichte ruilvoetverslechtering die deels gecompenseerd wordt door een kleine toename van het saldo van de primaire inkomens van/naar het buitenland.

3.2.2. De buitenlandse handel

In 2011, nulbijdrage van de netto-uitvoer tot de economische groei en sterke ruilvoetverslechtering.

In 2011 vertraagden zowel de groei van de wereldhandel als de economische groei in de voornaamste zones ten opzichte van 2010, al bleven ze relatief hoog. Die jaarlijkse evolutie verhult echter een uitgesproken kwartaalprofiel, met een sterke groei in het eerste kwartaal van 2011 en een duidelijke vertraging of zelfs een krimp tijdens de rest van het jaar. De Belgische economie kende een gelijkaardig groeiprofiel, aangezien de groei van de potentiële uitvoermarkten van België, die wordt berekend op basis van de groei van de invoer van de voornaamste handelspartners, 5,3 % bereikte en die van de Belgische uitvoer 5,0 %. Dat geldt ook voor de invoer, die ongeveer even sterk groeide (5,2 %). Die relatief hoge jaarcijfers zijn grotendeels te danken aan een positief overloopeffect eind 2010.

Tegelijk stegen de internationale grondstoffenprijzen, vooral voor energie, nog sterker dan in 2010. Ondanks de appreciatie van de euro ten opzichte van de dollar, die deze opstoot enigszins kon afzwakken, stegen de Belgische invoerprijzen¹ fors (+6,7 %), ook in vergelijking met de uitvoerprijzen² (+5,1 %), met een nieuwe aanzienlijke ruilvoetverslechtering tot gevolg (-1,6 %, na -1,5 % in 2010).

Dat negatief prijseffect, gekoppeld aan een nulbijdrage van de netto-uitvoer in volume tot de groei, leidde tot een duidelijke terugval van de nominale netto-uitvoer³ (-1,3 procentpunt), die nog slechts 1,4 % van het bbp zou bedragen (zie ook afdeling 3.4.).

Duidelijke groeivertraging van de Belgische uitvoer en invoer in 2012.

Voor het tweede jaar op rij zou er een nulbijdrage van de netto-uitvoer in volume tot de Belgische bbp-groei worden opgetekend. Samen met een verdere ruilvoetverslechtering (-0,7 %) leidt dat tot een nieuwe daling van de nominale netto-uitvoer, die in 2012 nog slechts 0,8 % van het bbp zou bedragen. Die gelijkaardige evoluties doen zich echter voor in een globale context die negatiever is dan die van 2011.

2012 wordt gekenmerkt door de groeivertraging van de wereldhandel⁴. Die vertraging is vooral merkbaar voor de Europese Unie (zie hoofdstuk 2), die een aanzienlijk deel van de handelspartners van België telt. Dat resulteert in een duidelijke groeivertraging van de potentiële uitvoermarkten van België (groei van 1,6 % in 2012) en, in het verlengde daarvan, van de Belgische uitvoer (0,5 %). Beide evoluties worden gekenmerkt door een ongunstig startpunt in 2012 (negatief overloopeffect eind 2011). Tegelijk zou de Belgische binnenlandse vraag vrijwel stagneren en bijgevolg ook de finale vraag⁵ en de invoer (0,5 %).

De olieprijs zou nog sterk stijgen (vooral uitgedrukt in euro) in de veronderstelling van een depreciatie van de euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar in 2012. In die context zou de groei van de Belgische invoerprijzen dynamisch blijven (4,6 %) en hoger dan die van de uitvoerprijzen (3,9 %), met voor het derde opeenvolgende jaar een ruilvoetverlies tot gevolg (-0,7 %).

2013: Terugkeer naar een positieve groeibijdrage van de netto-uitvoer en een verbetering van de ruilvoet.

2013 zou een overgangsjaar zijn dat gekenmerkt wordt door een internationaal conjunctuurherstel dat zeer geleidelijk verloopt, vooral in Europa. Dankzij die gunstiger externe omgeving zou de groei van de potentiële

1. Uitgedrukt in euro. De evolutie van de invoerprijzen wordt toegelicht in afdeling 3.3.

2. Uitgedrukt in euro.

3. Gedefinieerd als de totale uitvoer verminderd met de totale invoer uitgedrukt in lopende prijzen.

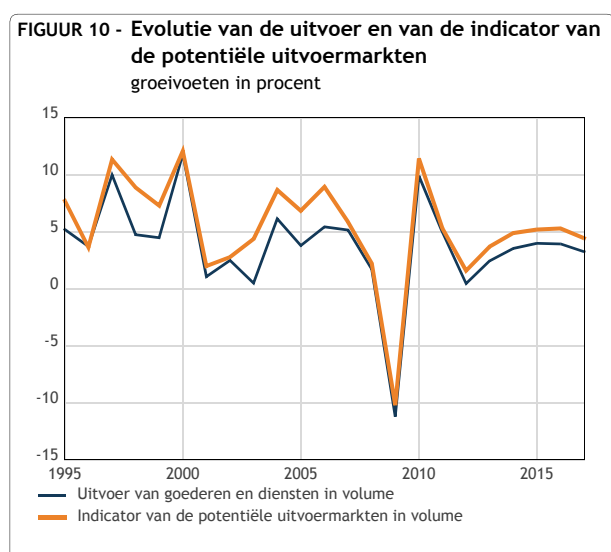
4. Vertraging die reeds duidelijk merkbaar was in de loop van 2011 en die zich vertaalt in een ruim ongunstig overloopeffect voor 2012.

5. Gedefinieerd als de som van de binnenlandse vraag en de uitvoer.

uitvoermarkten van België aantrekken (3,7 %), net zoals de Belgische uitvoer (2,4 %). De binnenlandse component van de finale vraag zou ook versnellen, met in zijn kielzog de groei van de invoer (2,0 %). De netto-uitvoer in volume zou de Belgische economische groei in 2013 ondersteunen ten belope van 0,4 procentpunt.

Voor de internationale grondstoffenprijzen wordt uitgegaan van een meer gematigde groei (zelfs een prijsdaling voor de Brent) dan tijdens de drie voorgaande jaren. Dat zou zich vertalen in een beperktere groei van de Belgische uitvoerprijzen (1,7 %) en ook van de invoerprijzen (1,2 %). Daardoor komt een einde aan drie opeenvolgende jaren van zware ruilvoetverliezen.

De periode 2014-2017 wordt gekenmerkt door een positieve groeibijdrage van de netto-uitvoer en een lichte verslechtering van de ruilvoet.

De periode 2014-2017 wordt gekenmerkt door een positieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei (gemiddeld 0,3 procentpunt, wat vergelijkbaar is met dat van de periode 2000-2010). Die evolutie sluit aan bij de relatief gunstige groei van de potentiële uitvoermarkten (5,0 %, net zoals in de periode 2000-2010), een stabiele euro/dollarkoers en een groei van de Belgische uurloonkosten (2,6 %) die ook vergelijkbaar is met de gemiddelde groei over de periode 2000-2010. Door de terugkeer naar relatief hogere productiviteitswinsten (gemiddeld 0,9 % per jaar) zou de groei van de loonkosten per eenheid product bovendien beperkt worden (1,7 %, net zoals gemiddeld over de periode 2000-2010). In die context zou de uitvoer een jaarlijkse

groei van gemiddeld 3,7 % bereiken (0,3 procentpunt hoger dan tijdens de periode 2000-2010).

Het groeiverschil tussen de potentiële uitvoermarkten en de effectieve uitvoer zou blijven bestaan, waardoor de uitvoer marktaandeel blijft verliezen, nl. 1,3 procentpunt per jaar op middellange termijn (zie figuur 10). Het structureel verlies aan uitvoermarktaandeel zou toe te schrijven zijn aan de opkomst van nieuwe uitvoerende landen maar ook aan een ongunstige "product mix", aangezien de Belgische economie vooral gespecialiseerd is in producten met een zwakke groei.

Parallel daarmee en onder impuls van een finale vraag die opnieuw aanknoopt met een groei die, op zijn beurt, ook zeer nauw aansluit bij het gemiddelde van het recente verleden (2,6 % tegenover 2,3 % over 2000-2010), zou de invoer stijgen met jaarlijks gemiddeld 3,4 %, wat nagenoeg overeenstemt met het groeitempo over de periode 2000-2010 en iets lager ligt dan dat van de uitvoer.

De ruilvoet zou zeer licht verslechteren tijdens de periode 2014-2017 (gemiddeld -0,2 % per jaar). Tegen de achtergrond van een gestage maar relatief beperkte stijging van de grondstoffenprijzen vanaf 2014 en de evolutie van de wereldprijzen, zouden de invoerprijzen gemiddeld met 2,3 % per jaar toenemen, d.i. iets meer dan de uitvoerprijzen (2,1 %). Dat groeitempo ligt, vooral voor de uitvoerprijzen, iets hoger dan het gemiddelde uit de periode 2000-2010 (2,1 % voor de invoerprijzen en 1,7 % voor de uitvoerprijzen).

Het licht positief volume-effect en het licht negatief prijseffect leiden tot een (zwakke) stijging van het aandeel van de nominale netto-uitvoer in het bbp van 1,5 % in 2013 tot 1,9 % in 2017.

3.2.3. De binnenlandse vraag

a. Inleiding

De bedrijfsinvesteringen ondersteunen in sterke mate de groei van de binnenlandse vraag in 2011.

De binnenlandse vraag groeide met 1,7 % in 2011 (zie tabel 1) en werd grotendeels ondersteund door de bedrijfsinvesteringen, die een dynamische groei van 9,1 % kenden, na twee opeenvolgende jaren van terugval. Ook de overheidsinvesteringen namen in 2011 sterk toe (6,7 %) in de aanloop naar de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 2012. De overheidsconsumptie (0,5 %) en de particuliere consumptie (0,9 %) waren daarentegen weinig dynamisch, de eerste in een context van begrotingsconsolidatie en de tweede in een context van dalend consumentenvertrouwen als gevolg van de conjunctuurvertraging. Tot slot daalden ook de investeringen in woongebouwen aanzienlijk (-3,7 %).

Stagning van de binnenlandse vraag in 2012.

Het algemeen klimaat van onzekerheid en pessimisme (aangetast consumenten- en ondernemersvertrouwen) zou zich vertalen in een stagnering van de binnenlandse vraag in 2012. Alle bestedingscomponenten zouden worden aangetast en een nulgroei of nauwelijks hoger laten optekenen, behalve de overheidsinvesteringen die sterk toenemen in dit verkiezingsjaar en, in omgekeerde zin, de investeringen in woongebouwen die sterk dalen.

Bescheiden herstel van de binnenlandse vraag in 2013.

In het zog van de geleidelijke verbetering van de internationale en Europese conjunctuur, zou de binnenlandse vraag zich enigszins herstellen in 2013 (1,0 %). Al haar componenten, behalve de overheidsinvesteringen (postelectoraal jaar, -8,7 %), zouden zich herstellen, maar in verschillende mate. Net zoals in 2012 zou de particuliere consumptie nauwelijks toenemen (0,3 %), in tegenstelling tot de overheidsconsumptie (2,2 %) en de bedrijfsinvesteringen (2,7 %), die duidelijk versnellen vergeleken met 2012.

Verder herstel in 2014 en vanaf 2015 groei conform het gemiddelde van de voorbije tien jaar.

Het groeiherstel van de binnenlandse vraag zet zich door in 2014 (1,3 %). Vanaf 2015 zou, bij ongewijzigd beleid, de binnenlandse vraag opnieuw aanknopen met de gemiddelde groei van de voorbije tien jaar (gemiddelde jaarlijkse groei van 1,7 % voor de periode 2015-2017 t.o.v. 1,5 % voor de periode 2000-2010). Dezelfde evolutie zou grosso modo van toepassing zijn voor bijna alle componenten van de binnenlandse vraag: de particuliere consumptie (1,6 % t.o.v. 1,5 %), de overheidsconsumptie (1,7 % t.o.v. 1,6 %) en de investeringen in woongebouwen (1,3 % t.o.v. 1,1 %). Voor de bedrijfsinvesteringen zou de groei hoger zijn (2,7 % tegenover 2,1 %).

b. Consumptie van de particulieren¹

Lichte stijging van de spaarquote in een context van geleidelijk verlies aan consumentenvertrouwen in de loop van 2011.

Het reëel beschikbaar gezinsinkomen nam in 2011 toe met 1,2 %. De koopkrachtontwikkeling^{2,3} werd ondersteund door de toename van de werkgelegenheid, door het inkomen uit vermogen en door een relatief beperkte toename van het totaalbedrag aan personenbelastingen. De versnelde inkohiering tijdens de tweede helft van 2011 (aanslagjaar 2010) leidde tot een verschuiving van de terugbetalingen aan de belastingplichtigen van 2012 naar 2011 en dus tot een aanzienlijk hoger bedrag aan terugbetalingen aan de particulieren in 2011. De nieuwe stijging van de energieprijzen woog echter zwaar op de koopkracht van de gezinnen aangezien de indexering van de lonen (2,5 % voor de privésector en 2,7 % voor de overheidssector) en de sociale uitkeringen (2,7 %) lager was dan de inflatie (3,5 %).

Door de ongerustheid over de economische situatie in België en de vrees voor een toename van de werkloosheid, daalde het vertrouwen van de consumenten in de loop van het jaar aanzienlijk. In deze context verhoogden de Belgische consumenten hun spaarinspanning⁴ (spaarquote van 16,4 % in 2011) en steeg de particuliere consumptie (0,9 %⁵) minder sterk dan het reëel beschikbaar gezinsinkomen (zie figuur 11).

Daling van het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren en stagnering van hun consumptieve bestedingen in 2012.

Ondanks een nog steeds sterke inflatie in 2012 (2,9 %), zou de koopkracht van de lonen en de uitkeringen vrijwaard blijven dankzij de indexering, die met enige vertraging reageert op de hoge inflatie van 2011. De indexering van de lonen in de overheidssector en van de uitkeringen stemt vrijwel overeen met de inflatie, terwijl de loonindexering in de marktsector de inflatie overtreft.

Toch zou het reëel beschikbaar inkomen in 2012 met 1,0 % dalen. Allereerst zouden de belastingen op inkomen en vermogen, uitgedrukt in reële termen, fors stijgen (+5,0 %), enerzijds als gevolg van de onlangs besliste fiscale maatregelen en anderzijds als gevolg van de versnelde inkohiering in 2011⁶. Door de zwakke conjunctuur vertraagt de werkgelegenheidsgroei (0,2 %), wat onvoldoende is om de toename van de beroepsbevolking op te vangen, waardoor de werkloosheid oploopt. De netto-inkomens uit vermogen, uitgedrukt in reële termen, zouden afnemen (-2,6 %) door de daling van de rentevoeten en de daling van de ontvangsten uit dividenden.

In die context van verminderde koopkracht, zouden de Belgische particulieren hun consumptievolume handhaven (-0,1 %) op het niveau van 2011. Het feit dat het sparen een bufferfunctie heeft (opvangen van conjunctuurschokken) speelt hier een grote rol. De gezinsspaarquote zou aldus met 0,8 procentpunt dalen tot 15,6 %.

1. Huishoudens en IZW's ten behoeve van de huishoudens.

2. De koopkracht in de macro-economische betekenis van het woord, namelijk het reëel beschikbaar inkomen van alle particulieren samen.

3. Voor een gedetailleerde analyse van de verschillende soorten inkomens, zie afdeling 3.4.

4. Het sparen van de particulieren in procent van hun beschikbaar inkomen.

5. Dat groeicijfer wordt volledig verklaard door een positief overloopeffect uit 2010, aangezien de particuliere consumptie op kwartaalbasis stagneerde in de loop van 2011.

6. De versnelde inkohiering in 2011 heeft een belangrijk opwaarts effect op de groeivoet van de in 2012 betaalde personenbelasting. In de veronderstelling dat het tempo van inkohieren in 2011 wordt gehandhaafd in de daaropvolgende jaren, heeft het hogere bedrag aan terugbetalingen in 2011 een eenmalig karakter. Daardoor speelt een aanzienlijk niveau-effect: de groeivoet van het nettobedrag aan betaalde personenbelasting vertraagt sterk in 2011, maar versnelt aanzienlijk in 2012.

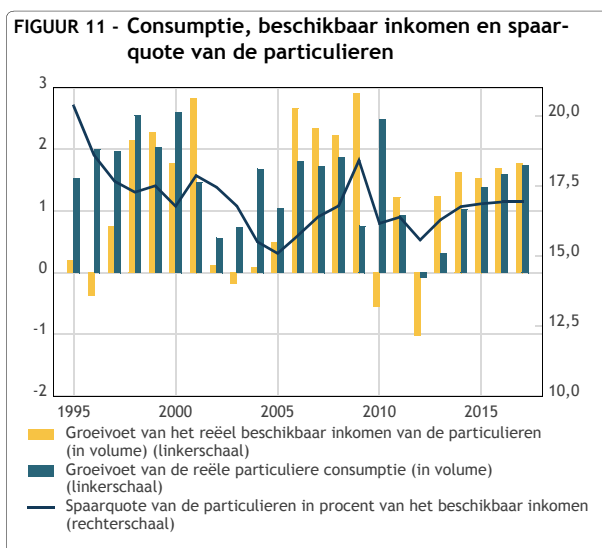
Stagnering van de particuliere consumptie houdt aan in 2013, ondanks de stijging van het reëel beschikbaar inkomen.

Het reëel beschikbaar gezinsinkomen zou in 2013 opnieuw een positieve groei optekenen (1,2 %). Het zou in grote mate worden ondersteund door zijn component 'lonen', die in reële termen met 1,7 % zou stijgen, ondanks een zeer geringe toename van het aantal loontrekkenden (0,3 %). De indexering van de lonen en de sociale uitkeringen zou iets hoger zijn dan de inflatie (door het vertraagde effect van de hoge inflatie van 2012 op de indexering) en de groei van de bruto-uurlonen vóór indexering zou opnieuw positief worden (0,8 %) na vier opeenvolgende jaren van quasi-stagnering en zelfs een terugval in 2009. Daarnaast zou ook het inkomen van de zelfstandigen fors toenemen (1,9 %). De sociale uitkeringen zouden sterker stijgen dan in 2012, terwijl de personenbelasting veel minder zou stijgen (en opnieuw op kruissnelheid zou komen na het eenmalig effect van de versnelde inkohiering van 2011 op 2011 en 2012). De netto-inkomens uit vermogen zouden in reële termen nog altijd dalen, maar minder dan in 2012.

Ondanks die toename van hun koopkracht zouden de particulieren hun consumptie nauwelijks verhogen (+0,3 %). De spaarquote van de particulieren zou daardoor met 0,7 procentpunt stijgen tot 16,3 %. Die verhoogde spaarneiging situeert zich in een nog kwetsbare conjunctuur, met name wat de arbeidsmarkt betreft. Het aantal werklozen zou fors toenemen in 2013 (+32 000 eenheden), wat op het consumentenvertrouwen weegt. De werkloosheidsgraad¹ zou 12,7 % bereiken, d.i. het hoogste niveau sinds 2006.

Nieuwe stijging van de spaarquote in 2014, nadien een stabilisering bij een vrij sterke groei van de koopkracht.

In 2014 zou de spaarquote nog stijgen tot 16,8 %. Tegen de achtergrond van een verdere toename van het aantal werklozen (+13 000 eenheden) en een hoge werkloosheidsgraad, zou de groei van de particuliere consumptie weliswaar aantrekken in vergelijking met 2012 en 2013, maar niet meer dan 1,0 % bedragen. Tegelijk zou het reëel beschikbaar inkomen van de gezinnen stijgen met 1,6 %, vooral ondersteund door een nog steeds vrij krachtige groei van de reële loonmassa (1,8 %; groei van het brutoloon vóór indexering van 1,0 %) en een positieve groei van de netto-inkomens uit vermogen in reële termen.

Tijdens de periode 2015-2017 zouden de particulieren hun consumptie (gemiddeld 1,6 % per jaar) in lijn van hun beschikbaar inkomen (1,7 %) laten evolueren, terwijl hun spaarquote zich stabiliseert (rond 16,9 %). De particuliere consumptie zou daardoor sterker groeien dan tijdens de eerste jaren van de projectieperiode, maar vergelijkbaar zijn met het recente verleden (toename van gemiddeld 1,5 % per jaar tijdens de periode 2000-2010). Dat karent binnen een context van een inflatie die gemiddeld met 1,8 % stijgt (periode 2015-2017), een daling van de werkloosheidsgraad en een relatief sterke toename van de koopkracht. Die laatste (gemiddeld 1,7 % per jaar) zou sneller stijgen dan het gemiddelde van de periode 2000-2010 (1,3 %) als gevolg van een grotere bijdrage van de componenten

'lonen'² (gemiddeld 1,7 procentpunt tijdens de periode 2015-2017 tegenover 1,4 procentpunt voor de periode 2000-2010) en 'netto-inkomens uit vermogen' die de gezinnen ontvangen (0,2 procentpunt tegenover -0,1 punt). De bijdrage van de sociale overdrachten tot de groei van het reëel beschikbaar inkomen van de par-

1. Administratief concept, inclusief de volledige uitkeringsgerechtigde niet-werkzoekende werklozen.

2. Zie hoofdstuk 4 voor een gedetailleerde bespreking van de evolutie van de lonen.

ticulieren zou voor de twee periodes vergelijkbaar zijn (0,6 procentpunt tegenover 0,7 punt), terwijl de bijdrage van de afhoudingen (sociale bijdragen en belastingen op het inkomen ten laste van de gezinnen) duidelijk negatiever zou zijn (-1,2 procentpunt tegenover -0,8 punt).

De structuur van de particuliere consumptie zou zeer stabiel blijven tijdens de projectieperiode.

De structuur van de binnenlandse consumptieve bestedingen zou niet aanzienlijk wijzigen tijdens de projectieperiode (zie tabel 5). De gemiddelde jaarlijkse groei van de totale consumptie over de gehele projectieperiode (2012-2017) is relatief laag in vergelijking met het recente verleden en meer nog in vergelijking met het verdere verleden. Tussen 2012 en 2017 zou de particuliere consumptie met gemiddeld 1,0 % per jaar stijgen in volume en met 3,0 % per jaar in nominale termen; die cijfers bedroegen respectievelijk 1,5 % en 3,6 % tussen 2000 en 2010 en 2,0 % en 5,2 % tussen 1980 en 2000.

Tegen die achtergrond van beperkte groei van de totale particuliere consumptie, zou het aandeel van de levensnoodzakelijke goederen zoals voeding en dranken zich in de projectie stabiliseren op 14,6 % van het totaal, terwijl dat aandeel in het verleden gestaag daalde.

Het aandeel van de huurprijzen neemt licht toe in de projectie, namelijk van 15,4 % in 2010 tot 16,0 % in 2017. In 1980 ging het nog om 13,0 %.

De energie-uitgaven (verwarming, elektriciteit, brandstoffen) vormen een ander belangrijk onderdeel van het gezinsbudget. In 2012 zouden de energie-uitgaven 8,7 % van de totale consumptieve bestedingen van de gezinnen vertegenwoordigen, tegenover slechts 7,2 % in 2009. Die stijging van het aandeel van de energie-uitgaven met 20 % is het gevolg van de opstoot van de internationale energieprijzen tussen 2010 en 2012. Door de meer gematigde toename van de prijzen vanaf 2013, gekoppeld aan een lichte volumedaling in het energieverbruik van de gezinnen zou het aandeel van de energie-uitgaven geleidelijk terugvallen tot 7,8 % in 2017.

Ondanks de gemiddelde jaarlijkse daling van het tabaksverbruik in volume met 2,0 % tussen 2006 en 2011, een periode waarin het rookverbod op talrijke openbare plaatsen en op de werkvloer in werking is getreden, is het aandeel van tabak in de gezinsconsumptie slechts licht gedaald (-0,2 procentpunt) tot 1,9 % in 2011. Tegelijk was de prijsstijging van dit product groter dan die van de algemene index van de consumptieprijzen (4,2 % tegenover 2,3 %) als gevolg van de talrijke accijnsverhogingen. Tijdens de projectieperiode (2012-2017) zou het tabaksverbruik in volume gemiddeld vrijwel stagneren (-0,1 %), daar de voorziene prijsverhogingen (rekening houdend met de momenteel besliste accijnsverhogingen), met uitzondering van 2012, beperkter zijn dan tijdens de afgelopen jaren. Het aandeel van de tabaksuitgaven in de totale gezinsbestedingen zou dus slechts licht dalen tot 1,8 % in 2017.

TABEL 5 - Structuur en groei van de particuliere consumptie
in procent

	Structuur in lopende prijzen					Gemiddelde jaarlijkse groei in volume	
	1980	1996	2003	2010	2017	2006-2011	2012-2017
- Voeding en drank	21,3	15,5	14,7	14,6	14,6	1,4	0,6
- Tabak	1,9	1,8	2,2	2,0	1,8	-2,0	-0,2
- Kleding en schoeisel	7,8	6,1	4,7	4,7	4,6	2,5	1,9
- Huur	13,0	16,0	15,9	15,4	16,0	1,5	1,6
- Medische zorgverlening, gezondheids- uitgaven	3,8	4,4	5,1	5,1	5,0	1,7	1,0
- Energie	8,9	7,4	7,3	7,8	7,8	-1,2	-0,6
- Verwarming en elektriciteit	5,4	4,3	4,4	4,9	4,8	-1,1	-0,7
- Transport (brandstoffen)	3,5	3,1	2,9	2,9	3,0	-1,3	-0,4
- Overige goederen en diensten	43,3	48,8	50,1	50,3	50,2	1,9	1,0
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1,5	1,0

c. Investerings

Zeer lichte stijging van het aandeel van de investeringen in het bbp tijdens de projectieperiode.

In 2011 is het aandeel van de investeringen in het bbp¹ aanzienlijk gestegen tot 20,8 %. Dat is 0,6 procentpunt meer dan in 2010, maar toch 1,5 punt minder dan in 2008, vóór het uitbreken van de economische crisis. Die stijging kan volledig worden toegeschreven aan de bedrijfsinvesteringen² (+0,9 punt tot 14,3 % van het bbp). De investeringen in woongebouwen van de gezinnen kenden een terugval (-0,3 punt tot 5,5 % van het bbp) en de investeringen van de overheid stabiliseerden zich (op 1,7 % van het bbp). Tijdens de periode 2012-2017 zou het aandeel van de investeringen in het bbp vrijwel stabiel blijven en 21,0 % bedragen in 2017. Het aandeel van de bedrijfsinvesteringen zou in projectieperiode geleidelijk toenemen tot 14,8 % van het bbp in 2017. Het aandeel in het bbp van de investeringen in woongebouwen van de gezinnen zou zich stabiliseren rond 5,4 % over de volledige projectieperiode. In overeenstemming met de cyclus van de gemeenteraadsverkiezingen zou het aandeel van de overheidsinvesteringen in het bbp een piek (1,8 % van het bbp) bereiken in 2012, daarna dalen tussen 2013 en 2016 (1,5 % van het bbp) en hernemen in 2017, het jaar voorafgaand aan de gemeenteraadsverkiezingen van 2018.

Na een sterke herneming van de bedrijfsinvesteringen in 2011, een zeer zwakke groei in 2012 en een geleidelijk herstel daarna.

In het kielzog van een gunstige algemene economische situatie (bbp-groei van 1,9 %), zijn de bedrijfsinvesteringen in volume sterk toegenomen (8,9 %) in 2011. In 2011 heeft waarschijnlijk een inhaalbeweging plaatsgehad, aangezien de twee voorgaande jaren gekenmerkt werden door een duidelijke daling van het investeringsvolume van de ondernemingen (-8,5 % in 2009 en -1,4 % in 2010). De context van zowel de interne als externe financieringskosten van de investeringen was nochtans niet gunstig in 2011. De nominale lange rente steeg, waardoor de kosten voor geleend kapitaal toenamen. De rendabiliteit van de ondernemingen³ stagneerde (op een weliswaar vrij hoog niveau) door een fors ruilverlies (als gevolg van de opflakking van de energieprijzen op internationaal niveau). De groei van de reële uurloonkosten⁴ (0,2 %) en die van de uurproductiviteit (0,1 %) waren daarentegen gelijkaardig (zie figuur 12).

De sterke stijging van de bedrijfsinvesteringen over het volledige jaar 2011 gaat gepaard met een uitgesproken kwartaalevolutie, met een zeer sterke groei tijdens de eerste helft van het jaar (versterkt door een ruim positief overloopeffect uit 2010) en een daling in het tweede semester, waarbij de tegenvallende afzetperspectieven als gevolg van de conjunctuurvertraging het ondernemersvertrouwen ondermijnden.

Dit algemeen somber klimaat houdt aan in 2012: de bedrijfsinvesteringen zouden nog een negatieve groei kennen in het eerste kwartaal en daarna licht aantrekken in lijn met de economische activiteit. Op jaarbasis zou de groei niet hoger zijn dan 1,0 %, dit tegen de achtergrond van een uitgesproken terugval van de rendabiliteit van de ondernemingen als gevolg van een verdere ruilvervalslechtering maar ook als gevolg van de merkbaar sterkere stijging van de reële uurloonkosten van de ondernemingen (1,6 %) ten opzichte van de uurproductiviteit (0,1 %). De investeringsgroei zou enkel door de daling van de langetermijnrente ondersteund worden (3,5 % in 2012 tegenover 4,2 % in 2011).

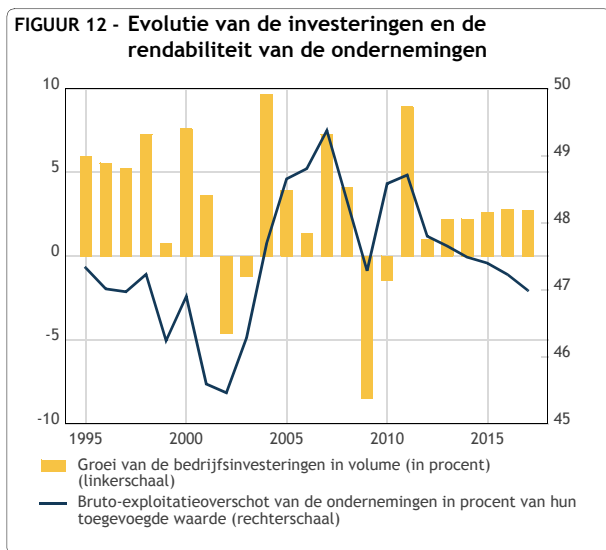
1. Tegen lopende prijzen.

2. Bij 'ondernemingen' gaat het, tenzij anders vermeld, om alle bedrijfstakken behalve 'Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen', 'Onderwijs' en 'Particuliere huishoudens met werknemers'. Dit concept stemt overeen met onze definitie van 'marktbedrijfstakken'.

3. Het bruto-exploitatieoverschot van de ondernemingen uitgedrukt in procent van de bruto toegevoegde waarde van de ondernemingen. Deze rendabiliteitsindicator werd niet gecorrigeerd voor het inkomen van de zelfstandigen.

4. In deze sectie stemmen de 'reële' uurloonkosten overeen met de nominale uurloonkosten gedeïflecteerd met de prijs van de toegevoegde waarde van de marktsector.

Gestimuleerd door het geleidelijke herstel van de binnenlandse en buitenlandse vraag, zou de groei van de bedrijfsinvesteringen versnellen in 2013 (2,2 %) zonder evenwel een piek te bereiken. De langetermijnrente zou stabiel blijven ten opzichte van 2012, net zoals de rendabiliteit van de ondernemingen: de ruilvoetverbetering (door de daling van de energieprijzen op de internationale markten) compenseert de iets snellere stijging van de reële uurloonkosten (0,8 %) t.o.v. de productiviteit per uur (0,5 %).

Tijdens de periode 2014-2017 zou de gemiddelde jaarlijkse volumegroei van de bedrijfsinvesteringen 2,6 % bedragen, wat hoger is dan de groei tijdens het jongste decennium (gemiddeld 2,0 % per jaar over de periode 2000-2010) maar ietwat lager dan die tijdens de periode 1995-2010 (2,9 %). De binnen- en buitenlandse afzetperspectieven zouden een relatief hoge en stabiele groei kennen, gegeven een gemiddelde jaarlijkse Belgische bbp-groei van 1,9 % (zoals tijdens de periode 1995-2010). De nominale langetermijnrente zou op middellange termijn stijgen, maar relatief laag blijven (3,7 % voor 2014-2017 tegenover 4,8 % voor 1995-2010). De rendabiliteit van de ondernemingen zou op middellange termijn dalen als gevolg van een stijging van de reële uurloonkosten die iets sterker is dan die

van de uurproductiviteit en de lichte ruilvoetverslechtering. Niettemin zou die rendabiliteit zich op een gemiddeld niveau handhaven (47,3 % voor 2014-2017) dat vergelijkbaar is met dat van de periode 1995-2010 (47,4 %).

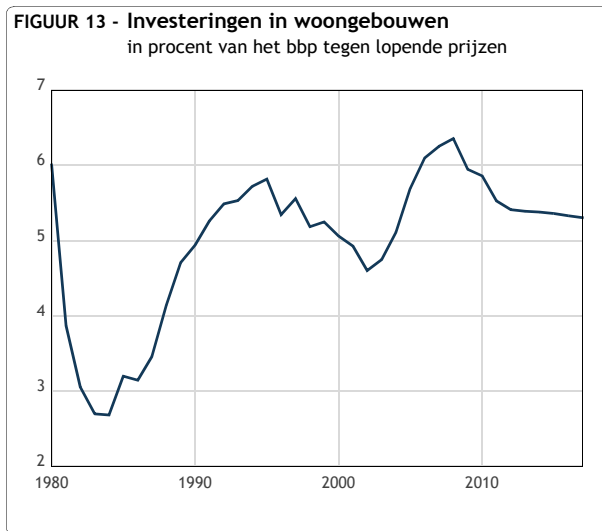
Volumedaling van de investeringen in woongebouwen in 2011 en 2012, gevolgd door een beperkte heropleving.

Het voorbije jaar daalden de investeringen in woongebouwen van de gezinnen opnieuw fors (-3,7 %). De hypothecaire rentevoeten stegen en het vertrouwen van de gezinnen werd aangetast door de vertraging van de economische activiteit tijdens de tweede helft van het jaar.

Als gevolg van de aanhoudende onzekerheid, in het bijzonder wat de arbeidsmarkt betreft, en de afgenomen koopkracht van de gezinnen, zouden de investeringen in woongebouwen slechts licht hernemen in de tweede helft van 2012. Op jaarbasis zou het investeringsvolume in woningen in 2012 duidelijk dalen (-2,7 %).

In 2013 zou het volume van de investeringen in woongebouwen opnieuw toenemen (1,1 %). Een gunstiger conjunctuur, de stabilisering van de financieringskosten voor investeringsprojecten in woningen en de herneming van de koopkracht zouden de gezinnen aanzetten tot investeren. Enkel de stijging van de werkloosheidsgraad zou deze investeringen nog afremmen.

Op middellange termijn (2014-2017) zou de woningbouw toenemen met gemiddeld 1,3 %, wat dicht in de buurt ligt van het gemiddelde van het recente verleden (1,1 % over de periode 2000-2010). Die toename hangt samen met een gunstige koopkrachtontwikkeling en een vertrouwensherstel van de gezinnen (de werkloosheidsgraad, een indicator van dit vertrouwen, zou namelijk dalen tussen 2015 en 2017). De hypothecaire rentevoeten zouden stijgen, maar zeer geleidelijk, en historisch gezien relatief laag blijven.

Het nominale aandeel van de investeringen in woongebouwen in het bbp bereikte een piek in 2008 (6,4 %). In de loop van de daaropvolgende drie jaren daalde het (tot 5,5 % in 2011), maar tijdens de projectieperiode zou het nog slechts een kleine terugval noteren tot 5,3 % in 2017.

De groei van de overheidsinvesteringen wordt sterk beïnvloed door de cyclus van de gemeenteraadsverkiezingen.

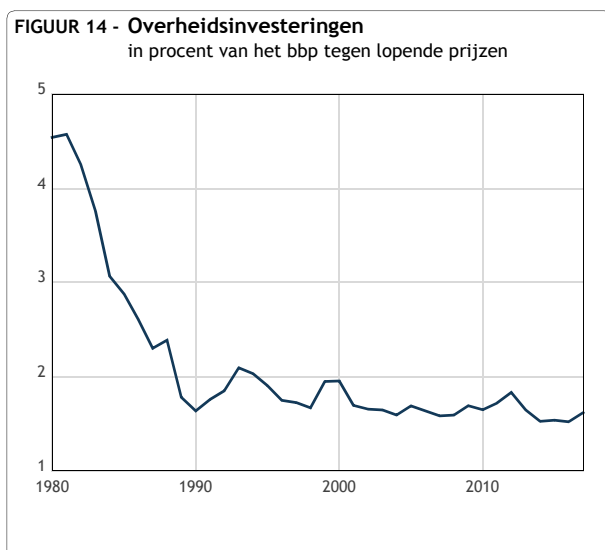
De groei van de overheidsinvesteringen wordt in belangrijke mate beïnvloed door het investeringsbeleid van de lokale overheden, dat nauw verbonden is met de kalender van de gemeenteraadsverkiezingen. De lokale overheden drijven doorgaans hun investeringen op in het vooruitzicht van de gemeenteraadsverkiezingen en schroeven ze nadien terug. Voor de gewesten en de gemeenschappen werd geen specifieke investeringscyclus vastgesteld voor het verleden, waardoor er ook geen verondersteld wordt in de projectie.

In de aanloop naar de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 2012, kenden de investeringen van de lagere overheid een aanzienlijke toename in volume in 2011 (11,6 %). Dat zou ook dit jaar zo zijn (11,1 %). Die groei ondersteunt grotendeels de toename van de gezamenlijke overheidsinvesteringen, die geraamd wordt op 6,7 % voor 2011 en 6,1 % voor 2012.

In de postelectorale jaren 2013 en 2014 zouden de investeringen van de lagere overheid gevoelig dalen (-20,9 % in 2013 en -8,6 % in 2014), waardoor de investeringscyclus van de lagere overheid een dieptepunt bereikt. Aangezien daarnaast de investeringsgroei van de gemeenschappen en de gewesten vrijwel nihil zou zijn, zouden de totale overheidsinvesteringen een forse terugval optekenen (-8,7 % in 2013 en -5,8 % in 2014).

In 2015 en 2016 zouden de totale overheidsinvesteringen in volume opnieuw groeien, zij het zeer bescheiden (2,6 % in 2015 en 0,8 % in 2016), als gevolg van de combinatie van het stagnerend investeringsvolume van de gemeenschappen en de gewesten enerzijds en een lichte toename van het investeringsvolume van de lagere overheid.

Met het oog op de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 2018, zou de lagere overheid haar investeringen opnieuw opvoeren in 2017 (18,2 %) en de groei van de gezamenlijke overheidsinvesteringen op 8,2 % brengen.

Het nominaal aandeel van de overheidsinvesteringen in het bbp blijft laag, zowel vanuit een historisch als vanuit een Europees perspectief (de Belgische overheidsinvesteringsquote bedroeg 1,6 % in 2010, terwijl het gemiddelde van de eurozone 2,5 % bedroeg). Tijdens de projectieperiode stijgt dat aandeel tot 1,8 % in 2012 en daalt het opnieuw fors tot 1,5 % in 2014. Vervolgens zou het zich stabiliseren tot 2016 en hernemen in 2017 (1,6 %).

d. Overheidsconsumptie

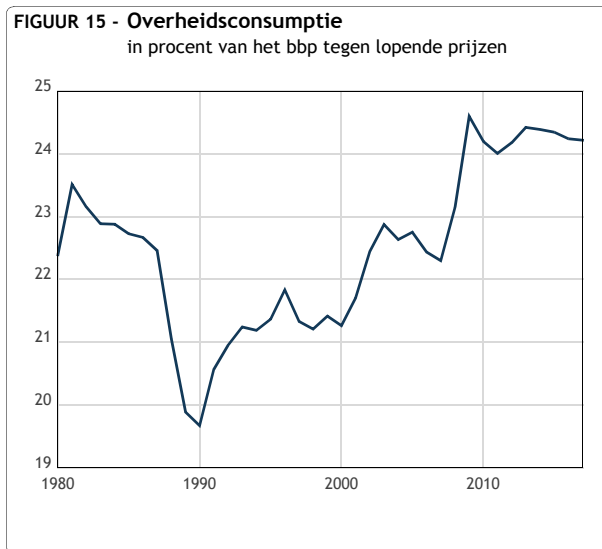
Bij ongewijzigd beleid blijft het aandeel van de overheidsconsumptie in het bbp op een historisch hoog niveau.

De volumegroei van de overheidsconsumptie was zeer zwak in 2011 (0,5 %) en zou dat ook in 2012 blijven (0,5 %). Die twee jaren worden gekenmerkt door een sterke terugval van de netto-aankoop van goederen en diensten (-12,8 % in 2011 en -8,4 % in 2012). De loonmassa¹ vertoont eveneens een historisch zwakke groei (respectievelijk 0,8 % en 0,6 %). Die laatste gaat samen met de daling van de werkgelegenheid bij de overheid (-0,2 % en -0,1 %). Enkel de gezondheidszorguitgaven² stijgen aanzienlijk, vooral in 2011 (3,5 %, 2,3 % in 2012).

In 2013 en 2014 zou de overheidsconsumptie sterk toenemen (respectievelijk 2,2 % en 1,7 %). Dat kan voornamelijk toegeschreven worden aan de netto-aankoop van goederen en diensten die, na drie opeenvolgende jaren van terugval, opnieuw een positieve groei laat optekenen (respectievelijk 13,7 %³ en 2,6 %) en de reële groei van de gezondheidszorguitgaven die stabiel blijft op bijna 3 % (respectievelijk 2,7 % en 2,8 %). De stijging van de werkgelegenheid bij de overheid zou relatief zwak blijven (respectievelijk 0,1 % en 0,5 %). In haar kielzog volgen de overheidslonen eenzelfde evolutie (0,5 % en 0,9 %).

Vanaf 2015, en nog steeds bij ongewijzigd beleid, zou de groei van de overheidswerkgelegenheid iets dynamischer worden dan in het begin van de projectieperiode (gemiddeld 0,7 % per jaar over de periode 2015-2017), wat de reële groei van de loonmassa van de overheid op 1,2 % brengt. Van de verschillende componenten van de overheidsconsumptie zouden de uitgaven voor gezondheidszorg het sterkst groeien (2,8 %). Ten slotte zou de netto-aankoop van goederen en diensten in volume toenemen met gemiddeld 1,2 % per jaar. De totale overheidsconsumptie in volume zou groeien met 1,7 % per jaar, wat vergelijkbaar is met de periode 2000-2010 (1,6 %).

1. Het begrip 'loonmassa' dient hier in ruime zin begrepen te worden (met inbegrip van de fictieve bijdragen die vooral de ambtenarenpensioenen, de kinderbijslag van de ambtenaren en de terbeschikkingstellingen omvatten).
2. Meer bepaald gaat het om sociale uitkeringen in natura. Die bestaan hoofdzakelijk uit uitgaven voor gezondheidszorg.
3. Die sterke groei wordt verklaard door een daling van de verkoop van goederen en diensten, meer bepaald een daling van de ontvangsten m.b.t. de aan de financiële instellingen verleende garanties.

Het nominaal aandeel van de overheidsconsumptie in het bbp is in 2008 en 2009 gevoelig gestegen, van 22,3 % in 2007 tot 24,6 % in 2009. Dat aandeel verminderde in 2010 en 2011, maar bereikte nog 24,0 % in 2011 (of iets meer dan 2 procentpunt meer dan het gemiddelde van de eurozone). Dat historisch hoog niveau zou nog iets toenemen tot 24,2 % in 2017. We wijzen er evenwel op dat deze projectie werd opgesteld bij ongewijzigd beleid. De verschillende componenten van de overheidsconsumptie worden geanalyseerd in hoofdstuk 5.

3.2.4. Evolutie per bedrijfstak

Goede prestaties van de verwerkende bedrijfstakken in 2011, duidelijk gematigder in 2012.

Na uitstekende resultaten in 2010, konden de bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid (en in het bijzonder de bedrijfstakken 'intermediaire goederen' en 'uitrustingsgoederen') verder profiteren van de heropleving van de wereldvraag in 2011, althans in het eerste deel van het jaar, met een ruimschoots positieve groei van hun toegevoegde waarde (3,8 % voor de gezamenlijke verwerkende industrie). Het jaar 2012 kondigt zich daarentegen aanzienlijk minder gunstig aan. De verwerkende bedrijfstakken zouden, gezien een duidelijk vertragende buitenlandse vraag (en een binnenlandse vraag die ook afremt), geconfronteerd worden met een daling van de toegevoegde waarde in volume (-0,4 % voor de gezamenlijke verwerkende nijverheid).

De bouwsector, die in 2011 ook een relatief positief jaar kende (na een matig 2010) dankzij merkbaar stijgende overheids- en particuliere investeringen¹, zou ook moeten afrekenen met een minder gunstig 2012 door een terugval van de activiteit.

Voor de bedrijfstak 'energie' werd 2011 gekenmerkt door een bijzonder sterke daling van zijn toegevoegde waarde in volume, die samenhangt met een zwak binnenlands gas- en elektriciteitsverbruik². De activiteit van die bedrijfstak zou in 2012 slechts licht toenemen met een ter plaatse trappelende economische groei.

De marktdiensten konden eveneens behoorlijke groeiprestaties voorleggen in 2011, die zelfs beter waren dan in 2010. Het jaar 2012 zou ook voor de diensten beduidend minder gunstig zijn, met een nauwelijks positieve groei van de toegevoegde waarde. In 2012 zou de bedrijfstak 'vervoer en communicatie', na een uitgesproken herstel in 2011, een bijzonder matige prestatie optekenen als gevolg van de stagnerende economische activiteit dat jaar. Ook de bedrijfstak 'handel en horeca' zou zijn goede prestatie van 2011 niet kunnen herhalen door een zwakke binnenlandse vraag (meer bepaald de particuliere consumptie).

De toename van het aandeel van de marktdiensten in de totale toegevoegde waarde zou vertragen.

Tijdens de periode 2013-2017 zou de reële toegevoegde waarde van de totale economie, in een context van een geleidelijke terugkeer naar een trendgroei van de verschillende componenten van het bbp, gemiddeld met 1,9 % per jaar stijgen (zie tabel 6), wat overeenstemt met het tempo in de periode 1995-2010. De industriële

1. En dat ondanks de daling van de investeringen in woongebouwen (zie paragraaf 3.2.3).

2. In 2011 daalden zowel het gas- als elektriciteitsverbruik ten opzichte van 2010, vooral als gevolg van de bijzonder zachte temperaturen.

bedrijfstakken en de landbouw hebben over het algemeen genomen een zwakker groeitempo dan dit gemiddelde¹. Ook tijdens de periode 1995-2010 lieten alle bedrijfstakken van de primaire en secundaire sectoren, behalve de sectoren 'bouw' en 'energie', een groei onder dat gemiddelde optekenen.

De groei van de diensten zou dynamischer zijn dan het gemiddelde van de totale economie over de periode 2013-2017, behalve voor 'handel en horeca' en de 'niet-verhandelbare diensten'. Over de periode 1995-2010 geldt dezelfde vaststelling, behalve voor de bedrijfstak 'transport en communicatie', waar de groei lager lag dan het gemiddelde van de totale economie.

Die evolutie van de reële toegevoegde waarde beïnvloedt uiteraard, samen met de prijsstijging van de toegevoegde waarde van elke bedrijfstak, de structuur van de Belgische economie. De projectieperiode wordt gekenmerkt door een nieuwe stijging van het economisch gewicht van de marktdiensten, zowel in lopende prijzen als in volume (zie tabel 6), maar de toename zou minder uitgesproken zijn dan in het voorbije decennium. Het aandeel van de marktdiensten zou in 2017 63,2 % bedragen in nominale termen, tegenover 56,2 % in 1995.

Ondanks het herstel van de buitenlandse vraag op middellange termijn, zou het gewicht van de verwerkende nijverheid blijven dalen in de projectie, van 13,5 % van de totale toegevoegde waarde in nominale termen in 2010 tot 12,7 % in 2017.

Het aandeel van de niet-verhandelbare diensten in de totale toegevoegde waarde zou dalen op middellange termijn. Die terugval zou zich vertalen in een verlies van het relatief aandeel van 0,3 % tussen 2010 en 2017.

TABEL 6 - Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen
in procent

	Structuur in lopende prijzen				Structuur in volume (referentiejaar 2005) (1)				Jaarlijkse gemiddelde groeivoet (in volume)		
	1995	2000	2010	2017	1995	2000	2010	2017	2006- 2010	2011- 2012	2013- 2017
Landbouw	1,5	1,3	0,7	0,6	1,0	1,0	0,8	0,7	2,3	-0,5	0,4
Energie	3,6	3,5	3,2	3,5	3,3	3,3	3,7	3,3	3,5	-1,0	0,4
Verwerkende nijverheid	19,5	18,4	13,5	12,7	16,5	17,2	14,2	14,2	-1,3	1,7	1,6
- Intermediaire goederen	8,9	8,4	6,4	6,2	7,7	8,2	7,0	7,0	-0,8	1,5	1,5
- Uitrustingsgoederen	4,6	4,4	2,7	2,6	3,2	3,8	2,4	2,6	-5,8	3,4	1,9
- Verbruiksgoederen	6,1	5,6	4,3	3,9	5,6	5,2	4,8	4,7	1,0	0,7	1,6
Bouw	5,4	5,2	5,7	5,5	5,1	4,9	5,3	5,2	1,9	1,2	1,7
Marktdiensten	56,2	57,9	62,3	63,2	58,6	59,2	62,4	63,5	1,7	1,3	2,1
- Vervoer en communicatie	8,0	7,8	7,6	8,0	8,1	8,1	7,6	7,8	-0,4	0,9	2,4
. Vervoer over land	2,7	2,7	2,1	2,0	2,8	2,7	2,0	1,9	-0,4	0,1	1,3
. Vervoer over water en luchtvaart	0,5	0,3	0,4	0,5	0,3	0,5	0,4	0,4	-1,8	1,0	3,6
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	4,8	4,8	5,1	5,5	5,0	4,9	5,2	5,5	-0,3	1,2	2,7
- Handel en horeca	13,7	13,1	14,4	13,6	17,2	14,2	14,9	14,2	1,5	0,2	1,2
- Krediet en verzekeringen	6,5	6,1	6,5	5,7	5,0	5,7	6,1	6,2	1,7	0,4	2,2
- Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	6,0	6,4	7,6	7,8	6,3	7,0	7,2	7,6	2,3	2,4	2,3
- Overige marktdiensten	21,8	24,4	26,2	28,2	22,7	24,2	26,5	27,6	2,3	1,8	2,4
Niet-verhandelbare diensten	13,9	13,6	14,7	14,4	15,6	14,3	13,6	13,0	0,5	-0,0	1,4
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1,2	1,0	1,9

(1) Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, zijn er verschillen tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten en is het totaal niet noodzakelijk gelijk aan 100 %.

1. De bedrijfstak 'uitrustingsgoederen', die zou profiteren van een relatief sterke investeringsgroei, vormt daarbij een belangrijke uitzondering.

Op middellange termijn worden de meeste jobs gecreëerd in de marktdiensten.

De macro-economische en sectorale evolutie van de werkgelegenheid wordt gedetailleerd besproken in hoofdstuk 4 (afdeling 4.3). Slechts enkele belangrijke elementen worden hieronder aangehaald.

In 2011 bedroeg de totale binnenlandse werkgelegenheids groei 1,2 %. Dat globale cijfer verhult echter belangrijke verschillen tussen de bedrijfstakken. Slechts drie bedrijfstakken lieten een groei optekenen boven dat gemiddelde en lagen dus ten grondslag aan die goede prestatie: 'overige marktdiensten' (4,3 % met inbegrip van de dienstencheques en de PWA-banen), 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,6 %) en 'bouw' (1,5 %). Tegelijkertijd nam de werkgelegenheid in 2011 af in verschillende bedrijfstakken van zowel de industrie als de dienstensector. Daarbij vermelden we in het bijzonder de daling van 0,9 % voor de 'consumptiegoederen', van 0,7 % voor de 'niet-verhandelbare diensten' en van 0,6 % voor 'transport en communicatie'.

Op middellange termijn zouden ook de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' de groei van de Belgische binnenlandse werkgelegenheid grotendeels ondersteunen, zowel in het begin van de periode, met een zwak economisch klimaat en een amper positieve werkgelegenheids groei (0,2 % in 2012 en 0,3 % in 2013), als op het einde van de periode, wanneer de werkgelegenheid opnieuw zou aanknopen met een groei rond 1 %.

Over de volledige projectieperiode (2012-2017) zou de totale binnenlandse werkgelegenheid dus toenemen met gemiddeld 0,8 % per jaar. Vier bedrijfstakken zouden een positieve gemiddelde jaarlijkse groei laten optekenen: 'overige marktdiensten' (2,5 %), 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,9 %), 'transport en communicatie' (0,9 %) en 'bouw' (0,6 %). In de bedrijfstakken 'handel en horeca' en 'niet-verhandelbare diensten' zou de werkgelegenheid gemiddeld stagneren. In alle andere bedrijfstakken zou er sprake zijn van een negatieve werkgelegenheids groei: 'landbouw' (-1,8 %), 'verwerkende nijverheid' (-1,2 %), 'krediet en verzekeringen' (-0,6 %) en 'energie' (-0,3 %). Die opsplitsing van de werkgelegenheids groei is in vele opzichten vergelijkbaar met die over de periode 1995-2010.

In 2017 zou 63,4 % van de binnenlandse werkgelegenheid zich bevinden in de marktdiensten (tegenover 53,6 % in 1995), 17,8 % in de niet-verhandelbare diensten (tegenover 19,3 % in 1995), 17,6 % in de industrie¹ (tegenover 24,8 % in 1995) en 1,2 % in de landbouw (tegenover 2,3 % in 1995).

De productiviteitsgroei vertraagt, het verschil tussen de productiviteitsgroei in de industrie en de marktdiensten wordt kleiner.

De totale productiviteitsgroei per uur nam in de loop van de afgelopen decennia continu af. In de jaren 80 kenden de gezamenlijke marktbedrijfstakken een gemiddelde jaarlijkse productiviteitsgroei van 3,0 %. In de loop van de jaren 90 verminderde hij tot 1,9 % en over de jaren 2000 bedroeg hij nog slechts 0,9 %. Op middellange termijn (periode 2012-2017) zou de vertraging zich verderzetten, maar minder uitgesproken met een productiviteitswinst van gemiddeld 0,7 % per jaar.

Die afname wordt deels verklaard door een vertraging van de productiviteitsgroei binnen de bedrijfstakken (zie afdeling 3.1) en deels door een compositie-effect: het aandeel van de diensten, die gekenmerkt worden door een lagere productiviteit dan die van de industrie, is onafgebroken gestegen in de Belgische economie (en zou dat blijven doen op middellange termijn), wat de groei van de totale productiviteit afremt.

Zowel in het verleden als in de projectieperiode neemt de productiviteitsgroei per uur sneller toe in de industrie dan in de marktdiensten, al wordt dat verschil minder uitgesproken. Zo bedroeg het 2,9 procentpunt (4,6 % voor de industrie en 1,7 % voor de marktdiensten) tijdens de jaren 80 en daalde het tot 1,8 procentpunt

1. Bepaald als de som van de verwerkende nijverheid, de bouwsector en energie.

over de jaren 90 en 1,5 procentpunt over de jaren 2000. In de projectie zou het 1 procentpunt bedragen. Wanneer enkel de bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid worden beschouwd, die het gevoeligst zijn voor internationale concurrentie en de hoogste productiviteitsniveaus behalen, is dat dalend verschil ook merkbaar: 4,2 procentpunt in de jaren 80, 2,5 procentpunt in de jaren 90 en 1,4 procentpunt in de jaren 2000. Op middellange termijn zou het verschil in productiviteitsgroei per uur tussen de verwerkende nijverheid en de marktdiensten 1,7 procentpunt bedragen.

Ten slotte worden twee bedrijfstakken van de dienstensector gekenmerkt door een zwakke (of negatieve) productiviteitsgroei: 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'. In de projectie (2012-2017) blijft die vaststelling gelden, aangezien die twee bedrijfstakken een productiviteitsgroei van respectievelijk 0,5 % en -0,3 % zouden optekenen. Anderzijds kent de tak 'krediet en verzekeringen', sinds de jaren 90 een productiviteitsgroei per uur die vergelijkbaar is met – en zelfs hoger is dan – die van de industrie. Dat geldt ook op middellange termijn (gemiddelde jaarlijkse groei van 2,6 %).

TABEL 7 - Evolutie van de arbeidsproductiviteit per uur in de marktbedrijfstakken
periodegemiddelde, in procent

	1980-1989	1990-1999	2000-2010	2012-2017
Landbouw	5,7	4,4	2,2	1,7
Industrie	4,6	3,0	2,0	1,5
- waaronder verwerkende nijverheid	5,9	3,7	1,9	2,2
Marktdiensten	1,7	1,2	0,5	0,5
- Vervoer en communicatie	4,3	2,5	1,4	1,0
- Handel en horeca	0,1	0,5	1,4	1,0
- Krediet en verzekeringen	1,8	6,2	3,1	2,6
- Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	1,2	0,5	-0,5	0,5
- Overige marktdiensten (inclusief de dienstencheques en de PWA-banen)	1,2	-1,0	-0,7	-0,3
Totaal	3,0	1,9	0,9	0,7

3.3. Prijzen en kosten

De inflatie versnelde in 2011 onder impuls van de sterke toename van de grondstoffenprijzen en zou in 2012 hoog blijven ondanks de slabakkende conjunctuur. Op middellange termijn (periode 2013-2017) zou de groei van de deflator van de particuliere consumptie zich stabiliseren op 1,8 %, een tempo dat door de ECB als verenigbaar met prijsstabiliteit wordt beschouwd.

Oplopende inflatie in 2011...

Het jaar 2010 werd al gekenmerkt door een inflatieversnelling, maar tijdens een groot deel van 2011 liep de inflatie verder op. Dat was niet enkel het gevolg van de sterke stijging van de internationale olieprijs in de eerste maanden van het jaar, maar ook van een aantrekkende onderliggende inflatie¹. Het indexcijfer van de consumptieprijzen (NICP) steeg daardoor met 2,2 % in 2010 en nam verder toe met 3,5 % in 2011. De groei van de gezondheidsindex (die geen rekening houdt met het prijsverloop van benzine, diesel, alcoholhoudende dranken en tabaksproducten) beperkte zich tot 3,1 %.

De evolutie van de deflator van de particuliere consumptie in 2011 werd grotendeels bepaald door de belangrijke energieprijsschommelingen op de internationale markt.

Na een forse toename in 2010, liep de prijs van een vat ruwe olie verder op in 2011. Die stijging deed zich vooral voor tijdens de eerste maanden van het jaar (zie hoofdstuk 2, afdeling 2.1.). De olieprijs uitgedrukt in dollar viel in de tweede helft van 2011 terug door de vertraging van de wereldeconomie en de verhoging van de productiequota van de OPEC-landen, maar jaargemiddeld kwam de olieprijs (111,4 dollar) 40 % hoger uit dan in 2010.

Die stijging kon maar gedeeltelijk gecompenseerd worden door een appreciatie van de euro ten opzichte van de dollar: uitgedrukt in euro steeg de Brentolieprijs van gemiddeld 60 euro in 2010 tot 80 euro in 2011, d.i. een toename van 33,6 %.

De duurdere olie had uiteraard een weerslag op de totale prijs van de energieproducten, die gemiddeld met bijna 18 % toenam in 2011 (na een gemiddelde stijging van 9,4 % in 2010). De energieprijzen werden ook beïnvloed door interne factoren (verhoging van de distributietarieven voor gas en elektriciteit; verhoging van de bijzondere accijns op diesel via het zogenaamde 'klikstelsel'). Die sterke toename droeg bij tot de Belgische inflatie, die met 3,5 % het gemiddelde van de eurozone (2,7 %) ruimschoots overtrof.

De inflatie van 2011 weerspiegelde ook de hogere onderliggende inflatie. Die laatste trok aan door de sterke toename van de energieprijzen sinds 2009, die doorsijpelden in de prijzen van de overige goederen en diensten. De onderliggende inflatie werd ook beïnvloed door de versnelde groei van de binnenlandse kosten (loonkosten per eenheid product; zie verder).

...die hoog blijft in 2012.

De inflatie zou in 2012 hoog blijven. De olieprijs is verder toegenomen, o.m. door de dreiging om het maritiem verkeer in de Perzische Golf te blokkeren en de politieke onrust in Nigeria. De gemiddelde Brentprijs zou dit jaar meer dan 120 dollar bereiken, d.i. een stijging van meer dan 8 % ten opzichte van het gemiddelde van 2011. Bovendien zou de euro dalen ten opzichte van de dollar². Het geheel van de energieproducten in België zou gemiddeld 7,5 % duurder worden.

1. De onderliggende inflatie wordt berekend door het NICP te zuiveren voor de impact van prijsveranderingen van administratieve aard en het prijsverloop van traditioneel sterk volatiele componenten (energieproducten, tabak, alcohol, voedingsmiddelen).

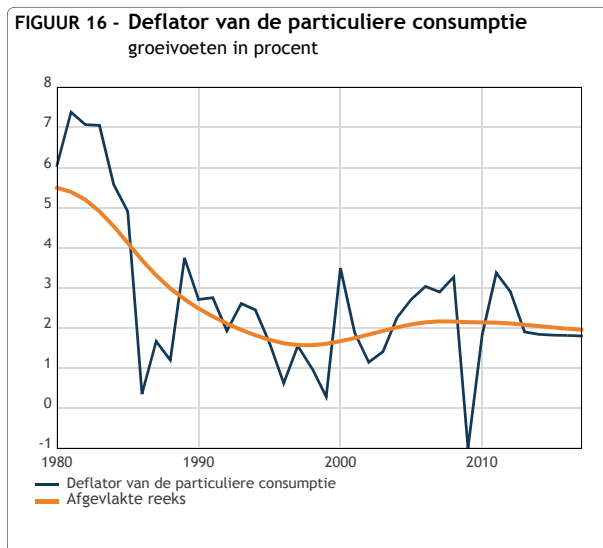
2. Uitgedrukt in euro steeg de olieprijs van gemiddeld 80 euro in 2011 tot 89,8 euro in 2012, wat overeenstemt met een groei van 12,2 %.

Daarnaast zouden bepaalde begrotingsmaatregelen een opwaarts effect hebben op de inflatie in 2012: de verhoging van de accijnzen op tabaksproducten, de btw-verhoging voor betaaltelevisie en de invoering van een btw-tarief van 21 % voor notarissen en deurwaarders.

Ten slotte zou de bijdrage van de onderliggende inflatie opnieuw hoger uitkomen (door de groeiversnelling van de loonkosten per eenheid product).

Als gevolg daarvan zou de inflatie (NICP) gemiddeld met 2,9 % toenemen over het jaar, wat opnieuw aanzienlijk hoger is dan het gemiddelde in de eurozone (2,1 %).

Inflatie van gemiddeld 1,8 % tussen 2013 en 2017...

Op middellange termijn zou de groei van het NICP (net zoals die van de deflator van de particuliere consumptie) ongeveer 1,8 % bedragen, wat verenigbaar is met de door de ECB beoogde prijsstabiliteit. De inflatie zou merkbaar dalen tot 1,9 % in 2013, om zich vervolgens te stabiliseren op gemiddeld 1,8 % over de periode 2014-2017. De inflatieafkoeling over de periode 2013-2017 zou voortvloeien uit de prijsdaling van ruwe olie in 2013, gevolgd door een matige stijging tussen 2014 en 2017 (die gemiddeld niet hoger zou zijn dan 1,8 % in reële termen) en, daarop aansluitend, een beduidende groeivertraging van de prijzen van energieproducten. Ook gecorrigeerd voor het prijsverloop van haar volatiele componenten, zou de inflatie zich op middellange termijn nagenoeg stabiliseren in lijn

met het verloop van de binnenlandse kosten. Gemiddeld zou de onderliggende inflatie niet hoger uitkomen dan 1,8 % tussen 2013 en 2017 (1,7 % voor de periode 2014-2017).

... dankzij een beperkte stijging van de invoerprijzen en de binnenlandse kosten.

De inflatie op middellange termijn weerspiegelt de gematigde evolutie van de invoerprijzen zonder energie. De evolutie van de internationale energieprijzen zou meer 'neutraal' worden: na de forse stijgingen in 2011 en 2012 en een afname in 2013, zou de olieprijsstijging in reële termen (gecorrigeerd voor de wereldinflatie) niet meer dan 1,8 % bedragen. De voedingsgrondstoffenprijzen zouden zich stabiliseren in reële termen. Ook het relatief gematigd verloop van de binnenlandse kosten zou de inflatie mee stabiliseren. Ten slotte zou ook het behoud van een negatieve output gap tot het einde van de projectieperiode de groei van de prijzen afremmen.

Het verloop van de binnenlandse prijzen weerspiegelt de externe invloed (grondstoffenprijzen) en de fiscale maatregelen.

Het verloop van de prijzen van de particuliere consumptie per categorie weerspiegelt grotendeels de evolutie van de grondstoffenprijzen (voor energie en voeding) die hierboven beschreven wordt (cf. tabel 8), maar ook van de fiscale maatregelen.

Zo zou de prijsstijging van de categorie 'voeding-dranken-tabak' versnellen in 2012 (gemiddelde jaarlijkse stijging van 2,8 %) door de fiscale maatregelen van begin dit jaar, om vervolgens terug te vallen tot een jaarlijks groeitempo van 2,4 % over de periode 2013-2017.

De evolutie van de energieprijzen wordt gekenmerkt (zie boven) door een beduidende versnelling in 2011, gevolgd door een gemiddelde groei van 7,5 % in 2012. Zonder nieuwe schokken op de energetische grondstoffenprijzen of fiscale aanpassingen voor energieproducten, zouden de energieprijzen gematigd stijgen tijdens de rest van de projectieperiode.

De lichte groeiversnelling van de prijs van diensten in het algemeen over de projectieperiode weerspiegelt vooral de tijdelijke versnelling in het begin van de periode, als gevolg van de btw-verhogingen in 2012.

TABEL 8 - Prijzen van de particuliere consumptie
jaarlijkse gemiddelde groeivoeten in procent

	1981-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2005	2006-2011	2012-2017
Macro-economische deflator	4,2	2,2	1,4	1,9	2,2	2,0
- Voeding, dranken, tabak	4,1	0,5	1,4	2,7	2,9	2,4
- Overige goederen	4,5	1,6	0,8	1,2	1,2	1,5
- Huur	5,0	3,8	1,6	2,1	2,0	1,9
- Overige diensten	4,1	2,9	1,1	1,6	1,7	2,0
- Energie	3,2	1,2	4,8	3,5	6,8	2,6
Macro-economische deflator, voeding, drank, tabak en energie niet meegerekend	4,4	2,8	1,1	1,6	1,7	1,9
Nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen	4,6	2,5	1,7	2,1	2,3	2,0

Lichte daling van de bijdrage van de binnenlandse kosten tot de groei van de prijzen van de finale vraag.

De bijdrage van de binnenlandse kosten tot de groei van de prijzen van de finale vraag zou gemiddeld niet meer dan 1 procentpunt bedragen tijdens de periode 2012-2017, of iets minder dan gedurende de periode 2006-2011. Die evolutie zou het gevolg zijn van een duidelijke matiging in de evolutie van de loonkosten per eenheid product (zie tabel 9).

Sterke stijging van de loonkosten per eenheid product in 2011 en 2012, gevolgd door een meer gematigde stijging.

In 2011 namen de nominale uurloonkosten toe met 2,6 %. Die groei stemt grotendeels overeen met de indexering, aangezien de toename van het brutoloon vóór indexering slechts 0,2 % bedroeg. Gegeven de hoge inflatie, daalden de reële uurloonkosten dus vorig jaar (net zoals in 2010). De loonkosten per eenheid product stegen eveneens met 2,6 %, gezien de bijzonder lage productiviteitsgroei. De bijdrage van de loonkosten per eenheid product tot de vorming van de binnenlandse kosten zou dus beduidend hoger liggen in 2011 (in vergelijking met 2010) en nog hoger in 2012. Enerzijds zou de groei van de nominale uurloonkosten versnellen, rekening houdend met een aanzienlijke loonindexering. Anderzijds zou de uurproductiviteit dalen. De loonkosten per eenheid product zouden dit jaar dus met 3,5 % stijgen.

Na 2012 zou de stijging van de uurloonkosten geleidelijk terugvallen tot 2,5 à 2,6 % per jaar. De loonindexering zou 1,8 % bedragen (maar nog 2,1 % in 2013) en de stijging van het brutoloon vóór indexering gemiddeld 0,8 % per jaar. Dankzij een productiviteitsgroei van gemiddeld 1 % per jaar, zouden de uurloonkosten gemiddeld slechts toenemen met 1,8 % per jaar en hun bijdrage tot de groei van de binnenlandse prijzen zou niet hoger uitkomen dan 0,5 procentpunt¹. Dat is dezelfde bijdrage als in de periode 2001-2005, maar lager dan die in de periode 2006-2011 (0,7 procentpunt).

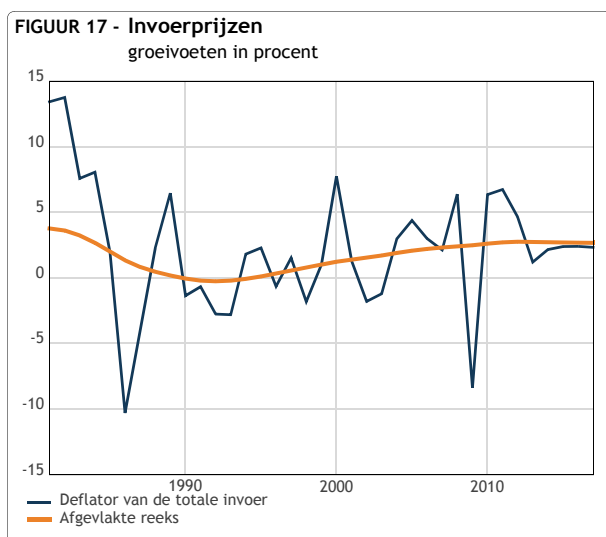
1. De evolutie en de vorming van de loonkosten worden meer gedetailleerd voorgesteld in hoofdstuk 4.

Beperkte bijdrage van de niet-loongebonden factoren tot de inflatie.

De niet-loongebonden factoren kunnen eveneens een invloed hebben op de stijging van de prijzen. De bijdrage van de indirecte belastingen (na aftrek van subsidies) is altijd relatief beperkt gebleven en viel zelfs geleidelijk terug van 0,3 procentpunt tussen 1991 en 1995 tot 0,2 procentpunt tussen 1996 en 2000, en vervolgens tot 0,1 procentpunt tussen 2001 en 2005. Tussen 2006 en 2011 werd zelfs een nulbijdrage opgetekend. Tijdens de projectieperiode zouden de netto indirecte belastingen 0,1 procentpunt bijdragen tot de groei van de deflator van de finale vraag (binnenlandse vraag en uitvoer), rekening houdend met de verhoging van sommige indirecte belastingen in het begin van de periode.

Overigens zou de bijdrage van de winstmarges per eenheid product tot de groei van de deflator van de finale vraag gemiddeld 0,3 procentpunt per jaar bedragen tijdens de projectieperiode, d.i. iets minder dan in de periode 2006-2011.

Invoerprijzen: aanzienlijke stijgingen tussen 2010 en 2012, gematigde toename op middellange termijn.

Sinds 2010 zijn de invoerprijzen aanzienlijk gestegen als gevolg van de sterke stijging van de energieke grondstoffenprijzen. Ze zouden sterk stijgen in 2012 in het kielzog van de nog steeds oplopende olieprijs. Nadien zouden de invoerprijzen een meer gematigd groeitempo aannemen, in de veronderstelling dat de inflatie in de eurozone onder controle blijft en dat de grondstoffenprijzen (energie en andere) vanaf 2013 gematigd stijgen. Al bij al zouden de invoerprijzen met gemiddeld 2,5 % per jaar toenemen in de periode 2012-2017 (maar slechts met 2,1 % tijdens de periode 2013-2017).

De bijdrage van de ingevoerde kosten tot de groei van de deflator van de finale vraag, die nog zeer hoog was in 2010 en 2011 (bijdrage van 2,5 procentpunt in 2010 en 2,9 procentpunt in 2011) zou aanzienlijk blijven in 2012. Tussen 2013 en 2017 zou ze terugvallen naar een gemiddelde van 1 procentpunt. Zonder nieuwe externe schokken, zou de relatief beperkte bijdrage van de ingevoerde kosten één van de bepalende factoren zijn voor een inflatie die verenigbaar is met de doelstellingen van de ECB.

TABEL 9 - Binnenlandse kosten en invoerprijzen
gemiddelde jaarlijkse groei voeten in procent

	1981-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2005	2006-2011	2012-2017
Nominale uurloonkosten (ondernemingen)	6,1	5,1	2,0	2,7	2,7	2,8
Reële uurloonkosten (ondernemingen)	1,9	2,9	0,6	0,8	0,4	0,8
Nominale uurloonkosten per eenheid product (ondernemingen)	3,2	3,0	0,7	1,2	2,3	2,1
Invoerprijzen	3,5	-0,5	1,5	1,1	2,6	2,5
Bbp-deflator	4,1	2,7	1,1	2,1	2,0	1,9
Bijdrage tot de groei van de deflator van de finale vraag (in procentpunt)						
- Binnenlandse kosten	2,5	1,6	0,6	1,2	1,1	1,0
- Loonkosten per eenheid product	1,0	1,0	0,3	0,5	0,7	0,6
- Netto indirecte belastingen	0,3	0,3	0,2	0,1	0,0	0,1
- Overige kosten (= winstmarges)	1,2	0,4	0,1	0,6	0,4	0,3
- Invoerprijzen	1,6	-0,2	0,8	0,2	1,1	1,2

3.4. Institutionele sectoren

Het vorderingensaldo van België, dat in 2009 daalde tot een historisch minimum door de sterke achteruitgang van de overheidsrekeningen, steeg in 2010 aanzienlijk als gevolg van de tijdelijke verbetering van de rekening van de vennootschappen. Het bedroeg in dat jaar 3,1 % van het bbp, volgens de definitie van de nationale rekeningen. Ondanks een tijdelijke terugval in 2011 en 2012, en een aanhoudend overheidstekort gedurende de projectieperiode, zou het Belgisch vorderingensaldo positief blijven.

3.4.1. De grote evenwichten van de binnenlandse sectoren

Particulieren: brutosparen in verhouding tot het bbp blijft boven 10 % op middellange termijn.

De spaarquote van de gezinnen (hier gedefinieerd als de verhouding van hun brutosparen t.o.v. het bbp) nam sterk toe in 2009, een jaar van economische recessie waarin een uitgesproken achteruitgang van het consumentenvertrouwen werd opgetekend. Met de economische heropleving in 2010 en het herstel van het consumentenvertrouwen daalde de spaarquote enigszins, maar bleef toch hoger dan 10 %. In 2011 nam de spaarquote licht toe door de vertraging van de economische activiteit. Na 2011 zou de spaarquote van de gezinnen zich stabiliseren boven 10 % van het bbp en bijgevolg hoog blijven (zij het iets lager dan het gemiddelde over de periode 1995-2010) in een context van relatief zwakke economische groei in het begin van de projectieperiode en een daling van de werkloosheidsgraad die pas na 2014 op gang komt.

Het vorderingensaldo van de particulieren (brutosparen min bruto-investeringen, gecorrigeerd voor kapitaaloverdrachten) nam ook fors toe in 2009 (van 3,2 % van het bbp in 2008 tot 5,3 % in 2009). Het was van 2002 geleden dat een dergelijk percentage nog werd bereikt. Tussen 2003 en 2008 was het vorderingensaldo van de particulieren sterk gedaald als gevolg van de terugval van hun spaarquote en de stijging van de investeringsquote. De hierboven beschreven terugval van de spaarquote in 2010 vertaalde zich in een gelijklopende daling van het vorderingensaldo, terwijl de stijging van 2011 vooral de daling van de particuliere investeringen weerspiegelt. In de projectieperiode zou het vorderingensaldo van de particulieren aanvankelijk afnemen (door een tijdelijke daling van hun spaarquote) en zich vervolgens stabiliseren op een comfortabel niveau van meer dan 4 procentpunt van het bbp (zie figuur 18).

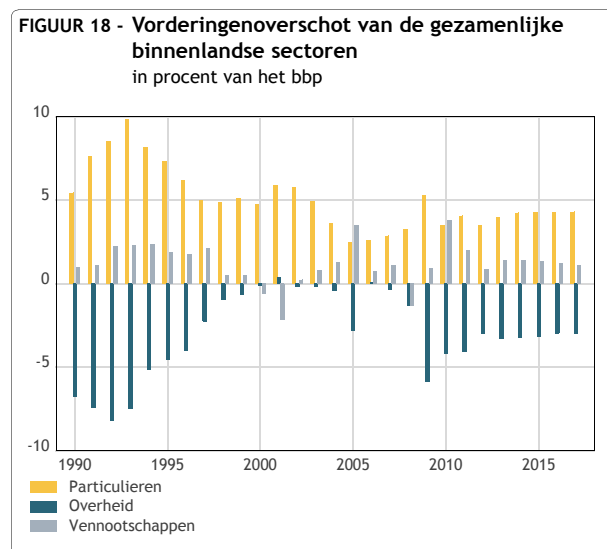
Vennootschappen: geleidelijke toename van het vorderingensaldo, ondanks de gelijktijdige stijging van de investeringsquote.

Terwijl het vorderingensaldo van de vennootschappen negatief werd in 2008 (voor het eerst sinds 2001) door de daling van hun beschikbaar inkomen (gekoppeld aan de inkrimping van het exploitatieoverschot), werd 2009 gekenmerkt door de terugkeer naar een vorderingenoverschot, wat toe te schrijven was aan de scherpe neerwaartse aanpassing van de investeringen van de vennootschappen. In 2010 steeg het vorderingensaldo van de vennootschappen aanzienlijk door een herneming van hun spaarquote, die op haar beurt gekoppeld was aan de forse stijging van de primaire inkomens van de vennootschappen binnen een gunstig economisch klimaat. Het vorderingenoverschot daalde daarentegen in 2011 en die trend zou zich voortzetten in 2012, hoofdzakelijk door de toename van de investeringsquote en de daling van het primair inkomen. Na 2012 zouden de vennootschappen een positief vorderingensaldo van ongeveer 1 % van het bbp behouden, ondanks de toename van hun investeringsquote. Die laatste zou immers gecompenseerd worden door een evenredige groei van het beschikbaar inkomen. Op middellange termijn zou het vorderingenoverschot van de vennootschappen 0,8 % van het bbp bereiken (zie figuur 18).

TABEL 10 - Overzicht van de verrichtingen van de grote sectoren van de economie
in procent van het bbp

	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2017
1. Particulieren							
1.1 Bruto beschikbaar inkomen	67,3	63,3	59,9	62,2	62,4	62,1	61,4
waarvan bruto primair inkomen	80,9	78,0	73,5	74,5	74,9	75,2	74,8
waarvan netto lopende overdrachten	-13,6	-14,6	-13,5	-12,2	-12,4	-13,0	-13,4
1.2 Consumptie	54,0	53,2	51,4	52,9	52,9	53,2	51,6
1.3 Brutosparen	13,8	10,7	9,1	10,2	10,4	9,8	10,5
1.4 Kapitaaloverdrachten	0,4	-0,0	-0,4	-0,4	-0,5	-0,5	-0,5
1.5 Bruto-investeringen	6,9	6,0	6,3	6,3	5,9	5,8	5,7
1.6 Vorderingenoverschot	7,3	4,7	2,4	3,5	4,0	3,5	4,3
2. Vennootschappen							
2.1 Bruto beschikbaar inkomen	14,2	14,1	15,1	16,2	15,8	15,1	15,9
waarvan bruto primair inkomen	16,1	16,7	17,8	17,9	17,8	17,2	18,5
waarvan netto lopende overdrachten	-1,8	-2,6	-2,7	-1,7	-2,0	-2,1	-2,6
2.2 Brutosparen	13,7	13,5	14,5	15,2	14,9	14,2	15,1
2.3 Kapitaaloverdrachten	0,1	0,6	2,9	0,8	1,0	0,7	0,7
2.4 Bruto-investeringen	11,9	14,7	13,9	12,3	14,0	14,2	15,0
2.5 Vorderingenoverschot	1,9	-0,6	3,5	3,8	2,0	0,7	0,8
3. Overheid							
3.1 Bruto beschikbaar inkomen	19,4	23,8	24,3	22,1	22,3	23,4	23,3
3.2 Consumptieve bestedingen	21,4	21,3	22,8	24,2	24,0	24,2	24,2
3.3 Brutosparen	-2,0	2,6	1,5	-2,1	-1,7	-0,8	-0,9
3.4 Kapitaaloverdrachten	-0,6	-0,7	-2,6	-0,4	-0,7	-0,3	-0,3
3.5 Bruto-investeringen	1,9	2,0	1,7	1,6	1,7	1,8	1,6
3.6 Vorderingenoverschot	-4,5	-0,1	-2,8	-4,2	-4,1	-2,9	-2,8
p.m. 'Gecorrigeerd' overheidssaldo	-4,5	-0,1	-2,7	-4,0	-3,8	-2,7	-2,6
4. Gezamenlijke binnenlandse sectoren							
4.1 Bruto nationaal sparen	25,5	26,8	25,1	23,3	23,6	23,2	24,7
waarvan privé sparen	27,5	24,2	23,6	25,4	25,3	24,0	25,6
4.2 Bruto-investeringen	20,7	22,6	21,9	20,2	21,5	21,8	22,3
4.3 Kapitaaloverdrachten	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
4.4 Vorderingenoverschot	4,6	4,1	3,1	3,1	1,9	1,3	2,3

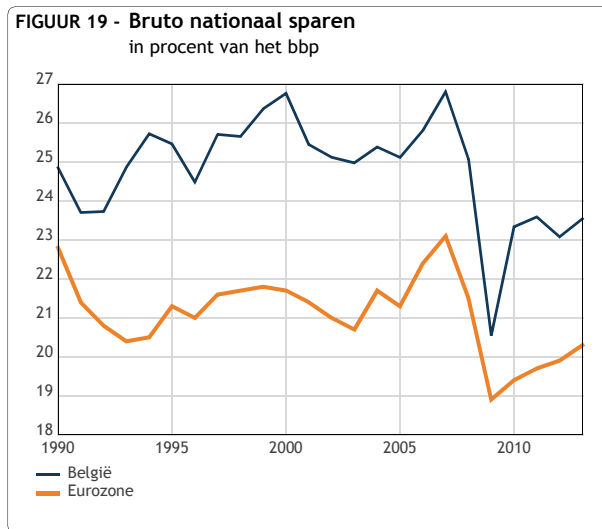
Het vorderingensaldo van de overheid blijft negatief in de projectieperiode.

In 2010 vertoonde de rekening van de gezamenlijke overheid¹ een aanzienlijk tekort van 4,2 %² van het bbp. Dat tekort nam nauwelijks af in 2011 en zou pas in 2012 dalen tot 2,9 %² van het bbp dankzij de maatregelen van de verschillende entiteiten. Zonder bijkomende maatregelen zouden de financieringsbehoeften tijdens de projectieperiode aanzienlijk blijven, waardoor het tekort in 2017 nog 2,8 %² van het bbp zou bedragen.

1. Voor een gedetailleerde toelichting bij de evolutie van de overheidsrekening, zie hoofdstuk 5.
2. Het overheidssaldo zou -4,0 % van het bbp bedragen in 2010, -2,7 % in 2012 en -2,6 % in 2017, als men rekening houdt met de nieuwe onlangs gepubliceerde overheidsrekeningen (zie hoofdstuk 5).

Brutosparen van de gezamenlijke binnenlandse sectoren: bescheiden heropleving in de projectie, maar het gemiddelde van de voorbije 15 jaar wordt niet bereikt.

Na een forse stijging in 2010 nam de nationale spaarquote¹, die wordt verkregen door het bruto sparen van de verschillende binnenlandse sectoren samen te tellen, nog licht toe in 2011. De verbetering van de spaarquote tijdens die twee jaren (als gevolg van tegengestelde bewegingen in de verschillende sectoren: de stijging van de spaarquote van de vennootschappen en de overheid en de daling van de particuliere spaarquote), was echter onvoldoende om de scherpe daling van 2009 te compenseren. Met 23,6 % blijft de nationale spaarquote in 2011 ver onder het gemiddelde van de laatste 15 jaar (zie figuur 19), maar hoger dan in de rest van de eurozone (19,7 % voor de eurozone in 2010²). Het verschil tussen België en de eurozone, dat in

2000 nog 5,1 % van het bbp bedroeg, brokkelde nadien af en bedroeg in 2009 nog 1,9 %, maar het steeg opnieuw in 2010 (3,9 % van het bbp). Dat verschil zou zich tijdens de projectieperiode min of meer stabiliseren (zie figuur 19).

De nationale spaarquote zou in 2012 licht dalen tot 23,2 % van het bbp, gegeven de zwakke conjunctuur, en vervolgens geleidelijk hernemen tot 24,7 % in 2017.

Het vorderingensaldo van de totale economie blijft positief gedurende de volledige projectieperiode.

Het vorderingensaldo van de totale economie (het nationale spaarvolume minus de kapitaalverrichtingen) bereikte met amper 0,3 % van het bbp een bodempeil in 2009. In 2010 verbeterde het merkbaar als gevolg van de forse herneming van de nationale spaarquote. Vanaf 2011 vermindert het nationaal vorderingensaldo echter opnieuw onder invloed van de stijgende investeringsquote. Tijdens de projectieperiode zou het vorderingensaldo van de totale economie, ondanks een nieuwe terugval in 2012, positief blijven, ondanks het aanzienlijk vorderingentekort van de overheid.

De zwakke prestatie in 2009 bevestigde de drastische val van het vorderingensaldo in 2008, maar de oorzaken zijn verschillend. In 2008 werd de terugval verklaard door zowel de daling van de nationale spaarquote als door de forse stijging van de investeringsquote (van 22,9 % van het bbp in 2007 tot 24,0 % in 2008), terwijl 2009 vooral gekenmerkt werd door de terugval (met bijna 5 punten) van de nationale spaarquote. In 2010 hernam het vorderingensaldo met 2,8 % van het bbp dankzij het herstel van het binnenlands sparen. Hoewel dat laatste in 2011 enigszins toeneemt, valt het nationaal vorderingensaldo in datzelfde jaar opnieuw terug onder invloed van een sterker stijgende investeringsquote. In 2012 zou het binnenlands sparen licht afnemen, maar zou de investeringsquote onveranderd blijven, zodat het vorderingensaldo van de totale economie opnieuw zou afbrokkelen. Na 2012 weerspiegelt de geleidelijke toename van het globaal vorderingensaldo van België (dat zou stijgen van 1,3 % van het bbp in 2012 tot 2,3 % in 2017) het langzame herstel van het binnenlands sparen. De stijging van de investeringsquote (tot meer dan 22 % van het bbp op middellange termijn) zou de toename van het vorderingensaldo tijdens de projectieperiode niet in het gedrang brengen.

1. Bruto nationaal sparen in verhouding tot het bbp.

2. De bruto spaarquote van de eurozone kende eveneens een aanzienlijke terugval in 2009 en daalde met 2,9 procentpunt ten opzichte van 2008.

3.4.2. De rekening van het buitenland

De positie van België als nettocrediteur aan het buitenland zou gehandhaafd blijven.

De evolutie van het vorderingensaldo van België weerspiegelt zich in de verrichtingen met het buitenland. De toename van het vorderingensaldo in 2010 vertaalt zich in een verbetering van de buitenlandse rekening van België. Omgekeerd zou de daling van datzelfde vorderingensaldo in 2011 (en volgens onze projectie ook in 2012) zich vertalen in een minder gunstig extern saldo. Van 2013 tot 2017 zou een nettolening aan het buitenland (en dus een extern overschot) geboekt worden, die weliswaar kleiner is dan in het verleden.

Trendmatige daling van de lopende externe overschotten sinds 2002.

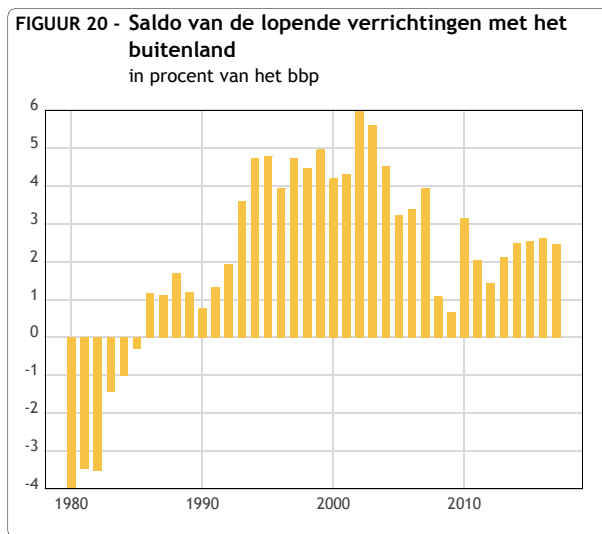
Sinds het midden van de jaren tachtig kon België jaarlijks een relatief groot extern overschot voorleggen (zie figuur 20). Dat lopend overschot bereikte een maximum in 2002 (6 % van het bbp), maar brokkelde sindsdien af tot 3,1 % van het bbp in 2010 en tot 2 % in 2011. Die evolutie weerspiegelt vooral de terugval van het netto-surplus op de goederen- en dienstentransacties, die op zijn beurt wordt verklaard door zowel een ongunstige ruilvoetontwikkeling (die gemiddeld met 0,5 % gedaald is over de periode 2003-2011) als een volume-effect (de dekkingsgraad naar volume van de invoer door de uitvoer is in totaal met meer dan 2 % gedaald over de periode 2003-2011). Die bewegingen waren echter niet gelijkmatig. In 2009 was er een sterke verbetering van de ruilvoet (daling van de energetische grondstoffenprijzen), terwijl het omgekeerde zich voordeed in 2010 en in 2011. De netto-uitvoer in volume kende een lichte daling in 2009, maar in 2010 profiteerde de uitvoer van de herneming van de wereldeconomie. In 2011 daalde de dekkingsgraad in volume opnieuw, in samenhang met de vertraging van de buitenlandse vraag.

Vanuit sectoraal standpunt is de daling van het extern surplus het gevolg van de achteruitgang van de goederentransacties met, in het bijzonder, een steeds meer uitgesproken deficit voor de bedrijfstak van de uitrustingsgoederen (die in 2002 nog een licht surplus optekende) en een netto buitenlandse energiefactuur van bijna 20 miljard euro in 2011 (tegenover 6,5 miljard in 2002). Gelukkig kon België een steeds groter extern surplus op de dienstentransacties boeken (dat overschot steeg van 4,1 miljard euro in 2002 tot 10,5 miljard in 2011)¹. Daardoor bleef de handelsbalans positief.

In 2010 en 2011 hebben ook andere factoren een gunstige invloed gehad op de lopende rekening. Dat geldt voor de inkomsten uit vermogen (de inkomsten uit investeringen zijn de voorbije jaren gestegen) en er werd ook een lichte toename opgetekend van het traditionele surplus van de inkomsten uit arbeid. In totaal bedroeg het saldo van de factorinkomens in 2010 2,1 % van het bbp en 2,2 % in 2011.

1. Het surplus op de diensten steeg van 1,5 % van het bbp in 2002 tot bijna 3 % in 2011, terwijl het goederensaldo evolueerde van een surplus van 4,2 % in 2002 naar een tekort van 1,4 % in 2011.

Daling van het lopend overschot in 2012, gevolgd door een herstel in 2013 en nadien een stabilisering.

Het lopend extern overschot zou opnieuw dalen in 2012, enerzijds als gevolg van de forse stijging van de internationale energieprijzen en de daaruit voortvloeiende hogere energiefactuur (die zou stijgen met bijna 3 miljard euro). Anderzijds zou de zwakke buitenlandse vraag wegens op de volumegroei van de uitvoer van goederen en diensten (terwijl de volumegroei van de invoer licht hoger zou zijn). In totaal zou het lopend extern surplus in 2012 nog slechts 1,4 % van het bbp bedragen.

Na 2012 zou het geleidelijk herstel van de buitenlandse vraag ten goede komen aan de uitvoer en, in het verlengde daarvan, aan de lopende rekening van de betalingsbalans. In de veronderstelling dat

er zich geen nieuwe schokken op de wereldprijzen voordoen, zou het lopend extern overschot zich herstellen tot 2,4 % van het bbp in 2017.

Een blijvend licht tekort op de kapitaalverrichtingen.

Het saldo van de kapitaalverrichtingen was sinds het begin van het decennium licht negatief, maar dat tekort verkleinde in 2010 en 2011. Tijdens de projectieperiode zouden de kapitaalverrichtingen negatief blijven, als gevolg van de toename van de kapitaaloverdrachten van de (federale) overheid naar het buitenland.

Het positieve vorderingensaldo van België weerspiegelt de toereikendheid van de binnenlandse spaarquote gezien de financieringsbehoefte van de overheid.

Het vorderingensaldo van België op het buitenland, dat in 2009 een historisch laag niveau bereikte (met een overschot van nauwelijks meer dan één miljard euro of 0,3 % van het bbp), steeg opnieuw in 2010 (tot 11 miljard euro) dankzij het economisch herstel en de aanzienlijke verbetering van de rekening van de ondernemingen. In 2011 daalde het vorderingensaldo enigszins tot 7 miljard euro (1,9 % van het bbp) als gevolg van de economische groeivertraging. Dat is beduidend lager dan de 15,6 miljard euro (5,8 % van het bbp) in 2002.

Door de geleidelijke verbetering van de lopende rekening (behalve in 2012, zie hierboven) en ondanks het aanhoudende tekort op de kapitaalrekening, zou het vorderingensaldo standhouden tussen 2012 en 2017 en op het einde van de periode 2,3 % van het bbp bedragen. Tussen 2009 en 2011 werd het aanzienlijk vorderingentekort van de overheid grotendeels gecompenseerd door het surplus van de ondernemingen en de particulieren. Tijdens de projectieperiode zouden het hoge vorderingensaldo van de particulieren en het nog steeds positieve vorderingensaldo van de vennootschappen het tekort van de overheid kunnen financieren, waardoor een netto vorderingensaldo met het buitenland gehandhaafd wordt.

TABEL 11 - Buitenlandse rekening
saldi, in procent van het bbp

	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2017
1. Lopende rekening	-4,8	-4,2	-3,2	-3,1	-2,0	-1,4	-2,4
. Goederen en diensten	-3,9	-2,9	-3,9	-2,7	-1,4	-0,8	-1,9
. Beloning van werknemers (netto)	-1,1	-1,1	-1,3	-1,5	-1,5	-1,5	-1,5
. Inkomen uit vermogen (netto)	-1,0	-1,6	0,4	-0,5	-0,7	-0,7	-0,8
. Belastingen min subsidies	0,4	0,4	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4
. Overige lopende overdrachten	0,8	1,1	1,4	1,4	1,3	1,3	1,4
2. Kapitaalrekening	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
3. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-) van het buitenland	-4,6	-4,1	-3,1	-3,1	-1,9	-1,3	-2,3

4. De arbeidsmarkt

De beroepsbevolking neemt op middellange termijn toe met 241 200 personen (een gemiddelde groei van 0,8 % per jaar), méér dan tijdens de afgelopen zes jaar (+207 400 personen). Nochtans verzwakt de demografische stimulans aan de groei van het arbeidsaanbod enigszins. De groei van de bevolking op arbeidsleeftijd viel immers al terug van 1,0 % in 2007 tot 0,4 % dit jaar, en zou nog licht verder afzwakken tijdens de volgende zes jaar (tot 0,3 % in 2017). In ruimer historisch perspectief blijft die toename (+166 000 personen op arbeidsleeftijd op zes jaar) wél substantieel. Zij wordt nog steeds gedragen door een aanhoudend positief migratiesaldo.

De afkalvende bijdrage van de demografie wordt méér dan goedgemaakt door een dynamischer verloop van de activiteitsgraden in vergelijking met de afgelopen zes jaar. In de jongere leeftijdsklassen (15-24 jaar) zou de steile neergang van de activiteitsgraden die geobserveerd wordt sinds 2005, nu geleidelijk afvlakken. In de middenklassen (25-49 jaar) houden positieve (maar in kracht afnemende) cohorte-effecten bij vrouwen en negatieve effecten van het strengere beleid inzake schorsingen van uitkeringstrekkers elkaar vrijwel in evenwicht. Toenemende activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen (50-64 jaar) zouden als vanouds de belangrijkste motor blijven achter de groei van de beroepsbevolking.

De recente arbeidsmarkthervormingen hebben a priori zowel positieve effecten (pensioen-, TBS- en brugpensioenhervorming; verstrenging toegang tot voltijdse loopbaanonderbreking) als negatieve effecten (strengere administratieve opvolging inzake zoekgedrag van personen met een wachtuitkering en beperking van de wachtuitkeringen in de tijd) op de beroepsbevolking, maar het netto-effect is onmiskenbaar positief, kan geraamd worden op 57 600 personen tijdens de projectieperiode, en is geconcentreerd in de leeftijdsklasse 58-64 jaar.

De toename van de beroepsbevolking zou dit jaar (+26 800 personen) nog licht lager uitvallen dan vorig jaar, maar tijdens de periode 2013-2016 – onder impuls van de hervormingen – versnellen naar +46 000 personen per jaar, om terug te vallen op +30 600 personen aan het einde van de projectieperiode, naarmate de hervormingen dichterbij kruissnelheid komen. De globale activiteitsgraad daalde vorig jaar nog licht (van 72,8 % tot 72,7 %), herwint dit jaar het verloren terrein en klimt vervolgens fors, om uit te komen op 74,3 % in 2017.

De werkzame bevolking neemt slechts toe met 22 100 personen dit en volgend jaar samen. Dat is in de eerste plaats het gevolg van de zwakke groeiprestatie die de Belgische economie tijdens die twee jaar neerzet. Vooral in de verwerkende nijverheid (-20 700 banen) en in de handel en horeca (-10 100 banen) loopt het werkgelegenheidsverlies daardoor hoog op. Een belangrijke bijkomende factor is dat de werkgelegenheid bij de overheid licht zou dalen tijdens die periode (met 1 500 personen), wat in schril contrast staat tot de sterke expansie van de overheidswerkgelegenheid uit het jongste decennium (ruim +9 000 personen per jaar). Dat neemt niet weg dat het aantal banen dat gecreëerd wordt via het sterk door de overheid gesubsidieerde stelsel van dienstencheques nog altijd fors blijft toenemen (met 19 600 personen op twee jaar tijd).

De arbeidsduur in de marktbedrijfstakingen zakt dit jaar onder invloed van de groeivertraging met 0,4 %, maar zou – met het oppikken van de activiteit – hernemen in de periode 2013-2014 (respectieve groei van 0,4 % en 0,1 %), om vervolgens uit te komen op een licht dalende trend (-0,1 % per jaar). De verstrengde voorwaarden inzake loopbaanonderbreking en tijdskrediet zouden tijdens de periode 2012-2014 de arbeidsduur opkrikken met 0,15 procentpunt t.o.v. hetgeen verwacht kon worden bij ongewijzigd beleid.

De groei van de werkzame bevolking trekt terug aan vanaf 2014 (gemiddeld 1 % groei per jaar; een toename van 188 000 personen tijdens de periode 2014-2017), bij een gestage groei van de toegevoegde waarde (gemiddeld 2,1 % per jaar) en erg matige productiviteitswinsten (gemiddeld 0,9 % per jaar) in de marktbedrijfstakingen, terwijl ook bij de overheid de werkgelegenheid terug toeneemt (met 20 200 personen). De marktdiensten (+189 600 arbeidsplaatsen tijdens die periode) blijven de drijvende kracht achter de werkgelegenheidstoename, hoewel de vooruitzichten voor zowel de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' (-2 600 banen) als voor de 'handel en horeca' (slechts +5 000 banen) weinig rooskleurig ogen.

In de industrie zou de werkgelegenheid tijdens deze periode minder sterk achteruitgaan (-6 400 arbeidsplaatsen), omdat het verlies in de verwerkende nijverheid (-16 700 banen) beperkter is en bovendien gedeeltelijk gecompenseerd wordt door 10 800 extra banen in de bouwnijverheid.

De macro-economische werkgelegenheidsgraad (verhouding van totale werkzame bevolking en bevolking van 15 tot 64 jaar; administratieve cijfers) was in 2011 al terug gestegen tot 64 %, in de buurt van zijn historische piek van net vóór de financiële crisis (64,2 %), valt licht terug aan het begin van de periode (tot 63,8 % in 2013), maar wint vervolgens fors terrein om uit te komen op 65,4 % in 2017. De werkgelegenheidsgraad zoals gedefinieerd in het kader van de EU2020-strategie (enkel leeftijdscategorie 20-64 jaar; gemeten op basis van de EAK) daalde vorig jaar (van 67,6 % tot 67,3 %), zakt verder tot 67 % in 2013, maar zou dan stijgen tot 68,5 % in 2017, een niveau dat weliswaar nog ruim verwijderd is van de doelstelling van 73,2 % die België heeft onderschreven voor 2020.

Over de ganse periode zullen de nominale arbeidskosten per eenheid product in de sector der ondernemingen stijgen met gemiddeld 2,1 % per jaar, ongeveer in lijn met de ECB-inflatiedoelstelling van maximaal 2 % per jaar. Nochtans is de productiviteitsgroei eerder zwak (gemiddeld 0,7 % per jaar), zodat die gematigde stijging vooral te danken is aan de beheersing van de nominale arbeidskosten per uur. Gemiddeld zouden de nominale arbeidskosten per uur toenemen met 2,8 % per jaar, waarvan ex post 0,7 % op het conto van de brutolonen vóór indexering en 2,1 % op het conto van de indexering van de brutolonen aan de gezondheidsindex. Zowel de werkgeversbijdragen als de loonsubsidies zullen nauwelijks een rol van betekenis spelen: de eerste marginaal lastenverlagend, de tweede marginaal lastenverhogend.

De arbeidskosten per uur weerspiegelen de invloed van een aantal macro-economische determinanten op de loononderhandelingen na afloop van het ipa voor de periode 2011-2012. De zwakke productiviteitsgroei en de eerder hoge werkloosheidsgraad zouden de arbeidskosten in toom houden, terwijl de stijgende loonwig eerder arbeidskostenverhogend zou zijn.

De loonwig zal stijgen ondanks de daling van de werkgeversbijdragevoet; de andere determinanten van de loonwig (werknemersbijdragen, personenbelastingen, de interne ruilvoet tussen consumptie- en toegevoegde waardepreizen) zullen alle in meer of mindere mate à la hausse zijn. De bescheiden daling van de werkgeversbijdragevoet is overigens vooral te danken aan de fictieve bijdragevoet, die o.a. zal dalen als gevolg van de remmende werking van de recente hervorming op de brugpensioneringen. De wettelijke werkgeversbijdragevoet zou stijgen, een fenomeen dat inherent is aan de forfaitaire degressieve en ongeïndexeerde parameters van de bijdrageverminderingen en dat versterkt wordt door de minder genereuze voorwaarden voor de laagverloonden, hoogverloonden en risicogroepen na 2012 in vergelijking met 2010-2011.

Het loonaandeel, dat na de invoering van de competitiviteitswet van 1996 en de verschillende rondes van loonlastenverlagend beleid gedaald was naar gemiddeld 62,7 % in 1997-2010, zou stijgen naar gemiddeld 63,4 % in 2012-2017, hetgeen toch nog lager zou zijn dan in 1980-1996 (gemiddeld 65,3 %).

De toename van de beroepsbevolking zou op middellange termijn niet volledig geabsorbeerd worden door de creatie van bijkomende banen: de werkloosheid (definitie FPB) loopt dan ook op met 31 200 personen, en bedraagt 658 900 personen in 2017. De omvorming van het stelsel van wachtuitkeringen voor schoolverlaters (langere wachtperiode voor de verwerking van de uitkering; strengere opvolging van actief zoekgedrag; beperking van de uitkeringen in de tijd) gaat weliswaar gepaard met een verschuiving van uitkeringsgerechtigde naar niet-uitkeringsgerechtigde personen binnen de globale werkloosheid. Dat verklaart waarom het totale aantal werkloze uitkeringstrekkers wél daalt op middellange termijn (met 20 300 personen).

De werkloosheid neemt sterk toe in de periode 2012-2014 (+64 200 personen), aangezien de werkgelegenheid slechts matig groeit tijdens de eerste twee jaar van die periode en het expansief effect van de structurele hervormingen op het arbeidsaanbod al volop begint te spelen vanaf 2013 (voornamelijk via de verhoging van de instapleeftijd voor vervroegd pensioen). De werkloosheidsgraad loopt daarbij op van 11,9 % in 2011 tot 12,9 % in 2014.

In de jaren daarna groeit de werkgelegenheid sterker, maar houdt ook de verdere expansie van het arbeidsaanbod aan, waarbij de hervorming van de brugpensioenregeling nu voelbaar wordt. Het extra arbeidsaanbod zal slechts langzaam

omgezet worden in bijkomende werkgelegenheid via de geleidelijk vertraging van de brutoloonvoetstijgingen, zodat de afname van de werkloosheid in de periode 2015-2017 beperkt blijft tot 33 000 personen. De werkloosheidsgraad zou naar het einde van de periode terugzakken tot 12 %, nog net boven het niveau van vorig jaar. Bij een structureel dalende graad van arbeidsreserve in de oudere leeftijdsklassen, blijft de werkloosheidsgraad in de leeftijdsklasse onder 50 jaar echter ook op het einde van de periode (11,7 %) nog een stuk hoger dan zijn precrisisniveau uit 2008 (10,2 %). De geharmoniseerde Eurostat-werkloosheidsgraad daalde vorig jaar nog opvallend sterk (van 8,3 % tot 7,2 %), maar zou oplopen tot 7,9 % in 2014, om vervolgens te dalen tot 7,3 % tegen het einde van de periode.

Omdat de vooruitzichten een projectie van de arbeidsmarktgrootheden naar leeftijd bevatten, bieden zij de mogelijkheid de evenwichten op de arbeidsmarkt ook vanuit een stroom- en cohortegerichte invalshoek te bekijken. Zo kan bijvoorbeeld een projectie gemaakt worden van de totale rekruteringsbehoeften die zich zullen richten naar de leeftijdsklassen onder 50 jaar (en in de praktijk: onder 30 jaar). Die aanwervingen moeten zowel dienen om de nettotoename van de werkgelegenheid (de 'uitbreidingsvraag') op te vangen als om de vervangingsnoden te dekken die geopend worden door 49-plussers die uitstromen uit de werkgelegenheid (de 'vervangingsvraag').

De vergrijzing van de werkzame bevolking blijft opwaartse druk zetten op de vervangingsvraag, hoewel de recente arbeidsmarktthervormingen er toch in zouden slagen die druk op middellange termijn enigszins in toom te houden. De totale rekruteringsbehoeften gericht naar de klasse 15-49 jaar zouden jaarlijks 125 200 personen bedragen (2,7 % van de werkzame bevolking, 751 400 personen gecumuleerd over de gehele periode), waarvan het merendeel (72 %) nodig is om uitstromende 49-plussers te vervangen. Puur kwantitatief zou het aantal instromers in de beroepsbevolking tijdens die periode (geraamd op 141 000 personen per jaar) echter ruimschoots volstaan om tegemoet te komen aan die behoeften, ook al omdat die instroom nu hoger ligt dan in het recente verleden.

Op bedrijfstakniveau blijven ook op middellange termijn in relatieve termen (d.w.z. in verhouding tot het totale personeelsbestand in de tak) de 'overige marktdiensten' en de gezondheidszorg bijzonder sterke rekruteringsbehoeften hebben, die in beide takken echter meer getrokken worden vanuit een vraag naar extra personeel dan vanuit vervangingsnoden. De nood aan netto-instromende werknemers onder 50 jaar neemt af in de bouwnijverheid (kleinere uitbreidingsvraag dan vroeger), maar neemt toe in vervoer en communicatie (zowel sterkere uitbreidings- als vervangingsvraag) en wordt iets minder zwak in de verwerkende nijverheid (minder werkgelegenheidsuitval, hogere vervangingsnoden). De rekruteringsbehoeften in krediet en verzekeringen en bij de overheid worden nu respectievelijk even sterk of nog meer dan vroeger gedomineerd door (belangrijke) vervangingsnoden. In dat laatste verband valt trouwens de aanhoudend sterke uitstroom op van oudere ambtenaren, en dat ondanks het feit dat de impact van de pensioenhervorming net bij hen het grootste zou zijn.

Een belangrijke kanttekening bij de analyse per bedrijfstak is dat intersectorale jobmobiliteit op de leeftijden tussen 30 en 50 jaar er voor zorgt dat rekruteringsbehoeften die louter berekend worden op basis van de toekomstige uitstroom van 49-plussers niet zomaar gelijkgesteld kunnen worden aan jobopeningen voor jongeren. De erg grote verschillen in relatieve rekruteringsbehoeften tussen bedrijfstakken slinken aanzienlijk als rekening gehouden wordt met die jobmobiliteit en enkel gekeken wordt naar de specifieke noden gericht naar nieuwkomers, zodat bedrijfstakken die structureel werkgelegenheid verliezen toch belangrijke spelers blijven op de markt van rekrutering van jongere werknemers.

4.1. Demografie en arbeidsaanbod

De jongste observaties wijzen opnieuw op een sterker dan verwachte toename van zowel de totale bevolking als van de bevolking op arbeidsleeftijd.

In vergelijking met de vorige editie van deze vooruitzichten, werden observaties voor de bevolking m.b.t. 1 januari 2011 ingebracht. Uit die gegevens blijkt dat de toename van de bevolking (januari 2011 t.o.v. januari 2010) opnieuw hoger is uitgevallen dan verwacht (23 300 personen méér, waarvan 17 500 op arbeidsleeftijd). Voor ongeveer één derde kan dat toegeschreven worden aan het feit dat meer personen geregulariseerd werden in de loop van 2010 dan in de loop van 2009. Er werd akte genomen van de nieuwe startpunten op 1 januari 2011, maar verder werden de projectiehypothesen uit de 'Bevolkingsvooruitzichten 2010-2060' niet gewijzigd, op een aanpassing van de regionale verdeling van de geboortecijfers na¹.

Voor deze vooruitzichten (die werken met bevolkingscijfers in jaargemiddelden) impliceert één en ander een opwaartse herziening van het niveau van de totale bevolking in 2010 met 11 500 personen of 0,11 % en met 21 700 personen of 0,20 % in 2011, maar een iets minder sterke groei van de totale bevolking op middellange termijn (jaarlijkse groei van 0,75 % nu tegenover 0,78 % ten tijde van de vooruitzichten van vorig jaar). Voor de bevolking op arbeidsleeftijd bedragen de opwaartse herzieningen voor 2010 en 2011 respectievelijk 8 700 personen (0,12 %) en 16 900 personen (0,23 %) en wordt de groei op middellange termijn eveneens licht neerwaarts herzien (tabel 12: gemiddelde jaarlijkse groei van 0,38 % of – tabel 14 – gecumuleerde toename over de gehele periode van 166 000 personen; ten tijde van de vooruitzichten van vorig jaar was dat nog respectievelijk 0,39 % en 170 600 personen).

TABEL 12 - Determinanten van het arbeidsaanbod (15 tot 64 jaar)¹
jaarlijkse groei in procent, bijdrages aan de jaarlijkse groei in procentpunt

	2000-2005	2006-2011	2009	2010	2011	2012	2013-2016	2017	2012-2017
1. Groei bevolking op arbeidsleeftijd	0,40	0,83	0,73	0,78	0,65	0,42	0,39	0,29	0,38
2. Groei activiteitsgraad	0,73	-0,17	0,00	0,06	-0,10	0,05	0,44	0,23	0,34
2A. Bijdrage demografie	-0,09	-0,25	-0,17	-0,10	-0,02	0,03	-0,02	-0,06	-0,02
2B. Bijdrage aanbodgedrag	0,81	0,06	0,16	0,16	-0,08	0,01	0,46	0,29	0,35
15-24 jaar	0,02	-0,23	-0,29	-0,22	-0,19	-0,14	-0,03	0,00	-0,04
25-49 jaar; vrouwen	0,34	0,01	0,15	0,07	-0,06	0,01	0,04	0,03	0,03
25-49 jaar; mannen	0,02	-0,13	-0,15	-0,14	-0,16	-0,14	-0,05	-0,01	-0,06
50-64 jaar; vrouwen	0,32	0,31	0,37	0,34	0,24	0,25	0,32	0,21	0,29
50-64 jaar; mannen	0,11	0,10	0,08	0,10	0,09	0,04	0,17	0,06	0,13
3. Groei arbeidsaanbod (=1+2)	1,13	0,65	0,73	0,84	0,55	0,47	0,83	0,53	0,72
3A. Bijdrage demografie (=1+2A)	0,31	0,58	0,56	0,67	0,64	0,45	0,37	0,23	0,36
3B. Bijdrage aanbodgedrag (=2B)	0,81	0,06	0,16	0,16	-0,08	0,01	0,46	0,29	0,35

1. Arbeidsaanbod gedefinieerd als beroepsbevolking volgens concept FPB (inclusief niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen).

De groei van de bevolking op arbeidsleeftijd boet aan kracht in op middellange termijn,...

De bevolking op arbeidsleeftijd blijft daarmee – zeker in een ruimer historisch perspectief – fors toenemen, maar toch zwakt zijn groei beduidend af. Die groei bedroeg vorig jaar nog 0,65 %, maar valt dit jaar in één klap terug tot 0,42 %. Dat komt in de eerste plaats omdat de cohorten die de kaap van 65 jaar bereiken vanaf dit jaar omvangrijker worden dan diegene die de arbeidsleeftijd binnenstromen op 15 jaar. Tijdens de afgelo-

1. In de nieuwe methodologie wordt het aantal geboorten in eerste instantie berekend op basis van de vruchtbaarheid naar leeftijd van de moeder, die bepaald wordt via de geboorteformulieren. Vervolgens wordt echter - op het niveau van het arrondissement - een correctie gemaakt in functie van het aantal aangegeven nieuwgeborenen per gemeente van woonplaats, omdat de woonplaats het relevante criterium is in het Rijksregister. Die correctie laat toe de informatie uit de geboorteformulieren te blijven gebruiken, zonder de coherentie te verliezen met de definities die gehanteerd worden in de bevolkingsstatistieken.

pen zes jaar – waarin relatief dunbevolkte cohorten de leeftijd van 65 jaar bereikten – gold nog het omgekeerde, wat voor een stevige impuls zorgde aan de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd. In de tweede plaats zou het niveau van de nettomigratie dit jaar ook enigszins lager liggen dan het extreem hoge peil van de afgelopen twee jaar en terugvallen tot het – op zich al uitzonderlijk hoge – niveau van 2009. Vervolgens blijft de nettomigratie op dat niveau hangen, om slechts tegen het einde van de projectieperiode verder af te zwakken, zodat de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd dan terugvalt tot 0,29 %. Gemiddeld genomen ligt de nettomigratie op middellange termijn op een vergelijkbaar niveau als tijdens de afgelopen zes jaar, zodat de volledige vertraging in de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd in vergelijking met die periode (toen: 0,83 % per jaar; nu: 0,38 % per jaar) exclusief op rekening geschreven kan worden van het opklimmen van de opeenvolgende bevolkingscohorten op de leeftijds ladder.

...zodat de demografie weliswaar positief blijft bijdragen tot de toename van het arbeidsaanbod, maar in afnemende mate.

Daarnaast zijn de eerste na-oorlogse cohorten nu al doorgeschoven naar de hoogste leeftijdsklasse op arbeidsleeftijd (60-64 jaar), zodat de groei van de macro-economische activiteitsgraad¹ nu veel minder dan in het recente verleden wordt afgeremd door veranderingen in de leeftijdsstructuur van de bevolking op arbeidsleeftijd. Tijdens de afgelopen zes jaar drukten die structuurwijzigingen de groei van de globale activiteitsgraad met maar liefst 0,25 procentpunt (ppt) per jaar; tijdens de projectieperiode valt dat effect vrijwel weg (negatieve bijdrage van slechts 0,02 ppt per jaar). Rekening houdend met dat laatste fenomeen, kalft de globale demografische bijdrage aan de ontwikkeling van het arbeidsaanbod (0,36 ppt per jaar) minder sterk af in vergelijking met de afgelopen periode (toen nog 0,58 ppt per jaar) dan wat men zou kunnen concluderen door louter naar de evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd te kijken.

De voorbije periode werd gekenmerkt door negatieve schokken op de activiteitsgraden in de leeftijden onder 50 jaar,...

Wijzigingen in het aanbodgedrag² droegen tijdens de afgelopen zes jaar slechts uiterst bescheiden bij tot de groei van de beroepsbevolking (0,06 ppt per jaar). De groei van het arbeidsaanbod werd tijdens die periode dus uitdrukkelijk getrokken door de demografie. Dat staat in schril contrast met de zes jaar daarvoor, waarin gedragswijzigingen nog zorgden voor het leeuwendeel van de toename in het arbeidsaanbod, dat toen trouwens nog bijna dubbel zo sterk groeide (1,13 % per jaar tegen 0,65 % per jaar). Uit de opsplitsingen naar leeftijd en geslacht in tabel 12 blijkt duidelijk dat het verlies aan dynamiek in het aanbodgedrag zich uitsluitend situeerde in de leeftijdsklassen beneden 50 jaar en het sterkst opliep bij vrouwen in de middenleeftijdsklassen (hun gemiddelde bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod liep terug van 0,34 ppt per jaar tot slechts 0,01 ppt per jaar). In die laatste groep is een gedeelte van de daling toe te schrijven aan het feit dat cohorteffecten (stijgende participatie van aankomende generaties vrouwen) langzaam uitdoven in die leeftijdsklassen. Voor de jongeren kan dan weer verwezen worden naar de stijgende participatie in het hoger onderwijs en naar het feit dat de Bolognahervormingen de gemiddelde studieduur verhoogd zouden kunnen hebben.

...die minstens gedeeltelijk een administratieve oorsprong zouden hebben.

Een vergelijking met de evolutie van de activiteitsgraden zoals gemeten in de EAK laat echter uitschijnen dat er – vooral in de klasse 25-49 jaar – ook puur administratieve redenen moeten zijn voor de negatieve schokken die sinds 2007 geobserveerd worden op de evolutie van de activiteitsgraden. Eén piste is een mogelijk gebrek aan afstemming tussen administratieve bevolkingcijfers (uit het rijksregister) en de administratief gemeten beroepsbevolking (via de instellingen voor sociale zekerheid). Zo weten we dat belangrijke transitie van de

1. Verhouding tussen totale beroepsbevolking (15 jaar en meer) en bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar).

2. Gedefinieerd als het geheel van wijzigingen in de activiteitsgraden per leeftijd, geslacht en regio van woonplaats.

“de facto” bevolking die aanwezig is op het grondgebied naar de “de jure” rijksregisterbevolking (zoals bv. n.a.v. de collectieve regularisatiecampagne van begin de jaren 2000) minstens op korte termijn kunnen zorgen voor negatieve schokken op de gemeten activiteitsgraden. Een andere piste – die sinds een aantal jaren in deze vooruitzichten gevolgd wordt – is dat de strengere controles op actief zoekgedrag sinds het midden van de jaren 2000 geleid hebben tot méér schorsingen van uitkeringstrekkers en op die manier zowel de administratief gemeten werkloosheid als beroepsbevolking neerwaarts beïnvloed hebben (en ook gedeeltelijk verklaren waarom de werkloosheid sterker daalde dan verwacht tijdens de hoogconjunctuur en minder steeg dan verwacht na het uitbreken van de crisis).

A posteriori herzieningen van de werkgelegenheidsdata...

Een bijkomend probleem bij de interpretatie van de meest recente ontwikkelingen zijn de a posteriori herzieningen van de werkgelegenheidscijfers – die de jongste jaren vrij belangrijk waren – en het feit dat de bevolkingsgegevens trager beschikbaar komen (momenteel met een lag van 5 kwartalen) dan de data over werkloosheid (onmiddellijk beschikbaar) en werkgelegenheid (eerste data met een lag van één kwartaal). Een a posteriori opwaartse herziening van de werkgelegenheid leidt tot een opwaartse herziening van de geobserveerde beroepsbevolking en van de bijdrage van gedragswijzigingen. Een opwaartse herziening van de bevolking (data t.o.v. voorlopige projectie) leidt tot een verschuiving van gedrags- naar demografische component in de verklaring van de geobserveerde groei van de beroepsbevolking. Zo is in vergelijking met de vooruitzichten van vorig jaar de werkgelegenheid in de jongste nationale rekeningen a posteriori opgetrokken voor de gehele periode 2008-2010. De bevolking op arbeidsleeftijd lag bovendien hoger dan verwacht in 2010 (zie hierboven). Voor de jaren 2009 en 2010 impliceert dat een hogere groei van de beroepsbevolking van 15 tot 64 jaar (respectievelijk 0,73 % en 0,84 %) dan voorheen aangenomen (respectievelijk 0,56 % en 0,70 %), met een hogere bijdrage van gedragswijzigingen in 2009 (+0,16 ppt in plaats van 0 ppt) en een hogere bijdrage van demografische wijzigingen in 2010 (+0,67 ppt in plaats van +0,54 ppt).

...bevestigen dat de crisis slechts een beperkte impact heeft gehad op de activiteitsgraden, zeker in de oudere leeftijdsklassen...

Het blijft zo dat in de postcrisisjaren 2009 en 2010 de groei van de beroepsbevolking grotendeels getrokken werd door de demografie, maar nu blijkt dus toch dat ook wijzigingen in het aanbodgedrag licht positief bijdroegen (+0,16 ppt in elk jaar) tot die groei. Bovendien valt de sterk positieve bijdrage op van wijzigingen in de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen (respectievelijk 0,45 ppt en 0,44 ppt voor mannen en vrouwen samen), weliswaar geruggesteund door de verhoging van de pensioenleeftijd voor vrouwen van 64 tot 65 jaar. Dat bevestigt dus dat, als de crisis al een impact heeft gehad op de activiteitsgraden, dat in ieder geval nauwelijks speelde in de hogere leeftijdsklassen en dus geen duurzaam effect geweest zal zijn. Wat de klassen onder 50 jaar betreft, is het op grond van de hierboven vermelde problemen uiterst moeilijk trends, cyclische componenten en effecten van administratieve wijzigingen van elkaar te onderscheiden. De negatieve bijdragen bij jongeren en mannen in de middenleeftijdsklassen liggen in de lijn van de vorige jaren, bij vrouwen in de middenleeftijden is sprake van een zeker herstel in de periode 2009-2010.

...hoewel de eerste indicaties wijzen op een eerder zwakke evolutie van de activiteitsgraden vorig en dit jaar.

Met de huidige informatie (geobserveerde werkloosheidscijfers; eerste jaarraming globale werkgelegenheid en verdeling naar persoonskenmerken op basis van drie kwartalen RSZ-informatie; bevolkingsobservaties op 1 januari) zou in 2011 de globale bijdrage van gedragsveranderingen licht negatief (-0,08 ppt) zijn geworden, op basis van een minder sterke dynamiek in de vrouwelijke oudere leeftijdsklassen (omdat de pensioenhervorming van 1996 nu op kruissnelheid is gekomen) en een bijkomende negatieve schok op de vrouwelijke activiteitsgraden in de middenleeftijden. De groei van de beroepsbevolking zou dan teruggevallen zijn tot 0,55 %. Dit jaar zou de groei van de beroepsbevolking verder terugzakken tot 0,47 %, omdat een licht herstel

van de bijdrage van gedragsveranderingen (+0,02 ppt) méér dan gecompenseerd wordt door een verlies aan demografische dynamiek (zie supra).

In projectie komt de enige negatieve impact op de activiteitsgraden onder 50 jaar...

Voor het verdere verloop van de projectieperiode hebben we de hypothesen gehanteerd dat – bij ongewijzigd beleid – bij jongeren de sterke tendentiële daling van de activiteitsgraden uit het voorbije decennium vrij snel zou afvlakken en dat het schorsingsbeleid ten gevolge van de verstrengde controles op actief zoekgedrag op kruissnelheid gekomen zou zijn, maar dat de voorbije negatieve schokken op de activiteitsgraden van de huidige generaties veertigers wel meegedragen zouden worden naarmate die bevolkingscohorten verouderen. Daarnaast moet nu echter ook rekening gehouden worden met de recent genomen maatregelen op het vlak van werkloosheid, loopbaanonderbreking, stelsel van ‘terbeschikkingstelling’ (TBS) in het onderwijs, brugpensioenen (voortaan: stelsel van werkloosheid met bedrijfstoeslag) en pensioenen (voor een summier overzicht van de maatregelen, zie hoofdstuk 5, afdeling 3.3).

...nu nog van de hervorming van de wachtuitkeringen.

De hervorming van het systeem van wachtuitkeringen voor werkloze schoolverlaters verhoogt niet alleen de wachtperiode (voortaan: beroepsinschakelingstijd) maar gaat ook gepaard met een strengere controle op actief zoekgedrag in de betrokken doelgroep en beperkt de wachtuitkeringen (voortaan: inschakelingsuitkeringen) in de tijd. Het geheel van wijzigingen kan zorgen voor een snellere transitie naar werk voor een deel van de betrokkenen, maar zal – zonder dat het ene het andere uitsluit – ook leiden tot bijkomende schorsingen van uitkeringstrekkingen en tot de verhoging van het aantal personen dat beroep doet op een leefloon. De hypothese in deze vooruitzichten is dat een gedeelte van die groep zich minstens tijdelijk zou terugtrekken uit de arbeidsmarkt (of ten minste niet langer als werkzoekende geregistreerd worden), met een negatief effect op de activiteitsgraden in de betrokken leeftijdsklassen. Het aspect ‘strengere controles’ begint al te spelen aan het begin van de periode, volgt de huidige leeftijdsstructuur van de wachtuitkeringstrekkingen en komt op kruissnelheid tegen 2014. Het aspect ‘beperking van de uitkeringen in de tijd’ speelt vanaf 2015 en geldt enkel voor personen boven 33 jaar. Tegen 2017 zou de globale negatieve impact op de beroepsbevolking kunnen oplopen tot een 14 500 personen.

Zowel de TBS-hervorming, de verstrengde toegang tot voltijdse loopbaanonderbreking of tijdskrediet,...

De overige hervormingen hebben daarentegen éénduidige positieve effecten op de beroepsbevolking. De gedeeltelijke uitdoving van (Vlaamse Gemeenschap) of de verhoging van de instapleeftijd (Franstalige Gemeenschap) in TBS heeft een belangrijke positieve impact op vooral de vrouwelijke activiteitsgraden in de leeftijdsklasse 55-59 jaar. De eerste gevolgen daarvan worden dit jaar al merkbaar, maar de maatregel komt slechts in 2016 volledig op kruissnelheid (geraamde impact op middellange termijn: 10 500 personen). De verstrengde voorwaarden voor instroom in voltijdse loopbaanonderbreking of voltijds tijdskrediet hebben eveneens positieve maar leeftijds- en geslachtsspecifieke (overwegend vrouwen in de middenleeftijdsklassen) gevolgen voor de activiteitsgraden, hoewel het totale effect vrij beperkt zou zijn (naar schatting 3 500 personen op middellange termijn).

als de (brug)pensioenhervorming verhogen echter de activiteitsgraden,...

De hervorming van het brugpensioenstelsel komt bovenop de maatregelen die al afgesproken werden in het Generatiepact, laat zich al in beperkte mate voelen vanaf dit jaar, maar speelt vooral vanaf 2015, omdat vanaf dan de instroom op 58 en 59 jaar aan banden wordt gelegd. De hervorming zorgt dan voor belangrijke positieve niveauschokken op de activiteitsgraden op die leeftijden in de periode 2015-2016, die zich vooral (twee

derde van het globale effect) bij mannen doen gelden. Gezamenlijk zorgen de maatregelen uit het Generatiepact en uit de huidige hervorming er voor dat het aantal bruggepensioneerden, dat vorig jaar al met 1 100 personen was gezakt, verder daalt met 18 300 personen op middellange termijn (waarvan een daling met 12 000 personen enkel en alleen in de periode 2015-2016). Die daling vindt dus plaats ondanks het feit dat de vergrijzing van de loontrekkende werkgelegenheid een sterke stijging van de instroombasis voor het brugpensioen met zich meebrengt. Het partieel effect van de recente hervorming kan op middellange termijn geraamd worden op 13 000 personen.

De verhoging van de minimumleeftijd en de verstrenging van de loopbaanvoorwaarde voor vervroegd pensioen begint te spelen in 2013 en wint aan kracht naarmate de periode vordert. Zij zorgt voor een verhoging van de activiteitsgraden in de klasse 60-64 jaar, haar impact op middellange termijn kan geraamd worden in de orde van grootte van 45 000 personen.

...zodat het netto-effect van de recente arbeidsmarkthervormingen op het arbeidsaanbod sterk positief is,...

Globaal genomen zou het geheel van recente arbeidsmarkthervormingen dus voor een gevoelig positief effect zorgen op de beroepsbevolking, dat we ramen op 57 600 personen tegen 2017 (zie tabel 13), een verhoging van de globale activiteitsgraad met 0,8 ppt t.o.v. een situatie zonder hervormingen. De impact dit jaar is nog verwaarloosbaar, maar verhoogt nadien stelselmatig, iets minder sterk weliswaar naar het einde van de periode toe.

TABEL 13 - Impact van de recente arbeidsmarkthervormingen op het arbeidsaanbod
t.o.v. situatie bij ongewijzigd beleid

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
In duizenden personen, totaal	1,3	10,2	21,2	34,7	50,5	57,6
15-54 jaar	-0,4	-0,3	-0,6	-9,7	-9,7	-9,7
55-59 jaar	1,7	4,0	7,3	15,5	21,0	21,4
60-64 jaar	0,0	6,6	14,6	28,9	39,2	45,9
Mannen	0,3	4,4	9,0	18,1	26,5	29,5
Vrouwen	1,0	5,8	12,2	16,6	24,0	28,1
Op de activiteitsgraad (in ppt), totaal	0,0	0,1	0,3	0,5	0,7	0,8
15-54 jaar	0,0	0,0	0,0	-0,2	-0,2	-0,2
55-59 jaar	0,2	0,5	1,0	2,0	2,7	2,7
60-64 jaar	0,0	1,0	2,2	4,3	5,7	6,6
Mannen	0,0	0,1	0,2	0,5	0,7	0,8
Vrouwen	0,0	0,2	0,3	0,5	0,7	0,8

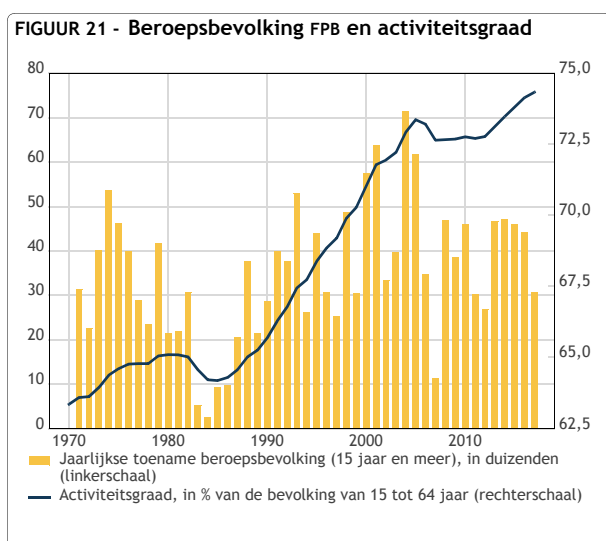
...zich louter voordoet in de oudste leeftijdsklassen en relatief genderneutraal is.

Die positieve impact doet zich weliswaar vrijwel uitsluitend voor op leeftijden vanaf 55 jaar. In de klasse 55-59 jaar stijgt de activiteitsgraad op middellange termijn met 2,7 ppt, in de klasse 60-64 jaar zelfs met 6,6 ppt (de grootste impact geldt op 60 jaar: +12,1 ppt). Globaal genomen voor de groep onder 55 jaar is de impact licht negatief, wat louter te maken heeft met de hervorming van de wachttuitkeringen. Verder blijkt ook dat de hervorming genderneutraal is: zowel bij vrouwen als bij mannen zou de globale activiteitsgraad tegen 2017 0,8 ppt hoger liggen door de hervormingen. De TBS-hervorming en de strengere tijdscredietregeling enerzijds (eerder gericht naar vrouwen) en de brugpensioenmaatregelen anderzijds (eerder gericht naar mannen) houden elkaar hier min of meer in evenwicht.

Het gevolg is dat gedrags- en demografische wijzigingen de groei van de beroepsbevolking nu even sterk ondersteunen...

Uit tabel 12 blijkt dat de bijdrage van gedragswijzigingen aan de groei van het arbeidsaanbod in de oudere leeftijdsklassen inderdaad op een hoger peil komt te liggen in de periode 2013-2016 (gemiddelde bijdrage van 0,17 ppt bij mannen en van 0,32 ppt bij vrouwen, waar naast het effect van de hervormingen uiteraard ook nog cohorte-effecten spelen) om vervolgens enigszins terug te zakken in 2017. Omdat bovendien onder de eerder vermelde hypothesen ook de bijdragen in de andere leeftijdsklassen minder negatief (jongeren en mannen in de middenleeftijdsgroep) of licht positiever worden (vrouwen in de middenleeftijdsgroep, waar bij 40-plussers nog gerekend mag worden op positieve cohorte-effecten), krijgen gedragsveranderingen terug een grotere rol in de verklaring van de groei van de beroepsbevolking. Vanaf 2014 worden zij zelfs de dominerende factor. Over het geheel van de projectieperiode groeit de beroepsbevolking gemiddeld met 0,72 % per jaar, waarvan de helft verklaard wordt door demografische evoluties en de helft door wijzigingen in het aanbodgedrag.

...en dat de globale activiteitsgraad fors stijgt op middellange termijn.

Veranderingen in de leeftijdsstructuur van de bevolking tussen 15 en 64 jaar beïnvloeden op middellange termijn nog nauwelijks de groei van de macro-economische activiteitsgraad (tabel 12: lichte neerwaartse druk van gemiddeld 0,02 ppt per jaar), die dus vrijwel volledig verklaard wordt door veranderingen in het aanbodgedrag. De activiteitsgraad daalde vorig jaar nog licht (figuur 21: van 72,8 % tot 72,7 %), herwint dit jaar het verloren terrein en klimt vervolgens fors (met 0,34 ppt per jaar tijdens de periode 2013-2016, met 0,20 ppt in 2017), om uit te komen op 74,3 % in 2017.

Ondanks de quasi-stabilisatie van de activiteitsgraad nam de beroepsbevolking vorig jaar en dit jaar onder demografische impuls toch nog toe met respectievelijk 30 100 en 26 800 personen. Die demografische impuls kalft enigszins af tijdens het vervolg van de periode, maar een veel dynamischer aanbodgedrag zorgt er dan voor dat de toename van de beroepsbevolking versnelt tijdens de periode 2013-2016 (tot gemiddeld 46 000 personen per jaar) en in 2017 nog altijd 30 600 personen bedraagt.

TABEL 14 - Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) en beroepsbevolking FPB (15 jaar en meer)
jaargemiddelden; verschillen in duizenden

	Bevolking op arbeidsleeftijd			Beroepsbevolking FPB		
	05-99	11-05	17-11	05-99	11-05	17-11
15-24 jaar	19	59	-13	14	-41	-16
25-49 jaar	-28	20	28	69	-26	11
50 jaar en meer	173	268	152	245	274	246
Mannen	79	171	77	94	64	83
Vrouwen	85	177	89	234	144	158
Totaal	164	348	166	327	207	241

De gecumuleerde toename over de gehele projectieperiode bedraagt (tabel 14) 241 200 personen. Het arbeidsaanbod neemt opnieuw sterker toe bij vrouwen dan bij mannen en blijft verder verouderen, onder de dubbele impuls van een vergrijzende bevolking op arbeidsleeftijd en toenemende activiteitsgraden in de hogere leeftijdsklassen.

4.2. Loonvorming en productiviteit in de sector der ondernemingen

4.2.1. Loonkosten, arbeidskosten, brutolonen, loonwig

Geen OESO-benchmark voor de loonnorm...

In de vorige edities van deze vooruitzichten werd door het FPB verondersteld dat de Belgische nominale loonkosten niet sneller zouden stijgen dan de door de OESO verwachte nominale loonkosten in Nederland, Frankrijk en Duitsland, dit in navolging van de tweejaarlijkse interprofessionele akkoorden (IPA's) die sinds 1997 in functie van die maatstaf (eventueel gecorrigeerd met een veiligheidsmarge naar beneden) en de verwachte werkgeversbijdragevoeten de brutolonen per uur vóór indexering vastlegden¹. Nadien werd gecontroleerd a.h.v. een macro-economische arbeidskostenfunctie of die loonnorm voor de Belgische loonkostenevolutie coherent zou zijn met de macro-economische omgeving. Omdat de OESO deze keer geen prognose van de loonkostenevolutie voor die landen bekendgemaakt heeft, heeft het FPB deze keer zijn hypothesen voor de Belgische loonkosten meteen gebaseerd op die macro-economische arbeidskostenfunctie. Voor de sector van de ondernemingen exclusief dienstencheques en PWA-diensten wordt o.b.v. van de gemiddelde arbeidsproductiviteit, toegevoegde waardeprijsinflatie, de loonwig en de werkloosheidsgraad een referentieloon bepaald.

Een gematigde groei van de loon- en arbeidskosten op middellange termijn ...

De loonkosten (concept nationale rekeningen, i.e. vóór aftrek van de loonsubsidies) in de sector van de ondernemingen zullen aan een gematigd tempo groeien. De nominale loonkosten per uur nemen gemiddeld met 2,8 % per jaar toe tijdens de periode 2012-2017 (tabel 15, punt 1), trager dan gemiddeld geobserveerd of geraamd in 1987-2011 (3,3 % per jaar). Aangezien het loonsubsidiebeleid in de toekomst niet wezenlijk zal veranderen (zie ook verder), zal de evolutie van de arbeidskosten per uur (i.e. na aftrek van de loonsubsidies – zie tabel 15, punt 2) nagenoeg dezelfde zijn als die van de loonkosten per uur.

Ex post blijkt het aandeel van de brutolonen per uur vóór indexering in de nominale loonkostengroei gemiddeld 0,7 % per jaar te bedragen (veel lager dan 1,3 % per jaar in 1987-2011). De indexering van de brutolonen aan de gezondheidsindex zou gemiddeld 2,1 % per jaar bedragen (dezelfde orde van grootte als 1,9 % per jaar in 1987-2011), terwijl ex post het aandeel van de werkgeversbijdragen verwaarloosbaar klein zou zijn.

1. In toepassing van de wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen.

TABEL 15 - Ontwikkeling van loonkosten, brutolonen en productiviteit - sector der ondernemingen
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1987-2011 observatie	1987-1998 observatie sub I	1999-2011 observatie sub II	1997-2012 IPA-periode	2011-2012 laatste IPA	2013-2017 zonder OESO-norm	2012-2017 projectie
1. Nominale loonkosten per uur (zonder aftrek van loonsubsidies)	3,25	4,02	2,54	2,54	3,06	2,66	2,81
Verhoging toe te schrijven aan ^a :							
- indexering	1,90	1,96	1,85	1,89	2,88	1,86	2,10
- totaal werkgeversbijdragen sociale zekerheid ^b	0,11	0,16	0,06	0,12	0,12	-0,06	-0,02
- brutolonen per uur vóór indexering	1,27	1,88	0,71	0,59	0,15	0,85	0,73
2. Nominale arbeidskosten per uur (na aftrek van loonsubsidies) ^c	3,09	4,01	2,25	2,30	2,94	2,66	2,83
3. Arbeidsproductiviteit per uur	1,49	2,11	0,92	0,95	0,14	0,84	0,72

a. De som van de componenten is niet exact gelijk aan de totale evolutie vanwege de effecten van de tweede orde.

b. Inclusief extralegale, aanvullende pensioen- en fictieve bijdragen.

c. Volgens de methodologie van de nationale rekeningen, ESR 95, moeten de loonsubsidies geregistreerd worden als een subsidie en niet als een rechtstreekse vermindering van de lasten op arbeid. Bij de definitie van de loonkosten worden zij dus niet in rekening gebracht. De loonsubsidies zijn van allerlei aard en worden door verschillende entiteiten van de overheid gefinancierd (door de sociale zekerheid: Sociale Maribel, alternatieve financiering van de lastenverlagingen voor de non-profit, activering van werkloosheidsvergoedingen, dienstencheques, jongerenbonus non-profit; door de federale fiscaliteit: nacht- en ploegenarbeid, overuren, algemene subsidie, onderzoekers, koopvaardij, zeevisserij, zeesleepvaart, baggeraars, sportlui; door het Vlaams Gewest: oudere werklozen; door het Waals Gewest: Prime à l'emploi).

... ingeluid door het laatste IPA 2011-2012...

De loonkostenevolutie in de vooruitzichten 2012-2017 is voor een klein deel nog een uitvloeisel van het laatste IPA (2011-2012), d.w.z. dat de brutolonen per uur vóór indexering zouden groeien met 0 % en 0,3 % per jaar in 2011 en 2012. De loonkosten per uur zouden in 2011-2012 gemiddeld met 3,1 % per jaar stijgen, waarvan 2,9 % te wijten aan de indexering.

... maar daarna in 2013-2017 bepaald door de macro-economische omgeving.

Vanaf 2013 worden de nominale arbeidskosten per uur – en afgeleid daarvan de andere loonconcepten – bepaald door de macro-economische omgeving, nl. toegevoegde waardeprijsinflatie, de loonwage (na correctie met loonsubsidies en rekening houdend met de verschillende evolutie van productie- en consumptieprijzen), de werkloosheidsgraad en de arbeidsproductiviteit in de sector van de ondernemingen¹.

De loonwage is belangrijk omdat bij loononderhandelingen de werknemers stijgingen in consumptieprijzen, werknemersbijdragen en personenbelastingen deels afwentelen op de bedrijven via hogere brutoloneisen, terwijl de werkgevers productieprijsdalingen en werkgeversbijdragestijgingen (na aftrek van de loonsubsidies) deels afwentelen op de werknemers via lagere brutolonen.

In de arbeidskostenmodellering van het FPB hebben op lange termijn de nettobelastingen op de vraagzijde van de arbeidsmarkt (werkgeversbijdragen, eventueel een algemene sociale bijdrage of een heffing op de toegevoegde waarde, verminderd met loonsubsidies) dezelfde effecten op de arbeidskosten- en de nettoloonvorming als de nettobelastingen van dezelfde orde grootte op de aanbodzijde van de arbeidsmarkt (werknemersbijdragen en personenbelastingen, verminderd met jobgebonden transferten zoals de herintredepremie voor ouderen).

Het nettoresultaat in deze vooruitzichten is dat de nominale loonkosten gemiddeld met 2,7 % per jaar zouden stijgen in 2013-2017, waarvan ex post 1,9 % voor rekening van de indexering en 0,8 % voor rekening van de brutolonen per uur vóór indexering. Sommige factoren zijn arbeidskostenverlagend (trage productiviteitsgroei, stijging van de beroepsbevolking), andere arbeidskostenverhogend (stijgende loonwage).

1. Hoewel theoretisch a priori wel relevant, zou in de feiten de vervangingsratio tussen werkloosheidsvergoedingen en nettolonen geen rol spelen in de loonkostenvorming.

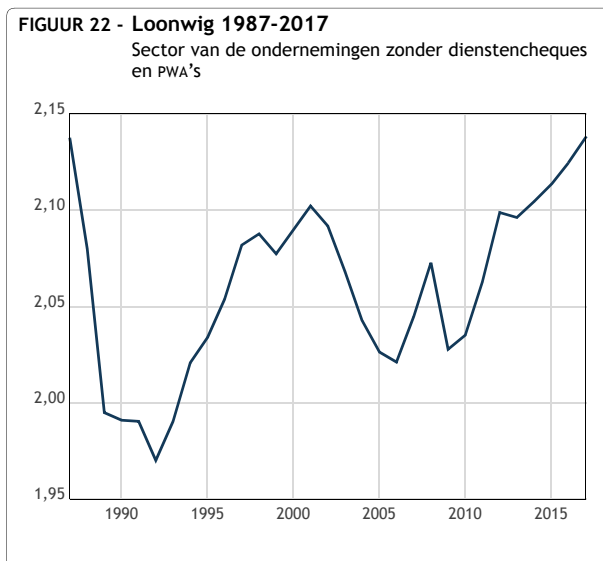
De trage arbeidsproductiviteitsgroei is de belangrijkste bron van arbeidskostenmatiging

De gemiddelde arbeidsproductiviteitsontwikkeling in 2013-2017 is historisch laag in vergelijking met 1987-2011 (1,5 % per jaar), maar wel hoger dan in 2011-2012 (de laatste IPA-periode, slechts 0,1 % per jaar). Omdat de arbeidsproductiviteit de facto dominant is in de loonvorming, zullen de brutolonen vóór indexering in 2013-2017 in tandem stijgen met de arbeidsproductiviteit per uur (gemiddeld 0,8 % per jaar – zie tabel 15, punt 3).

Trage respons van de lonen op de stijging van de beroepsbevolking die de structurele hervormingen van de arbeidsmarkt teweegbrengen.

Rekening houdend met het extra nettoarbeidsaanbod onder impuls van de pensioenhervorming en de hervorming van de werkloosheidsuitkeringen (gezamenlijke impact gelijk aan 57 600 eenheden in 2017) en de trage respons van de vraagzijde op dat beschikbare aanbod, blijft de werkloosheidsgraad hoog gedurende de ganse periode. Een deel van het extra aanbod vindt gradueel zijn weg naar de werkgelegenheid dankzij de loonmatigende impact van de initiële stijging van de werkloosheidsgraad, die echter veel tijd vergt. Inderdaad, zonder de structurele hervormingen zou in 2017 de groeivoet van de nominale loonkosten per uur 0,24 ppt hoger geweest zijn (te vergelijken met 2,63 ppt als groeivoet in de vooruitzichten), waarvan 0,22 ppt op het conto van de brutolonen vóór indexering (te vergelijken met 0,84 ppt als groeivoet in de vooruitzichten).

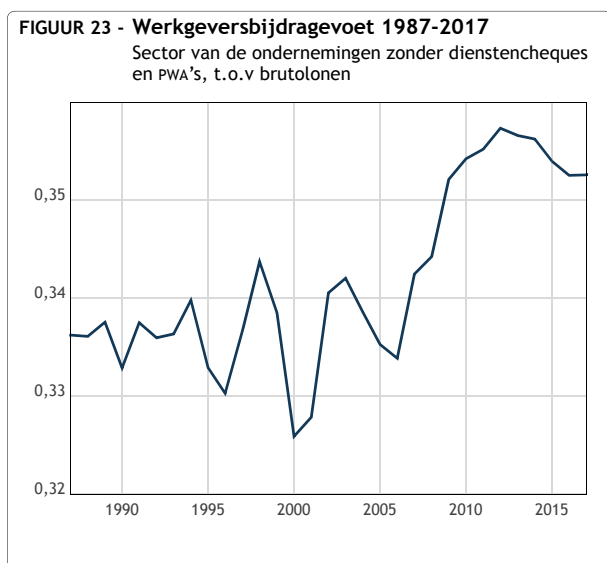
De loonwig is een bron van arbeidskostenverhogingen ...

In lijn met wat sinds 2005 geobserveerd wordt, zal de loonwig (de belastingwig, zijnde verhouding tussen arbeidskosten en nettolonen, gecorrigeerd voor prijsverschillen tussen privé consumptie en binnenlandse productie) verder stijgen in 2011-2017 en de hoge niveaus van rond de eeuwwisseling overschrijden en het historisch hoge niveau van 1987 benaderen (figuur 22). De dalingen in de loonwig in 2001-2005 – eerst onder impuls van de personenbelastingverminderingen en later via de loonsubsidies – zullen dus ongedaan gemaakt worden. Alleen in 2009-2010 daalde de loonwig nog tijdelijk, en dit omdat toen de loonsubsidies via de bedrijfsvoorheffing werden uitgebreid en op kruissnelheid werden gebracht.

In 2011-2017 zullen alleen de werkgeversbijdragen de loonwigstijging milderer (figuur 23). De andere determinanten van de loonwig zullen arbeidskostenverhogend zijn (figuur 24 en figuur 25).

... ondanks de daling van de werkgeversbijdragevoet, die overigens atypisch is ...

De (bescheiden) werkgeversbijdragevoetdaling in 2011-2017 is eerder uitzonderlijk indien de evolutie van de werkgeversbijdragevoeten in een langer perspectief wordt bekeken (figuur 23). De langetermijnevolutie is duidelijk in stijgende lijn (van 33,6 ppt in 1987 naar 35,2 ppt in 2017), af en toe doorkruist door schokken in het beleid (bijvoorbeeld de milderende invloed van de structurele vermindering op de wettelijke bijdragen in 1999-2000 en van de pensioenhervorming op de fictieve bijdragen vanaf 2013), cyclische factoren (al of niet hoge ontslagvergoedingen en dus fictieve bijdragen waarop dan nog eens wettelijke bijdragen worden betaald; brugpensioneringen) of institutionele verschuivingen (overname door de overheid van pensioenfondsen).

Voor alle ondernemingen (incl. dienstenchequebedrijven en PWA-agentschappen) zal de werkgeversbijdragevoet met 15 basispunten dalen (zie tabel 16). De wettelijke werkgeversbijdragevoet zal stijgen met 83 basispunten, deels door de verstrenging van de criteria voor de lageloon- en hogeloonmaatregelen en de minder genereuze behandeling van een aantal risicogroepen die tijdelijk volledig vrijgesteld van werkgeversbijdragen waren. Maar vooral het forfait-degressieve en niet-geïndexeerde karakter van de structurele vermindering (met als symptoom de daling van de werkgeversbijdragevermindering met 79 basispunten) draagt bij tot de wettelijke bijdragevoetstijging. De sectorale samenstelling van de werkgelegenheid zou nauwelijks een invloed hebben op de gemiddelde wettelijke werkgeversvoet (tabel 17, tweede lijn).

De extrawettelijke en de aanvullende pensioenenbijdragevoet zullen dalen met 16 resp. 11 basispunten. In het geval van de aanvullende pensioenen is dit uitsluitend het gevolg van sectorale verschuivingen van meer naar minder belaste werkgelegenheid (tabel 17, vijfde lijn). In het geval van de extrawettelijke bijdragen is naast die sectorale verschuivingen (goed voor een daling met 4 basispunten – tabel 17, vierde lijn) ook belangrijk dat de prijsindex van de gezondheidszorg, waaraan de premies gekoppeld zijn, minder snel zal stijgen dan de gezondheidsindex, waaraan de brutolonen gekoppeld zijn.

De belangrijkste lastenverlaging zal echter van de daling van de fictieve bijdragevoet met 71 basispunten komen, waarvan 37 basispunten als gevolg van de verminderde instroom in het stelsel van brugpensioneringen naar aanleiding van de recente hervorming en 8 basispunten als gevolg van sectorale verschuivingen (tabel 17, derde lijn).

TABEL 16 - Werkgeversbijdragevoeten en loonsubsidievoeten in de sector van de ondernemingen¹
in procent, t.o.v. brutolonen

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011- 1997	2017- 2011
Impliciete loonsubsidievoet ^a	5,08	5,05	4,86	4,89	4,92	4,94	4,95	5,03	-0,12
Impliciete werkgeversbijdragevoet ^b	35,35	35,59	35,56	35,53	35,31	35,19	35,20	1,69	-0,15
- Wettelijke bijdragevoet ^c	25,45	25,82	25,94	26,04	26,12	26,21	26,27	-0,10	0,83
- Fictieve bijdragevoet ^d	3,62	3,53	3,44	3,37	3,11	2,94	2,91	0,31	-0,71
- Extrawettelijke bijdragevoet ^e	2,26	2,23	2,19	2,16	2,14	2,12	2,10	0,34	-0,16
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	4,02	4,00	3,98	3,96	3,94	3,92	3,91	1,13	-0,11
- p.m. Bijdrageverminderingvoet	4,60	4,29	4,16	4,06	3,97	3,88	3,81	2,77	-0,79
- p.m. Effect van structurele maatregelen op fictieve bijdragevoet ^f	-0,00	-0,01	-0,05	-0,06	-0,26	-0,38	-0,37	0,00	-0,37

- a. Gefinancierd door de sociale zekerheid: Sociale Maribel, alternatieve financiering van de lastenverlagingen voor de non-profit, activering van werkloosheidsvergoedingen, dienstencheques, jongerenbonus non-profit; gefinancierd door de federale fiscaliteit: nacht- en ploegenarbeid, overuren, algemene subsidie, onderzoekers, koopvaardij, zeevisserij, zeesleepvaart, baggeraars, sportlui; gefinancierd door het Vlaams Gewest: oudere werklozen; gefinancierd door het Waals Gewest: Prime à l'emploi.
- b. Niet noodzakelijk gelijk aan de som van de delen wegens afrondingen.
- c. Na verminderingen.
- d. Buiten steekproef zijn de sectorale voeten gebaseerd op de vooruitzichten over het aantal bruggepensioneerden.
- e. Buiten steekproef zijn de sectorale voeten gebaseerd op de vooruitzichten voor de sectorale werkgelegenheid en de prijsindex van gezondheidszorgen gedragen door de gezinnen.
- f. Effect via het aantal brugpensioenen.

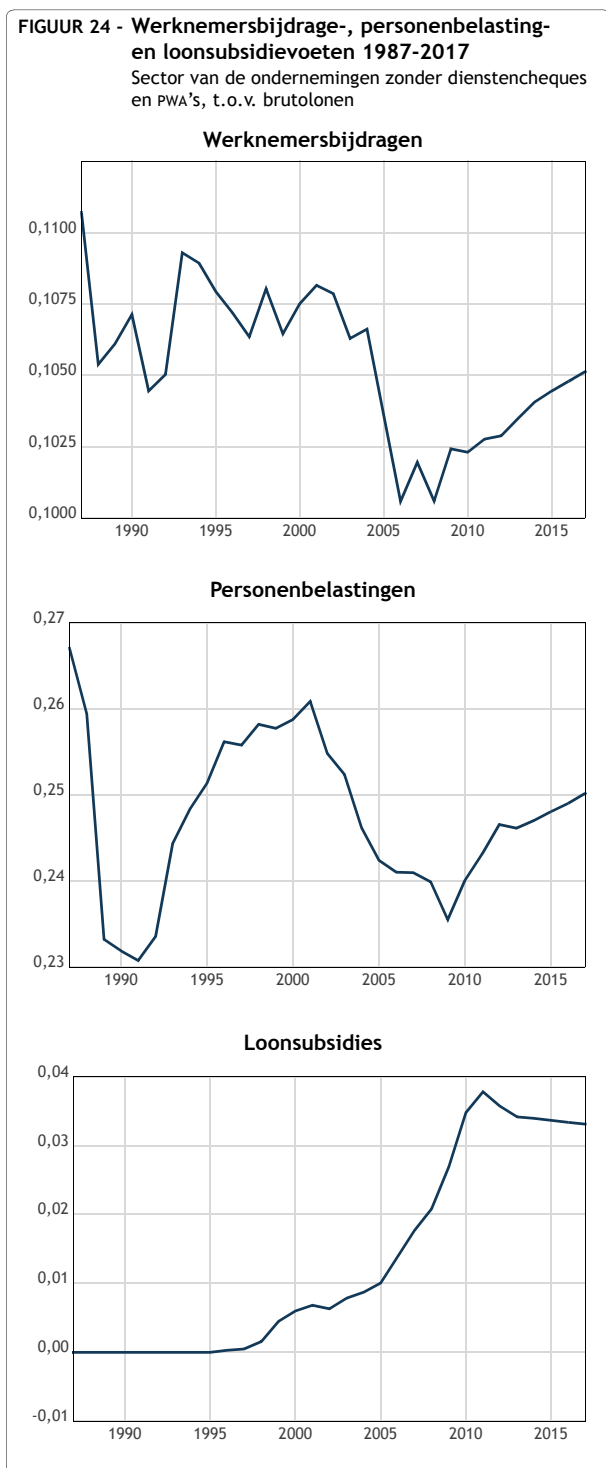
TABEL 17 - Effect op de werkgeversbijdragevoeten van intrasectorale en intersectorale verschuivingen in de werkgelegenheid
in procent, t.o.v. brutolonen, telkens in vergelijking met 2011

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gemiddelde werkgeversbijdragevoet ^a	-0,04	-0,10	-0,14	-0,17	-0,20	-0,22
- Wettelijke bijdragevoet na verminderingen	-0,01	-0,01	-0,01	-0,00	0,01	0,02
- Fictieve bijdragevoet	-0,01	-0,03	-0,04	-0,06	-0,07	-0,08
- Extrawettelijke bijdragevoet (excl. aanvullende pensioenen)	-0,00	-0,01	-0,02	-0,03	-0,04	-0,04
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	-0,02	-0,05	-0,07	-0,09	-0,11	-0,12

- a. Niet noodzakelijk gelijk aan de som van de delen wegens afrondingen.

1. Zie ook tabel 6 in de bijlagen in hoofdstuk 7.

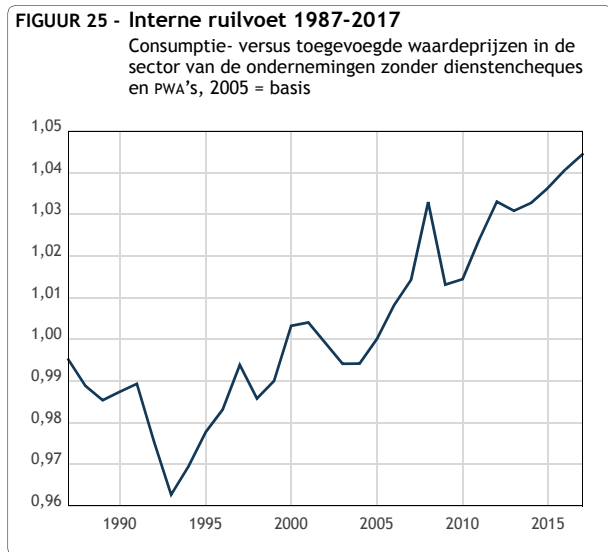
... maar wel als gevolg van de stagnerende loonsubsidies, de afkalving van de werkbonus, personenbelastingen ...

De werknemersbijdragen dragen sinds 2006 ook bij tot de loonwijgstijging omdat de werknemersbijdra-geverminderingen geleidelijk eroderen onder invloed van het forfaitair-degressieve karakter van de werkbonus. De herzieningen van de parameters van de werkbonus, voornamelijk indexeringen aan de gezondheidsindex van de bovengrenzen aan de lonen die het recht op de werkbonus openen, waren in het verleden niet voldoende om dat proces te stoppen en zullen dat in de toekomst ook niet zijn.

De loonsubsidies remmen de loonwag niet meer nu de belangrijkste loonsubsidieprogramma's op kruissnelheid gekomen zijn in 2010 en de recessiegebonden programma's van 2010-2011 afgewikkeld worden. De geleidelijke verdwijning van de win-win-variante van de activeringsvergoedingen (toegedend aan een bredere doelgroep aan genereuzere voorwaarden met instroom in 2010-2011 en activeringsvergoedingen gedurende maximaal 12 of 24 maanden al naargelang van het jaar van aanwerving) verklaart mede de daling van de loonsubsidievoet voor alle ondernemingen met 12 basispunten (tabel 15).

Aan de personenbelastingvoetverminderingen (gecumuleerde daling met 3 ppt in 2000-2009 voor werknemers in de ondernemingen excl. dienstencheques en PWA's), mogelijk gemaakt door de hervormingen begin jaren 2000, is sinds 2010 een einde gekomen. Voor 2012-2017 verwachten we een gecumuleerde stijging met 0,6 ppt, en dit ondanks de indexering van de belastingschalen.

... en de ruilvoetverslechtering.

Dat in 2012-2017 de consumptiepreizen sneller zullen stijgen dan de toegevoegde waardepreizen van binnenlands geproduceerde goederen en diensten – te interpreteren als een interne ruilvoetverslechtering voor de ondernemingen – sluit aan bij een trend die in 1993 begonnen is. Via dit kanaal zullen de brutoloonvoeteisen van de werknemers sneller stijgen dan de bereidheid van de werkgevers om te betalen.

4.2.2. Nettoparafiscale druk op de vraagzijde van de arbeidsmarkt

Gemiddelde een lichte daling van de nettoparafiscale druk op de ondernemingen...

Hoewel op lange termijn de bron van de loonwinstijgingen niet echt relevant is voor de arbeidskosten en dus de werkgelegenheid, zijn op korte termijn de belastingen op de vraagzijde van de arbeidsmarkt belangrijker voor de werkgelegenheid dan de belastingen op de aanbodzijde. Uit tabel 16 bleek dat de gemiddelde nettoparafiscale druk – werkgeversbijdragen verminderd met loonsubsidies – op de vraagzijde van de arbeidsmarkt zal dalen met 3 basispunten tussen 2011 en 2017. Onder die gemiddeld nagenoeg neutrale parafiscale evolutie sluimeren echter grote verschillen tussen de werkgelegenheidscategorieën (tabel 18).

... , maar alleen voor de hoogverloonden en niet voor de anderen.

De nettoparafiscale druk zal stijgen voor de jonge en oudere laagverloonden¹ (met meer dan 3,5 procentpunten) en de speciale banen (met 12 procentpunten), terwijl die voor de jonge en oudere hoogverloonden zal dalen (met 0,4 of 0,2 procentpunten).

Naast de gewone forfaitair-degressieve rem op hun werkgeversbijdrageverminderingen zullen de laagverloonden en de speciale werkgelegenheidscategorieën lijden onder het terugschroeven van de versterking van de lageloonmaatregel (in 2010-2011 werd de lageloongrens tijdelijk opgetrokken van 5 870 naar 6 030 euro per kwartaal), waardoor hun wettelijke bijdragevoeten zullen stijgen. Ook de annulatie van de volledige vrijstelling van wettelijke werkgeversbijdragen voor een aantal risicogroepen en de verdwijning van de win-win-banen en dus lagere subsidievoeten zijn voor de speciale tewerkstellingscategorieën lastenverhogend.

De hoogverloonden zullen hun nettoparafiscale last zien verminderen naarmate de vergroening van het bedrijfswagenpark voor minder CO₂-belasting op hun bedrijfswagens zal zorgen. De loonsubsidies zullen neutraal zijn voor de nettoparafiscale aanslagvoeten van die groepen omdat de hoogverloonden vooral genieten

1. Laagverloond hier betekent niet meer dan 5 870 euro bruto per kwartaal in 2005, daarna geïndexeerd aan de gemiddelde brutoloonevolutie in de ondernemingen (dit geeft 6 845 in 2011), en is te vergelijken met de lageloongrenzen gehanteerd voor de werkgeversbijdrageverminderingen (5 870 in 2005-2009 en vanaf 2012, tijdelijk 6 030 in 2010-2011) en de werknemersbijdrageverminderingen (7 016 sinds april 2012).

van subsidies die pro rata met het brutoloon worden toegekend en dit aan subsidievoeten die sinds 2010 op kruissnelheid zijn gekomen.

TABEL 18 - Nettoparafiscale last in de sector van de ondernemingen per werkgelegenheids categorie
Werkgeversbijdragevoet exclusief fictieve bijdragen, verminderd met loonsubsidievoet, exclusief PWA's en dienstchequewerknemers, in procent, t.o.v. brutolonen

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011-1997	2017-2011
Lage lonen - min-vijftigers	27,24	29,82	30,10	30,32	30,48	30,61	30,85	1,01	3,61
Hoge lonen - min-vijftigers	29,77	29,56	29,53	29,49	29,44	29,39	29,33	-1,76	-0,44
Speciale banen	2,75	9,29	13,28	13,67	14,02	14,38	14,71	-9,60	11,96
Lage lonen - ouderen	23,81	24,01	24,37	24,97	25,72	26,55	27,31	-2,67	3,50
Hoge lonen - ouderen	29,54	29,20	29,12	29,18	29,33	29,35	29,35	-3,61	-0,18

4.2.3. Arbeidskosten per eenheid product

Na een daling van de arbeidsproductiviteit per uur als gevolg van de economische crisis, ...

In 2009 ging de arbeidsproductiviteit per uur in de ondernemingen duidelijk achteruit (-1,2 %) omdat het arbeidsvolume minder was gedaald dan de economische activiteit.

... weer positieve groei, maar zwakjes.

Omdat in 2010 de economische groei, aangewakkerd door de uitvoer, krachtiger was dan de groei van het arbeidsvolume, herstelde de arbeidsproductiviteit per uur zich mooi (+1 %). De evolutie nadien wijst echter op de vluchtige aard van dat productiviteitsherstel. In 2011 is de productiviteitsgroei slechts 0,1 %, omdat het arbeidsvolume even snel groeide als de economische activiteit. Ook in 2012 is de productiviteitsgroei bloedarm want in dat jaar vertragen het arbeidsvolume en de economische activiteit onder druk van de wereldwijde groeivertraging. Pas na 2013 zal de productiviteitsgroei versnellen maar tot niet meer dan 0,9 % tegen het einde van de projectiehorizon. Voor de ganse periode (2012-2017) zal de groei van de arbeidsproductiviteit per uur gemiddeld 0,7 % per jaar bedragen, een historisch laag groeiritme.

Na een bewogen periode (2008 tot 2010), ...

De nominale arbeidskosten per eenheid product (figuur 26) meten in welke mate de arbeidskosten inflatoir zijn (zie hoofdstuk 3). Weliswaar is de evolutie van de arbeidskosten conjunctuurgevoelig, maar ook het loonmatigende en arbeidskostenlastenverlagende beleid sinds de jaren tachtig hebben hun invloed gehad. Inderdaad, de nominale arbeidskosten per eenheid product stegen gemiddeld met 3,6 % per jaar in de jaren tachtig, maar slechts met gemiddeld 2,2 % per jaar in de jaren negentig ondanks de vertraging in de productiviteitsgroei. In 2000-2007 daalde de gemiddelde stijging van de nominale arbeidskosten per eenheid product naar 1,1 % per jaar. In 2008-2009 versnelde de gemiddelde stijging van de nominale arbeidskosten per eenheid product (+3,2 % in 2008 en +3,0 % in 2009), een gevolg van stijgende arbeidskosten (2,7 % per jaar) die in 2008 werden aangewakkerd door de inflatie, en dalende productiviteit (vooral in 2009). In 2010 daalden de nominale arbeidskosten per eenheid product uitzonderlijk (-0,8 %) omdat de productiviteit terug toenam (+1 %) en de arbeidskosten stabiel bleven.

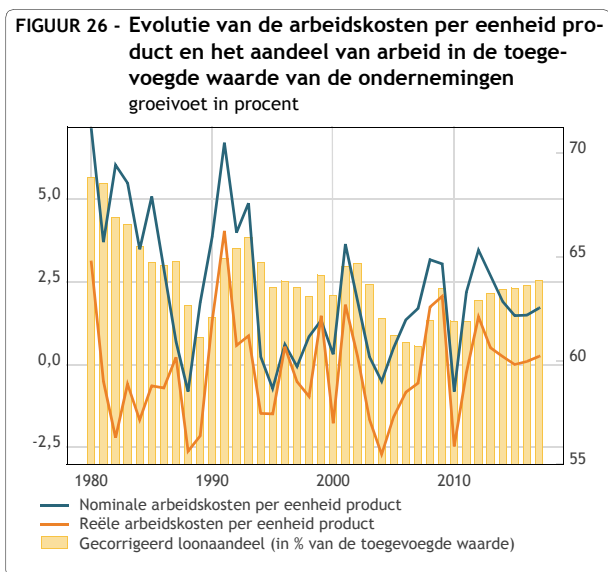
... zullen de arbeidskosten de inflatie niet langer voeden.

In 2012-2017 zouden de nominale arbeidskosten per eenheid product gemiddeld met 2,1 % per jaar stijgen. In het begin zou de stijging nog vrij hoog zijn (3,1 % per jaar in 2012-2013), maar achteraf snel vertragen naar 1,6 % tegen het einde van de projectiehorizon. Dat wil zeggen dat de impact van de arbeidskosten op de prijzen consistent zou zijn met de ECB-inflatiedoelstelling van maximaal 2 %.

De reële arbeidskosten per eenheid product zullen gematigd stijgen na sterke stijgingen in 2008 en 2009 en de scherpe daling in 2010.

Gedurende de jaren tachtig daalden de reële arbeidskosten per eenheid product (na deflatie met de prijs van de toegevoegde waarde) gemiddeld met 0,77 %. Het spiegelbeeld was een stijgend aandeel van kapitaal in het nationaal inkomen, hetgeen kapitaalvorming zou hebben bevoordeeld. In de jaren negentig stegen de reële arbeidskosten per eenheid product weer (gemiddeld 0,44 % per jaar), om in 2000-2007 opnieuw te dalen (-0,9 % per jaar). Na uitzonderlijke stijgingen in 2008 (+1,7 %) en vooral in 2009 (+2,1 %), daalden de reële arbeidskosten per eenheid product scherp in 2010 (-2,5 %). In 2012-2017 zouden de reële arbeidskosten per eenheid product gematigd stijgen (gemiddeld 0,42 % per jaar), vergelijkbaar met de jaren negentig. In vergelijking met het laatste decennium (2000 à 2009), gedurende dewelke de reële arbeidskosten per eenheid product met gemiddeld 0,3 % per jaar achteruitgingen, is 2010-2017 dus een periode van stabilisering.

Herstel van het loonaandeel in 2009, verzwakking ervan in 2010 en geleidelijk herstel gedurende de projectiehorizon.

Sinds 2003 daalde het loonaandeel (gecorrigeerd met zelfstandigen en nadat de loonsubsidies in mindering zijn gebracht) in de toegevoegde waarde van de ondernemingen gestaag, van 65 % in 2002 naar 61 % in 2007, met een licht herstel naar 62 % in 2008. In 2009 was het herstel aanzienlijker, en bevond zich met 63,5 % op nagenoeg hetzelfde niveau als in 2003. De voornaamste oorzaken hiervan zijn de loonindexering, die sterker was dan de toegevoegde waardeprijsstijgingen van de ondernemingen, en de achteruitgang van de productiviteit. In 2010 daalde het loonaandeel naar 61,9 % omdat de brutolonen vóór indexering maar met 0,2 % stegen en omdat de indexering beperkt bleef tot 0,5 % en zwakker was dan de toegevoegde waardeprijsstijgingen. Vanaf 2011 zou het loonaan-

deel gestaag stijgen naar 63,8 % tegen het einde van de projectieperiode. In 2012-2017 zouden de brutolonen vóór indexering met gemiddeld 0,7 % per jaar stijgen en zou de indexering gemiddeld 2,1 % per jaar bedragen, terwijl de productiviteitsgroei beperkt zou blijven tot gemiddeld 0,7 % per jaar.

Gemiddeld is het loonaandeel vrij stabiel sinds 1997. Sinds 1980-1996, toen het loonaandeel 65,3 % bedroeg, en sinds de invoering van de competitiviteitswet van 1996 was het gemiddeld loonaandeel geslonken naar 62,7 % in 1997-2010. In de Vooruitzichten 2012-2017 zou het loonaandeel zich licht herstellen naar gemiddeld 63,4 %.

4.3. Werkgelegenheid

Zwakke groei van de activiteit aan het begin van de periode, matige groei over de gehele periode.

De toegevoegde waarde in de marktbedrijfstakingen herstelde zich in 2010 en in de eerste jaarthelft van 2011 nog fors, na de scherpe inzinking die veroorzaakt werd door de financiële crisis. In het derde kwartaal stakte die herneming echter, om zelfs plaats te maken voor een terugval in het vierde kwartaal. Jaargemiddeld groeide de toegevoegde waarde nog behoorlijk sterk in 2011 (2,4 %), maar dit jaar volgt een quasi-stabilisatie (slechts 0,1 % groei), aangezien de activiteit slechts aarzelend herneemt in de loop van het jaar. Ook in 2013 blijft de groei in de marktbedrijfstakingen daardoor nog aan de lage kant (1,4 %), maar vanaf 2014 zou gerekend mogen worden op een gemiddelde jaarlijkse groei van 2,1 %.

TABEL 19 - Arbeidsvolume en werkgelegenheid in de marktbedrijfstakingen
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1981- 2005	2006- 2011	2012- 2017	2010	2011	2012	2013	2014- 2016	2017
Reële toegevoegde waarde	2,2	1,5	1,6	2,1	2,4	0,1	1,4	2,1	2,1
Arbeidsproductiviteit per uur	2,0	0,4	0,7	1,0	0,1	0,1	0,5	0,9	0,9
Arbeidsvolume	0,2	1,1	0,9	1,1	2,2	0,0	0,9	1,1	1,2
Gemiddelde arbeidsduur	-0,3	-0,2	0,0	0,3	0,5	-0,4	0,4	0,0	-0,1
Hoofdelijke werkgelegenheid	0,5	1,2	0,9	0,8	1,7	0,4	0,5	1,2	1,3
p.m. Arbeidsproductiviteit per hoofd	1,7	0,2	0,7	1,3	0,7	-0,3	0,9	0,9	0,8

Gemiddeld over de gehele periode zou de groei van de activiteit in de marktbedrijfstakingen (1,6 % per jaar) slechts net hoger uitvallen dan tijdens de afgelopen zes jaar (1,5 %), periode die nochtans het zwaarste naoorlogse recessiejaar bevatte.

Die groei blijft echter erg arbeidsintensief, wat zich...

De conjuncturele vertraging tijdens de tweede helft van vorig jaar gaat gepaard met een hernieuwde inzinking van de productiviteit per uur, die ternauwernood wordt goedge maakt in de loop van dit jaar. In jaargemiddelden groeit de productiviteit per uur slechts met 0,1 % in zowel 2011 als 2012. Eind 2012 ligt hij daarmee nog steeds onder het niveau van vóór het uitbreken van de financiële crisis. Met het hernemen van de activiteit, trekt ook de productiviteitsgroei aan (tot 0,5 % in 2013 en 0,9 % gemiddeld per jaar vanaf 2014), maar in historisch opzicht blijft de groei in de marktbedrijfstakingen erg arbeidsintensief. Gedeeltelijk kan dat verklaard worden door de verschuiving van de werkgelegenheid van takken met een hoge productiviteitsgroei naar takken met een lage productiviteitsgroei (zie hoofdstuk 3, afdeling 2.4), met als ultieme exponent de sterke verdere expansie van de dienstenchequewerkgelegenheid (zie verder). Macro-economisch en op lange termijn (zie hoofdstuk 3, afdeling 1) wordt de vertraging van de productiviteitsgroei verklaard door een structurele afname van zowel de groei van de kapitaalintensiteit als van de totale factorproductiviteit, waarvan geveesd moet worden dat zij het groeipotentieel van de Belgische economie ondermijnen.

..., bij een vrijwel stabiele gemiddelde arbeidsduur,...

De forse toename van de arbeidsduur in het eerste kwartaal van 2011 was grotendeels een inhaalbeweging die volgde op de – door de weersomstandigheden veroorzaakte – inzinking van het voorgaande kwartaal. Die inhaalbeweging verklaart waarom in jaargemiddelden de arbeidsduur vorig jaar zo sterk groeide (met 0,5 %). Kwartaal-op-kwartaal daalde de arbeidsduur immers sinds het tweede kwartaal van 2011. Die daling zou zich onder impuls van de conjuncturele vertraging nog sterker doorzetten tijdens de eerste helft van dit jaar, maar zou vervolgens afzwakken, waarbij trouwens rekening moet worden gehouden met het opwaarts effect op de arbeidsduur van de recente maatregelen die de toegang tot het deeltijds tijdskrediet inperken. In jaargemiddelden zou de arbeidsduur dit jaar afnemen met 0,4 %, maar met het oppikken van de activiteit herne-

men in de periode 2013-2014 (respectieve groei van 0,4 % en 0,1 %), om vervolgens uit te komen op een licht dalende trend (-0,1 % per jaar). De verstrengde voorwaarden inzake loopbaanonderbreking en tijdskrediet zouden tegen 2014 het niveau van de arbeidsduur opkrikken met 0,15 procentpunt t.o.v. hetgeen verwacht kon worden bij ongewijzigd beleid. Over het geheel van de periode beschouwd blijft de gemiddelde arbeidsduur vrijwel stabiel.

...vertaalt in een sterk aantrekkende marktwerkgelegenheid vanaf 2014.

De marktwerkgelegenheid klom fors vanaf eind 2009 tot en met het tweede kwartaal van vorig jaar. Daarna verzwakte de jobcreatie onder invloed van de conjuncturele vertraging, zou ze stilgevallen zijn bij de aanvang van dit jaar en slechts bescheiden hernemen in de loop van de tweede jaarhelft. Jaargemiddeld groeide de marktwerkgelegenheid nog met 1,7 % in 2011, maar dit jaar valt de groei terug tot 0,4 %. Volgend jaar vertaalt de conjuncturele herneming zich nog gedeeltelijk in een aantrekkende arbeidsduur, zodat de groei van de marktwerkgelegenheid slechts 0,5 % bedraagt, maar vanaf 2014 klimt hij naar 1,2 % per jaar, vooral op grond van erg bescheiden productiviteitswinsten, bij een in historisch opzicht niet eens zo sterke groei van de activiteit.

Het verlies aan banen concentreert zich in de verwerkende nijverheid...

Bij de sterke conjuncturele fluctuaties van de jongste jaren (sterke inzinking in 2009, relatief sterke herleving in de periode 2010-2011, gevolgd door een nieuwe hapering) hoeft het niet te verwonderen dat de kortetermijnevoluties van de werkgelegenheid per bedrijfstak (zie tabel 20) gedomineerd worden door de cyclische gevoeligheid van de respectieve markt takken. Die gevoeligheid is traditioneel het grootst in de verwerkende nijverheid en bij de 'diensten aan ondernemingen' (die behoren tot de tak 'overige marktdiensten' en die bij conventie alle interimarbeid omvatten). De werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid werd sterk geraakt in de periode 2009-2010 (-4,2 % groei per jaar), verliest nauwelijks terrein in de jaren 2011-2012 (-0,8 % groei per jaar), betaalt het gelag van de nieuwe conjunctuurvertraging in 2013 (-2,6 % groei) en beperkt vervolgens opnieuw de schade vanaf 2014 (-0,8 % groei per jaar). In de verwerkende nijverheid gaan er daardoor op zes jaar tijd 37 400 banen verloren.

...terwijl de grootste winsten zich voordoen bij de 'overige marktdiensten',...

In de 'overige marktdiensten' profiteerde de groei van de werkgelegenheid vorig jaar (3,5 %) nog van de sterk cyclisch bepaalde herneming in het segment 'diensten aan ondernemingen', maar om dezelfde reden valt hij dit jaar terug tot 1,3 %, om vanaf 2013 gemiddeld 2,2 % per jaar te bedragen. Daarmee blijft deze omvangrijke, maar heterogene, tak in absolute termen de belangrijkste drijvende kracht achter de toename van de marktwerkgelegenheid, met een nettojobcreatie die op middellange termijn zou oplopen tot 123 300 banen.

...in de gezondheidszorg in ruime zin en in de dienstenchequetak, ten koste weliswaar van de macro-economische productiviteitsgroei.

De twee andere takken die op middellange termijn zorgen voor het gros van de werkgelegenheidscreatie zijn de 'gezondheidszorg in ruime zin' en de dienstencheque (DC)-werkgelegenheid, twee takken dus die rechtstreeks of onrechtstreeks sterk afhankelijk zijn van publieke financiering. De werkgelegenheid bleef – ondanks de crisis – in die twee takken ook de laatste jaren ononderbroken groeien. Sinds 2008 kwamen er op amper drie jaar tijd 47 200 banen bij in de gezondheidszorg (3,1 % groei per jaar) en 40 200 banen in de DC-tak. Op middellange termijn zou in beide takken het tempo waartegen jobs gecreëerd worden enigszins terugvallen, maar toch blijven zij goed voor een werkgelegenheidstoename van respectievelijk 65 800 personen (gezondheidszorg; 1,9 % groei per jaar) en 51 900 personen (DC). De werkgelegenheidsevolutie in de gezond-

heidszorg wordt als vanouds gevoed door een sterke toename van de vraag naar de corresponderende diensten en door een zwakke productiviteitsgroei. Dat de werkgelegenheidsgroei er enigszins aan dynamiek inboet, wordt zowel verklaard door de iets minder hoge groei van de toegevoegde waarde (2,2 % per jaar op middellange termijn tegen 2,4 % per jaar tijdens de afgelopen zes jaar) als door het feit dat de productiviteit nu licht zou groeien (0,3 % per jaar) in plaats van afnemen (-0,3 % per jaar in het recente verleden).

KADER 2 - Impact van de aankooprijshoogte van de dienstencheques

De aankooprijshoogte van de dienstencheques met 1 euro vanaf 2013 (regerakkoord van november 2011) vertraagt niet alleen de substitutie van zwartwerk voor officiële prestaties, maar vertraagt ook de groei van de huishoudelijke diensten zelf (als gevolg van de gemiddelde prijsverhoging voor huishoudelijke diensten) en de groei van de totale werkgelegenheid (afgeleide effecten via koopkracht) (tabel 2a). De orde van grootte van de effecten weerspiegelt eerder de omvang van de beleidsmaatregelen dan de prijsgevoeligheid van het consumentengedrag. De prijselasticiteit van de vraag naar dienstenchequeprestaties (zie tabel 2b) is immers niet bijzonder hoog, noch op korte termijn (-0,30), op middellange termijn (-0,45) of op langere termijn (-0,51).

TABEL 2A - Impact van de verhoging van de dienstencheque-aankooprijshoogte van 7,5 naar 8,5 euro (2013-2017)
jaargemiddelden

	2011	2012	2013	2013 waarvan t.g.v. de prijsverhoging	2017	2017 waarvan t.g.v. de prijsverhoging
Prijs van zwartwerk (euro per uur)	7,80	8,06	8,23	0,01	8,84	0,01
Aankooprijshoogte dienstencheque (euro per uur)	7,50	7,50	8,50	1,00	9,13	1,08
Aankooprijshoogte dienstencheque na fiscaal voordeel (euro per uur)	5,25	5,25	5,95	0,70	6,39	0,75
Aandeel zwartwerk in gepresteerde uren (ppt)	37,56	32,83	30,35	1,78	19,69	1,58
Aantal dienstenchequebanen (1000)	112,760	125,290	132,360	-5,080	164,890	-9,620
Zwartwerkend huispersoneel (1000)	45,660	40,880	38,310	1,820	26,540	1,210
Effect op totale werkgelegenheid (1000)				-4,060		-11,440
Groei huishoudelijke diensten (ppt)	3,30	2,43	1,37	-1,21	1,45	-0,56
Ex ante impact op loonsubsidies (mio)				-126,91		-173,57
Fiscale aftrek (mio)	234,14	260,16	311,49	26,12	416,35	27,76

TABEL 2B - Ex post elasticiteit van de vraag naar dienstenchequeprestaties (2013-2017)

2013	2014	2015	2016	2017	lange termijn
-0,30	-0,45	-0,46	-0,44	-0,45	-0,51

Wat de DC-werkgelegenheid betreft, moet rekening gehouden worden met een compenserend verlies aan PWA-banen (-2 400) en aan werkgelegenheid die de gezinnen voor eigen rekening aanwenden (-19 100 banen in het informeel circuit van huishoudelijke diensten). Desalniettemin zou de globale (formele + informele) vraag naar dit type van huishoudelijke diensten dus gevoelig blijven groeien, ondanks het feit dat de verhoging van de aankooprijshoogte van de dienstencheques vanaf 2013 voor een zekere tempering zorgt (zie kader 2). De expansie van de DC-werkgelegenheid blijft zorgen voor een belangrijke neerwaartse druk op de evolutie van de productiviteit per hoofd in de marktsegmenten, die in projectie geraamd kan worden op 0,2 ppt per jaar (tegen 0,4 ppt per jaar tijdens de afgelopen zes jaar) en die voor iets minder dan de helft gekanaliseerd wordt via de arbeidsduurevolutie.

Zwakke werkgelegenheidsvooruitzichten in 'krediet en verzekeringen' en 'handel en horeca'...

Twee takken uit de marktdiensten zouden werkgelegenheidsverliezen boeken op middellange termijn: 'krediet en verzekeringen' (-4 500 banen; 0,6 % krimp per jaar) en 'handel en horeca' (-5 100 banen; 0,1 % krimp per jaar). Voor de tak 'krediet en verzekeringen' ligt dat in de lijn van een evolutie die al in het begin van vorig decennium werd ingezet; ook tijdens de afgelopen zes jaar kromp de werkgelegenheid er in vergelijkbare mate (met 0,7 % per jaar). In de handel en horeca speelt de conjunctuur een grotere rol. De werkgelegenheid kromp er met 1,1 % in 2009, recupereerde dat banenverlies in de afgelopen twee jaar, maar krimpt dit jaar na de conjuncturele verzwakking opnieuw met 1 %. Opvallend is echter dat het verlies nog licht verder wordt uitgediept tijdens de periode 2013-2014 en dat er vanaf 2015 slechts een bescheiden groei van de werkgelegenheid volgt. De gemiddelde groei van de toegevoegde waarde bedraagt in de handel en horeca dan ook maar een schamele 0,8 % per jaar op middellange termijn (slechts de helft van de gemiddelde groei tijdens de afgelopen zes jaar), wat samenhangt met de eerder matige groei van de particuliere consumptie op middellange termijn (zie hoofdstuk 3, afdeling 2.3 b).

TABEL 20 - Binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak en werkende bevolking
jaargemiddelden, in duizenden personen, tenzij anders vermeld

	Jaarlijkse groeivoeten					Verschillen		Niveau	
	2004-2009	2010	2011	2012	2013-2017	11-05	17-11	1980	2017
Landbouw	-2,1	-3,9	-2,4	-3,1	-1,5	-12	-7	113	56
Industrie	-0,4	-2,0	0,3	-0,7	-0,5	-19	-28	1278	837
- Energie	1,6	1,6	-0,6	-0,6	-0,2	6	-1	81	50
- Verwerkende nijverheid	-1,6	-3,5	-0,3	-1,3	-1,2	-60	-37	905	501
- Bouw	2,1	0,7	1,5	0,3	0,7	34	10	292	287
Verhandelbare diensten	1,8	1,9	2,3	0,8	1,5	296	245	1636	3017
- Vervoer en communicatie	0,0	-1,0	-0,6	-0,4	1,2	-2	16	294	296
- Handel en horeca	0,4	0,4	0,7	-1,0	0,1	11	-5	670	741
- Krediet en verzekeringen	-0,6	-0,9	-0,3	-0,6	-0,5	-6	-5	134	132
- Gezondheidszorg	2,6	3,6	2,6	1,5	2,0	82	66	208	608
- Overige marktdiensten ^a	2,3	2,1	3,5	1,3	2,2	127	123	331	1074
- Dienstencheques	179,6	17,2	12,4	11,1	5,6	93	52	0	165
- PWA-jobs	-18,2	-21,1	-21,1	-21,1	-20,0	-10	-2	0	1
Niet-verhandelbare diensten	1,0	0,8	-0,7	-0,8	0,1	19	0	751	847
- Overheidsadministratie en onderwijs	1,5	0,9	-0,3	-0,2	0,5	41	19	682	820
- Huishoudelijke diensten ^b	-4,5	-1,4	-6,4	-10,5	-8,3	-22	-19	68	27
Binnenlandse werkgelegenheid	1,1	0,8	1,2	0,2	0,9	283	210	3778	4757
Marktbedrijfstakken, waarvan:	1,2	0,8	1,7	0,4	1,0	264	211	3027	3910
- Loontrekkenden	1,3	0,9	1,8	0,3	1,2	224	200	2423	3167
- Zelfstandigen	0,7	0,8	1,4	0,6	0,2	40	11	604	743
Werkende bevolking	1,2	0,8	1,2	0,2	0,9	290	210	3837	4837
Werkgelegenheidsgraad (% bev. 15-64 jaar)	0,4	0,1	0,6	-0,2	0,5	1,0	1,4	59,5	65,4

a. Exclusief dienstenchequewerkgelegenheid en PWA-jobs.

b. Voor eigen rekening bij gezinnen.

...terwijl de werkgelegenheid in de tak 'vervoer en communicatie' op termijn beter presteert dan in het recente verleden...

Ook de werkgelegenheid in de tak 'vervoer en communicatie' leed op korte termijn onder de gevolgen van de financiële crisis. In tegenstelling tot de handel en horeca kon deze tak echter nauwelijks profiteren van de

daaropvolgende herneming van de economische activiteit en zou de huidige conjuncturele verzwakking dit jaar zelfs zorgen voor een vierde opeenvolgend jaar van negatieve werkgelegenheidsgroei (met een gecumuleerd verlies van 9 100 banen op die vier jaar). Daar staat tegenover dat in deze tak vanaf 2013 de groei van de toegevoegde waarde veel sterker zou oppikken (gemiddelde groei van 2,4 %) dan bv. in de handel en horeca, zodat op middellange termijn 15 800 bijkomende banen gecreëerd worden.

...maar de bouwnijverheid slechter.

De werkgelegenheid in de bouwnijverheid bood opvallend goed weerstand aan de financiële crisis en bleef ook de jongste drie jaar aanzienlijk groeien (met 0,9 % per jaar, 7 600 banen extra tijdens die periode), daarbij weliswaar geholpen door tijdelijke overheidsmaatregelen ter aanmoediging van de bouwactiviteit. De huidige conjuncturele vertraging gaat echter gepaard met een inzinking van de activiteit in de bouwnijverheid dit jaar (-0,9 %) en leidt ertoe dat de werkgelegenheid zich tijdens de periode 2012-2013 stabiliseert. Vanaf 2013 trekt de activiteit in de bouwnijverheid echter terug aan (gemiddelde jaarlijkse groei van 1,7 % per jaar), zodat ook de werkgelegenheid terug toeneemt. De 10 400 bijkomende arbeidsplaatsen die dat oplevert tijdens de projectieperiode vallen echter eerder schraal uit tegenover de sterke werkgelegenheidsgroei die de bouwnijverheid nog kende tijdens de vier jaar die de economische crisis voorafgingen (+30 400 jobs tijdens die periode).

Voortschrijdende tertiarisering van de werkgelegenheid.

Bij productiviteitswinsten die in de verwerkende nijverheid systematisch hoger blijven dan bij de marktdiensten (zie hoofdstuk 3, afdeling 2.4), komt de verderschrijdende tertiarisering van de economie nog meer tot uiting in de sectorale verdeling van de werkgelegenheid dan in die van de toegevoegde waarde. Het gewicht van de marktdiensten in de totale binnenlandse werkgelegenheid zou toenemen van 61 % in 2011 naar 63,4 % in 2017, dat van de verwerkende nijverheid krimpt van 11,8 % naar 10,5 %. Al sinds vorig jaar ligt de werkgelegenheid in de tak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' trouwens hoger dan in het geheel van de verwerkende nijverheid.

Slinkend aandeel van de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' in de totale werkgelegenheid.

In de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' nam de werkgelegenheid tijdens de periode 2006-2010 nog bijzonder sterk toe, met 43 400 personen (1,1 % groei per jaar). Die stijging moet voornamelijk toegeschreven worden aan de evolutie bij de gewesten, gemeenschappen en lagere overheid, terwijl op landsverdediging (federale overheid) de werkgelegenheid daarentegen afnam. In sterk contrast met die periode daalde vorig jaar echter de werkgelegenheid in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' (-2 700 personen). Dat zou ook dit jaar nog het geval zijn (-1 600 personen), terwijl volgend jaar de werkgelegenheid quasi zou stabiliseren. Die abrupte wijziging doet zich voor omdat de werkgelegenheid op het federale niveau afneemt, als gevolg van de uitvoering van het beleid van 'selectieve vervanging van federale ambtenaren' en 'modernisering van de federale overheidsdiensten' en van het 'Transformatieplan voor Defensie', dat meer bepaald de mogelijkheid bevat om vrijwillig prestaties op te schorten. Bij de gewesten, gemeenschappen en lagere overheid neemt de werkgelegenheid verder toe, vooral dan in het onderwijs, omdat de schoolbevolking sterk zou groeien. Dat zorgt ervoor dat vanaf 2014 ook de globale overheidswerkgelegenheid terug toeneemt (met gemiddeld 5 000 personen per jaar). Over de gehele projectieperiode bekeken stijgt de overheidswerkgelegenheid met 18 600 personen. Maar terwijl tussen 2005 en 2010 het aandeel van de tak in de totale binnenlandse werkgelegenheid nog licht toenam (van 17,8 % tot 17,9 %), zakt het nu stelselmatig, tot 17,2 % op het einde van de projectieperiode.

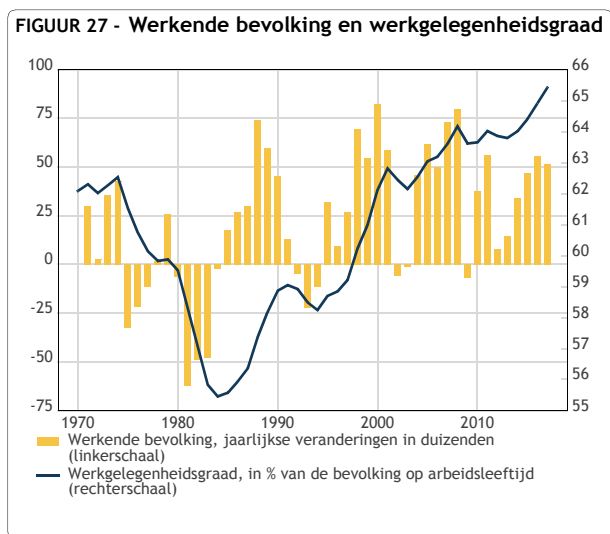
De werkzame bevolking neemt gevoelig toe op middellange termijn,...

Gecumuleerd over de periode 2012-2017 zou de werkgelegenheid in de marktbedrijfstakingen stijgen met 210 600 personen. De toename van de werkgelegenheid bij de overheid wordt gecompenseerd door het verlies aan informele jobs bij de huishoudens (die verschuiven naar de dienstenchequewerkgelegenheid binnen de marktstakingen), zodat de totale werkzame bevolking op middellange termijn een vergelijkbare stijging kent (+210 100 personen, gemiddeld 35 000 personen per jaar).

...- ondanks magere kortetermijnvooruitzichten -...

Nochtans neemt de werkzame bevolking slechts toe met 7 800 personen dit jaar en 14 300 personen volgend jaar. Dat is voornamelijk het gevolg van de zwakke groeiprestatie die de Belgische economie tijdens die twee jaar neerzet en het resulterende banenverlies of verlies aan werkgelegenheidsdynamiek in de cyclische bedrijfstakken (zie hierboven). Een belangrijke bijkomende factor is echter dat de werkgelegenheid bij de overheid – in sterke tegenstelling tot het recente verleden – licht daalt tijdens die periode (met 1 700 personen). De macro-economische werkgelegenheidsgraad (verhouding van totale werkzame bevolking en bevolking van 15 tot 64 jaar; administratieve cijfers) was vorig jaar terug geklommen tot 64 %, in de buurt van zijn historische piek van net vóór de financiële crisis (64,2 %), maar valt in die omstandigheden licht terug, tot 63,8 % in 2013.

... wat uiteindelijk ook een forse stijging oplevert van de EU2020-werkgelegenheidsgraad, die weliswaar nog ruim onder het streefdoel voor België blijft.

sus van de EAK) daalde vorig jaar (van 67,6 % tot 67,3 %), zakt eerst nog verder tot 67 % in 2013, maar zou dan stijgen tot 68,5 % in 2017, weliswaar nog ruim verwijderd van de doelstelling van 73,2 % die België heeft onderschreven voor 2020.

De groei van de werkzame bevolking trekt terug aan vanaf 2014 (+1 % of +47 000 personen gemiddeld per jaar; een toename van 188 000 personen tijdens de periode 2014-2017), periode die gekenmerkt wordt door een gestage groei van de toegevoegde waarde en matige productiviteitswinsten in de marktbedrijfstakken, terwijl ook bij de overheid de werkgelegenheid terug aanzienlijk toeneemt (met 20 200 personen).

De macro-economische werkgelegenheidsgraad wint tijdens die periode fors terrein en klimt tot 65,4 % in 2017. De werkgelegenheidsgraad zoals gedefinieerd in het kader van de EU2020-strategie (enkel leeftijdscategorie 20-64 jaar; gemeten op basis

4.4. Werkloosheid en arbeidsreserve

De werkloosheid loopt op tijdens de eerste helft van de projectieperiode...

De werkloosheid volgens de definitie van het FPB (werkzoekenden volgens administratieve cijfers plus 'oudere werklozen') liep op met 53 100 personen in de twee jaar na het uitbreken van de financiële crisis, heel wat minder dan oorspronkelijk gevreesd dus, en slonk vorig jaar alweer fors (tabel 21: met 26 000 personen), zodat de werkloosheidsgraad, die nog steeg van 11,7 % in 2008 naar 12,5 % in 2010 (grafiek 28), terugviel tot 11,9 %. Het tempo waarin de werkloosheid daalde, was in de loop van vorig jaar nochtans sterk afgenomen. Door de recente conjunctuurvertraging steeg de werkloosheid zelfs tijdens het eerste kwartaal van dit jaar. Die situatie zou verder aanhouden tijdens het vervolg van het jaar, zodat in jaargemiddelden het aantal werklozen zou stijgen met 19 000 personen en de werkloosheidsgraad klimt tot 12,2 %.

TABEL 21 - Arbeidsreserve en werkloosheid^a
jaargemiddelden, in duizenden; graden in procent

	Verschillen						Niveau	
	11-05	10-08	11-10	14-11	17-14	17-11	2011	2017
Potentieel arbeidsaanbod (1)	213	87	29	110	110	220	5398	5618
- Voltijdse loopbaanonderbreking (2)	-5	-2	0	-3	0	-3	24	21
- Bruggpensioenen / werkloosheid met bedrijfstoeslag (3)	10	5	-1	-7	-12	-18	119	101
Beroepsbevolking definitie FPB (4)	207	84	30	120	121	241	5255	5496
- Werkende bevolking	290	31	56	56	154	210	4627	4837
- Administratieve werkzoekenden (5)	-40	65	-20	68	-37	31	545	575
* waarvan: 15 tot 49 jaar	-87	46	-21	62	-33	29	417	447
* waarvan: 50 jaar en meer	48	19	1	6	-4	1	127	129
- 'Oudere werklozen' (6)	-43	-12	-6	-4	4	0	83	84
Werkloosheid definitie FPB (7)=(5)+(6)	-82	53	-26	64	-33	31	628	659
- waarvan: met werkloosheidsuitkering	-81	25	-23	24	-44	-20	502	482
- waarvan: zonder werkloosheidsuitkering	-1	28	-3	40	11	51	126	177
Arbeidsreserve (8)=(7)+(2)+(3)	-77	56	-28	54	-44	10	771	781
Graad van arbeidsreserve (8)/(1)	-2,1	0,8	-0,6	0,7	-1,1	-0,4	14,3	13,9
Werkloosheidsgraad definitie FPB (7)/(4)	-2,1	0,8	-0,6	0,9	-0,9	0,0	11,9	12,0

a. Potentieel arbeidsaanbod, beroepsbevolking en werkende bevolking: inclusief personen van 65 jaar en meer.

De werkloosheid neemt nog verder toe in 2013 (met 32 400 personen) en 2014 (+12 800 personen), omdat de werkgelegenheidsgroei slechts geleidelijk terug onder stoom komt en omdat het expansief effect van de structurele hervormingen op het arbeidsaanbod al volop begint te spelen vanaf 2013 (voornamelijk via de verhoging van de instapleeftijd voor vervroegd pensioen; zie afdeling 1). In totaal zou de werkloosheid in de definitie van het FPB dan stijgen met 64 200 personen in de periode 2012-2014 en zou de werkloosheidsgraad klimmen tot 12,9 % in 2014. Daarbij moet echter opgemerkt worden dat het aantal werkloze uitkeringstrekkers (inclusief 'oudere' werklozen) slechts toeneemt met 23 900 personen, aangezien de recente hervorming van het stelsel van wachttuitkeringen¹ (verlenging van de wachttijd; striktere controle op actief zoekgedrag; beperking in de tijd van de uitkeringen) een verschuiving teweegbrengt tussen uitkeringsgerechtigde en niet-uitkeringsgerechtigde werklozen.

1. Voortaan: 'inschakelingsuitkering'.

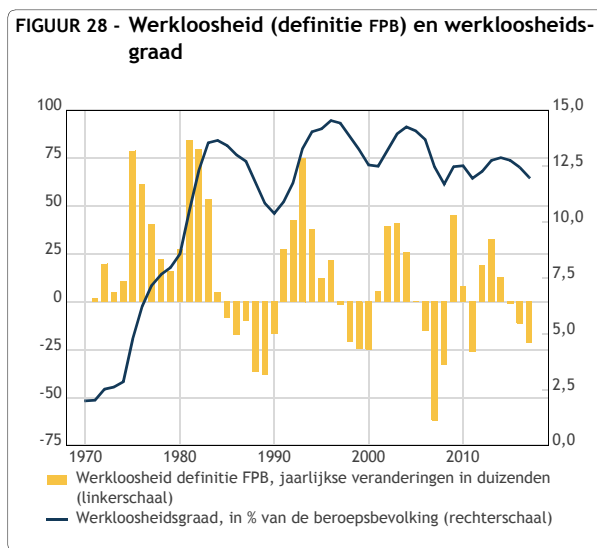
...stijging die op middellange termijn slechts gedeeltelijk ongedaan gemaakt wordt...

In het vervolg van de periode groeit de werkgelegenheid fors (zie afdeling 3), maar gezien de verdere expansie van het arbeidsaanbod (waarbij de hervorming van de brugpensioenregeling nu volop voelbaar wordt: afname van het aantal bruggepensioneerden¹ met 11 500 personen in de periode 2015-2017) volstaat die toename slechts om de werkloosheid terug te dringen met 33 000 personen, en dan nog vooral naar het einde van de periode toe. Het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen daalt nochtans substantiëler in die periode (met 44 300 personen), omdat het aspect 'beperking van de uitkeringen in de tijd' uit de wachtuitkeringhervorming speelt vanaf 2015 en een verdere verschuiving van uitkeringsgerechtigde werklozen naar niet-uitkeringsgerechtigden impliceert.

...hoewel het aantal personen met een werkloosheidsuitkering wél daalt.

De toename van de beroepsbevolking zou op middellange termijn dus niet volledig geabsorbeerd worden door de creatie van bijkomende banen: de werkloosheid (definitie FPB) loopt, over het geheel van de periode beschouwd, op met 31 200 personen en bedraagt 658 900 personen in 2017. De omvorming van het stelsel van wachtuitkeringen verklaart waarom het totale aantal werkloze uitkeringstrekkers wél daalt op middellange termijn (met 20 300 personen).

De werkloosheidsgraad blijft vrijwel stabiel op middellange termijn.

De werkloosheidsgraad volgens de definitie van het FPB zou beginnen zakken vanaf 2015 en op het einde van de periode terugvallen tot 12 %, nog net boven het niveau van vorig jaar. De 'geharmoniseerde' werkloosheidsgraad die door Eurostat gehanteerd wordt (gemeten aan de hand van EAK-cijfers) daalde vorig jaar nog opvallend sterk (van 8,3 % tot 7,2 %²), maar zou oplopen tot 7,9 % in 2014, om vervolgens te dalen tot 7,3 % tegen het einde van de periode.

Dat betekent dat in het arbeidsmarktscenario van deze vooruitzichten de werkloosheidsgraad op middellange termijn vrijwel stabiel blijft. Weliswaar heeft het geheel van recente arbeidsmarkthervormingen in deze vooruitzichten voornamelijk

afgeleide effecten via de koopkracht van de gezinnen en via de extra impuls die zij geven aan de groei van de beroepsbevolking. Het verdere effect op de brutolonen en – via dat kanaal – op de werkgelegenheid van die extra impuls op het arbeidsaanbod is echter nog vrij bescheiden op middellange termijn (zie afdeling 2). Bovendien kon geen rekening gehouden worden met de financiële (hervorming wachtuitkeringen; degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen in de tijd) en niet-financiële (ruimere afbakening van wat beschouwd

1. Het brugpensioen werd omgedoopt tot stelsel van 'werkloosheid met bedrijfstoelage'. In de toekomst zal een groeiend aantal 'bruggepensioneerden' beschikbaar moeten blijven voor de arbeidsmarkt. In principe zouden zij dan gerekend moeten worden tot de administratieve werkloosheid. We hebben er echter voor geopteerd de gehele groep bruggepensioneerden te blijven beschouwen als één geheel binnen de globale arbeidsreserve.
2. Minstens een gedeelte van die daling zou echter toegeschreven moeten worden aan het effect van wijzigingen in de EAK-vragenlijst, die in 2011 voor een structurele verschuiving gezorgd hebben van gemeten werkloosheid volgens de criteria van het Internationaal Arbeidsbureau (IAB) naar gemeten inactiviteit volgens de criteria van het IAB.

wordt als een passende betrekking voor werkzoekenden met een werkloosheidsuitkering) prikkels ter intensifiëring van het zoekgedrag die de recente hervormingen bevatten.

De graad van arbeidsreserve bij 49-plussers blijft structureel dalen...

In de leeftijdsklasse van 50 tot 64 jaar, daalde de graad van arbeidsreserve structureel sinds het midden van de jaren negentig: van 31,2 % in 1994 naar 24,1 % in 2008. Ook in de jaren volgend op de financiële crisis bleef hij significant dalen (tot 22,3 % in 2011), hoewel er wel sprake was van een zeker verlies aan neerwaartse dynamiek in de periode 2009-2010. Die daling in de postcrisisperiode gold trouwens zowel voor de component brugpensioenen (afname in verhouding tot het potentieel arbeidsaanbod¹ van 8,5 % in 2008 naar 8 % in 2011) als voor de component werkloosheid (afname van 15,2 % naar 14,1 %). Wel is het zo dat binnen de werkloosheid een verdere verschuiving plaatsvond van 'oudere werklozen' (die in verhouding tot het potentieel arbeidsaanbod opnieuw sterk daalden, van 7,4 % naar 5,6 %) naar administratief werkzoekenden (toename van 7,8 % naar 8,5 %). In absolute termen nam de arbeidsreserve bij 49-plussers wél licht toe in de periode 2009-2010 (met 10 700 personen), wat op zich niet verwonderlijk is gezien de forse toename van het arbeidsaanbod in die leeftijdsklasse (zie afdeling 1). Vorig jaar daalde hij nochtans alweer (met 6 000 personen).

Ook tijdens de projectieperiode zou de graad van arbeidsreserve in die leeftijdsklasse onafgebroken verder blijven dalen, zodat hij zou uitkomen op 18,5 % in 2017. Opnieuw geldt die daling van de arbeidsreservegraad zowel voor de component brugpensioenen (daling tot 5,9 % in 2017) als voor de component werkloosheid (daling tot 12,4 % in 2017), hoewel die eerste factor nu dominant wordt na de recente hervormingen. Ook in absolute termen daalt de arbeidsreserve bij 49-plussers tijdens de projectieperiode (met 16 500 personen), daling die echter exclusief terug te vinden is bij de bruggepensioneerden (-18 300 personen).

...terwijl de werkloosheidsgraad onder 50 jaar ook op middellange termijn boven precrisisniveau blijft.

In de leeftijdsklasse onder 50 jaar zakte de werkloosheidsgraad zeer snel tijdens de periode 2005-2008, van 13,2 % naar 10,2 %. Hij kwam daardoor beduidend onder het niveau te liggen dat bereikt werd op het einde van de vorige periode van hoogconjunctuur (11,1 % in 2001), hoewel de vergelijking ongetwijfeld enigszins wordt vertekend door de gevolgen van de striktere controle op het zoekgedrag van uitkeringsgerechtigde werklozen. Het is in deze leeftijdsklasse dat conjuncturele veranderingen veruit de sterkste gevolgen hebben. Zo nam het aantal werklozen in die klasse nog toe met 45 500 personen in de periode 2009-2010 en steeg de werkloosheidsgraad tot 11,4 %, terwijl vorig jaar de helft van die stijging werd tenietgedaan en de werkloosheidsgraad in die klasse zakte tot 10,9 %.

Die wending wordt echter in de kiem gesmoord door de huidige conjuncturele vertraging, die het aantal werklozen onder 50 jaar doet oplopen met 20 700 personen dit jaar en de werkloosheidsgraad terug doet klimmen tot 11,4 %. Bovendien zouden zich in het scenario van deze vooruitzichten ook tijdens de eerstvolgende jaren weinig tekenen van herstel aankondigen. De werkloosheidsgraad loopt nog verder op tot 12,5 % in 2014, vooraleer geleidelijk te zakken tot 11,7 % tegen het einde van de periode, wat dus nog altijd een stuk boven het precrisisniveau uit 2008 ligt. Er zouden op het einde van de periode 29 500 werkzoekenden onder 50 jaar méér zijn dan vorig jaar, terwijl – onder invloed van de hervorming op het vlak van wachttuitkeringen – het aantal gerechtigden op een werkloosheidsuitkering daarentegen 22 900 personen lager zou liggen.

1. Potentieel arbeidsaanbod: beroepsbevolking definitie FPB plus voltijds brugpensioen en voltijdse loopbaanonderbreking.

4.5. Uitbreidingsvraag, vervangingsvraag en rekruteringsbehoeften

Een stroomgerichte invalshoek, gebouwd op de werkgelegenheidsprojectie naar leeftijd.

Deze vooruitzichten bevatten een projectie van de werkgelegenheid volgens bedrijfstak, statuut (loontrek-kend of niet-loontrek-kend) en leeftijdsklasse (15-49 jaar, individuele leeftijden tussen 50 en 64 jaar; 65 jaar en meer). Traditioneel leggen we de nadruk op de projectie naar bedrijfstak en statuut. De projectie naar leeftijd biedt echter de mogelijkheid om de evenwichten op de arbeidsmarkt te bekijken vanuit een alternatieve, stroomgeoriënteerde invalshoek. Zo kan men zich de vraag stellen welke jobopportunities zich specifiek aanbieden voor (of rekruteringsbehoeften zich richten naar) de generaties die zich op de arbeidsmarkt zullen begeven. Om die vraag te beantwoorden is het niet voldoende een beeld te hebben – globaal of per bedrijfstak en/of statuut – van de toekomstige evolutie van de werkgelegenheid (de ‘uitbreidingsvraag’), maar moet ook geraamd worden hoe groot de ‘vervangingsvraag’ zal zijn die geopend wordt door de generaties die de arbeidsmarkt verlaten (zie kader voor een afbakening van de begrippen). Die laatste kan eenvoudig geraamd worden op basis van de projecties van de werkgelegenheid naar leeftijd die deze vooruitzichten bevatten. Een dergelijke analyse is trouwens des te pertinenter in een context waarin de opeenvolgende bevolkingscohorten die de arbeidsleeftijden doorlopen, sterk verschillen in omvang.

Tabel 22 geeft de netto-instroom per leeftijdsklasse in de werkzame bevolking (globaal, per bedrijfstak en per statuut), de beroepsbevolking en de werkloze bevolking. In tabel 23 verderop worden voor de werkzame bevolking die stroomgegevens vertaald naar de concepten vervangingsvraag (VV), uitbreidingsvraag (UV) en rekruteringsbehoeften (RB). Om het relatief belang van de verschillende grootheden te duiden, worden alle stromen in tabel 23 uitgedrukt in verhouding tot de corresponderende werkgelegenheid (totaal, per tak of per statuut).

TABEL 22 - Netto-instroom op de arbeidsmarkt per leeftijdsklasse
duizenden; jaargemiddelden

	2006-2011					2012-2017		
	Totaal	49+	15-49	30-49	15-29	Totaal	49+	15-49
Loontrekkenden, waarvan:	40,2	-60,4	100,6	5,1	95,5	33,4	-71,2	104,5
- Verwerkende nijverheid	-9,6	-12,9	3,3	-6,0	9,3	-5,9	-13,2	7,3
- Bouw	4,5	-2,8	7,4	0,4	6,9	1,6	-3,6	5,2
- Vervoer en communicatie	-0,4	-6,0	5,6	0,6	5,0	2,8	-7,5	10,4
- Handel en horeca	6,1	-6,7	12,8	-2,6	15,4	2,9	-8,6	11,5
- Krediet en verzekeringen	-0,6	-3,3	2,7	-0,7	3,4	-0,3	-3,7	3,4
- Gezondheidszorg	13,1	-3,8	16,9	4,1	12,8	10,7	-6,6	17,3
- Overige marktdiensten ^a	22,9	-4,7	27,6	4,5	23,1	21,4	-8,9	30,3
- Overheidsadm. en onderwijs	6,6	-17,2	23,8	6,7	17,1	3,2	-16,6	19,8
- Ambtenaren	-1,9	-19,1	17,2	9,1	8,1		-17,7	
- Arbeiders / bedienden	42,1	-41,3	83,4	-4,0	87,4		-53,5	
Niet-loontrekkenden	7,0	-14,9	21,9	8,6	13,3	1,7	-17,0	18,7
Werkzame bevolking	48,3	-76,2	124,5	15,0	109,5	35,1	-90,2	125,2
Beroepsbevolking	34,6	-86,7	121,3	3,4	117,9	40,2	-100,8	141,0
Werkloze bevolking	-13,7	-10,6	-3,2	-11,6	8,4	5,1	-10,7	15,8

a. Inclusief dienstenchequewerkgelegenheid en PWA-jobs.

KADER 3 - Netto-instroom, uitbreidingsvraag, vervangingsvraag en rekruteringsbehoeften

De toename van de werkzame bevolking N kan als volgt geschreven worden:

$$dN^t = N^t - N^{t-1} = \sum_{i=15}^{99} (N_i^t - N_{i-1}^{t-1}) = \sum_{i=15}^{99} IN_i^t = \sum_{i=15}^{49} IN_i^t + \sum_{i=50}^{99} IN_i^t$$

waarbij IN_i^t staat voor de netto-instroom in de werkzame bevolking in jaar t op leeftijd i , die berekend kan worden uit stockgegevens over de werkgelegenheid per leeftijd (N_i^t). De netto-instroom is de resultante van bruto inkomende stromen uit inactiviteit (schoolverlaters of herintreders), werkloosheid of immigratie en bruto uitgaande stromen naar inactiviteit (uittrekkers), werkloosheid, emigratie of overlijden. Ook job- of statuutmobiliteit geven aanleiding tot inkomende en uitgaande stromen, die elkaar echter compenseren op het vlak van de totale werkzame bevolking. Zelfs wanneer (vanuit de stockinformatie) enkel de netto-instroom geobserveerd wordt, geeft de opsplitsing naar leeftijd in veel gevallen een duidelijke indicatie over de dominante brutostroom. In de jongste leeftijdsklassen is dat de inkomende stroom uit studies, in de oudere leeftijdsklassen de uitgaande stroom naar (brug)pensioen of overlijden. In de middenleeftijdsklassen is het moeilijker a priori een dominante stroom te identificeren maar is - op het vlak van de totale werkzame bevolking - de netto-instroom over het algemeen eerder onbelangrijk.

Dezelfde analyse in termen van netto-instroom per leeftijd kan gemaakt worden voor de beroepsbevolking of voor de werkloze bevolking. Zij kan ook gemaakt worden voor de werkgelegenheid per tak en/of statuut. In het geval van de werkgelegenheid (globaal, per tak of per statuut) kan bovenstaande vergelijking nog geïnterpreteerd worden als volgt:

$$\sum_{i=15}^{49} IN_i^t = RB^t = dN^t - \sum_{i=50}^{99} IN_i^t = dN^t + \sum_{i=50}^{99} (-IN_i^t) = UV^t + VV^t$$

waarbij de nettorekruteringsbehoefte (RB) gericht naar de generaties beneden 50 jaar gedefinieerd wordt als de som van de uitbreidingsvraag (UV : de toename van de werkgelegenheid) en de vervangingsvraag (VV) gegenereerd door uitstromende 49-plussers. Per bedrijfstak of statuut kan job- of statuutmobiliteit ervoor zorgen dat ook tussen 30 en 50 jaar nog belangrijke netto-instromen of netto-uitstromen optreden. In het geval van de totale werkzame bevolking is dat veel minder het geval, kan de RB geïnterpreteerd worden als voornamelijk gericht naar jongeren onder 30 jaar, en kan zij afgezet worden tegen de instroom in de beroepsbevolking op die leeftijden. Uiteraard gaat het hier om een eerder vraaggerichte redenering op middellange termijn. Op langere termijn kan men evengoed argumenten dat de instroom in de beroepsbevolking bepaalt hoe sterk de werkgelegenheid kan groeien eens de vervangingsvraag gedekt is.

De toekomstige vervangingsvraag kan geraamd worden door opeenvolgende cohorten werkenden voort te rollen in de tijd via hypothesen over de 'doorstroomgraden' (N_i^t/N_{i-1}^{t-1}), d.i. de 'kans' dat een persoon in een bepaalde coorte ook het daaropvolgende jaar in de werkgelegenheid (van die bedrijfstak of in dat statuut) blijft¹. Dezelfde methode wordt in deze vooruitzichten trouwens traditioneel gehanteerd bij de projectie van de beroepsbevolking in de oudere leeftijdsklassen².

In het geval van de werkgelegenheid is een dergelijke methode echter delicaat, omdat de conjunctuur veel sterker speelt op de doorstroomgraden (via stromen van en naar werkloosheid), en daar dus voor gecorrigeerd moet worden. Bovendien moet ook rekening gehouden worden met het overheidsbeleid. Met name de recent besliste brugpensioenen en pensioenhervormingen zullen op middellange termijn een belangrijke invloed hebben op de doorstroomgraden (in zowel beroepsbevolking als werkgelegenheid) vanaf 58 jaar. In deze vooruitzichten geven we resultaten voor de toekomstige vervangingsvraag gegenereerd op de leeftijden vanaf 50 jaar, tot en met horizon 2017. Dat wil zeggen dat de jongste doorstroomgraad waarvoor hypothesen gemaakt moeten worden diegene is voor de coorte die dit jaar 45 jaar wordt.

1. Om precies te zijn, werken we met doorstroomgraden $(N_i^t/P_i^t)/(N_{i-1}^{t-1}/P_{i-1}^{t-1})$, die relatief berekend worden t.o.v. de bevolkingsomvang P_i^t van de coorte. Dat laat immers toe rekening te houden met de informatie over de toekomstige evolutie van nettomigratie en mortaliteit die vervat zit in de bevolkingsvooruitzichten.
2. Zie FASQUELLE e.a. 'The methodology developed by the Federal Planning Bureau to produce long-term scenarios', Working Paper 5-12, FPB, februari 2012. Dergelijke projecties op basis van hypothesen over de evolutie van doorstroomgraden zijn eerder standaard in de literatuur, maar worden frequenter gemaakt voor de vervangingsvraag volgens beroep en/of opleidingsniveau dan volgens bedrijfstak. Voor een recente Belgische toepassing (die - net als deze vooruitzichten - gericht is op de vervangingsvraag per bedrijfstak) zie SELS, HERREMANS en VANDERBIESEN, 'De demografische wissel. Impact op de Belgische arbeidsmarkt', Over.werk, nr. 4, 2011.

De globale rekruteringsbehoefte gericht naar de klasse 15-49 jaar werd in het recente verleden - zoals gebruikelijk - gedomineerd door vervangingsnoden...

Uit tabel 22 blijkt dat tijdens de afgelopen zes jaar de totale werkzame bevolking toenam met 48 300 personen per jaar, maar dat het jaarlijkse aantal instromers op leeftijden jonger dan 50 jaar opliep tot 124 500 personen, terwijl 76 200 personen van 50 jaar of meer jaarlijks uitstroomden (negatieve instroom) uit de werkzame bevolking. Anders uitgedrukt: de jaarlijkse rekruteringsbehoefte aan personen onder de 50 jaar bedroeg 124 500, waarvan 61,2 % (76 200 personen) in de vervanging moest voorzien van uittreeders en 38,8 % (48 300 personen) tegemoet moest komen aan de globale toename van de werkzame bevolking. In relatieve termen (zie tabel 23) moest jaarlijks ten belope van 2,8 % van de werkzame bevolking gerekruteerd worden onder 50 jaar om zowel de groei van de werkzame bevolking (1,1 % per jaar) als de vervangingsbehoefte (1,7 % van de werkzame bevolking per jaar) te dekken. In de praktijk concentreert de netto-instroom zich in de leeftijden onder 30 jaar (tabel 22), zodat – althans wat de werkzame bevolking in zijn geheel betreft – de RB geïnterpreteerd kan worden als een rekruteringsvraag naar jongeren.

TABEL 23 - Vervangingsvraag (VV), uitbreidingsvraag (UV) en rekruteringsbehoeften (RB)
in % van de werkgelegenheid per rubriek; jaarlijkse gemiddelden

	2006-2011					2012-2017		
	UV	VV	RB			UV	VV	RB
			15-49	30-49	15-29			
Loontrekkenden, waarvan:	1,1	1,6	2,7	0,1	2,6	0,9	1,8	2,7
- Verwerkende nijverheid	-1,7	2,3	0,6	-1,1	1,7	-1,2	2,7	1,5
- Bouw	2,2	1,4	3,6	0,2	3,4	0,7	1,7	2,4
- Vervoer en communicatie	-0,1	2,2	2,1	0,2	1,8	1,0	2,8	3,8
- Handel en horeca	1,0	1,1	2,1	-0,4	2,6	0,5	1,4	1,9
- Krediet en verzekeringen	-0,5	2,5	2,0	-0,6	2,6	-0,2	2,9	2,7
- Gezondheidszorg	3,1	0,9	4,0	1,0	3,0	2,2	1,3	3,5
- Overige marktdiensten ^a	3,9	0,8	4,6	0,8	3,8	2,9	1,2	4,1
- Overheidsadm. en onderwijs	0,9	2,2	3,1	0,9	2,2	0,4	2,1	2,5
- Ambtenaren	-0,3	3,3	3,0	1,6	1,4			
- Arbeiders / bedienden	1,4	1,3	2,7	-0,1	2,8			
Niet-loontrekkenden	1,0	2,1	3,1	1,2	1,9	0,2	2,3	2,5
Werkzame bevolking	1,1	1,7	2,8	0,3	2,5	0,7	1,9	2,7

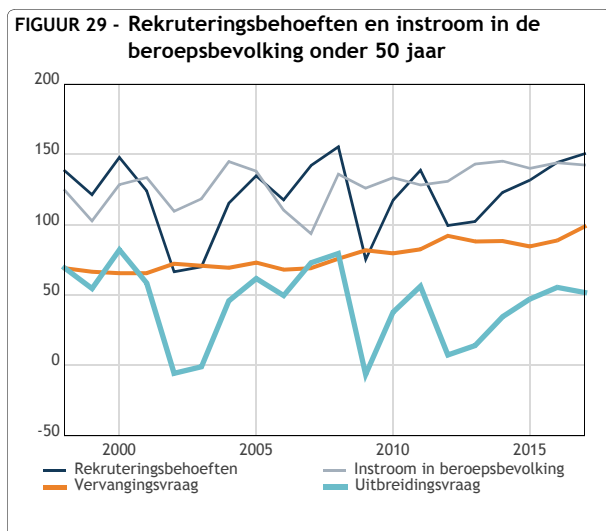
a. Inclusief dienstenchequewerkgelegenheid en PWA-jobs.

...maar kon grotendeels worden ingevuld door instromers in de beroepsbevolking.

Gecumuleerd over de laatste zes jaar stroomden 746 800 personen onder de 50 jaar (netto) in de werkzame bevolking in. Op zich lijken die cijfers indrukwekkend, maar zij moeten ook enigszins gerelativeerd worden, omdat er nu eenmaal voortdurend een belangrijke generationele vernieuwing plaatsvindt op de arbeidsmarkt. Zo vervoegden tijdens diezelfde periode (zie tabel 22) ook jaarlijks 121 300 personen onder 50 jaar (en in de praktijk: vrijwel uitsluitend onder 30 jaar) de beroepsbevolking (727 900 gecumuleerd op zes jaar). Het tekort aan instromers onder 50 jaar in de beroepsbevolking werd gecompenseerd door een netto-uitstroom uit de werkloze bevolking op die leeftijden (3 200 personen per jaar; 19 000 gecumuleerd op zes jaar).

De vergrijzing van de werkgelegenheid zet druk op de vervangingsvraag, die echter in toom wordt gehouden door de recente hervormingen...

In figuur 29 wordt de jaarlijkse evolutie van de RB gericht naar personen onder de 50 jaar en zijn samenstellende delen (UV en VV) afgezet tegen de jaarlijkse netto-instroom van personen onder 50 jaar in de beroepsbevolking.

Daaruit blijkt opnieuw dat de rekruteringsbehoeften over het algemeen gedomineerd worden door de vervangingsvraag. De uitbreidingsvraag is weliswaar veel conjunctuurgevoeliger, zodat er ook kortstondige periodes van hoogconjunctuur zijn geweest (jaar 2000; periode 2007-2008), waarin hij hoger lag dan de vervangingsvraag. Die laatste neemt sinds het midden van de jaren 2000 structureel toe (van 68 100 personen in 2006 tot 92 100 personen in 2012), omdat sterker bevolkte cohorten de uitstapleeftijden bereiken. Van 2013 tot 2016 blijft de vervangingsvraag net onder dat jaarlijkse aantal hangen, omdat de (brug)pensioenhervorming de uitstroom van ouderen uit de beroepsbevolking en de werkgelegenheid verder opschuift in de tijd

(zonder hervormingen zou de vervangingsvraag tijdens de projectieperiode 8 400 personen per jaar hoger hebben gelegen). Naar het einde van de periode toe begint de vervangingsvraag echter terug toe te nemen onder de demografische druk, en aangezien tegen dan ook de werkgelegenheid jaarlijks met een 50 000 personen toeneemt, zou het aantal benodigde rekruteringen licht hoger komen te liggen dan het aantal nieuwkomers en herintreders.

...zodat ook op middellange termijn het aantal instromers in de beroepsbevolking zou volstaan om de rekruteringsbehoeften te dekken.

Tijdens de projectieperiode zouden daarmee (tabel 22) de rekruteringsbehoeften gemiddeld op een vergelijkbaar peil liggen (125 200 personen per jaar; 751 400 personen op zes jaar tijd) als tijdens de afgelopen zes jaar. Die rekruteringen worden nu wel sterker dan in het verleden gedomineerd door vervangingsnoden (90 200 personen per jaar of 72 % van de jaarlijkse RB). In relatieve termen zakt de jaarlijkse RB licht, tot 2,7 % van de werkzame bevolking (waarvan nu slechts 0,7 % verklaard wordt door een toename van de werkzame bevolking). Tegelijkertijd verhoogt de jaarlijkse instroom onder 50 jaar in de beroepsbevolking tot 141 000 personen per jaar (zie ook figuur 29), onder meer omdat relatief omvangrijkere cohorten doorstromen op de belangrijkste instapleeftijden en omdat we er van uitgaan dat de sterke daling van de activiteitsgraden op jongere leeftijd die we het laatste decennium hebben geobserveerd, in projectie zou afvlakken (zie afdeling 1). In projectie zou er dan een netto-instroom in de werkloosheid plaatsgrijpen onder 50 jaar (van 15 800 personen per jaar), die zich weliswaar voornamelijk situeert aan het begin van de periode (zie figuur 29). A priori zouden schoolverlaters en andere (her)intreders dus op middellange termijn (ruimschoots) volstaan om de rekruteringsbehoeften te dekken. Dat neemt niet weg dat op langere termijn de vergrijzing extra druk zal blijven zetten op de vervangingsvraag (die snel verder blijft oplopen na 2017 en tegen 2025 zou kunnen stijgen naar net onder de 125 000 personen per jaar). Bovendien zegt deze louter kwantitatieve analyse erg weinig over een eventueel onevenwicht op het vlak van aangeboden/vereiste kwalificaties en competenties dat zich kan stellen bij het invullen van de toekomstige rekruteringsbehoeften. Een analyse naar bedrijfstak kan hier een eerste partieel inzicht verschaffen.

Intersectorale jobmobiliteit is een factor van belang tussen 30 en 50 jaar...

Uit tabel 23 blijkt duidelijk dat ook bedrijfstakken die in het recente verleden een gevoelige daling van de loontrekkende werkgelegenheid kenden (verwerkende nijverheid: -1,7 % per jaar; krediet en verzekeringen: -0,5 %) toch positieve rekruteringsbehoeften blijven hebben (respectievelijk een jaarlijkse behoefte van 0,6 % en van 2 % van het totale personeelsbestand) omdat – ook na verrekening van de daling in de werkgelegenheid – een gedeelte van de uittrekkende werknemers vervangen moet worden. Bovendien is op het niveau van de bedrijfstakken een RB onder 50 jaar niet noodzakelijk te interpreteren als een RB gericht specifiek naar jongeren omdat op de middenleeftijden nog belangrijke intersectorale jobmobiliteit optreedt. Onze huidige projectiemethodologie laat echter enkel toe een RB te berekenen voor de gehele groep onder 50 jaar, zonder verdere detaillering naar jongeren en middenleeftijden.

Een dergelijke opsplitsing is nochtans wél beschikbaar voor de observatieperiode (leeftijdsklassen 15-29 en 30-49 jaar in de tabellen). Bij de 'overige marktdiensten' stroomden bv. jaarlijks 4 500 personen netto in op 30 tot 49 jaar. Nochtans geldt in die bedrijfstak traditioneel een belangrijke uitstroom op die leeftijden, omdat een gedeelte van de interimarbeiders dan overstapt naar andere bedrijfstakken. Tijdens de jongste jaren werd die uitstroom echter méér dan gecompenseerd door de opkomst van de dienstenchequewerkgelegenheid, die sterk rekruteerde in deze leeftijdsklasse.

...zodat de sterke verschillen in totale rekruteringsbehoeften per bedrijfstak...

Verder blijkt dat er tijdens de afgelopen zes jaar ook in de gezondheidszorg in ruime zin en bij de overheid een belangrijke netto-instroom van werknemers plaatsvond tussen 29 en 50 jaar, terwijl in de handel en horeca en (vooral) de verwerkende nijverheid werknemers netto afvloeden in die leeftijdsklasse. De RB specifiek gericht naar jongeren onder 30 jaar lag in de verwerkende nijverheid dan ook beduidend hoger (1,7 %) dan de 0,6 % die hierboven vermeld werd voor de gehele groep onder de 50 jaar. Daaruit blijkt dat de verwerkende nijverheid – ondanks de inkrimping van haar totale personeelsbestand – een niet onbelangrijke speler bleef op de markt van rekrutering van jongere werknemers.

...gerelativeerd moeten worden als gekeken wordt naar jobopeningen specifiek gericht naar nieuwkomers op de arbeidsmarkt.

In relatieve termen lag de RB onder 50 jaar tijdens de afgelopen zes jaar het hoogst bij de overige marktdiensten (vertekend weliswaar door de opkomst van de dienstencheque-arbeid) en in de gezondheidszorg, gevolgd door de bouwnijverheid en de overheid. In de drie eerste gevallen was de uitbreidingsvraag veruit de bepalende factor: de vervangingsvraag lag in die takken net boven (bouwnijverheid) of net onder (beide andere takken) de 1 % van het personeelsbestand per jaar. De vervangingsvraag lag relatief het hoogst (meer dan 2 % van de werkgelegenheid per jaar) in de takken krediet en verzekeringen, verwerkende nijverheid, vervoer en communicatie en bij de overheid. Over het algemeen blijkt trouwens dat, eens gecorrigeerd wordt voor de jobmobiliteit tussen 29 en 50 jaar, de verschillen tussen de bedrijfstakken in relatieve RB specifiek gericht naar jongeren een stuk minder groot zijn.

De verschillen in relatieve rekruteringsbehoeften per bedrijfstak wijzigen licht op middellange termijn...

In projectie zou er een gevoelige toename zijn van de relatieve nood aan nieuwe werknemers in vervoer en communicatie (3,8 % van het personeelsbestand per jaar), zowel omdat de werkgelegenheid er dynamischer evolueert dan in het recente verleden als omdat de vervangingsvraag er op een hoger peil zal komen te liggen. Ook in de verwerkende nijverheid komen de rekruteringsbehoeften om diezelfde twee redenen op een hoger peil te liggen, terwijl de relatieve afname van de nood aan instromende werknemers in de bouwnijverheid

voornamelijk het gevolg is van de zwakkere geprojecteerde groei van de werkgelegenheid. In absolute termen (tabel 22) blijven de gezondheidszorg, de overige marktdiensten en de overheid de belangrijkste rekruteerders van instromende werknemers.

...ook al omdat de impact van de recente arbeidsmarkthervormingen ver van bedrijfstakneutraal is.

Zoals vermeld, drukken de recente hervormingen op de arbeidsmarkt op middellange termijn de vv in vergelijking met een situatie van ongewijzigd beleid. De brugpensioenhervorming drukt vooral de vv in de verwerkende nijverheid, maar de globale impact van de hervormingen is op middellange termijn veruit het grootst bij de overheid, omdat de verstrenging van de loopbaanvoorwaarden voor vervroegd pensioen veel sterker speelt bij ambtenaren dan bij de overige werknemers.

Aanhoudend sterke uitstroom van oudere ambtenaren, die dan nog afgeremd wordt door de recente hervormingen.

Wat de opsplitsing van loontrekkenden naar statuut betreft, valt trouwens op hoe groot de uitstroom van oudere ambtenaren¹ is geweest tijdens de jongste jaren (19 100 personen of 3,3 % van het totale ambtenarenbestand per jaar). Die uitstroom werd niet volledig gecompenseerd door nieuwe aanwervingen, zodat het totale aantal ambtenaren met 0,3 % per jaar zakte. In de komende zes jaar zou die uitstroom in absolute termen nog hoger geweest zijn, ware het niet dat de pensioenhervorming een belangrijk aantal ambtenarenpensioeneringen uitstelt. Daarmee rekening houdend, kan men zich verwachten aan een gemiddelde uitstroom van 17 700 ambtenaren per jaar². De jaarlijkse uitstroom van ambtenaren zou vervolgens pieken rond het jaar 2020 maar daarna wellicht gevoelig afnemen naarmate de huidige generatie veertigers (die de verschuiving binnen het openbaar ambt van statutaire naar contractuele werkgelegenheid al weerspiegelen) de pensioenleeftijden bereiken.

De instroom in het zelfstandigenstatuut zou gevoelig afzakken op middellange termijn.

Voor niet-loontrekkenden lag de netto-instroom onder 50 jaar de afgelopen zes jaar op 3,1 % van de werkgelegenheid per jaar, nog licht hoger dan bij loontrekkenden dus. In vergelijking met loontrekkenden liggen de typische instroomleeftijden hoger (vrijwel geen netto-instroom onder 20 jaar, nog een belangrijke netto-instroom van dertigers), maar het is toch opvallend hoe hoog de jongste jaren de instroom van dertigers in het zelfstandigenstatuut lag. Dat zou gedeeltelijk samenhangen met de sterke inkomende migratie en de sterkere toegang die migranten uit Oost-Europa hadden tot het zelfstandigenstatuut. De uitstroom van oudere zelfstandigen zou in projectie nog licht in intensiteit toenemen, maar minder dan vroeger gecompenseerd worden door de instroom van jongeren, zodat de niet-loontrekkende werkgelegenheid gevoelig minder sterk toeneemt dan tijdens de afgelopen periode.

-
1. Het begrip ambtenaren verwijst hier naar een specifiek statuut en moet duidelijk onderscheiden worden van de werkgelegenheid in de bedrijfstak 'overheidsadministratie en onderwijs'. In 2010 behoorde 78 % van de ambtenaren tot die bedrijfstak, maar bevatten ook de takken 'transport en communicatie' en 'gezondheidszorg' behoorlijk wat ambtenaren. Omgekeerd had slechts 55 % van de loontrekkenden in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' een ambtenarenstatuut.
 2. De vooruitzichten bevatten geen projectie van de totale loontrekkende werkgelegenheid naar statuut (ambtenaren vs. arbeiders/bedienden), zodat de uitstroom van oudere ambtenaren niet relatief t.o.v. het totale ambtenarenbestand berekend kan worden.

5. Overheidsfinanciën

Het tekort van de gezamenlijke overheid daalt in 2012 aanzienlijk ten opzichte van 2011 en bereikt een niveau dat aansluit bij de doelstelling van het Stabiliteitsprogramma. Dat is het resultaat van de duidelijk restrictieve koers van de begroting 2012 op federaal niveau en van de voortzetting van het beleid van begrotingsconsolidatie dat reeds 3 jaar door de gefedereerde entiteiten wordt gevoerd. In 2012 stijgen de ontvangsten gevoelig als gevolg van maatregelen die vooral op federaal niveau zijn genomen (alook door de weerslag van de versnelde inkohiering van de personenbelasting in 2011). De fiscale en parafiscale druk bereikt zo een historisch ongezien niveau in 2012. Ook de niet-fiscale ontvangsten, die toch al zeer hoog leken in 2011, nemen toe in 2012. Ook de uitgaven stijgen ten opzichte van het bbp, maar minder dan de ontvangsten. De stijging van de uitgavenratio wordt vooral verklaard door een noemereffect (gezien de economische nulgroei), de stijging van de rentelasten en de indexering van de sociale uitkeringen en bezoldigingen. De omvang van die indexering weerspiegelt de sterke inflatie sinds 2011, in een context waar de groei van de bbp-deflator afgeremd wordt door de verslechtering van de ruilvoet.

In 2013 kent het begrotingstekort van de gezamenlijke overheid een toename die vrijwel overeenstemt met de weerslag van de positieve impact van eenmalige factoren op de ontvangsten (vooral de niet-fiscale) in 2012. De daling van de ontvangsten zou nog groter geweest zijn, zonder bepaalde reeds voor 2013 genomen maatregelen tijdens het federaal begrotingsconclaaf over de initiële begroting 2012 (inzake personenbelasting). De totale uitgaven, uitgedrukt in procent van het bbp, blijven echter onveranderd in 2013. Gelet op de nog steeds zeer bescheiden economische groei, stijgt de ratio van de socialezekerheidsuitgaven aanzienlijk. De investeringen van de lagere overheid, daarentegen, vallen terug na de gemeenteraadsverkiezingen.

TABEL 24 - Vorderingsaldo en schuld van de gezamenlijke overheid
in procent van het bbp

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Vorderingsaldo (EDP), waaronder:	-3,8	-3,7	-2,6	-2,8	-2,7	-2,7	-2,5	-2,5
Entiteit I	-3,1	-3,4	-2,2	-2,7	-2,7	-2,8	-2,7	-2,7
Federale overheid	-3,0	-3,3	-2,2	-2,7	-2,7	-1,3	-1,2	-1,1
Sociale zekerheid	-0,1	-0,1	0,0	0,0	-0,0	-1,5	-1,5	-1,6
Entiteit II	-0,7	-0,3	-0,4	-0,2	-0,0	0,0	0,1	0,1
Gemeenschappen en gewesten	-0,7	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	0,0	0,1	0,2
Lagere overheid	-0,0	-0,0	-0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	-0,1
Geconsolideerde brutoschuld	96,0	97,9	98,8	97,8	97,3	96,4	95,2	94,2

Op middellange termijn blijven de totale ontvangsten nagenoeg stabiel ten opzichte van het bbp. De heffingen op de inkomens van de gezinnen groeien iets sneller dan het bbp, terwijl de indirecte belastingen lichtjes dalen. De uitgaven dalen nauwelijks in procent van het bbp, aangezien de daling van de werkingskosten van de overheid en van de niet-sociale overdrachten tenietgedaan wordt door de toename van de socialezekerheidsuitgaven. Het begrotingstekort zou op middellange termijn weinig veranderen en, zonder bijkomende maatregelen, niet onder de grens worden teruggebracht die de toepassing van de procedure bij buitensporige tekorten voorkomt. Aangezien het Stabiliteitsprogramma van België een terugkeer naar een nominaal begrotingsevenwicht in 2015 voorziet, is er bijgevolg nood aan bijkomende consolidatiemaatregelen voor ongeveer 11 miljard euro (in constante prijzen).

De quasi-stabilisering van het begrotingstekort bij ongewijzigd beleid betekent in termen van structurele tekorten een achteruitgang. De output gap zou geleidelijk verminderen na 2013, waardoor de negatieve cyclische component van het vorderingsaldo afneemt. Zonder nieuwe maatregelen zou de daling van het structureel tekort over de periode 2010-2012 gedeeltelijk tenietgedaan worden op middellange termijn, binnen een context van zwakke potentiële groei, gezien de dynamiek van de overheidsuitgaven, en vooral van de socialezekerheidsuitgaven.

De sociale zekerheid is namelijk de enige deelsector waarvan de uitgaven sneller groeien dan het bbp, in het bijzonder de uitgaven voor pensioenen, gelet op de endogene dynamiek van de pensioenuitgaven (zelfs wanneer er rekening wordt gehouden met de restrictieve maatregelen ter zake), en de uitgaven voor gezondheidszorg, ondanks een terugloop van de uitgaven voor werkloosheid en brugpensioenen (met name door de hervormingen in dat domein). Het is niettemin de federale overheid die, alleszins tot 2014 in de vorm van een evenwichtsdotatie, het tekort van de sociale zekerheid, als gevolg van een groeiverschil tussen de uitgaven en de eigen inkomsten (vooral uit sociale bijdragen), voor haar rekening neemt. Indien deze evenwichtsdotatie na 2014 niet wordt verlengd, zal de sociale zekerheid opnieuw een tekort boeken. Dat tekort is des te groter omdat de regering de norm voor de alternatieve financiering van de gezondheidszorg heeft verlaagd.

De rekening van de gemeenschappen en de gewesten, die nog licht deficitair is in het begin van de periode, bereikt geleidelijk aan opnieuw een evenwicht en vertoont zelfs lichte overschotten op het einde van de periode, in de veronderstelling dat het sinds de crisis gevoerde restrictieve begrotingsbeleid wordt voortgezet (rekening houdend met de huidige financieringsmechanismen en zonder overdracht van lasten). Bij ongewijzigde fiscaliteit en op voorwaarde dat de uitgaventrends van de laatste jaren zich voortzetten, zou de lagere overheid dicht bij een begrotingsevenwicht blijven. In de aanloop naar de verkiezingen in 2018 zou de lagere overheid, rekening houdend met de electorale cyclus van de investeringen, opnieuw een tekort vertonen.

De schuldgraad neemt nog toe in 2012, ondanks de vermindering van het tekort, rekening houdend met de Belgische deelname aan de Europese mechanismen aangaande het beheer van de crisis van de staatsschulden in de eurozone. Op middellange termijn daalt de schuldgraad licht onder impuls van een klein primair overschot en een impliciete rente die, hoewel gekenmerkt door een zeer geringe toename, lichtjes onder de nominale economische groei blijft. De projectie weerhoudt bovendien ook de technische hypothesen van de federale en Vlaamse begrotingen aangaande de geleidelijke terugbetaling door KBC van de bekomen financiële steun. De rentelasten blijven nagenoeg stabiel in procent van het bbp over de ganse projectieperiode.

De hervorming van de Bijzondere Financieringswet

De vooruitzichten houden geen rekening met de impact van de hervorming van de Bijzondere Financieringswet (BFW) en met de overdracht van bevoegdheden, die beslist werden in het kader van het Institutioneel Akkoord over de Zesde Staatshervorming, gezien dit akkoord gefinaliseerd moet worden na de discussie over de sanering van de overheidsfinanciën. Bijgevolg zijn alle parameters nog niet definitief vastgelegd evenals de inwerkingtreding van dit akkoord. De projectie integreert dus ook geen wijzigingen in het budgettair gedrag die hieruit zouden kunnen voortvloeien.

Herziening van de rekening van de lagere overheid

In maart 2012 heeft het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) de Overheidsrekeningen 2011 gepubliceerd, met een belangrijke methodologische herziening voor de deelsector van de lagere overheid voor de periode 2004-2010. Die herziening impliceert een verbetering van het vorderingensaldo met 0,23 % van het bbp in 2010 ten opzichte van de in september 2011 gepubliceerde rekeningen. In dit hoofdstuk zijn de saldi (primaire saldi, vorderingensaldi, structurele saldi) vergelijkbaar met die herziening, net zoals de overheidsschuld en de rentelasten. De ontvangsten en primaire uitgaven zijn enkel in jaarlijkse evolutie coherent met die herziening.

Boekhoudkundige voorstelling

De tabellen in dit hoofdstuk wijken af van de definities van de nationale rekeningen in die zin dat de verkoop van activa (gebouwen, terreinen en licenties) verrekend wordt als een ontvangst (en niet als een negatieve kapitaaluitgave), de toegerekende bijdragen zowel uit (loongebonden) ontvangsten en uitgaven worden gehaald, de pensioenen van de vroegere ambtenaren van de gemeenschappen, gewesten en de lagere overheid als finale uitgaven van de federale overheid worden beschouwd (in plaats van die te verrekenen als overdrachten van de federale overheid aan Entiteit II en nadien als finale uitgaven van Entiteit II). De tabellen in bijlage zijn daarentegen volledig in overeenstemming met de nationale rekeningen.

5.1. Vorderingsaldo en overheidsschuld

5.1.1. Begrotingskoers bij ongewijzigd beleid

De structurele koers van het begrotingsbeleid kan worden geraamd volgens de methode van de Europese Commissie. Die methode heeft als voordeel eenvoudig te zijn (identificatie van eenmalige maatregelen en berekening van de cyclische component op basis van een semi-elasticiteit ten opzichte van de output gap), maar houdt geen rekening met bepaalde niet-structurele effecten die aanzienlijk zouden kunnen zijn in een onzekere economische context: het effect op de ontvangsten van prijsschommelingen van roerende en onroerende activa en van fluctuaties van het loonaandeel, de relatieve prijseffecten door de indexeringsmechanismen en de impact van de electorale cyclus van de investeringen en andere. De gegevens in tabel 25 moeten dus beschouwd worden als grootteorden.

TABEL 25 - Begrotingskoers bij ongewijzigd beleid
in procent van het bbp

	Verschil over de periode		
	2000-2009	2010-2012	2013-2017 bij ongewijzigd beleid
Vorderingsaldo (EDP)	-4,9	3,0	0,1
Cyclische component	-1,6	0,3	1,0
Conjunctuurgezuiverd vorderingsaldo	-3,3	2,7	-0,9
Eenmalige maatregelen	-0,8	1,3	-0,3
Structureel vorderingsaldo	-2,4	1,4	-0,5
Rentelasten (EDP)	-3,2	-0,2	-0,1
Structureel primair saldo	-5,7	1,3	-0,7
Structurele ontvangsten	-1,1	2,4	-0,1
Structurele uitgaven	4,7	1,2	0,6

Hiermee rekening houdend, en gelet op de evolutie van het structureel primair saldo, lijkt het budgettair beleid over de periode 2010-2012 restrictief in vergelijking met de expansieve begrotingskoers van het voorgaande decennium. Een ander verschil ten opzichte van het begin van de jaren 2000 is de afwezigheid sindsdien van aanzienlijke dalingen van de rentelasten.

Bij ongewijzigd beleid, dus zonder bijkomende consolidatiemaatregelen, zou het structureel primair saldo opnieuw verslechteren; de helft van de verbetering uit de periode 2010-2012 zou tijdens de periode 2013-2017 teniet gedaan worden. Het effectief vorderingsaldo zou niettemin vrijwel stabiel blijven op middellange termijn. De output gap zou namelijk pas vanaf 2013 krimpen, waardoor de negatieve cyclische component van het vorderingsaldo daalt.

De ontvangsten dragen bij tot de structurele verbetering in de periode 2010-2012¹ en zijn vervolgens, bij ongewijzigd beleid, neutraal op middellange termijn. De structurele uitgavengroei, daarentegen, overschrijdt de potentiële economische groei in elk van de deelperioden². Verder in dit hoofdstuk (zie deel 5.2.2) wordt aangetoond dat de structurele uitgavengroei in de projectie voortvloeit uit de endogene dynamiek van de uitgaven voor pensioenen en geneeskundige zorg.

1. De structurele toename van de ontvangsten over de periode 2010-2012 is waarschijnlijk overschat in tabel 25. De methode van de Europese Commissie houdt geen rekening met het cyclisch karakter van de sterke heropleving van sommige ontvangsten in 2010 (registratierechten, successierechten en andere).

2. De structurele stijging van de uitgaven over de periode 2010-2012, geraamd in tabel 25 volgens de methode van de Europese Commissie, is waarschijnlijk overschat. In deel 5.2.2 wordt een raming gegeven die rekening houdt met die factoren die niet zijn opgenomen in de methode van de Europese Commissie. Op basis van die verrijkte raming, zou de structurele verhoging van de uitgaven 0,9 % van het bbp bedragen over de periode 2010-2012 (waarvan 0,8 % van het bbp het jaar 2010 betreft) in plaats van 1,2 % van het bbp zoals in tabel 25.

5.1.2. Vergelijking met de doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma

De Afdeling 'Financieringsbehoeften' van de Hoge Raad van Financiën (HRF) beveelt in al haar Adviezen sinds september 2009 een terugkeer naar het begrotingsevenwicht in 2015 aan voor de gezamenlijke overheid. Dit is nog steeds het geval in haar Advies van maart 2012. Over de verdeling van deze doelstelling tussen de entiteiten, spreekt de HRF zich nu echter verschillend uit.

In zijn vorige Adviezen voorzag de HRF, op basis van een verdeling van de saneringsinspanningen tussen Entiteit I en Entiteit II pro rata het respectievelijk aandeel van elke entiteit in de finale primaire uitgaven (65 % Entiteit I/ 35 % Entiteit II), het voortbestaan op middellange termijn van het deficit van Entiteit I van ongeveer 1 % van het bbp en een gelijkaardig begrotingsoverschot voor Entiteit II.

De HRF preciseerde echter dat een dergelijk traject niet optimaal zou zijn en dat een duurzame sanering van de overheidsfinanciën een diepgaande hervorming van de huidige financieringsstromen en het institutioneel kader zou vergen. Dat traject zou het probleem van de budgettaire houdbaarheid van Entiteit I niet oplossen en problematisch zijn voor de deelsectoren van Entiteit II, die verondersteld worden begrotingsoverschotten op te stapelen.

Gelet op het feit dat het Regeerakkoord van december 2011 de afronding van hervorming van de Bijzondere Financieringswet (BFW) koppelt aan de toekomstige discussie over de sanering van de overheidsfinanciën, beveelt de HRF in zijn Advies van maart 2012 toch een terugkeer aan naar het begrotingsevenwicht tegen 2015 voor Entiteit I en Entiteit II (alsook voor iedere deelsector van Entiteit II), onder voorbehoud van een overdracht van de lasten van Entiteit I naar Entiteit II ten belope van 1 % van het bbp.

De doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma van april 2012 (die enkel voor de jaren 2013 en 2014 afwijken van het door de HRF aanbevolen normatief traject) zijn weergegeven in tabel 26. De doelstellingen zijn uitgedrukt in effectieve vorderingensaldi, d.w.z. niet-gecorrigeerd voor conjunctuurinvloeden en eventuele eenmalige maatregelen. Ze houden daarentegen wel rekening met de electorale investeringscyclus van de lagere overheid: het begrotingsevenwicht van Entiteit II zou vanaf 2014 een licht overschot van 0,1 % van het bbp vertonen doordat de investeringscyclus een dieptepunt bereikt na de gemeenteraadsverkiezingen.

TABEL 26 - Vorderingensaldo (EDP): vergelijking met de doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma
in procent van het bbp, tenzij anders vermeld

	2012	2013	2014	2015
A. Projectie bij ongewijzigd beleid				
Gezamenlijke overheid	-2,6	-2,8	-2,7	-2,7
Entiteit I	-2,2	-2,7	-2,7	-2,8
Entiteit II	-0,4	-0,2	0,0	0,0
B. Doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma				
Gezamenlijke overheid	-2,8	-2,15	-1,1	0,0
Entiteit I	-2,4	-2,15	-1,2	-0,1
Entiteit II	-0,4	0,1	0,1	0,1
C. Verschillen (=A-B)				
Gezamenlijke overheid	0,2	-0,7	-1,6	-2,7
Entiteit I	0,2	-0,5	-1,5	-2,7
Entiteit II	0,0	-0,2	-0,1	-0,1
Verschillen in miljard euro (prijzen van 2012)				
Gezamenlijke overheid	0,7	-2,7	-6,4	-10,8
Entiteit I	0,6	-2,0	-6,0	-10,5
Entiteit II	0,1	-0,6	-0,5	-0,3

Tabel 26 toont de verschillen tussen de huidige projectie bij ongewijzigd beleid en de doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma. In 2015 bedraagt het verschil voor de gezamenlijke overheid 2,7 % van het bbp, of 10,8 miljard euro (in prijzen van 2012); de bijkomende budgettaire aanpassing voor de periode 2013-2015 bedraagt ongeveer 1 % van het bbp per jaar.

Het grootste deel van het verschil situeert zich in Entiteit I. De verschillen per Entiteit zijn evenwel toe te schrijven aan het feit dat de huidige projectie bij ongewijzigd beleid geen rekening houdt met de nog niet afgeronde hervorming van de BFW, noch, a fortiori, met een eventuele overdracht van de lasten ten belope van 1 % van het bbp van Entiteit I naar Entiteit II tegen 2015, waaraan de HRF de normatieve trajecten per Entiteit koppelt.

Tabel 27 geeft de doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma, uitgedrukt in structurele termen weer (volgens de methode van de Europese Commissie), rekening houdend met de output gap van de projectie. Daaruit volgt dat een effectief begrotingsevenwicht in 2015 zou overeenstemmen met een structureel overschot van 0,5 % van het bbp. Als die doelstellingen gerespecteerd worden, zou België in 2015 zijn medium-term objective (MTO)¹ kunnen bereiken.

TABEL 27 - Vorderingsaldo (EDP): Vertaling in structurele termen van de doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma
in procent van het bbp

	2012	2013	2014	2015
Doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma	-2,8	-2,15	-1,1	0,0
- Cyclische component	-1,0	-0,9	-0,7	-0,5
- Eenmalige maatregelen	0,3	0,0	0,0	0,0
- Traject in structurele termen	-2,2	-1,2	-0,4	0,5

5.1.3. Overheidsschuld en rentelasten

De schuldgraad van de gezamenlijke overheid² nam, na een stabilisering in 2010, toe met 1,9 % van het bbp in 2011. Die toename is vooral toe te schrijven aan de aankoop door de Belgische staat van Dexia Bank België (de huidige Belfius Bank) en aan de interventies van België in het kader van de schulden crisis (met name directe leningen aan Griekenland en leningen aan Portugal en Ierland via het Europees fonds voor financiële stabiliteit (EFFS)).

In 2012 volstaat de duidelijke verbetering van het primair saldo niet om de schuldgraad te verminderen, door enerzijds de zwakke nominale bbp-groei en anderzijds de impact van exogene factoren op de schuld. De steunplannen voor Griekenland, Ierland en Portugal in het kader van het EFFS en de participaties van de Belgische staat in het Europees Stabiliteitsmechanisme (ESM) doen de Belgische schuld toenemen³. De impact van die operaties op de schuldgraad wordt echter getemperd door de hypothese dat KBC een deel van de tijdens de financiële crisis toegekende staatssteun (door de federale overheid en het Vlaams Gewest) zal terugbetalen⁴.

Vanaf 2013 zou een omgekeerd sneeuwbaaleffect ontstaan dankzij de terugkeer van een sterkere economische groei en het behoud van een licht primair overschot in combinatie met een impliciete rente die lager is dan de nominale economische groei (zie regel 'Endogene verandering' in tabel 28). De afname van de schuldgraad zou in 2013 groter worden als gevolg van nieuwe terugbetalingen door KBC. De cijfers in tabel 28 steunen op de technische hypothese dat de overheidsparticipaties in de financiële instellingen – behalve die in KBC – niet

1. De medium-term objective (MTO) is de vastgelegde structurele doelstelling op middellange termijn binnen het Europees budgettair toezichtskader.
2. De schuld is gedefinieerd volgens het Verdrag van Maastricht: het gaat om een brutoschuld gemeten volgens zijn nominale waarde. De tekort-schuldaanpassing in tabel 28 omvat verschillende elementen: (1) het verschil tussen het saldo op kasbasis en het vorderingensaldo op transactiebasis van de nationale rekeningen, waarvan de perimeter verschilt; (2) de netto-aankopen van financiële activa die niet verrekend worden in het vorderingensaldo; (3) de impact op de waarde van de schuld ten gevolge van wisselkoersverschillen, emissie- en terugkooppremies.
3. Aangezien de karakteristieken van het EFFS en het ESM verschillend zijn, zijn ook de gevolgen van hun respectieve activiteiten op de overheidsschuld van de lidstaten van de Eurozone verschillend. De door het EFFS verstrekte leningen genieten van een staatswaarborg, die verleend wordt door de lidstaten, en doen vanuit boekhoudkundig oogpunt, tengevolge van een beslissing van Eurostat, de schuld van de lidstaten toenemen. In tegenstelling tot het EFFS, beschikt het ESM over een eigen kapitaal dat door de lidstaten aangebracht wordt. Die kapitaalparticipaties beïnvloeden eveneens de schuld van de lidstaten. De leningen die verstrekt worden door het ESM, daarentegen, worden beschouwd als eigen schuld en hebben geen impact op de schuld van de lidstaten.
4. De hypothese inzake de terugbetaling door KBC is gebaseerd op de meerjarenraming 2011-2015 van het Vlaams Gewest (mei 2011) en op haar initiële begroting 2012 en de aangepaste begroting 2012 van de federale overheid. Voor de federale overheid wordt verondersteld dat de terugbetaling van het saldo gebeurt in 2013.

vóór het einde van de projectieperiode vereffend zullen zijn.

TABEL 28 - Schuld en rentelasten van de gezamenlijke overheid
in procent van het bbp, tenzij anders vermeld

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Geconsolideerde brutoschuld ^a	96,0	97,9	98,8	97,8	97,3	96,4	95,2	94,2
Impliciete rente (in %)	3,6	3,6	3,6	3,5	3,5	3,6	3,6	3,6
Nominale bbp-groei (in %)	4,1	4,2	2,3	3,5	3,7	3,7	3,9	3,8
Verandering in de schuldgraad	0,2	1,9	0,8	-0,9	-0,6	-0,8	-1,2	-1,0
Endogene verandering	0,1	-0,2	0,4	-0,5	-0,7	-0,7	-1,1	-0,9
Primair saldo (-)	0,5	0,4	-0,8	-0,5	-0,6	-0,6	-0,8	-0,8
Rente-groei-dynamiek ^b	-0,4	-0,6	1,2	0,0	-0,1	-0,1	-0,3	-0,1
Rentelasten (EDP)	3,3	3,3	3,4	3,4	3,3	3,3	3,3	3,3
Bijdrage van de bbp-groei	-3,8	-3,9	-2,2	-3,4	-3,5	-3,4	-3,6	-3,5
Exogene verandering (tekort-schuldaanpassing)	0,2	2,1	0,4	-0,4	0,1	-0,1	-0,1	-0,1

a. Bron tot 2011: NBB.

b. De rente-groei-dynamiek stemt overeen met het primair saldo dat nodig is om de schuld te stabiliseren in procent van het bbp.

De rentelasten blijven, in procent van het bbp, stabiel op een historisch laag niveau tijdens de gehele projectieperiode. De impact van de stijging van de schuldgraad op de rentelasten in 2011 wordt gecompenseerd door de inkrimping van de impliciete rente die deels het gevolg is van rentebesparingen tengevolge van swap-operaties. De lichte stijging van de rente in 2012 is het gevolg van de zwakke economische groei en de daling van de rentebesparingen door swap-operaties. Op middellange termijn zou de impact van de geleidelijke rentestijging op de rentelasten gecompenseerd worden door de daling van de schuldgraad.

5.2. Ontvangsten en primaire uitgaven van de overheid

5.2.1. Ontvangsten

Aanzienlijke stijging van de ontvangsten in 2011.

In 2011 stegen de totale ontvangsten sterk in procent van het bbp. De niet-fiscale ontvangsten droegen daartoe bij, vooral dankzij de betalingen door de financiële instellingen. Op fiscaal vlak kenden onder meer de vennootschapsbelasting, de roerende voorheffing op dividenden en de registratierechten een stijging.

De toename van de vennootschapsbelasting is toe te schrijven aan de kohieren en zou het tegenwicht vormen voor het vrij lage niveau van de voorafbetalingen sinds 2009. Wat de personenbelasting betreft, heeft de versnelde inkohiering op het eind van het jaar geleid tot een stijging van de terugbetalingen van de kohieren, maar de voorafbetalingen hebben baat gehad bij een gunstig indexeringseffect als gevolg van de indexering van de progressieve barema's op basis van de lagere inflatie van het vorig jaar. De ontvangsten uit btw en accijnzen zijn minder snel gestegen dan het bbp ondanks de positieve impact van verschillende maatregelen. De btw-ontvangsten hebben geleden onder de economische vertraging op het einde van het jaar, die een daling van de bruto-ontvangsten heeft veroorzaakt, terwijl de terugbetalingen hoog bleven door hun vertraging ten opzichte van de conjunctuurcyclus. De daling van het verbruik van brandstoffen en tabak heeft een negatieve invloed gehad op de accijnzen.

TABEL 29 - Ontvangsten van de gezamenlijke overheid
in procent van het bbp

	Verschil			
	2011	2012	2013	2014-2017
Totale ontvangsten	0,5	1,8	-0,3	-0,1
Fiscale en parafiscale ontvangsten	0,2	1,5	-0,0	0,2
Belasting op het inkomen van de gezinnen (zonder roerende voorheffing)	0,0	0,5	0,2	0,2
Sociale werkgeversbijdragen	0,1	0,2	0,1	0,2
Sociale bijdragen: overige	-0,0	0,1	0,0	-0,0
Roerende voorheffing gezinnen	0,0	0,2	-0,1	0,1
Vennootschapsbelasting	0,3	0,1	0,1	0,2
Btw	-0,1	0,1	-0,1	-0,0
Accijnzen	-0,1	0,0	-0,1	-0,2
Overige belastingen	-0,1	0,4	-0,1	-0,2
Niet-fiscale en niet-parafiscale ontvangsten	0,3	0,3	-0,3	-0,3
Verkoop van goederen en diensten	0,2	0,2	-0,2	-0,2
Verkoop van activa	0,0	-0,0	-0,0	-0,0
Overdrachten	0,0	0,1	-0,0	-0,0
Inkomen uit vermogen	0,1	0,0	0,0	-0,2

Verrekening van de restrictieve discretionaire maatregelen uit de begrotingen 2012.

De projectie van de fiscale ontvangsten houdt rekening met de impact van de op verschillende beleidsniveaus goedgekeurde discretionaire maatregelen, waarvan in het algemeen de bedragen uit de begrotingen werden overgenomen. De bijkomende weerslag ten opzichte van 2011 van die maatregelen en andere administratieve factoren (verschuivingen, versnelde inkohiering, fraudebestrijding en invordering) bedraagt 1,4 % van het bbp.

Wat de fiscale en parafiscale ontvangsten van de federale overheid betreft, houdt de projectie rekening met de tijdens het begrotingsconclaf van november 2011 besliste maatregelen, zowel met betrekking tot de initiële begroting 2012 (inzake roerende voorheffing, notionele interest, meerwaarden, bedrijfswagens, huisvesting en pensioen van bedrijfsleiders, btw op notariskosten en digitale televisie, accijnzen op tabak, effecten aan

toonder, taks op beursverrichtingen, belasting op stock options, bijdrage van de energieproducenten, monopolierente van de Nationale Loterij, responsabiliseringsbijdrage 'pensioenen' ten laste van de gefedereerde entiteiten) als met de maatregelen die slechts een budgettaire weerslag hebben vanaf 2013 (gedeeltelijke afschaffing van de belastingvermindering voor energiebesparende investeringen, omvorming van de aftrekbare uitgaven in verminderingen van de personenbelasting, verhoging van het vrijgestelde deel voor de lage inkomens).

De projectie houdt eveneens rekening met de maatregelen van de begrotingsaanpassing van maart 2012 (anticipatieve heffing op de levensverzekeringen, taks op beursverrichtingen, accijnzen op tabak, abonnements-taks, griffierechten). Zij houdt echter geen rekening met de gevolgen van een eventuele vervroegde invoering van de belasting op het pensioensparen in 2013 (nog niet formeel goedgekeurd door de regering).

Wat de maatregelen inzake fraudebestrijding en invordering betreft, houdt de projectie rekening met de bijkomende effecten van die maatregelen ten belope van 0,2 % van het bbp in 2012.

De projectie van de fiscale ontvangsten van de gefedereerde entiteiten houdt rekening met recente beslissingen, zoals met name in het Waals Gewest de verhogingen van de ecomalus en de schenkingsrechten in 2012, de belasting op bankautomaten en de indexering van de heffing op waterwinning. Er werd geen rekening gehouden met de eventuele verdubbeling van de verdeelrechten in Vlaanderen.

De niet-fiscale ontvangsten voor 2012 zijn gebaseerd op de begrotingen van de verschillende beleidsniveaus. Voor het Vlaams Gewest wordt de daling in de verkoop van gronden ten opzichte van 2011 in rekening gebracht. Op federaal niveau omvatten zij de verhoging van de "bankentaks", die deels eenmalig was. Zij omvatten eveneens de terugbetaling van staatssteun door Bpost, de verrekening van accijnzen tussen België en Luxemburg en de overige eenmalige ontvangsten uit de aangepaste begroting.

Indien men ook rekening houdt met de anticipatieve heffing op de levensverzekeringen en de verschuiving van de voor 2011 verschuldigde bijdrage van de energieproducenten naar 2012, bedragen de totale eenmalige ontvangsten 0,3 % van het bbp in 2012.

Aanzienlijke stijging van de ontvangsten in 2012.

Als gevolg van de voornoemde maatregelen, stijgen de ontvangsten sterk in 2012. De fiscale en parafiscale druk bevindt zich op een historisch ongezien niveau. De niet-fiscale ontvangsten liggen veel hoger dan het gemiddelde van de voorbije decennia.

Op fiscaal vlak kent de belasting op het gezinsinkomen de hoogste stijging. Naast de impact van de genomen maatregelen, ondervindt de personenbelasting ook de weerslag van de versnelde inkohiering in 2011. Hoewel de totale personenbelasting stijgt in 2012, daalt het deel dat bestemd is voor de lagere overheid. In 2011 werden de opcentiemen positief beïnvloed door de versnelde inkohiering, in tegenstelling tot het deel 'staat' (met negatieve kohieren).

De stijging van het loonaandeel (en van andere categorieën van belastbaar inkomen) draagt bij tot de toename in procent van het bbp van de personenbelasting, maar ook van de sociale bijdragen. De verstrenging van de criteria voor de werkgeversbijdrageverminderingen voor de lage en hoge lonen en de minder genereuze behandeling van een aantal risicogroepen vanaf 2012 in vergelijking met de parameters van 2010-2011 verklaren bovendien een stijging van de wettelijke werkgeversbijdragevoet.

Ondanks een vrij ongunstige evolutie van de belastbare basis, stijgt de opbrengst uit de bevrijdende roerende voorheffing, wanneer we rekening houden met de hypothese dat de hervorming ter zake daadwerkelijk de door de regering verhoopde budgettaire effecten zal hebben. Gelet op de verslechtering van de ruilvoet is het aanslagbasiseffect eveneens ongunstig voor de vennootschapsbelasting, die slechts licht kon stijgen door de discretionaire maatregelen.

De btw stijgt sneller dan het bbp vooral als gevolg van de daling van de spaarquote en het groeiverschil tussen de consumptieprijzen en de bbp-deflator. De stijging van de overige belastingen is vooral het gevolg van de bijdrage van de energieproducenten.

Weerslag in 2013 van de eenmalige ontvangsten van 2012, relatieve stabiliteit van de ontvangsten op middellange termijn.

In 2013 stemt de daling van de ontvangsten grotendeels overeen met de weerslag van de eenmalige ontvangsten in 2012. Vooral de niet-fiscale ontvangsten dalen. De ratio van de verplichte heffingen zou vrijwel stabiel blijven, ondanks bepaalde maatregelen die tijdens het federaal begrotingsconclaaf genomen werden over de initiële begroting 2012, maar die pas een budgettaire weerslag hebben vanaf 2013 (inzake personenbelasting).

Naast die discretionaire effecten wordt de evolutie van de ontvangsten in 2013 en op middellange termijn bepaald door de implicaties van de hypothese van ongewijzigde wetgeving en de evolutie van de verschillende belastinggrondslagen. Het gevolg is een stijging van de belasting op het gezinsinkomen en van de sociale bijdragen in procent van het bbp en een daling van de btw en de accijnzen. De fiscale en parafiscale druk blijft al bij al vrij stabiel.

Op het vlak van de personenbelasting vertoont de gemiddelde aanslagvoet een opwaartse trend door de progressiviteit van de belasting in een context van positieve groei van de reële inkomens per hoofd. De impliciete aanslagvoet van de sociale bijdragen stijgt ook licht als gevolg van het forfaitair of degressief karakter van de parameters van de bijdrageverminderingen en hun niet-indexering. Bovendien stijgt het loonaandeel lichtjes in de projectie. De aanslagbasis omvat ook de inkomsten van de zelfstandigen en de bezoldigingen van het overheidspersoneel – beide gaan achteruit ten opzichte van het bbp – en de vervangingsinkomens die echter sneller stijgen dan het bbp (maar relatief minder belast zijn).

Dat de indirecte belastingen minder snel stijgen dan het bbp wordt verklaard door een inkrimping van het aandeel van de accijnsgebonden producten (brandstoffen, tabak) en een stijging van het aandeel van de niet-btw-gebonden producten (huur, uitgaven in het buitenland) in procent van de consumptieve bestedingen van de gezinnen, die op hun beurt lichtjes dalen in procent van het bbp. Daarenboven, doordat de accijnzen niet prijsgebonden zijn, evolueren de ontvangsten in lijn met de aanslagbasis in volume en niet in lopende prijzen (met uitzondering van de ad valorem-accijnzen). Daarbij komt de impact op de btw-ontvangsten van de cyclus van de overheidsinvesteringen en van een kleinere groei van de woningbouw als reactie op de hogere rente.

De roerende voorheffing, die in 2013 daalt als gevolg van de ongunstige evolutie van de aanslagbasis, zou op middellange termijn kunnen profiteren van de hogere rente en een geringere aantrekkingskracht van de spaarboekjes. De projectie gaat uit van een lichte toename van de vennootschapsbelasting op middellange termijn, gelet op de geringere bijdrage van de zelfstandigen tot de vorming van de toegevoegde waarde. Tot de rubriek 'andere belastingen' behoren de onroerende voorheffing en de opcentiemen op de onroerende voorheffing, die lichtjes dalen door de zwakke reële stijging van het kadastraal inkomen en in de veronderstelling dat de opcentiemen stabiel blijven.

Wat de niet-fiscale ontvangsten betreft, houdt de projectie rekening met een evolutie die het uitzonderlijk niveau van 2011 en 2012 niet reproduceert ondanks het feit dat er vanaf 2013 rekening wordt gehouden met overdrachten die de opbrengst omvatten van de deelname van België aan de derde fase van de Europese handel in emissierechten. Het inkomen uit vermogen daalt geleidelijk vanaf 2013 door de terugbetaling van de leningen die door de federale overheid in 2008 en door het Vlaams Gewest in 2009 aan KBC werden toegekend.

5.2.2. Primaire uitgaven

De sterke stijging van de uitgaven in procent van het bbp in 2011-2012 is niet structureel; de daling op middellange termijn evenmin.

Na een gematigde stijging in 2011, neemt de ratio van de primaire uitgaven van de gezamenlijke overheid ten opzichte van het bbp nog sterk toe in 2012. Vanaf 2013 is er een continue daling tot op het einde van de periode.

TABEL 30 - Primaire uitgaven van de overheid
in procent van het bbp

	Verschil				Reële groei ^b
	2011	2012	2013	2014-2017	2013-2017
Primaire uitgaven	0,4	0,6	-0,0	-0,4	1,7
Werkingskosten en investeringen	-0,1	0,2	-0,3	-0,6	0,7
Bezoldigingen	-0,1	0,1	-0,1	-0,4	1,0
Aankoop van goederen en diensten	-0,1	0,0	-0,0	-0,2	0,5
Investeringen	0,1	0,1	-0,2	-0,0	-0,7
Niet-sociale overdrachten	0,4	-0,2	-0,0	-0,2	0,9
Loonsubsidies	0,1	0,0	-0,0	0,0	1,8
Overige overdrachten aan ondernemingen	0,2	-0,2	0,1	-0,2	0,6
Niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's	0,0	-0,1	-0,0	-0,1	-0,4
Overdrachten aan het buitenland	0,0	-0,0	-0,0	0,0	1,8
Sociale uitgaven ^a	0,1	0,7	0,3	0,4	2,4
Pensioenen	0,1	0,3	0,1	0,4	2,9
Geneeskundige zorgen	0,1	0,1	0,2	0,3	3,0
Werkloosheid en brugpensioenen	-0,2	0,0	0,0	-0,3	-0,5
Overige	0,0	0,2	0,0	-0,0	1,8

a. Uitgaven die vallen onder de kosten van de vergrijzing volgens de scvv.

b. Periodegemiddelde; deflator: NCPI. Over dezelfde periode bedraagt de reële groei van het bbp 1,8 % en die van het potentiële bbp 1,4 %.

In 2011 zijn de geïdentificeerde eenmalige uitgaven enerzijds de uitgaven van de gewesten voor de vereffening van de Gemeentelijke Holding en anderzijds de tijdelijke verhoging van de activeringsuitkeringen in het kader van het federaal 'win-win' plan (het 'win-win' plan beïnvloedt ook de uitgaven van 2010 en 2012 maar in geringere mate). In 2012 wordt een eenmalige besparing gerealiseerd via een beperktere financiering van de NMBS.

De conjuncturele impact wordt geraamd volgens de methode van de Europese Commissie. Na twee jaren van inkringing van de negatieve output gap, die onstond in 2009, draagt de economische vertraging in 2012 bij tot een verhoging van de uitgavenratio, zowel via het rechtstreeks noemereffect (de uitgavenratio stijgt aangezien de noemer van die ratio – het bbp – stagneert) als door de nominale stijging van de werkloosheidsuitgaven en andere uitgaven (tellereffect). Vanaf 2013 draagt de conjunctuur in hoge mate bij tot de daling van de uitgavenratio, gelet op de vermindering van de output gap die voortvloeit uit het verschil tussen de economische groei (1,8 % over de periode 2013-2017) en de potentiële groei (1,4 %).

TABEL 31 - Structurele evolutie van de primaire uitgaven van de overheid
in procent van het bbp

	Verschil			
	2011	2012	2013	2014-2017
Effectieve primaire uitgaven	0,4	0,6	-0,0	-0,4
Weerslag van de eenmalige maatregelen	0,2	-0,2	0,0	0,0
Weerslag van de economische conjunctuur (EC-methode), waaronder:	-0,3	0,6	-0,1	-0,9
Noemereffect	-0,3	0,5	-0,0	-0,8
Tellereffect	-0,0	0,1	-0,0	-0,1
Weerslag van de indexeringen, waaronder:	0,2	0,2	0,0	0,1
Loonindexering	0,0	0,0	0,0	0,0
Indexering van de sociale overdrachten	0,1	0,1	-0,0	0,0
Indexering van de prestaties 'geneeskundige zorgen'	-0,0	-0,0	0,0	0,0
Overige	0,2	0,1	-0,0	0,0
Weerslag van de electorale cyclus van de investeringen	0,1	0,1	-0,2	0,0
Gecorrigeerde structurele uitgaven, waaronder:	0,2	-0,1	0,2	0,4
Bezoldigingen	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2
Sociale uitgaven zonder uitgaven voor geneeskundige zorgen	0,1	0,2	0,2	0,5
Geneeskundige zorgen	0,1	0,0	0,1	0,4
Overige	0,1	-0,2	-0,0	-0,2

In 2011 en 2012 hebben de relatieve prijzen bijgedragen tot een toename van de uitgaven in procent van het bbp. De weerslag van de relatieve prijzen vloeit voort uit het verschil tussen de bbp-deflator en de indexering van de verschillende categorieën van overheidsuitgaven, meer bepaald van de bezoldigingen, de sociale overdrachten en uitgaven voor gezondheidszorgen (zoals de erelonen van de zorgverstrekkers). Het verschil tussen de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen – dat ook een weerslag heeft op de werkingskosten en andere uitgaven – en de bbp-deflator is vrij groot in 2011 en 2012, gezien de context van ruilvoetverslechtering die gekoppeld is aan de opeenvolgende verhogingen van de olieprijzen sinds 2010. De spilindex werd overschreden in april 2011, slechts 8 maanden na de vorige overschrijding. In 2012 zijn er twee overschrijdingen van de spilindex: in januari en in oktober.

De overheidsinvesteringen worden vooral beïnvloed door de timing van de gemeenteraadsverkiezingen. Ze kennen een heropleving in de aanloop naar de verkiezingen van 2012, gevolgd door een terugloop in 2013 en 2014.

Structurele toename van de ratio van de primaire uitgaven, die vooral te wijten is aan de sociale uitgaven.

Gecorrigeerd voor het geheel van niet-structurele factoren, daalt de ratio van de primaire uitgaven licht in 2012, terwijl de effectieve (niet-gecorrigeerde) ratio sterk stijgt. Die weliswaar bescheiden structurele daling in 2012 contrasteert met de evolutie van de vorige jaren. Op middellange termijn blijft de structurele trend niettemin opwaarts georiënteerd, in tegenstelling tot de effectieve (niet-gecorrigeerde) ratio die daalt vanaf 2013.

In tabel 31 wordt de structurele uitgavenratio opgesplitst in 4 categorieën: de bezoldigingen, de sociale uitgaven (zonder de uitgaven voor geneeskundige zorgen), de gezondheidsuitgaven en de overige uitgaven. Daaruit blijkt dat de structurele stijging van de uitgaven tijdens de beschouwde periode toe te schrijven is aan de sociale uitgaven. De bezoldigingen en de overige overheidsuitgaven stijgen daarentegen structureel minder snel dan het potentieel bbp.

De projectie van de gezondheidsuitgaven gaat uit van de cijfers van de begroting 2012 en is, op middellange termijn, gebaseerd op een dynamiek die rekening houdt met demografische effecten, de impact van de schommelingen van de economische activiteit en de invloed van technologische ontwikkelingen. De stijging

die daaruit voortvloeit, bedraagt ongeveer het dubbele van de groei van het potentieel bbp tijdens de projectieperiode.

De stijging van de structurele ratio van de sociale uitgaven (zonder de uitgaven voor geneeskundige zorgen) is vooral toe te schrijven aan de pensioenuitgaven. Hun groei, hoewel afgezwakt door de eerste effecten van de in december 2011 goedgekeurde hervorming, is in de projectie dubbel zo groot als de groei van het potentieel bbp. De groei van de uitgaven voor pensioenen weerspiegelt onder meer de impact van de babyboomgeneratie geboren na de Tweede Wereldoorlog die nu op pensioen gaat en de stijging van het gemiddeld pensioen dat afhankelijk is van de evolutie van de vroegere bezoldigingen en de welvaartsaanpassingen (verminderd met 40 % in 2013 en 2014 overeenkomstig het Regeerakkoord). De stijging van de overheidspensioenen is hoofdzakelijk het gevolg van het feit dat de personeelsleden die in de jaren zeventig in grote getale werden aangeworven, de pensioenleeftijd bereiken.

De projectie houdt rekening met structurele maatregelen op het vlak van werkloosheid, pensioenen, brugpensioenen en tijdskrediet/loopbaanonderbreking die bijdragen tot een daling van het volume van die prestaties in de projectie.

De bezoldigingen vertonen een structurele daling ten opzichte van het bbp over de gehele projectieperiode. De projectie houdt rekening met de momenteel gekende sectorale akkoorden inzake loonherwaardering en een lagere loondrift dan in het verleden door de evolutie van de leeftijds piramide van het personeel. De tewerkstelling daalt tot 2014 bij de federale overheid en tot 2015 bij Landsverdediging conform de door de overheid goedgekeurde meerjarenplannen. De projectie gaat uit van een positieve maar geringere toename van de tewerkstelling dan tijdens het voorbije decennium bij de gefedereerde entiteiten (vooral onderwijs) en de lagere overheid (vooral administratie).

Naast de bezoldigingen, omvatten de werkingskosten van de overheid de aankoop van goederen en diensten, waarvan de structurele evolutie zeer gematigd is, vooral op federaal niveau en op het niveau van de gemeenschappen en de gewesten (op basis van een uitgavenprojectie die deels het restrictieve beleid van de jongste jaren extrapoleert).

De overige uitgaven omvatten in het bijzonder de loonsubsidies (in de vorm van vrijstelling van doorstorting van de bedrijfsvoorheffing, via het systeem van dienstencheques en andere) die aanzienlijk zijn toegenomen in de tweede helft van de jaren 2000 maar waarvan de structurele trend, bij afwezigheid van nieuwe discretionaire uitbreidingen, momenteel niet meer stijgt.

Meer gedetailleerde gegevens en toelichtingen over de primaire uitgaven van de deelsectoren van de overheid worden gegeven in deel 5.3.

5.3. Evolutie per deelsector van de overheid

5.3.1. Overzicht

De lichte inkrimping van het tekort in 2011 resulteert uit de verbetering van het saldo van Entiteit II, meer bepaald van de gemeenschappen en de gewesten, terwijl het vorderingensaldo van Entiteit I verslechtert, zij het in mindere mate. De duidelijke vermindering van het tekort in 2012 (1,1 % van het bbp) is daarentegen uitsluitend toe te schrijven aan het herstel van de rekeningen van Entiteit I, dat veel groter is dan de achteruitgang van de rekeningen van Entiteit II. Die achteruitgang situeert zich op het niveau van de lagere overheid. In 2013 is de bijdrage van de Entiteiten tot de evolutie van het globaal vorderingensaldo (een achteruitgang met 0,2 % van het bbp) opnieuw omgekeerd: het saldo van Entiteit I verslechtert en dat van Entiteit II verbetert omdat de rekening van de lagere overheid opnieuw een evenwicht bereikt. Daarna is de langzame vermindering van het tekort (met 0,3 % van het bbp tijdens de periode 2014-2017) het gevolg van de verbetering van het vorderingensaldo van Entiteit II, in het bijzonder van de gemeenschappen en de gewesten, terwijl het saldo van Entiteit I nagenoeg stabiel blijft.

TABEL 32 - Aggregaten van de overheidsfinanciën per bestuursniveau
in procent van het bbp

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Vorderingensaldo	-4,0	-3,8	-2,7	-2,9	-2,8	-2,8	-2,6	-2,6
Entiteit I	-3,3	-3,5	-2,3	-2,7	-2,8	-2,8	-2,7	-2,7
Federale overheid	-3,2	-3,5	-2,3	-2,7	-2,8	-1,3	-1,2	-1,1
Sociale zekerheid	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	-1,5	-1,5	-1,6
Entiteit II	-0,7	-0,3	-0,4	-0,2	-0,0	0,0	0,1	0,1
Gemeenschappen en gewesten	-0,7	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	0,0	0,1	0,2
Lagere overheid	-0,0	-0,0	-0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	-0,1
Geconsolideerde rentelasten	3,5	3,4	3,5	3,5	3,4	3,4	3,4	3,4
Entiteit I	3,2	3,1	3,2	3,2	3,1	3,1	3,1	3,1
Entiteit II	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Geconsolideerd primair saldo	-0,5	-0,4	0,8	0,6	0,6	0,6	0,8	0,8
Entiteit I	-0,1	-0,4	0,9	0,4	0,3	0,3	0,4	0,4
Federale overheid	0,1	-0,3	0,9	0,5	0,4	1,8	1,9	2,0
Sociale zekerheid	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-1,5	-1,5	-1,6
Entiteit II	-0,4	0,0	-0,0	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4
Gemeenschappen en gewesten	-0,5	-0,1	0,0	0,0	0,1	0,2	0,3	0,4
Lagere overheid	0,1	0,1	-0,0	0,1	0,2	0,1	0,1	-0,0

Tot 2014 vallen het niveau en de evolutie van het vorderingensaldo van Entiteit I samen met die van de federale overheid en blijft de sociale zekerheid in evenwicht. Dit is het gevolg van de beslissing van de regering¹ om het tekort van de sociale zekerheid tijdens de gehele legislatuur te financieren via een evenwichtsdotatie en dus de sedert 2010 toegepaste mechanismen te verlengen (zie deel 5.3.3).

De opsplitsing van het primair saldo per beleidsniveau in het saldo van de overdrachten van de overige deelsectoren van de overheid (het intern saldo) en het saldo van de overige verrichtingen (het extern saldo), maakt het mogelijk de impact van de voornoemde beslissing op de respectievelijke bijdrage van elke deelsector tot de evolutie van de globale overheidsfinanciën te onderscheiden (tabel 33).

1. Tijdens de opmaak van de begroting 2012.

TABEL 33 - Bijdragen van de deelsectoren tot de verandering van het primair saldo
in procent van het bbp

	Verandering van het primair saldo					Verandering van het saldo van de overdrachten tussen de deelsectoren ^a (intern saldo)					Verandering van het saldo van de overige verrichtingen ^b (extern saldo)				
	2012	2013	2014	2015	2017-2015	2012	2013	2014	2015	2017-2015	2012	2013	2014	2015	2017-2015
Gezamenlijke overheid	1,2	-0,3	0,0	0,0	0,2						1,2	-0,3	0,0	0,0	0,2
Federale overheid	1,2	-0,5	-0,1	1,4	0,1	-0,4	-0,1	-0,1	1,3	-0,1	1,6	-0,4	-0,0	0,1	0,2
Sociale zekerheid	0,1	0,0	-0,0	-1,4	-0,0	0,2	0,1	0,1	-1,4	0,1	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Gemeenschappen en gewesten	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Lagere overheid	-0,1	0,2	0,1	-0,1	-0,1	0,1	-0,0	-0,0	-0,0	-0,1	-0,3	0,2	0,1	-0,0	-0,1

a. Saldo van de overdrachten tussen de deelsectoren van de overheid. Het betreft zowel dotaties als toegewezen ontvangsten.

b. Netto-overdrachten naar de overige sectoren (gezinnen, bedrijven en buitenland), werkings- en investeringsuitgaven, verkoop van goederen en diensten, etc.

In 2012 is de verandering van het saldo van de overdrachten tussen de deelsectoren van de overheid ongunstig voor de federale overheid, niet enkel omdat het tekort van de sociale zekerheid in aanmerking wordt genomen, maar ook als gevolg van de lichte toename van de aan de gewesten en gemeenschappen toegewezen middelen (als gevolg van de mechanismen van de financieringswet, zie afdeling 5.3.4) en de overdrachten aan de lagere overheid (in het kader van de maatschappelijke hulp). Ze is neutraal voor de gemeenschappen en de gewesten omdat hun overdrachten aan de lagere overheid ook licht stijgen. De deelsectoren die baat hebben bij de overdrachten tussen deelsectoren van de overheid zijn de sociale zekerheid en de lagere overheid.

In de loop van de volgende jaren zijn de veranderingen van de interne saldi meer geconcentreerd binnen elke Entiteit. De schommelingen van het intern saldo van de federale overheid worden vrijwel gecompenseerd door tegenovergestelde bewegingen op het niveau van de sociale zekerheid. Behalve in 2015 komen zij hoofdzakelijk ten gunste van de sociale zekerheid, als gevolg van de toename van de alternatieve financiering onder meer in het kader van het financieringsmechanisme voor de gezondheidszorg (zie deel 5.3.3). De in 2015 vastgestelde breuk wordt uiteraard verklaard door de veronderstelling dat het tekort van de sociale zekerheid niet langer ten laste zal worden genomen door de federale overheid. Binnen Entiteit II lijkt het saldo van de interne verrichtingen van de gewesten en de gemeenschappen licht te verbeteren ten nadele van het saldo van de lagere overheid.

Wanneer men enkel de externe verrichtingen (tabel 33, derde deel) beschouwt, levert de sociale zekerheid een recurrente negatieve bijdrage tot de evolutie van het primair saldo van de gezamenlijke overheid. De bijdrage van de gemeenschappen en de gewesten daarentegen is elk jaar lichtjes positief. De bijdrage van de lagere overheid tot het primair saldo schommelt in de loop der jaren, vooral als gevolg van de evolutie van de investeringen: zij is negatief in 2012, een verkiezingsjaar, positief in de loop van de twee volgende jaren en opnieuw negatief op het einde van de periode. De bijdrage van de federale overheid ten slotte fluctueert eveneens, vooral in het begin van de periode. Zij is bijzonder positief in 2012, vooral dankzij de saneringsmaatregelen die werden genomen in het kader van de begroting 2012. Zij is negatief in 2013 door de verdwijning van sommige 'one shot'-maatregelen van 2012 en kent daarna opnieuw een licht positieve evolutie.

5.3.2. Federale overheid

Het vorderingensaldo van de federale overheid blijft negatief over de projectieperiode, maar het tekort vermindert in 2012 en op middellange termijn. Die vermindering is bijzonder uitgesproken in 2012, als gevolg van de regeringsmaatregelen. In 2013 neemt het tekort toe door de weerslag van bepaalde 'one shot'-maatregelen van de begroting 2012. Na een stabilisering in 2014, vermindert het vorderingstekort opnieuw gevoelig in 2015 in de veronderstelling dat de integrale financiering van het tekort van de sociale zekerheid wordt stopgezet. Tijdens de twee daaropvolgende jaren daalt het tekort nog licht.

Dit resultaat vloeit hoofdzakelijk voort uit de evolutie van het primair saldo in een context waar de rentelasten zo goed als niet wijzigen in procent van het bbp.

TABEL 34 - Rekening van de federale overheid
in procent van het bbp

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Vorderingensaldo	-3,2	-3,5	-2,3	-2,8	-2,8	-1,4	-1,2	-1,1
2. Rentelasten	3,3	3,2	3,3	3,2	3,2	3,2	3,1	3,1
3. Primair saldo	0,1	-0,3	0,9	0,4	0,4	1,8	1,9	2,0
A. Ontvangsten	25,9	26,2	27,8	27,4	27,3	27,3	27,3	27,4
1. Fiscale ontvangsten ^a , waarvan	23,9	23,9	25,2	25,1	25,0	25,0	25,1	25,2
a. Belasting op het gezinsinkomen	11,2	11,2	12,0	12,1	12,1	12,2	12,2	12,3
b. Vennootschapsbelasting	2,7	3,0	3,1	3,1	3,2	3,2	3,3	3,3
c. Indirecte belastingen	9,8	9,6	9,9	9,7	9,6	9,5	9,4	9,4
2. Niet-fiscale ontvangsten	2,0	2,3	2,6	2,4	2,3	2,2	2,2	2,2
a. Inkomens uit vermogen	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
b. Verkoop van goederen en diensten	0,6	0,7	0,9	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5
c. Overige niet-fiscale ontvangsten	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
3. Overdrachten binnen de overheid	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
B. Primaire uitgaven	25,8	26,5	26,9	27,0	27,0	25,5	25,4	25,4
1. Finale primaire uitgaven ^b	9,8	9,9	9,8	9,8	9,8	9,6	9,5	9,5
2. Overdrachten binnen de overheid ^b	16,0	16,6	17,0	17,2	17,2	15,9	15,9	15,9
a. Overdrachten van fiscale ontvangsten	12,3	13,2	12,7	12,7	12,7	12,8	12,9	13,0
b. Rijkstoelagen ^b	3,8	3,3	4,3	4,5	4,5	3,0	3,0	2,9
4. Verandering van het primair saldo door:		-0,4	1,2	-0,5	-0,1	1,4	0,1	0,1
A. Verrichtingen binnen de overheid (intern saldo: A3-B2)		-0,5	-0,4	-0,1	-0,1	1,3	-0,0	-0,0
Met de sociale zekerheid		-0,2	-0,2	-0,1	-0,1	1,4	-0,0	-0,0
Met de gemeenschappen en gewesten		-0,4	-0,1	0,0	0,0	-0,0	-0,0	-0,0
B. Overige verrichtingen (extern saldo: A1+A2-B1)		0,2	1,6	-0,4	-0,0	0,1	0,1	0,1

a. Vóór overdrachten van fiscale ontvangsten

b. De financiering van de pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten en het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid wordt verrekend in de finale primaire uitgaven en niet in de overdrachten naar de gemeenschappen en gewesten en de lagere overheid, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen (zie kader bij de inleiding tot hoofdstuk 5).

De rentelasten dalen in % van het bbp tijdens de volledige projectieperiode.

De rentelasten, die in 2012 nog licht toenemen in procent van het bbp, dalen vanaf 2013 en dragen in beperkte mate, maar wel op recurrente wijze bij tot de vermindering van het tekort.

De groei van de rentelasten in procent van het bbp in 2012 is vooral toe te schrijven aan een noemereffect gezien de quasi nulgroei van het reëel bbp. Dankzij de daling van de rentelasten daalt de impliciete schuldgraad licht en daardoor wordt de toename van de schuld die, zoals vermeld, grotendeels te wijten is aan exogene factoren, gecompenseerd (zie deel 5.1.3).

De rente stijgt vanaf 2013 (voor de kortetermijnrente) en vanaf 2014 (voor de langetermijnrente, zie hoofdstuk 2, deel 1). Het gewicht van de financiële verrichtingen op de schuld is veel beperkter in 2013 en 2014 dan tijdens de twee vorige jaren en wordt quasi nul vanaf 2015. De verhoging van de overheidsschuld wordt geleidelijk aan beperkt door het vorderingentekort dat met de helft daalt in 2015 door het gewijzigde beleid inzake de financiering van de sociale zekerheid. De combinatie van die elementen leidt tot een lichte daling van de rentelasten in procent van het bbp vanaf 2013.

De daling van het gewicht van de rentelasten is weliswaar geenszins vergelijkbaar met de daling in de jaren 90, maar ze draagt toch bij tot de verwachte verbetering van de overheidsfinanciën van de federale overheid in deze vooruitzichten¹.

Primair saldo daalt in 2011 door de toename van de financiering van de overige deelsectoren van de overheid.

De daling van het primair saldo in 2011 moet worden toegeschreven aan het saldo van de verrichtingen binnen de overheid (zie tabel 34, regel 4A) die het gevolg is van de toename van de overgedragen middelen aan enerzijds de gemeenschappen en gewesten (zie deel 5.3.4) en anderzijds de sociale zekerheid (zie deel 5.3.3) met 0,5 % van het bbp.

De verbetering van het saldo van de externe verrichtingen volstaat niet om die beweging te stoppen: de niet-fiscale ontvangsten stijgen nochtans met 0,3 % van het bbp, in het bijzonder de inkomens uit vermogen (als gevolg van de vergoeding voor het door de overheid uitgeleend of geïnvesteerd kapitaal in de financiële sector in 2008 en 2009 en de eerste rentevergoedingen voor de aan Griekenland verstrekte lening) en de verkoop van goederen en diensten (naar aanleiding van de hogere bijdrage van de financiële instellingen aan het Bijzonder Beschermingsfonds voor deposito's als compensatie voor de uitbreiding van de staatswaarborg). Rekening houdend met de stabiliteit van de totale fiscale ontvangsten in procent van het bbp (zie deel 5.2.1) en de stijging van de finale primaire uitgaven met 0,1 % van het bbp (tabel 35) blijft de verbetering van het saldo van de externe verrichtingen beperkt tot 0,2 % van het bbp.

De toename van de primaire uitgaven, uitgedrukt in % van het bbp, wordt deels verklaard door een relatief prijseffect, aangezien de indexeringsfactor van de meeste uitgaven groter is dan de bbp-deflator (zie ook deel 5.2.2), maar ook door de bijzonder sterke stijging van de diverse overdrachten aan de gezinnen (meer aanvragen voor tussenkomst na de aankondiging van het afschaffen van de federale subsidie voor de aankoop van een milieuvriendelijke wagen in 2012), de kapitaaloverdrachten aan de NMBS-groep (na een terugval in 2010) en de kapitaaloverdrachten aan het buitenland (vooral als gevolg van schuldkwijtscheldingen).

Sterke verbetering van het primair saldo in 2012 dankzij de regeringsmaatregelen.

Het saldo van de interne verrichtingen verslechtert nog aanzienlijk in 2012 (met 0,4 % van het bbp), vooral dat van de overdrachten met de sociale zekerheid. Dit is vooral het gevolg van de beslissing die in het kader van de begrotingsopmaak 2012 werd genomen om de financiering van het tekort van de sociale zekerheid na 2011 nog voort te zetten tot 2014 via de toekenning van een bijzondere evenwichtsdotatie.

De negatieve impact van dit element op het primair saldo wordt echter in ruime mate gecompenseerd door een forse toename van de fiscale ontvangsten (1,2 % van het bbp), een nieuwe stijging van de niet-fiscale ontvangsten met 0,3 % van het bbp en een lichte daling van de finale primaire uitgaven in procent van het bbp, wat leidt tot een verbetering van het saldo van de externe verrichtingen met 1,6 % van het bbp (tabel 34, regel 4B).

1. Ten opzichte van de vorige versie van de vooruitzichten waarin de evolutie van de rente en van de impliciete rente minder gunstig was (zie 'Economische Vooruitzichten 2011-2016', Federaal Planbureau, mei 2011).

De oorsprong van de stijging van de fiscale ontvangsten, die bijzonder sterk is wat de belasting op het gezinsinkomen betreft, wordt gedetailleerd in deel 5.2.1.

De stijging van de niet-fiscale ontvangsten is vooral het gevolg van twee elementen met een eenmalig karakter: de uitzonderlijke heffing bij de financiële instellingen voor de bescherming van de bankdeposito's ¹ (in verkoop van goederen en diensten in tabel 34) en de kapitaaloverdracht van het bedrijf Bpost als terugbetaling van de door het Europees Gerechtshof illegaal bevonden overheidssteun.

TABEL 35 - Finale primaire uitgaven van de federale overheid
in procent van het bbp, tenzij anders vermeld

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Verschil 2017- 2013
Totaal	9,8	9,9	9,8	9,8	9,8	9,6	9,5	9,5	-0,4
1. Bezoldigingen	1,9	1,8	1,8	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	-0,1
2. Intermediaire consumptie en bruto-investeringen	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	-0,1
3. Overheidspensioenen ^a	1,9	2,0	2,0	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	0,0
4. Sociale uitkeringen	1,8	1,9	1,9	1,9	1,9	2,0	2,0	2,0	0,0
5. Loonsubsidies	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,0
6. Diverse overdrachten aan gezinnen en IZW's	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0
7. Subsidies en overdrachten aan bedrijven	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9	0,8	0,8	-0,2
8. Bni-bijdrage	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,0
9. Overige overdrachten aan het buitenland	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0
Reële groei van de totale finale primaire uitgaven (in procent en gedefleerd met de NICP)		1,6	-1,1	1,6	0,8	0,5	0,5	1,7	

a. Met inbegrip van de pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten en van het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen (zie kader bij de inleiding tot hoofdstuk 5).

Zoals in 2011 wordt de evolutie van de primaire uitgaven, uitgedrukt in procent van het bbp, beïnvloed door een negatief prijseffect maar tevens ook door een ongunstig 'noemereffect', gezien de quasi nulgroei van het bbp. Ter informatie noteren we dat de reële groei van de totale finale primaire uitgaven van de federale overheid licht negatief is in 2012², (tabel 35). Onder de besparingsmaatregelen van de regering bevinden zich met name de bovenvermelde afschaffing van de subsidies voor de aankoop van een milieuvriendelijke wagen waarvan de impact structureel is, maar ook de tijdelijke vermindering van de kapitaaldotatie aan de NMBS-groep en het uitstel van een helikopteraankoop.

Terugval van het primair saldo in 2013 na de 'one shot'-maatregelen van 2012.

In 2013 daalt het primair saldo met 0,5 %. Die evolutie vloeit voort uit een nieuwe verslechtering van het saldo van de interne verrichtingen met de sociale zekerheid met 0,1 % van het bbp, een daling van dezelfde omvang van de totale fiscale ontvangsten (door de daling van de indirecte belastingen, terwijl de directe belastingen lichtjes stijgen) en voor het overige uit de daling van de niet-fiscale ontvangsten. De primaire uitgaven blijven ongewijzigd op hun niveau van 2012.

De verkoop van goederen en diensten valt terug met 0,3 % van het bbp en weerspiegelt zo de weerslag van de uitzonderlijke bijdrage van de financiële sector aan het Bijzonder Beschermingsfonds voor deposito's in 2012, maar ook de beginnende daling van de vergoedingen die de banksector betaalt voor de Staatswaarborg in het kader van interbancaire leningen. Niettegenstaande een daling van de inkomsten vanwege de finan-

1. Parallel met de afschaffing van het Beschermingsfonds voor deposito's en de financiële instrumenten, dat behoort tot sector van de ondernemingen in de ESR-boekhouding, en parallel met de herverdeling van de reserves van dit 'oud' fonds voor de financiële instellingen.
2. Die indicator moet geïnterpreteerd worden rekening houdend met de indexeringsmechanismen die eigen zijn aan de verschillende uitgavencategorieën, vooral wanneer de relatieve prijsverschillen groot zijn: in 2011 en 2012 is de groei van de bezoldigingen en de sociale uitkeringen door de indexering beduidend lager.

ciële sector na de terugbetaling van geleend kapitaal door KBC, wordt de stabiliteit van het inkomen uit vermogen in procent van het bbp verzekerd door het effect op jaarbasis van de vergoeding voor het kapitaal dat België leende aan Europese landen in het kader van het EFFS. Ondanks het uitzonderlijk karakter van de terugbetaling door Bpost in 2012, blijft het totaal van de overige niet-fiscale ontvangsten stabiel wegens de nieuwe ontvangsten vanaf 2013 in het kader van de Belgische deelname aan de derde fase van de Europese handel in emissierechten (overdrachten uit het buitenland).

De finale primaire uitgaven van de federale overheid kennen opnieuw een positieve groei, die de bbp-groei echter niet overstijgt. Dat is ook hier grotendeels het gevolg van 'one shot'-maatregelen (dotaties aan de NMBS-groep) en verschuivingen (militaire investeringen) in 2012. De overdrachten aan het buitenland nemen ook lichtjes toe, vooral als gevolg van de intensifiëring van de Belgische deelname aan de activiteiten van het Europees Ruimte-Agentschap (ESA).

We wijzen erop dat, zoals in de vorige vooruitzichten, de hypothesen inzake de uitgaven van de federale overheid die geen verband houden met de bezoldigingen, steunen op de begrotingen en op de meerjarenprojecties bij de initiële begroting die door de regering werden ingediend bij het parlement en, zo nodig, werden aangepast om rekening te houden met de maatregelen die genomen werden bij de aangepaste begroting¹. De bezoldigingen zelf berusten op eigen hypothesen inzake overheidstewerkstelling en sociale programmatie, rekening houdend met de impact van regeringsbeslissingen. In de huidige vooruitzichten lijden de bezoldigingen van de federale overheid vooral onder de daling van de overheidstewerkstelling (tot 2014 in de administratie en tot 2015 bij Landsverdediging). We benadrukken eveneens dat de impact van de pensioenhervorming in de overheidssector, geraamd op basis van het langetermijnmodel van het Federaal Planbureau, ook geïntegreerd is in deze vooruitzichten (zie kader 4).

Toename van het primair overschot op middellange termijn

Het primair saldo, dat nog lichtjes daalt in 2014 (tabel 34, regel 4), herstelt zich merkbaar in 2015 (met 1,4 % van het bbp) en groeit vervolgens met 0,1 % van het bbp per jaar vanaf 2016.

Tot 2015 weerspiegelt die evolutie vooral de bijdrage van het saldo van de interne verrichtingen. Die is nog negatief in 2014 (-0,1 % van het bbp), maar wordt in 2015 ruimschoots positief, gezien de hypothese dat het tekort van de sociale zekerheid niet langer wordt gefinancierd door de federale overheid (zie tabel 34).

De bijdrage van het saldo van de externe verrichtingen is nihil in 2014, maar wordt positief vanaf 2015 (0,1 % van het bbp per jaar). Over de vier jaren samen dalen de finale primaire uitgaven met 0,4 % van het bbp (tabel 35) en de totale ontvangsten met 0,1 % van het bbp.

In tegenstelling tot de fiscale ontvangsten die een groei kennen van 0,1 % van het bbp (in het bijzonder op het einde van de projectieperiode), vallen de niet-fiscale ontvangsten terug met 0,2 % van het bbp (vooral in 2014 en 2015). Die afbrokkeling is voornamelijk te wijten aan de daling van de inkomsten van de financiële instellingen, zowel de waarborgvergoedingen voor risicoactiva (verrekend in de verkoop van goederen en diensten) als de inkomsten uit geleend of geïnvesteerd kapitaal in financiële instellingen tijdens de financiële crisis (verrekend in het inkomen uit vermogen)².

De finale primaire uitgaven dalen met meer dan 0,1 % per jaar tot 2016 en stabiliseren zich in 2017. Die terugval betreft vier uitgavencategorieën: de bezoldigingen (wegens de hierboven vermelde hypothesen inzake federale overheidstewerkstelling), de uitgaven voor intermediair verbruik (hypothese van een gemiddelde

1. Zie Belgische kamer van volksvertegenwoordigers, 'Verantwoording van de algemene uitgavenbegroting 2012', doc 53 1945/002 tot 023, 20 december 2011 en 'Wetsontwerp houdende de eerste aanpassing van de Algemene Uitgavenbegroting voor het begrotingsjaar 2012', doc 53 2113/001 en 002, 18 april 2012.
2. Als gevolg van de hypothese inzake de geleidelijke verdwijning van de ontvangen rente, in samenhang met het terugbetaalingschema voor de verstrekte leningen aan KBC in 2008 en de hypothese over het behoud op een constant niveau in lopende prijzen van de dividenden verbonden aan de kapitaalparticipaties van de overheid in bepaalde financiële instellingen.

reële nulgroei vanaf 2014), de investeringen (zonder nieuwe initiatieven dalen de investeringen in Landsverdediging in 2014 en de investeringen in de Regie der gebouwen in 2015) en de overdrachten aan bedrijven (de financiering van de werkzaamheden van het GEN door de federale regering wordt verondersteld te eindigen in 2016).

De overige uitgavencategorieën zijn stabiel in procent van het bbp, ook de uitgaven voor overheidspensioenen rekening houdend met de impact van de pensioenhervorming in de overheidssector.

De stabilisering van de ratio van de finale primaire uitgaven in 2017, die gepaard gaat met de opstoot van hun reële groeivoet (zie tabel 35), wordt verklaard door twee elementen. Enerzijds wordt, in tegenstelling tot de drie voorgaande jaren, geen enkel lopend project verondersteld te vervallen. Anderzijds ligt de index van de bezoldigingen, pensioenen en sociale uitkeringen, gelet op de momenteel geldende mechanismen, 0,2 % hoger dan de groei van de nationale index van de consumptieprijzen (NICP) en dan die van de bbp-deflator in 2017.

KADER 4 - Impact van de pensioenhervorming in de overheidssector

Het luik van de pensioenhervorming van december 2011 aangaande de pensioenen ten laste van de federale overheid vertraagt de groei van die uitgaven.

Net zoals in de pensioenregeling voor de werknemers en de zelfstandigen heeft de hervorming tot doel de leeftijd om vervroegd met pensioen te gaan in de overheidssector te verhogen van 60 naar 62 jaar en het recht op dit vervroegd pensioen voor te behouden aan ambtenaren met een loopbaan van minstens veertig jaar. Het vervroegd pensioen op 60 en 61 jaar zou mogelijk blijven voor ambtenaren met een loopbaan van respectievelijk 42 en 41 jaar.

De geleidelijke inwerkingtreding van die maatregelen is algemeen voorzien in de periode 2013-2016 en over een langere periode wat de loopbaanvoorwaarde betreft in de bijzondere regelingen waar een volledige loopbaan momenteel korter is dan 45 jaar. Bovendien zijn er bijzondere maatregelen voorzien voor ambtenaren die nu of in de nabije toekomst voldoen aan de bestaande of overgangsvoorwaarden voor vervroegd pensioen.

Bij de berekening van het pensioenbedrag zal voortaan rekening worden gehouden met de lonen van de laatste tien beroepsjaren in plaats van met die van de laatste vijf jaar; die maatregel zal echter slechts een impact hebben voor de ambtenaren die op 1 januari 2012 de leeftijd van 50 jaar nog niet hebben bereikt.

TABEL 4A - Impact van de pensioenhervorming in de overheidssector
verschil ten opzichte van een projectie zonder hervorming

	2013	2014	2015	2016	2017
Pensioenuitgaven van de overheidssector, in miljoen euro	-55,0	-147,5	-279,3	-396,2	-418,5
Pensioenuitgaven van de overheidssector, in procent van het bbp	-0,00	-0,04	-0,07	-0,10	-0,11
Aantal begunstigden, in procent	-0,78	-1,69	-3,00	-4,07	-5,06
Gemiddeld pensioen, in procent	0,32	0,52	0,91	1,28	2,33

Het parallellisme tussen de pensioenhervorming van het openbaar ambt en die van de werknemers- en zelfstandigenregeling is voor een deel bedrieglijk. In die twee laatste regelingen wordt de loopbaanvoorwaarde om vervroegd met pensioen te kunnen gaan, verhoogd van 35 jaar, zoals nu het geval is, naar 38 jaar in 2013 en 40 jaar in 2016. In de overheidssector daarentegen, is de invoering van diezelfde loopbaanvoorwaarde een complete vernieuwing aangezien in werkelijkheid de vervroegde pensionering tot op heden niet was onderworpen aan een echte loopbaanvoorwaarde (behalve een loopbaanvoorwaarde van 5 jaar om recht te hebben op een overheidspensioen, die trouwens ongewijzigd is gebleven in de hervormde regeling).

Daardoor opteert een zeer groot aantal ambtenaren momenteel voor pensionering op 60 jaar en de hervorming zou dat aantal drastisch doen dalen. Terwijl 60 % van de mannelijke ambtenaren en 75 % van de vrouwelijke ambtenaren momenteel op 60 jaar met pensioen gaan (tegenover respectievelijk slechts 15 % en 5 % die opteren voor pensionering op 65 jaar) zouden die aantallen in 2017 terugvallen tot 20 % voor zowel mannen als vrouwen (tegenover respectievelijk 30 % die op 65-jarige leeftijd met pensioen zouden gaan).

De besparingen tengevolge van de hervorming staan evenwel niet in verhouding tot de vermindering van het aantal begunstigden dat voortvloeit uit meer laattijdige pensioneringen. Enerzijds heeft dat uitstel een invloed op de personen met een relatief korte loopbaan en dus een gemiddeld lager pensioen. Anderzijds genieten diezelfde personen, op het ogenblik dat ze met pensioen gaan, een hoger pensioen (dan dat ze zouden ontvangen als ze niet gedwongen waren geweest hun pensionering uit te stellen) als gevolg van een langere loopbaan en een leeftijdstoelag (tot 9 % van het pensioenbedrag in geval van pensionering op 65 jaar).

5.3.3. Sociale Zekerheid

Het recent gevoerde beleid inzake sociale zekerheid kan samengevat worden in de volgende grote lijnen.

- Maatregelen genomen in het kader van de welvaartsenveloppe 2011-2012 (op voorstel van de sociale partners) werden aangevuld met maatregelen op initiatief van de regering. Bij de opmaak van de begroting 2012 heeft de regering beslist om, bij wijze van uitzondering, de welvaartsenveloppe 2013-2014 te beperken tot 60 % van zijn theoretische waarde (zie kader 5). Voor de daaropvolgende jaren (2015 tot en met 2017) wordt in deze vooruitzichten verondersteld dat de socialezekerheidsuitkeringen gebonden zijn aan de welvaart overeenkomstig de regels vermeld in de wet voor de 'berekening van de enveloppe en aan 100 %.
- In 2010 en 2011 werd een uitzonderlijke financiering voorzien voor de sociale zekerheid via een bijzondere dotatie vanwege de federale overheid. Tijdens het begrotingsconclaaf heeft de regering beslist die dotatie 'evenwicht' te verlengen tot en met 2014. Zij wordt zodanig berekend dat de sociale zekerheid een tekort noch een overschot heeft op haar ESR-rekening. Vanaf 2015 veronderstellen we dat die evenwichtsdotatie wegvalt zoals voorzien in de Programmawet van 29 maart 2012.¹
- In de algemene toelichting bij de begroting 2012 wordt de genormeerde begrotingsdoelstelling inzake geneeskundige zorgen, zoals voorzien door de wet van 31 januari 2007 (zie kader 6), verminderd met 1 980 miljoen euro (25 627 mln. euro i.p.v. 27 607 mln.). Tegelijkertijd vermindert de bijkomende alternatieve financiering in dezelfde mate. Tijdens het begrotingsconclaaf besliste de regering, vertrekkende van de verminderde begrotingsdoelstelling voor 2012, de reële groeinorm van die begrotingsdoelstelling te verminderen van 4,5 % tot 2 % in 2013 en 3 % in 2014. In deze vooruitzichten wordt verondersteld dat de groeinorm van 3 % behouden blijft tijdens de volgende jaren (2015-2017).
- Het regeerakkoord voorziet de verhoging van de minimumleeftijd voor het vervroegd pensioen – in 2012 nog op 60 jarige leeftijd – met 6 maanden per jaar, vanaf 2013, om zo in 2016 op 62 jaar te komen. De minimale loopbaanvoorwaarde om vervroegd met pensioen te gaan zal eveneens verhogen van 35 jaar in 2012 tot 38 jaar in 2013, 39 jaar in 2014 en 40 jaar vanaf 2015. Voor lange loopbanen worden twee uitzonderingen voorzien: het pensioen op 60 jaar is mogelijk na 42 loopbaanjaren en op 61 jaar in geval van 41 loopbaanjaren. De bijzondere stelsels van de privésector (mijnwerkers, zeevarenden, vliegend personeel van de burgerluchtvaart, beroepsjournalisten en grenswerknemers) zullen afgestemd worden op het algemene stelsel. Er zijn overgangmaatregelen voorzien voor wie op 31 december 2012 tussen 57 en 61 jaar is.
- Bij de pensioenberekening zullen de gewerkte periodes een hogere waardering krijgen dan sommige gelijkgestelde periodes, door het minimumrecht per loopbaanjaar te nemen in plaats van het laatst verdiende loon. Het gaat hier over de perioden van werkloosheid in de derde periode (geteld vanaf 2012), bepaalde brugpensioenperioden vóór de leeftijd van 60 jaar indien ingegaan vanaf 2012 met uitzondering van die toegekend in geval van een bedrijf in moeilijkheden of herstructurering of ingevolge de CAO nr. 96, en bepaalde periodes van vrijwillige werkonderbreking.
- Het regeerakkoord van december 2011 verstrengt de toegangsvoorwaarden voor het voltijds brugpensioen, voortaan 'werkloosheid met bedrijventoeslag' genoemd: zoals dat het geval is voor de overige werklozen met bedrijventoeslag wordt de wettelijke toetredingsleeftijd ook in geval van 'lange loopbaan' en van 'zwaar beroep' op 60 jaar gebracht. De loopbaanvoorwaarde wordt opgetrokken tot 40 jaar en dat voor alle regelingen van werkloosheid met bedrijventoeslag.
- Het halftijds brugpensioenstelsel zal geleidelijk uitdoven doordat er vanaf januari 2012 geen nieuwkomers meer worden aanvaard.

1. In het Stabiliteitsprogramma van België (2012-2015) wordt er een andere hypothese genomen: "Ook naar de toekomst zullen bijkomende inspanningen moeten geleverd worden om het financieel evenwicht van het stelsel te herstellen. In de tussenperiode wordt er van uitgegaan dat de federale overheid via een evenwichtsdotatie (ook na 2014) blijft instaan voor het evenwicht in ESR-termen."

KADER 5 - Financiële enveloppes bestemd voor welvaartsaanpassingen

De wet van 23 december 2005 betreffende het Generatiepact stelt het beginsel van binding van de sociale uitkeringen aan de algemene welvaartsevolutie, bovenop de automatische prijsaanpassingen. Om de twee jaar worden de sociale uitkeringen gekoppeld aan de welvaartsevolutie en dat volgens een procedure die gebeurt in twee stappen.

In een eerste fase wordt de beschikbare financiële enveloppe voor welvaartsbinding berekend. Zij moet, volgens de wet, minimaal overeenstemmen met 'de som van volgende geraamde uitgaven in alle takken van de sociale zekerheid' in de werknemersregeling en in de regeling der zelfstandigen:

- een jaarlijkse welvaartsaanpassing van 0,5 % van alle inkomensvervangende uitkeringen, met uitzondering van de forfaitaire uitkeringen;
- een jaarlijkse welvaartsaanpassing van 1 % van alle forfaitaire uitkeringen;
- een jaarlijkse verhoging van 1,25 % van de grenzen in aanmerking genomen voor de berekening van 'de inkomensvervangende uitkeringen' alsook van 'het minimumrecht per loopbaanjaar' in de werknemerspensioenregeling.

In een tweede fase beslist de regering over de hoegrootheid en de regels volgens welke de enveloppe wordt verdeeld. Die beslissing wordt voorafgegaan door een gezamenlijk advies van de Nationale Arbeidsraad (NAR) en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, voor wat betreft de werknemersregeling, en een gezamenlijk advies van het Algemeen Beheerscomité voor het sociaal statuut der zelfstandigen en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, voor wat betreft de regeling der zelfstandigen.

Tijdens het begrotingsconclaaf (2012) heeft de regering beslist de tweejaarlijkse verhogingen van alle minima, en andere uitkeringen in de regeling der loontrekkenden en die van de zelfstandigen te automatiseren. De percentages zullen zo worden vastgelegd dat de automatische herwaarderingen a priori 60 % van de enveloppe zullen opgebruiken. De sociale partners zullen een advies geven over de toewijzing van het saldo. Gezien de begrotingscontext wordt ten uitzonderlijke titel ervan afgezien om de overige 40 % toe te wijzen tijdens de tweejaarlijkse periode 2013-2014.

In de mate dat de regering vrij is de tweejaarlijkse welvaartsenveloppes in meerdere of mindere mate toe te wijzen aan sommige socialezekerheidsuitkeringen of sommige categorieën van uitkeringsgerechtigden, telkens binnen de enveloppe gedefinieerd per regeling, kunnen de uitgaven in elke sz-tak, per regeling, dan ook verschillen van die opgenomen in deze vooruitzichten, vermits de hier toegepaste welvaartsaanpassingen in elke sz-tak overeenkomen met haar bijdrage tot de berekening van de grootte van de enveloppe in de regeling, waartoe de betrokken tak behoort.

KADER 6 - Bijkomend financieringsmechanisme van de ziekteverzekering, wet van 31 januari 2007

Sedert 2008 zijn de uitgaven voor geneeskundige zorgen samengevoegd tot één gezamenlijke regeling, van toepassing op de gehele bevolking. De financiering van die gezamenlijke regeling gebeurt door de afzonderlijke globale beheren RSZ en RSVZ via de zogenoemde 'basisbedragen' en een bijkomende alternatieve financiering als 'bijkomend bedrag'.

De basisbedragen zijn zodanig berekend dat de financiering ten laste van de globale beheren RSZ en RSVZ niet vlugger toeneemt dan de door hen ontvangen bijdragen tijdens de jaren T-1 t.o.v. T-2.

Vervolgens wordt het 'bijkomend bedrag' berekend zodat het de begroting geneeskundige zorgen in evenwicht brengt, ervan uitgaande dat de uitgaven voor geneeskundige zorgen zouden toenemen volgens de begrotingsdoelstelling. Dat bijkomend bedrag is aldus gelijk aan het verschil tussen enerzijds de begrote uitgaven volgens de begrotingsdoelstelling en anderzijds de som van de eigen ontvangsten van het RIZIV, de basisbedragen van de respectievelijke globale beheren en de financiering van de gemengde loopbanen (door RSVZ). Dat bijkomend bedrag wordt gefinancierd door de federale overheid via alternatieve financiering die wordt overgemaakt aan de globale beheren en vervolgens overgedragen aan het RIZIV-geneeskundige zorgen.

- Er zijn tevens maatregelen die de toegang beperken tot de uitkering in geval van tijdskrediet (in de werknemersregeling - privésector) en tot de uitkering in geval van loopbaanonderbreking (in de openbare sector).
- In de werkloosheidsregeling wordt een versterkte degressiviteit van de uitkeringen ingevoerd, alsook de leeftijdsvoorwaarde om recht te hebben op een anciënniteitstoeslag wordt van 50 op 55 jaar gebracht. Bovendien, voor jongeren die hun studies beëindigen wordt een nieuw stelsel van "inschakelingsuitkering" ingevoerd (ter vervanging van de vroegere wachtuitkering) waarbij de vroegere wachttijd wordt omgezet in een langere beroepsinschakelingstijd van 12 maanden ongeacht de leeftijd; de inschakelingsuitkering wordt bekomen na afloop van de beroepsinschakelingstijd en op voorwaarde van positieve evaluaties inzake inzet (zoniet wordt de beroepsinschakelingstijd verlengd). Het behoud van de inschakelingsuitkering is gekoppeld aan positieve evaluaties (zoniet wordt de uitkering opgeschort) en is ook nog beperkt in de tijd.

Tabel 36 toont de ontvangsten en uitgaven van de sociale-verzekeringsinstellingen (overeenkomstig het ESR-concept)¹, uitgedrukt in procent van het bbp.

TABEL 36 - Rekening van de sociale-verzekeringsinstellingen
in procent van het bbp

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Vershil 2014- 2011	Vershil 2017- 2014
Primair saldo	-0,0	0,0	0,0	0,0	-1,4	-1,4	-1,5	+0,1	-1,5
Ontvangsten	21,4	21,9	22,1	22,3	20,9	21,0	21,1	+0,9	-1,2
1. Ontvangsten excl. overheidsoverdrachten	14,4	14,7	14,8	14,8	14,8	14,9	14,9	+0,4	+0,1
a. Eigen fiscale ontvangsten	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	+0,0	-0,0
b. Sociale premies	13,5	13,8	13,9	13,9	13,9	14,0	14,1	+0,4	+0,1
c. Overige niet-fiscale ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	+0,0	-0,0
2. Overdrachten binnen de overheid	7,0	7,2	7,4	7,4	6,1	6,1	6,1	+0,4	-1,3
a. Alternatieve financiering	4,6	4,0	3,9	4,0	4,0	4,1	4,2	-0,6	+0,2
incl. bijkomend voor geneesk. zorgen	0,9	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	-0,4	+0,2
b. Rijkstoelagen	2,4	3,2	3,4	3,4	2,0	1,9	1,9	+1,0	-1,5
Incl. bijzondere dotatie 'evenwicht'	0,3	1,1	1,4	1,4	0,0	0,0	0,0	+1,1	-1,4
Primaire uitgaven	21,5	21,9	22,1	22,2	22,3	22,4	22,5	+0,8	+0,3
1. Finale primaire uitgaven	21,4	21,8	22,1	22,2	22,3	22,3	22,5	+0,8	+0,3
a. Rechtstreekse uitgaven	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,0	-0,0
b. Overdrachten, waaronder:	20,7	21,1	21,3	21,5	21,6	21,6	21,8	+0,8	+0,3
i) Sociale prestaties aan gezinnen ^a :	19,7	20,1	20,4	20,5	20,6	20,6	20,8	+0,8	+0,3
- geneeskundige zorgen	7,1	7,2	7,3	7,4	7,5	7,5	7,6	+0,3	+0,2
- pensioenen	6,6	6,8	6,9	7,0	7,1	7,2	7,3	+0,4	+0,3
- werkloosheid, werkloosheid met bedrijventoeslag, tijdskrediet, ...	2,4	2,4	2,5	2,4	2,3	2,2	2,2	-0,0	-0,2
- overige sz-uitkeringen	3,6	3,6	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7	+0,1	+0,0
ii) Subsidies aan bedrijven	0,9	0,9	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	-0,0	+0,0
2. Overdrachten binnen de overheid	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0	-0,0
Rentelasten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	+0,0	+0,1
Vorderingensaldo	-0,1	0,0	0,0	0,0	-1,5	-1,5	-1,6	+0,1	-1,6
a. waarvan herwaardering van de sz-uitkeringen overeenkomstig de 'beschikbare' enveloppe aan 60 % in 2013-2014 en vervolgens aan 100 %			0,05	0,10	0,17	0,25	0,32	+0,10	+0,23

1. De ESR-rekening sociale-verzekeringsinstellingen bevat naast de traditionele regelingen, het gemeenschappelijk pensioenstelsel en de specifieke regelingen voor kinderbijslag, arbeidsongevallen en beroepsziekten voor personeelsleden van de provinciale en plaatselijke overheidsdiensten, ook de verrichtingen van de Dienst Overzeese Sociale Zekerheid, van de fondsen voor bestaanszekerheid en sluiting der ondernemingen, en de verrichtingen in het kader van de Vlaamse zorgverzekering.

Sedert de economische crisis kent de sociale zekerheid een 'onderliggend' tekort.

Vanaf 2015, wanneer de evenwichtsdotatie wordt stopgezet, vertoont de globale sociale zekerheid een tekort. Feitelijk kent de sociale zekerheid sedert de economische crisis (2009) een 'onderliggend' tekort. Aanvankelijk is dat tekort gecompenseerd geworden door de alternatieve financiering van een 4,5 % groeïnorm voor geneeskundige zorgen terwijl de geobserveerde uitgaven minder snel toenamen, waardoor het vorderingensaldo verbeterde. Daarenboven werd vanaf 2010 een bijzondere dotatie toegekend.

Die bijzondere dotatie niet meegerekend, bedraagt het primair saldo -0,4 % van het bbp in 2011 en daalt het tot -1,1 % in 2012, vooral door toedoen van de verminderde alternatieve financiering (-0,6 % van het bbp) die vanaf 2012 een begrotingsdoelstelling voor geneeskundige zorgen financiert die dichter bij de werkelijke uitgaven aansluit. De socialezekerheidsprestaties nemen toe met 1,5 % tegen constante prijzen¹, terwijl het bbp omzeggens niet toeneemt en de prijsaanpassingen van de socialezekerheidsuitkeringen (tweemaal in 2012) hoger zijn dan de groei van de deflator van het bbp.

In 2013 en 2014 is er een dotatie van 1,4 % van het bbp nodig om de sociale zekerheid in evenwicht te brengen, of +0,3 % van het bbp t.o.v. 2012, te wijten aan de toename van de sociale prestaties met hun eigen dynamiek (gemiddeld +2,7 %) die hoger is dan die van de economische groei (gemiddeld +1,6 %) en ook aan de inkomsten uit alternatieve financiering. Dat de btw-inkomsten in 2013 achterblijven t.o.v. het bbp heeft te maken met zowel een verschuiving in het verbruik naar minder of niet belaste producten alsook met de evolutie van het verbruik zelf (zie hoofdstuk 5, deel 5.2.1).

Indien de evenwichtsdotatie niet wordt verlengd na 2014, zal het primair saldo in 2015 aanzienlijk verslechteren en -1,4 % van het bbp bedragen. Binnen een context van 2 % economische groei zal het primair saldo verder verslechteren tot een tekort van 1,5 % van het bbp in 2017.

Tijdens de periode 2012-2014 is er een verschuiving van financiering via alternatieve middelen naar een bijzondere dotatie evenwicht, ...

De ontvangsten nemen toe met 0,9 % van het bbp tijdens de periode 2012-2014. Die ontwikkeling is eerst en vooral te wijten aan de stijgende overdrachten van de federale overheid naar de sociale zekerheid (+0,44 % van het bbp), want de bijzondere evenwichtsdotatie is hoger dan de daling van de alternatieve financiering, en ook het gevolg van de toenemende sociale premies (+0,42 % van het bbp).

Tijdens de daarop volgende periode 2015-2017 verminderen de ontvangsten met 1,2 % van het bbp: de evenwichtsdotatie van 1,4 % van het bbp in 2014 wordt verondersteld te worden stopgezet vanaf 2015, de gewone rijkstoelagen worden enkel geïndexeerd, terwijl daarentegen de alternatieve financiering van de geneeskundige zorgen toeneemt met 0,2 %; want alhoewel de te financieren begrotingsnorm verminderd is van 4,5 % tot 3 %, blijft die toch nog altijd 1 procentpunt hoger dan de toename van het bbp.

terwijl de sociale premies sterker toenemen dan het bbp.

De toenemende opbrengsten uit bijdragen zijn zowel te wijten aan het toenemend loonaandeel in het bbp (+0,8 % tijdens de periode 2012-2017) als aan de toenemende impliciete wettelijke bijdragevoet. De sectorale samenstelling van de werkgelegenheid zou nauwelijks een invloed hebben op de gemiddelde wettelijke werkgeversbijdragevoet. De toename van de impliciete wettelijke bijdragevoet volgt uit het forfaitair-degressief karakter van de structurele bijdrageverminderingen, de verstrenging van de criteria voor de lageloon- en hogeloonmaatregelen en de minder genereuze behandeling van een aantal risicogroepen (zie hoofdstuk 4, deel 4.2.1).

1. Deflator: nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen.

De primaire uitgaven stijgen structureel sneller dan het bbp.

Vooraf tijdens een periode met nauwelijks economische groei in 2012 en een zwakke herneming in 2013 en 2014 stijgt het aandeel van de primaire uitgaven met 0,8 % van het bbp. De loonsubsidies aan de bedrijven blijven stabiel zodat die toename volledig te wijten is aan de socialezekerheidsprestaties aan gezinnen, wiens aandeel in het bbp toeneemt van 19,7 % in 2011 tot 20,5 % in 2014. De uitgaven voor geneeskundige zorgen nemen toe met 0,3 % van het bbp, de pensioenuitgaven met 0,4 % en de uitkeringen voor ziekte en invaliditeit met 0,1 %, de welvaartsenveloppe inbegrepen. Zij hebben hun eigen dynamiek, voor een belangrijk gedeelte los van de economische evolutie.

De budgettaire kost van de welvaartsenveloppe van 2012 en die van 2013-2014, alhoewel deze laatste beperkt is tot 60 % van de theoretisch beschikbare enveloppe, bedraagt 0,2 % van het bbp in 2014.

Over de periode 2015-2017, met een economische groei van afgerond 2 %, stijgen de sociale zekerheidsprestaties met 0,3 % van het bbp, waarvan 0,2 % te wijten aan de geneeskundige zorgen en 0,3 % aan de pensioenuitgaven, terwijl de uitgaven voor werkloosheid dalen met 0,2 % van het bbp. De uitgaven voor geneeskundige zorgen stijgen gemiddeld 0,9 procentpunt vlugger dan het bbp. Ook de jaarlijkse toename van de pensioenuitgaven versnelt vanaf 2012 naarmate de eerste babyboomgeneraties de pensioenleeftijd bereiken.

Aanhoudende tekorten in de werknemersregeling en de regeling der zelfstandigen.

In tegenstelling tot de regeling geneeskundige zorgen hebben de andere twee regelingen voor sociale zekerheid toenemende financieringsbehoeften (zie tabel 37). Het is dankzij de evenwichtsdotatie dat die twee regelingen hun financieringsbehoefte tot 2014 kunnen beperken. Het tekort in de werknemersregeling (volgens begrotingsdefinitie) blijft ondanks de recente besparingen toch belangrijk: 5,34 miljard euro in 2015 oplopend tot 6,34 miljard euro of 1,4 % van het bbp in 2017. Ook de regeling der zelfstandigen heeft een tekort van 513 miljoen euro in 2015 en 683 miljoen euro of 0,2 % van het bbp in 2017.

TABEL 37 - De saldi van de sociale zekerheid volgens begrotingsdefinities¹
in miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Overschot(+) of tekort(-) in de werknemersregeling	-1049	-224	-3	+51	-5340	-5754	-6343
p.m. beschikbare theoretische welvaartsenveloppe ^a			171	344	647	959	1285
2. Overschot(+) of tekort(-) in de zelfstandigenregeling	+69	+275	+254	+213	-513	-561	-683
p.m. beschikbare theoretische welvaartsenveloppe ^a			22	45	85	128	174
3. Overschot(+) of tekort(-) in de regeling geneeskundige zorgen	+1032	+250	+136	+178	+207	+286	+324

a. Overeenkomstig de berekeningsregels van de beschikbare enveloppe aan 60 % in 2013-2014 en vervolgens aan 100 %.

In de regeling geneeskundige zorgen blijft er nog een overschot van 250 miljoen euro in 2012 nadat het 'bijkomend bedrag' of de bijzondere alternatieve financiering verminderd is met 2 miljard euro t.o.v. 2011. In 2013 vermindert het overschot omdat de uitgaven iets sneller toenemen dan de ontvangsten, vooral door toedoen van de vertraagde alternatieve financiering (overeenkomstig de groeinorm van 2 %). Ook in de daarop volgende jaren zou de regeling een overschot blijven boeken omdat de werkelijke uitgaven voor geneeskundige zorgen ongeveer hetzelfde stijgingsritme zouden hebben dan de groeinorm van 3 %.

1. Het gaat hier enkel over de traditionele regelingen van sociale zekerheid, dus een engere definitie dan in ESR-termen: zie voetnoot 1 op blz. 109.

De uitgaven voor geneeskundige zorgen stijgen sterker dan het bbp, maar vanaf 2014 ongeveer aan het tempo van de begrotingsdoelstelling.

Volgens recente cijfers zouden de uitgaven voor geneeskundige zorgen in 2011 ruim 1,6 miljard euro lager zijn dan de begrotingsdoelstelling (24 240 mln. i.p.v. 25 869 mln. euro). Ook in 2010 bedroeg de onderbenutting van de begrotingsdoelstelling reeds 1,4 miljard euro.

Voor 2012 werd de begrotingsdoelstelling overeenkomstig de 4,5 % groeicijfer (namelijk 27 607 mln. euro) verminderd met 1 980 miljoen euro (tot 25 627 mln. euro). De werkelijke uitgaven voor geneeskundige zorgen worden geraamd op 25 178 miljoen euro, een toename van 3,9 % t.o.v. 2011 en 449 miljoen euro minder dan de verbeterde begrotingsdoelstelling (108 mln. euro dubbeltellingen die elders zijn geboekt, 320,1 mln. euro vermoedelijke onderbenutting en 22 mln. euro besparing in de sector van geneesmiddelen).

In vroegere edities van de vooruitzichten gebeurden de ramingen in verband met de uitgaven voor geneeskundige zorgen op het niveau van de totale publieke uitgaven voor medische zorg. In deze vooruitzichten zijn die ramingen opgesplitst in uitgaven voor acute zorg en die voor langdurige zorg. In kader 7 wordt de nieuwe methodologie beschreven.

Tabel 38 illustreert de vooruitzichten inzake de uitgaven voor geneeskundige zorgen overeenkomstig het nieuw gehanteerde model.

TABEL 38 - Toename van de uitgaven voor geneeskundige zorgen
in procent

	2013	2014	2015	2016	2017
Uitgaven voor acute zorg, waarvan:	5,1	4,6	4,8	4,6	4,8
in volume	2,5	2,7	2,9	2,8	2,8
specifieke index van die uitgaven ^a	2,6	1,9	1,8	1,8	1,9
Uitgaven voor langdurige zorg, waarvan:	6,6	5,4	5,0	4,8	4,8
in volume	4,0	3,5	3,1	3,1	2,7
indexatie van de lonen verplegend personeel ^a	2,5	1,8	1,8	1,7	2,0
Uitgaven voor geneeskundige zorgen	5,4	4,7	4,8	4,6	4,8
Uitg. voor gen. zorgen gedefleerd met de gezondheidsindex	3,3	2,9	2,9	2,8	2,9
p.m. Toename van de gezondheidsindex	2,0	1,8	1,8	1,8	1,8
p.m. Reële toename van het bbp	1,4	1,74	1,85	2,1	2,0

a. De relatief hoge toename van deze prijsindex in 2013 is te wijten aan de vertraagde indexatie van de erelonen waardoor de hoge inflatie van 2012 (+2,9 %) zijn weerslag heeft op de honoraria van 2013. Eenzelfde vertraging doet zich voor bij de loonstijging van het verplegend personeel.

Over de periode 2013-2017 wordt de reële jaarlijkse toename van de acute gezondheidszorguitgaven, als gevolg van de eigen dynamiek, geraamd aan de hand van een econometrisch model (zie kader 7). Gemiddeld geeft die raming een jaarlijkse groei van 2,7 % vóór indexatie. Die toename weerspiegelt de bijdrage van de structurele determinanten: het reële bbp per hoofd (0,4 %), het aandeel van de ouderen in het totaal van de bevolking en de evolutie van hun levensverwachting (0,8 %), de medische technologische vooruitgang (0,7 %), en de bevolkingstoename (0,8 %). Het relatief kleine effect van de evolutie van het bbp is het gevolg van de vertraagde effecten van de recessie en de lage groeivooruitzichten voor de komende jaren. Dat effect speelt vooral op de korte termijn (2013-2014), met een bijdrage van het bbp dicht bij nul.

KADER 7 - De modellering van de publieke gezondheidszorguitgaven

Voor de huidige projecties van de publieke uitgaven voor medische zorg is er een onderscheid gemaakt tussen de uitgaven voor acute zorg en die voor langdurige zorg. Deze laatste bestaan hoofdzakelijk uit de verpleegzorg in de residentiële sector (hoofdzakelijk de rusthuizen) en de thuisverpleging. De afzonderlijke behandeling van acute en langdurige zorg volgt uit de vaststelling dat beide uitgavengroepen door verschillende determinanten worden gestuurd, waarbij de langdurige zorg vooral afhangt van de vergrijzing van de bevolking en de acute zorg wordt bepaald door de evolutie van het inkomen, de demografie en medische technologische vooruitgang.

Het model acute zorg

De acute publieke zorguitgaven worden geprojecteerd door middel van een econometrisch model, dat de reële acute uitgaven per hoofd verklaart in functie van vier structurele determinanten: het reëel bbp per capita, de leeftijds-samenstelling van de bevolking, de levensverwachting en proxies voor medische technologische vooruitgang. Het model werd geschat met gegevens over de periode 1971-2010.¹ De reële uitgaven en het bbp worden gedefleerd met de bbp-deflator. De leeftijdssamenstelling van de bevolking wordt gemeten als het aandeel van de leeftijdsgroepen 65-74, 75-84 en 85+ in het totaal van de bevolking. De gemiddelde levensverwachting wordt berekend voor elk van die leeftijdsgroepen. De medische technologische vooruitgang wordt benaderd door middel van het aantal toegekende octrooien voor medische toepassingen, afzonderlijk voor farmaceutische producten en andere medische technieken.

Het model specificeert een log-lineaire relatie tussen de afhankelijke en verklarende variabelen, waarbij de effecten van de vergrijzing (de leeftijdsamenstelling van de bevolking) kunnen variëren in functie van de levensverwachting. Dit laat toe dat, voor zover de stijgende levensverwachting in het verleden tot extra gezonde jaren heeft geleid, het kostenverhogende effect van de demografische variabelen afneemt. Op basis van de statistische analyse wordt een finaal model bekomen waarin de uitgaven voor acute zorg worden bepaald door de volgende variabelen: de zorguitgaven en het bbp in het voorgaande jaar, het aandeel van de leeftijdsgroep 75-84 in de bevolking, gemoduleerd door de levensverwachting van deze groep en de farmaceutische octrooien (acht perioden vertraagd). Uit de geschatte relatie kunnen de lange-termijn (evenwichts-) elasticiteiten berekend worden. Deze zijn positief (en ongeveer gelijk aan één) voor het bbp en de demografie, maar het effect van de leeftijdsgroep 75-84 neemt af in functie van de stijgende levensverwachting van die groep. Het vastgestelde vertragingseffect van de octrooivariabele is opmerkelijk: het weerspiegelt de lange tijd die verloopt tussen het verkrijgen van een octrooi en de uiteindelijke introductie van nieuwe toepassingen. Het effect op de uitgaven is bovendien negatief, wat impliceert dat nieuwe geneesmiddelen die, hoewel ze gewoonlijk duur zijn wanneer ze worden geïntroduceerd, toch netto kostenbesparend zijn. Dit kan verklaard worden doordat via hun werking andere (dure) medische ingrepen vermeden, vervangen of goedkoper worden gemaakt.

Het model langdurige zorg

Het model dat nu gebruikt is voor de projectie van langdurige zorg is een macro-projectie model, waarbij de bevolking van ouderen (65 jaar en ouder) wordt ingedeeld in cellen (groepen), en per cel de prevalentie van het gebruik (percentage gebruikers) per categorie van langdurige zorg wordt bepaald. Een basisassumptie van het model is dat de prevalenties per cel niet wijzigen gedurende de projectietermijn - alleen de aantallen per cel evolueren.²

De cellen in het model, die ieder een groep van de bevolking vertegenwoordigen, worden gedefinieerd door de kruising van negen variabelen: leeftijd (in klassen van 5 jaar), geslacht, provincie of deel van provincie, leefsituatie (al of geen partner in huishouden; al of geen andere persoon in huishouden) en het voorkomen van vijf chronische aandoeningen, voor elk projectiejaar (2012-2017). De aantallen per cel werden bepaald op basis van de bevolkingsvooruitzichten 2010-2060 van het Federaal Planbureau en de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie. De verdeling van de bevolking naargelang leefsituatie en chronische aandoeningen werd afgeleid uit de EPS (zie onder). Bij de projectie van leefsituatie werd rekening gehouden met de stijging van de levensverwachting. Aangenomen wordt dat de prevalentie van de genoemde chronische aandoeningen naar leeftijd, geslacht en provincie niet zal veranderen tijdens de projectieperiode.

-
1. Voor details over dit model zie Peter Willemé - 'De Structurele determinanten van de publieke acute gezondheidszorguitgaven in België (1971-2010)', Federaal Planbureau, Note_ModelAcute_10215.
 2. Voor een uitgebreidere beschrijving van het model verwijzen we naar het rapport 'Moratorium van de residentiële zorg' inclusief zijn bijlagen, te vinden op de website van het KCE: <http://kce.fgov.be/node/1228> (NL) en <http://kce.fgov.be/node/1226> (FR)

Om de prevalentie van het gebruik van langdurige zorg per cel in de projectiematrix te schatten gebruikten we de Permanente Steekproef (EPS, Release 5, jaren 2004-2009), een zeer groot administratief panel op basis van een steekproef uit alle personen die opgenomen zijn in de Belgische openbare ziekteverzekering. We onderscheidde zeven categorieën van langdurige zorg: twee vormen van thuiszorg, en vijf niveaus van residentiële zorg, aangevuld met drie andere zorgsituaties (waaronder geen zorg). Om transitieën tussen deze zorgsituaties te kunnen verklaren, werd een hiërarchisch systeem van kansvergelijkingen geschat, met dezelfde verklarende variabelen die werden gebruikt voor de constructie van de projectiematrix. Op basis van de modelvergelijkingen en de geschatte coëfficiënten kon voor iedere cel in de projectiematrix de prevalentie (percentage gebruikers) van alle langdurige zorgcategorieën worden berekend.

De totale uitgaven volgen uit de vermenigvuldiging van de aantallen ouderen per categorie van langdurige zorg (geaggregeerd over alle cellen) met de geprojecteerde kostprijs per categorie. Uitgangspunt voor de projectie van de kostprijs per categorie van langdurige zorg zijn de werkelijke kosten zoals gemeten in 2009. Voor de middellange termijn worden deze aangepast aan de hand van de evolutie van de reële loonkost per uur in de sector “gezondheidszorg en maatschappelijke diensten”.

De reële toename van de uitgaven voor langdurige zorg wordt geraamd op gemiddeld 3,3 % per jaar over de periode 2013-2017. Deze groei is het resultaat van twee evoluties. Enerzijds neemt het aantal zorggebruikers toe als gevolg van de vergrijzing (2,1 %), meer in het bijzonder van de forse stijging van het aantal hoogbejaarden (90 jaar en ouder) in deze periode. Anderzijds is er de evolutie van de reële zorgkost per zorggebruiker (1,2 %), en die is gebaseerd op de ontwikkeling van de reële lonen in de zorgsector.

Evolutie van de pensioenuitgaven na de recente pensioenhervorming.

Het aandeel van de pensioenuitgaven voor werknemers, zelfstandigen, aangeslotenen bij de RSZ-PPO (Pool I en Pool II¹) neemt toe van 6,6 % van het bbp in 2011 tot 7 % in 2014 en tot 7,3 % in 2017, met inbegrip van 0,16 % van het bbp te wijten aan de welvaartsenveloppen 2013-2017, en nadat er rekening is gehouden met een besparing van 0,07 % van het bbp (316 miljoen euro) door de recente pensioenhervorming.

De pensioenhervorming verhoogt niet alleen de minimumleeftijd van het vervroegd pensioen tot 62 jaar, behalve voor enkele uitzonderingen, maar ook de minimale loopbaanvoorwaarde om op vervroegd pensioen te gaan van 35 jaar in 2012 tot 40 jaar in 2015. Aldus, de 62 jarige met 39 loopbaanjaren zal in de nieuwe regeling zijn pensionering met 1 jaar moeten uitstellen. De 62 jarige met 38 loopbaanjaren zal zijn pensioen met 2 jaar moeten uitstellen en de 62 jarige met minder dan 38 loopbaanjaren zal zijn pensionering moeten uitstellen tot de wettelijke pensioenleeftijd van 65 jaar.

Er zijn overgangsmaatregelen voorzien voor wie op 31 december 2012 tussen 57 en 61 jaar oud is en wegens de hervorming 3, 4 of 5 jaar langer zijn pensionering zou moeten uitstellen; dat aantal jaren wordt in dat geval beperkt tot 2 jaren. Bovendien, diegenen die in 2012 voldoen aan de leeftijds- en loopbaanvoorwaarde om op vervroegd rustpensioen te kunnen gaan, behouden dat recht ook voor de daaropvolgende jaren (en hoeven dus niet onmiddellijk op vervroegd pensioen te gaan).

Uit gedetailleerde gegevens over het pensioneringsgedrag per pensioneringsleeftijd en loopbaanduur (geobserveerd in 2008²) blijkt dat 70 % van de nieuw gepensioneerde werknemers hun intrede doet op de wettelijke pensioenleeftijd (op 65 jarige leeftijd voor de man en toen nog op 64 jarige leeftijd voor de vrouw). Een belangrijk deel van die nieuw gepensioneerden hadden voordien een vervangingsinkomen (brugpensioen,

-
1. In de ESR-rekening van de sociale zekerheid worden ook de pensioenen van de vastbenoemde personeelsleden van de lokale en plaatselijke besturen geteld, die aangesloten zijn bij de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van de provinciale en plaatselijke overheidsdiensten, verenigd in Pool I en Pool II.
 2. De gebruikte verdeling van het aantal intredes per pensioneringsleeftijd en loopbaanduur heeft enkel betrekking op gepensioneerden met een zuivere loopbaan als werknemer respectievelijk als zelfstandige. Er wordt eenzelfde pensioneringsgedrag alsook loopbaanduur verondersteld voor de gemengde loopbanen.

werkloosheid, invaliditeit) dat meestal hoger is dan het pensioen. De overige intredes zijn weliswaar jonger dan de wettelijke pensioenleeftijd maar 21 % heeft toch een loopbaanduur van 40 jaar of meer zodat zij hun vervroegde pensionering ook in de nieuwe regeling niet moeten uitstellen. Uiteindelijk bedraagt het percentage intredes dat beïnvloed zal worden door de pensioenhervorming nog 9 % in de werknemersregeling.

In de zelfstandigenregeling bedraagt het aantal intredes op wettelijke pensioenleeftijd 81 %, onder meer omwille van de malus of pensioenvermindering die wordt toegepast bij vervroegde pensionering. Nog eens 11 % gaat vervroegd met pensioen maar heeft toch een loopbaanduur van 40 jaar of meer en zal niet getroffen worden door de nieuwe pensioenregeling. In de regeling der zelfstandigen bedraagt het percentage intredes dat beïnvloed zal worden door de pensioenhervorming 8 %.

Tabel 39 illustreert het geraamde resultaat van de pensioenhervorming in de pensioenregeling voor werknemers en die voor zelfstandigen. Eerst wordt de besparing in lopende prijzen geïllustreerd, met vervolgens het aantal pensioengerechtigden die hun pensionering moeten uitstellen en de weerslag van dat uitstel op het gemiddelde pensioenbedrag van de nieuw gepensioneerden (ongeacht of het uitstellers zijn dan wel anderen).

Vooraf is het belangrijk op te merken dat de pensioenhervorming pas na 2018 geleidelijk zijn kruissnelheid zal bereiken, onder meer omwille van de invloeden op een langere termijn van de strengere toegangsvoorwaarden tot het brugpensioen, tijdskrediet en de minder genereuze behandeling van sommige vormen van gelijkstelling bij de pensioenberekening.

TABEL 39 - Ex ante besparingen te wijten aan de pensioenhervorming in de private sector

	2013	2014	2015	2016	2017
Werknemerspensioenen:					
Besparing in lopende prijzen, in mln. euro	31,3	76,5	217,9	216,1	228,7
Invloed van de pensioenhervorming:					
verandering van het aantal gerechtigden in duizenden	-2,6	-6,1	-13,0	-15,7	-16,5
verandering van het gemiddelde bedrag van de intredes, in procent	+0,27	+0,55	+0,57	+0,72	+0,78
Zelfstandigenpensioenen:					
Besparing in lopende prijzen, in mln. euro	1,4	5,7	13,3	20,8	22,7
Invloed van de pensioenhervorming:					
verandering van het aantal gerechtigden in duizenden	-0,5	-1,6	-3,3	-4,6	-5,1
verandering van het gemiddelde bedrag van de intredes, in procent	+0,5	+1,2	+2,0	+2,2	+2,1
p.m. Pensioenen van personeelsleden van de RSZ-PPO:					
besparing in lopende prijzen, en in mln. euro	10,3	27,3	59,2	61,7	65,8

In 2017 wordt de besparing van de recente pensioenhervorming geraamd op afgerond 229 miljoen euro in de werknemersregeling en 23 miljoen euro in de regeling voor zelfstandigen, m.a.w. minder dan 1 % van de betrokken uitgaven.

In de veronderstelling dat 8 tot 9 % van de intredes zou beïnvloed worden door de pensioenhervorming, en nog eens rekening houdende met de verzachtende overgangsmaatregelen, zal het aantal pensioengerechtigden verminderen met 16 500 in de werknemersregeling en 5 100 in de zelfstandigenregeling.

De besparing in de pensioenregelingen, te wijten aan het verminderd aantal gepensioneerden, wordt mettertijd afgeremd naarmate het gemiddeld pensioenbedrag van de nieuw pensioengerechtigden toeneemt; in 2017 +0,78 % in de werknemersregeling en +2,1 % in de zelfstandigenregeling, te wijten aan loopbaanverlenging, en in de zelfstandigenregeling een kleinere malus en een hoger aantal gerechtigden op het minimumpensioen. Er dient opgemerkt te worden dat de toename van dat bedrag ook verhoogt omwille van het pensioenuitstel van gerechtigden met een korte loopbaan (vermits zij geen deel meer uitmaken van de groep nieuw gepensioneerden). De verhoging van het bedrag in 2013 en 2014 is te wijten aan dat fenomeen.

Het pensioenbedrag neemt sterker toe in de regeling voor zelfstandigen: de pensioenuitstellers genieten proportioneel meer van de pensioenbonus, hun pensioenbedrag wordt minder getroffen door de malus en zij hebben talrijker recht op het minimumpensioen.

Evolutie van de uitgaven in de werkloosheidsregeling, tijdskrediet en loopbaanonderbreking.

De werkloosheidsuitgaven en de uitgaven voor werkloosheid met bedrijventoeslag (het vroegere voltijds brugpensioen) en voor tijdskrediet en loopbaanonderbreking, uitgedrukt in procent van het bbp, blijven stabiel tijdens de periode 2011-2014, en dalen vanaf 2015.

De besparingsmaatregelen inzake werkloosheidsuitkeringen gaan in vanaf 2012. Die maatregelen hebben betrekking op een langere beroepsinschakelingstijd en een nieuw stelsel van inschakelingsuitkering (ter vervanging van de vroegere wachttijd respectievelijk wachttuitkering), een sterkere degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen alsook de verhoging van de leeftijdsvoorwaarde om recht te hebben op de anciënniteitstoelage. De ex ante impact van die maatregelen, wordt geraamd op 146 miljoen euro in 2012, tot 338 miljoen euro in 2014 (zie tabel 40).

TABEL 40 - Raming (ex ante) van de besparingsmaatregelen in de sector werkloosheid, tijdskrediet en loopbaanonderbreking
in miljoenen euro¹

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Werkloosheid in lopende prijzen	146,1	221,8	338,1	587,7	602,0	613,0
Besparing te wijten aan:						
de nieuwe regeling beroepsinschakelingstijd en inschakelingsuitkering	120,7	178,5	251,0	495,4	504,5	513,7
sterkere degressiviteit van de uitkeringen	23,3	37,7	78,0	79,4	80,8	82,3
strengere toegangsvoorwaarden van de anciënniteitstoelage	2,1	5,6	9,1	12,9	16,6	16,9
Werkloosheid met bedrijventoeslag (voltijds brugpensioen), in lopende prijzen	4,4	9,0	9,2	9,4	9,5	9,7
Deeltijds brugpensioen, in lopende prijzen	0,5	0,9	1,5	2,0	2,6	3,0
Tijdskrediet en loopbaanonderbreking, in lopende prijzen	53,5	87,2	133,7	136,1	138,6	141,2
Totaal in lopende prijzen	204,6	319,0	482,4	735,1	752,7	766,9

Nochtans, zullen de werkloosheidsuitgaven tot 2014 vlugger toenemen dan het bbp door de groeivertraging in 2012 en de zwakke herneming in 2013. Die toename wordt gecompenseerd door de besparingen in de uitkeringen voor werkloosheid met bedrijventoeslag en het tijdskrediet, omwille van de strengere toegangsvoorwaarden vanaf 1 januari 2012, alsook door de afbouw van het deeltijds brugpensioen (globaal 58 miljoen euro in 2012 tot 144 miljoen euro in 2014).

Vanaf 2014 daalt het aandeel in het bbp van zowel de uitgaven voor werkloosheidsuitkeringen als die voor werkloosheid met bedrijventoeslag en voor tijdskrediet; deze laatste (nog steeds) omwille van de strengere toegangsvoorwaarden en de afbouw van het deeltijds brugpensioen. De daling van de werkloosheidsuitgaven in procent van het bbp is te wijten aan meerdere factoren: de herneming van de economische groei en de werkgelegenheid waardoor het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen afneemt, tezamen met de besparingen die oplopen van 338 miljoen euro in 2014 tot 588 miljoen euro in 2015 (dankzij de beperking in de tijd, vanaf 2015, van de inschakelingsuitkering) en tot 613 miljoen euro in 2017. De totale besparing in de werkloosheidsregeling, tijdskrediet en loopbaanonderbreking wordt geraamd op 767 miljoen euro in 2017 of 0,17 % van het bbp.

1. Deze raming is grotendeels gebaseerd op inlichtingen vanwege de RVA.

Een aanhoudend tekort in de werknemersregeling en de regeling der zelfstandigen

In 2008 was de sociale zekerheid nog in evenwicht. Een 'onderliggend' tekort werd opgebouwd tijdens de periode 2009-2012 onder invloed van de economische recessie in 2009 met het daarop volgend zwakke herstel, het toenemend aantal werklozen in de werknemersregeling, de verhogingen van de uitkeringen beslist tijdens het anticyclische beleid, tezamen met de eigen dynamiek van de socialezekerheidsprestaties, terwijl de eigen ontvangsten nauwelijks vlugger stegen dan het bbp.

Tabel 41 toont de determinanten van het 'onderliggend' en vervolgens 'feitelijk' tekort in de traditionele socialezekerheidsstelsels, exclusief de regeling voor geneeskundige zorgen.

TABEL 41 - Toename van de socialezekerheidsuitkeringen in begrotingstermen vóór prijsaanpassingen, excl. RIZIV-geneeskundige zorgen
in procent en gedeïndeerd met de index voor sociale prestaties

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Werknemersregeling, waarvan:	5,8	2,4	2,2	1,8	2,3	2,1	1,7	1,9	2,1
a. de welvaartsenveloppes vanaf 2013					0,4	0,4	0,7	0,6	0,6
b. de interne dynamiek van de regeling, waarin					1,9	1,7	1,0	1,3	1,5
b.1 werknemerspensioenen	3,4	2,4	3,0	3,2	3,1	2,8	2,7	2,7	3,0
aantal gepensioneerden	1,1	1,2	1,9	2,2	2,0	1,8	1,6	1,7	1,9
gemiddeld pensioenbedrag ^a	2,3	1,2	1,1	1,0	1,1	1,0	1,1	1,0	1,1
b.2 ziekte-invaliditeit voor werknemers	6,0	7,9	6,1	4,9	2,0	2,1	2,1	0,9	1,1
b.3 werkloosheid ^b	7,3	0,0	-4,6	1,0	3,7	0,3	-3,6	-1,2	-2,7
aantal werklozen ^b	4,8	-0,3	-4,5	0,0	3,8	0,6	-3,7	-1,7	-3,3
b.4 werkloosh. met bedrijventoeslag, tijdskrediet	3,0	3,6	1,7	-2,9	-1,9	-2,1	-4,0	-2,2	0,8
2. Regeling der zelfstandigen, waarvan	4,4	3,6	2,4	0,8	2,3	2,3	2,6	2,4	2,6
a. de welvaartsenveloppes vanaf 2013					0,5	0,6	0,9	0,9	0,8
b. de interne dynamiek van de regeling, waarin					1,8	1,7	1,7	1,5	1,8
b.1 zelfstandigenpensioenen	4,1	3,7	2,2	0,9 ^c	1,9	1,9	1,9	2,0	2,2
aantal gepensioneerden					1,0	0,9	0,8	0,7	0,9
gemiddeld pensioenbedrag ^a					0,9	1,0	1,1	1,3	1,4
b.2 ziekte-invaliditeit voor zelfstandigen ^d	7,3	8,6	5,2	3,4	2,0	2,3	2,0	0,1	0,4
p.m. Reële toename van het bbp	-2,8	2,3	1,9	0,1	1,4	1,7	1,9	2,1	2,0

a. Inclusief de invloed van de welvaartsaanpassingen beslist vóór 2013.

b. Met inbegrip van niet werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen en de werklozen in activeringsprogramma's.

c. Overeenkomstig de pensioenuitgaven in de zelfstandigenregeling, opgenomen in de begrotingscontrole 2012 (Monitoringcomité, Brussel, 24 februari 2012).

d. Met inbegrip van de faillissementsverzekering voor zelfstandigen.

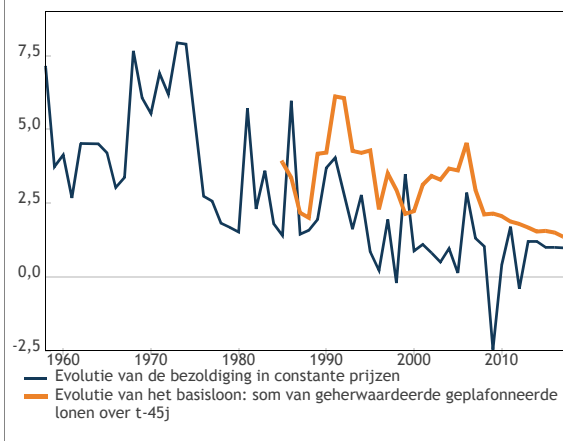
Ook na 2012 stijgen de socialezekerheidsprestaties vlugger dan het bbp in de regeling voor zelfstandigen. In de werknemersregeling stijgen die uitgaven vlugger dan het bbp tot in 2014, vanaf wanneer de afnemende uitgaven voor werkloosheid het groepercentage van de globale prestaties afremt tot onder dat van het bbp. De vrijgekomen marge dankzij de dalende werkloosheidsuitgaven draagt weliswaar niet bij tot een herstel van het evenwicht in de sociale zekerheid maar dient om de stijgende pensioenuitgaven op te vangen.

Een belangrijke factor van de stijgende pensioenuitgaven in beide regelingen is te wijten aan de vergrijzing, met een toenemend aantal gepensioneerden, alhoewel de recente pensioenhervorming de toename van het aantal gepensioneerden in de werknemersregeling terugdringt tot onder de 2 % per jaar. Daarnaast stijgt ook het gemiddeld werknemerspensioen met ruim 1 % per jaar (in reële termen), te wijten aan de loonstijgingen van het verleden.

In tegenstelling met de andere vervangingsinkomens, berekend op het verloren loon, wordt de evolutie van het gemiddeld werknemerspensioen bepaald door de historische evolutie van de lonen, al naargelang de periode waarin de loopbaan van de opeenvolgende generaties gepensioneerd zijn bevond.

Figuur 30 illustreert de zwarte lijn de gemiddelde loonevolutie van de mannelijke werknemer (in constante prijzen) in de private sector. De oranje lijn toont de evolutie van het basisloon van de mannelijke werknemer (in constante prijzen) bij de pensioenberekening: het geplafonneerd loon, verbeterd met de herwaarderingscoëfficiënt¹, vervolgens gesommeerd over de lengte van de loopbaan, waarbij ieder jaarloon meetelt voor 1/45ste, gaande van t-1, dus het laatst verdiende loon, tot t-45 jaar voor een volledige loopbaan.

FIGUUR 30 - Historische evolutie van het loon respectievelijk het basisloon van de mannelijke werknemers bij de pensioenberekening in procent

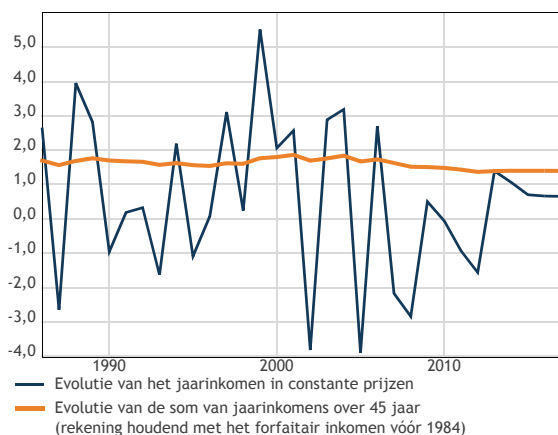
De figuur toont hoe het basisloon met jaren vertraging de loonevolutie uit het verleden volgt, weliswaar afgevlakt omdat het een gemiddeld loon is over 45 jaar. Behalve de invloed van de loongrens (verhogingen begin van de jaren 80, nadien stabiel tot 1996, en enkele verhogingen nadien), de weerslag van de afbouw van reële herwaarderings, is de historische loonevolutie de verklarende determinant. De sterke loongroei tijdens de jaren 60 tot eind de jaren 70 laat zich in het stijgingsritme van het basisloon voelen op het einde van de jaren 80 tot 2006. Vervolgens vertraagt de groei van het basisloon tot 1,9 % in 2011 en tot 1,4 % in 2017, ten gevolge van de loonmatiging sedert de tweede helft van de jaren negentig.

Alhoewel het basisloon over de periode 2012-2017 zal vertragen (gemiddeld +1,6 % per jaar), en naarmate oudere generaties worden vervangen door jongere generaties zal ook het stijgingsritme van het gemiddeld pensioen vertragen (gemiddeld +1 % per jaar, zie tabel 41), toch blijft dat stijgingsritme hoger dan de loonevolutie (gemiddeld +0,8 % per jaar).

Naast die structurele determinant, tengevolge van de historische loonevolutie, is er nog een tweede factor, de toenemende ontdebelling van het gezinspensioen, die maakt dat het gemiddeld pensioenbedrag nog trager toeneemt dan de toename van het basisloon. De nieuwe generaties mannen en vrouwen hebben elk een loopbaan opgebouwd waardoor zij ook elk hun recht hebben op een eigen rustpensioen aan 60 % in plaats van het gezinspensioen berekend aan 75 % van het basisloon van het gezinshoofd. De vervanging van het gezinspensioen aan 75 % door twee pensioenen aan 60 % maakt dat het gemiddeld pensioen minder vlug toeneemt dan het basisloon (maar verhoogt de toename van het aantal gepensioneerden).

1. De herwaarderingscoëfficiënt van toepassing op de bezoldiging van een bepaald jaar wordt bekomen door het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen, waaraan de lopende pensioenen worden betaald, te delen door het gemiddelde van de maandelijkse indexcijfers van de consumptieprijzen van het beschouwde jaar.

FIGUUR 31 - Historische evolutie van het inkomen respectievelijk het basisinkomen van zelfstandigen bij de pensioenberekening in procent

Figuur 31 illustreert, in het geval van de zelfstandigen, de evolutie van het gemiddeld bedrijfsinkomen tijdens de periode 1986-2017 respectievelijk de evolutie van het basisinkomen bij de pensioenberekening, met name het gemiddeld inkomen over de voorbije 45 jaren. Bij de berekening van dat gemiddeld inkomen is er rekening gehouden met het forfaitair inkomen dat wordt gehanteerd voor de loopbaanjaren vóór 1984. Mettertijd zal het aandeel van dat forfaitair inkomen in het basisinkomen afnemen: in 1986 zijn er nog 43 loopbaanjaren op een totaal van 45 die gelijkgesteld worden aan het forfaitair inkomen, terwijl in 2017, dat aantal gedaald is tot 12. De jaarlijkse vervanging van het forfaitair inkomen door hogere werkelijke verdiensten verklaart een belangrijk deel van de toename van het basisinko-

men. Des te meer er wordt opgeschoven in de tijd des te meer wordt het basisinkomen beïnvloed door de evolutie van de bedrijfsinkomsten. De lichte vertraging van het basisinkomen tijdens de periode 2004-2012 is te wijten aan de zwakke toename van de werkelijke verdiensten sedert 2000. Alhoewel het basisinkomen vertraagt, blijft het stijgingsritme toch hoger dan dat van de bedrijfsinkomsten, telkens exclusief prijsstijgingen.

5.3.4. Gemeenschappen en gewesten

Aanzienlijke verbetering van het vorderingensaldo in 2011, stabilisatie in 2012 en licht overschot op het einde van de projectieperiode.

Na een verbetering van het vorderingensaldo van de gemeenschappen en de gewesten met 0,4 % van het bbp in 2011, blijft het vorderingstekort stabiel in 2012. De financiën van de gemeenschappen en gewesten zouden nadien verbeteren, om zo bij ongewijzigd beleid¹, in 2015 het begrotingsevenwicht te bereiken.

TABEL 42 - Rekening van de gemeenschappen en gewesten
in procent van het bbp

	Niveau									Verschil		
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011-2010	2012-2011	2013-2012	
Primair saldo	-0,5	-0,1	0,0	0,0	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,1	0,4	
Ontvangsten, waaronder:	11,9	12,4	12,6	12,5	12,5	12,5	12,4	12,4	0,5	0,1	-0,1	
Eigen fiscale ontvangsten	2,2	2,3	2,4	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	0,1	0,0	-0,0	
Toegewezen fiscale ontvangsten	8,2	8,6	8,7	8,7	8,7	8,8	8,8	8,8	0,4	0,1	0,1	
uit de personenbelasting	4,6	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	0,2	0,1	-0,0	
uit btw	3,7	3,9	3,9	3,9	3,9	4,0	4,0	4,0	0,2	0,1	0,1	
Niet fiscale ontvangsten	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,1	-0,0	-0,2	
Overdrachten binnen de overheid ^a	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-0,0	0,0	-0,0	
Primaire uitgaven	12,4	12,5	12,6	12,5	12,4	12,3	12,1	12,0	0,1	0,1	-0,5	
Primaire finale uitgaven, waaronder:	9,9	10,0	10,0	9,9	9,9	9,8	9,7	9,6	0,1	-0,0	-0,4	
Bezoldigingen	4,5	4,4	4,5	4,5	4,5	4,4	4,4	4,4	-0,0	0,1	-0,1	
Aankopen van goederen en diensten	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	-0,0	0,0	-0,1	
Investeringen	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,0	-0,0	-0,1	
Overdrachten aan gezinnen en izw's ^a	2,2	2,1	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,0	-0,0	0,0	-0,1	
Overdrachten aan bedrijven e.a.	0,9	1,0	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,2	-0,1	0,0	
Overdrachten binnen de overheid, waaronder:	2,5	2,5	2,6	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	-0,0	0,1	-0,1	
aan de lagere overheid	2,5	2,4	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	-0,0	0,1	-0,1	
aan de sociale zekerheid	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	
Rentelasten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	-0,1	
Vorderingensaldo	-0,7	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	-0,0	0,1	0,2	0,4	0,1	0,4	

a. De pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten zijn niet inbegrepen; ze worden verrekend bij de finale uitgaven van de federale overheid, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen (zie kader bij de inleiding tot hoofdstuk 5).

De uitgaven stijgen in het begin van de projectieperiode voornamelijk door de vereffening van de Gemeentelijke Holding in 2011 en door de zwakke nominale groei (noemereffect) in 2012. Vanaf 2013 zouden de uitgaven terug afnemen in procent van het bbp, en zo op het einde van de projectieperiode terug hun niveau van voor de crisis bereiken. Wat de ontvangsten betreft, zijn er in het begin van de periode belangrijke schommelingen, die zich hoofdzakelijk situeren op het niveau van de overgedragen middelen in het kader van de Bijzondere Financieringswet (BFW). Op middellange termijn zouden de ontvangsten gekenmerkt worden door een lichte daling in procent van het bbp.

Stijging van de ontvangsten in procent van het bbp in 2011 en 2012.

De ontvangsten van de gemeenschappen en de gewesten stijgen in 2011 en 2012, hoofdzakelijk door een toename van de toegewezen fiscale ontvangsten krachtens de BFW, die resulteert uit de berekeningswijze van deze middelen. De middelen die worden overgedragen in de loop van een jaar hangen gedeeltelijk af van de inflatie- en groeivooruitzichten die gebruikt worden tijdens de begrotingscontrole. Het daaropvolgende jaar wordt een correctie toegepast, die gebaseerd is op de definitieve waarde van deze parameters. De onderschat-

1. De hypothese van ongewijzigd beleid vertaalt zich in het aanhouden van het vrij restrictief uitgavenbeleid van de laatste jaren.

ting van de parameters voor 2010 en 2011 leidt tot bijkomende over te dragen middelen voor 2011 en 2012. Daarnaast draagt ook een positief prijseffect bij tot de toename van de toegewezen fiscale ontvangsten: de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (waarmee de toegewezen middelen geïndexeerd worden) overtreft de groei van de bbp-deflator. Tenslotte wordt in 2011 de laatste schijf van de herfinanciering van de gemeenschappen waartoe beslist werd in 2001, gestort.

De eigen fiscale ontvangsten stijgen lichtjes in 2011 en 2012. De stijging met 0,1 % van het bbp in 2011 is het gevolg van de hogere opbrengst van de registratierechten, van de betere inning van de Vlaamse verkeersbelastingen (eigen inning sinds 2011) en de afschaffing van de Vlaamse jobkorting. In 2012 worden de fiscale inkomsten vooral op peil gehouden door de fiscale maatregelen van het Waals Gewest zoals de verhoging van de ecomalus en de indexerende van de belasting op water. Er werd geen rekening gehouden met de eventuele verdubbeling van de verdeelrechten van 1 % naar 2 % in het Vlaams Gewest.

De toename van de niet-fiscale ontvangsten in 2011 met 0,1 % van het bbp is het gevolg van enerzijds het toekennen door KBC van een inkomen uit vermogen aan het Vlaams Gewest (298 miljoen euro) tengevolge van de financiële operaties in 2009 en anderzijds van de verkoop van gronden door de Vlaamse Milieumaatschappij aan Aquafin (140 miljoen). Door de vertraging in de geplande verkoop van deze gronden, kunnen er in 2012 ook nog inkomsten worden ingeschreven, maar deze zijn beduidend beperkter, waardoor de niet-fiscale ontvangsten afnemen.

Merk op dat deze vooruitzichten ook rekening houden met de herfinanciering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Vlaamse en Franse Gemeenschapscommissies vanaf 2012, waartoe beslist werd in het kader van het Institutioneel Akkoord voor de Zesde Staatshervorming¹.

Lichte daling van de ontvangsten in procent van het bbp op middellange termijn.

Vanaf 2013 zouden de ontvangsten licht dalen in procent van het bbp. In 2013 is de daling van overgedragen middelen krachtens de BFW het gevolg van de weerslag van de positieve correctie van deze middelen in 2012. De groei van de overgedragen middelen overschrijdt de groei van het bbp lichtjes vanaf 2014. Die toename is het gevolg van de evolutie van één van de parameters (de bevolking jonger dan 18 jaar in de Franse Gemeenschap) die gebruikt wordt om de overdrachten aan de gemeenschappen te berekenen. De stijging van de overgedragen middelen compenseert de daling van de niet-fiscale ontvangsten echter niet. Die daling is gedeeltelijk het gevolg van de terugbetaling door KBC van de door het Vlaams Gewest verstrekte lening tijdens de financiële crisis, waardoor ook de inkomsten uit vermogen simultaan verminderen.

Lichte stijging van de primaire uitgaven in procent van het bbp in 2011 en 2012.

De evolutie van de primaire uitgaven in 2011 en 2012 is gebaseerd op een vergelijking van opeenvolgende begrotingen van de gemeenschappen en de gewesten en hun trimestriële realisaties². De belangrijkste maatregelen van de begrotingscontrole 2012 van de Franse Gemeenschap, het Waals Gewest en het Vlaams Gewest zijn eveneens opgenomen. De projectie houdt echter geen rekening met de eventuele gevolgen van het debat aangaande de 'fantombevoegdheden'.

-
1. Enkel het eerste luik van de herfinanciering van Brussel is opgenomen in de projectie (veiligheid, taalpremies, mobiliteitsdotatie, dotatie aan de Franse Gemeenschapscommissie en de Vlaamse Gemeenschapscommissie en de 'dode hand').
 2. De cijfers voor 2011 zijn gebaseerd op een vergelijking van de aangepaste begrotingen en de trimestriële gerealiseerde begrotingscijfers voor 2011 en 2010 van het Waals Gewest, de Vlaamse Gemeenschap, het Brussels Gewest en de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap en de drie gemeenschapscommissies (de Franse Gemeenschapscommissie, de Vlaamse Gemeenschapscommissie en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie). Voor het jaar 2012 vormt een vergelijking van de respectievelijke initiële begrotingen 2012 en 2011 het uitgangspunt en worden er aanpassingen aangebracht op basis van de informatie aangaande de begrotingscontrole 2012 van het Vlaams Gewest, het Waals Gewest en de Franse Gemeenschap, die beschikbaar was begin april 2012.

Zoals reeds hoger aangehaald, nemen de primaire uitgaven toe met 0,1 % van het bbp in 2011, hoofdzakelijk tengevolge van de vereffening van de Gemeentelijke Holding, die de gewesten 570 miljoen euro kost, wat overeenkomt met een negatieve impact op het vorderingensaldo van bijna 0,2 % van het bbp. De activering van de regionale garanties en het verlies aan kortlopend schuld papier worden in de ESR-boekhouding opgenomen als kapitaaloverdrachten aan financiële instellingen (zie tabel 42; overdrachten aan bedrijven). De impact van de vereffening op de gewestelijke financiën wordt echter gemilderd door zwakke groei van de overige uitgavencategorieën.

De reële groei van de totale primaire uitgaven bedraagt 1,4 % in 2011 (zie tabel 43), maar met uitzondering van de overdrachten aan bedrijven en de investeringen worden de meeste uitgaven gekenmerkt door een reële nul- of negatieve groei, wat wijst op de verderzetting van het vrij restrictief en selectief uitgavenbeleid sinds 2009. De investeringen groeien met 3,1 % onder meer door een toename van de investeringen in schoolinfrastructuur van de Vlaamse Gemeenschap en in de wegeninfrastructuur in het Waals en Vlaams Gewest.

TABEL 43 - Reële groei¹ van de ontvangsten en uitgaven van de gemeenschappen en gewesten
in procent

	2011	2012	Gemiddelde van de periode 2013-2017	Gemiddelde van de periode 2006-2010
Ontvangsten	5,0	0,5	1,6	0,7
Eigen fiscale ontvangsten	4,0	0,9	1,7	0,7
Toegewezen fiscale ontvangsten	5,5	0,6	2,0	0,5
Niet-fiscale ontvangsten	5,9	-2,6	-1,9	2,4
Primaire uitgaven	1,4	-0,1	1,0	2,0
Finale primaire uitgaven, waaronder:	1,8	-0,6	1,0	2,1
Bezoldigingen	0,0	0,9	1,2	1,9
Aankopen van goederen en diensten	-1,0	0,8	0,4	1,9
Investeringen	3,1	-3,0	0,2	1,3
Overdrachten aan gezinnen en izw's	0,3	0,2	0,6	4,9
Overdrachten aan bedrijven	19,4	-9,4	2,5	-1,5
Overdrachten binnen de overheid	-0,6	2,3	0,9	1,5

1. Deflator: nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen

In 2012 kan de terugval van de totale reële uitgavengroei enerzijds verklaard worden door de weerslag van de eenmalige uitgave van de gewesten in het kader van de vereffening van de Gemeentelijke Holding in 2011. Anderzijds dragen de maatregelen die werden genomen in het kader van de eerste begrotingscontrole 2012, zoals het niet aanpassen van de werkingsbudgetten van de administraties aan de inflatieverhoging en het verschuiven van sommige investeringen (voor een bedrag van 30 miljoen euro in het Waals Gewest en Franse Gemeenschap) en sociale uitgaven (zoals de kindpremie en de maximumfactuur thuiszorg in de Vlaamse Gemeenschap) naar 2013, bij tot de beperkte groei van de primaire uitgaven in 2012.

Wat de uitgaven voor bezoldigingen betreft, wordt naast de verhoging van de responsabiliseringsbijdrage voor de pensioenen met ongeveer 90 miljoen in 2012, ook rekening gehouden met de eerste effecten van de gedeeltelijke uitdoving van het stelsel van de terbeschikkingstelling (TBS-regeling) in het Vlaams onderwijs. De reële groei van de bezoldigingen over de periode 2011-2012 wordt eveneens getemperd door een prijseffect: de reële groei van het nationaal indexcijfer van consumptieprijzen is hoger dan de gemiddelde prijsindex van de bezoldigingen.

Daling van de primaire uitgaven in procent van het bbp op middellange termijn.

De vooruitzichten voor de primaire uitgaven vanaf 2013 zijn gebaseerd op een hypothese van ongewijzigd beleid, waarbij, voor de uitgaven exclusief bezoldigingen, de trend van de periode 2008-2012, gecorrigeerd voor de belangrijkste eenmalige maatregelen, wordt doorgetrokken naar de toekomst. Bij de projectie van de

sociale uitgaven in natura op middellange termijn wordt rekening gehouden met de gevolgen van de vergrijzing van de bevolking.

Op middellange termijn zouden de totale primaire uitgaven jaarlijks slechts met 1,0 % groeien, tegenover een gemiddelde reële uitgavengroei van 2,0 % in de periode 2006-2010. De aankopen van goederen en diensten, de overdrachten aan de gezinnen en izw's en de investeringen stijgen zelfs beduidend minder snel dan de totale primaire uitgaven, wat een gevolg is van het doortrekken van het niet-expansief uitgavenbeleid van de gewesten en gemeenschappen in de periode 2008-2012.

De uitgaven voor bezoldigingen zouden met 0,1 % van het bbp dalen over de periode 2013-2017, ondanks de impact van de evolutie van het aantal leerlingen en het aantal ingezetenen. Die daling is enerzijds inherent aan de gehanteerde methodologie die niet anticipeert op eventuele loonherwaarderingen die voortvloeien uit toekomstige sectorale akkoorden en het gevolg van een meer gematigde loondrift dan in het verleden door de gewijzigde leeftijdsstructuur van het personeel van de gemeenschappen en de gewesten. Anderzijds spelen ook de beperking van de TBS-regeling in het Franstalig onderwijs en de gedeeltelijke en geleidelijke uitdoving van dit systeem in Vlaanderen.

5.3.5. Lagere overheid

De rekening van de lagere overheid vertoont een tekort in 2012, maar bereikt opnieuw een evenwicht in 2013. Bij ongewijzigd beleid zou er echter op het einde van de periode, in de aanloop naar de gemeente- en provincieraadverkiezingen van 2018, opnieuw een vorderingstekort ontstaan.

Dit evenwicht van de rekening van de lagere overheid, sluit niet uit dat er zich heterogene budgettaire situaties kunnen voordoen tussen de verschillende componenten van de deelsector 'lagere overheid'. Sommige lokale besturen zouden in de toekomst mogelijk wel een aantal saneringsmaatregelen moeten nemen. Een projectie bij ongewijzigd beleid anticipeert niet op die maatregelen en ook niet op maatregelen die andere beleidsniveaus zouden kunnen nemen om de financiën van de lagere overheid naar een evenwicht te brengen.

De projectie van de primaire uitgaven is gebaseerd op een hypothese van ongewijzigd beleid. Behalve voor de uitgaven voor bezoldigingen en de sociale uitkeringen, vertaalt die laatste zich in een extrapolatie van de trends van de voorbije jaren die voortvloeien uit de overheidsrekeningen van maart 2012. Daarnaast weerspiegelt de projectie van de investeringen de cyclus van de voorbije 18 jaar. De vooruitzichten aangaande de sociale uitgaven ten laste van de OCMW's berusten hoofdzakelijk op een hypothese over het aantal begunstigden en de welvaartsaanpassing conform de bepalingen voorzien in het Generatiepact van 2005 voor de berekening van de beschikbare enveloppe. De uitgaven voor bezoldigingen, ten slotte, hangen af van de ondertekende sectorale akkoorden, van de loondrift en van de werkgelegenheidsevolutie.

De vooruitzichten aangaande de rekening van de lagere overheid houden rekening met de methodologische herziening van de Overheidsrekeningen 2011, die in maart 2012 werden gepubliceerd. In tabel 44 zijn het vorderingensaldo, de rentelasten en het primair saldo coherent met die herziening. Voor de andere aggregaten zijn enkel de jaarlijkse evoluties coherent met die herziening. De herziening van de rekening van de lagere overheid houdt een verbetering van het vorderingensaldo in van 0,23 % van het bbp in 2010 in vergelijking met de rekeningen die gepubliceerd werden in september 2011. Die revisie verklaart grotendeels waarom de budgettaire vooruitzichten van de lagere overheid gunstiger zijn dan in de vorige edities van de economische vooruitzichten.

In 2012 is de achteruitgang van het vorderingensaldo (-0,1 % van het bbp) enerzijds toe te schrijven aan de terugloop van de fiscale ontvangsten, met name van de opcentiemen op de personenbelasting door de weer-

slag van de versnelde inkohiering in 2011, en anderzijds aan de cyclische toename van de investeringen tijdens een verkiezingsjaar, de sociale uitkeringen en de bezoldigingen. De stijging van de bezoldigingen is deels te wijten aan een prijseffect, aangezien de groei van de bbp-deflator lager is dan die van de gemiddelde prijsindex van de lonen.

Over de periode 2013-2017 zijn de schommelingen van het primair saldo en het vorderingensaldo vooral het gevolg van de electorale cyclus van de investeringen: duidelijke terugloop na de verkiezingen van 2012 (met 0,2 % van het bbp in 2013) en aangroei in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2018.

Naast het cyclisch verloop van de investeringsuitgaven wordt de periode 2013-2017 gekenmerkt door een daling van de overige primaire uitgaven (-0,1 % van het bbp) en van de ontvangsten (-0,2 % van het bbp).

De belangrijkste evolutie aan de uitgavenzijde situeert zich op het niveau van de bezoldigingen. De bezoldigingen dalen aangezien de projectie niet anticipeert op eventuele loonherwaarderingen in het kader van toekomstige sectorale akkoorden. Bovendien is ook de werkgelegenheidsgroei meer gematigd dan tijdens het voorbije decennium.

Aan de ontvangstenzijde kennen de opcentiemen op de onroerende voorheffing een trendmatige daling (gezien de geringe groei van het kadastraal inkomen en de hypothese van stabiele aanslagvoeten) evenals de overdrachten van de gemeenschappen en gewesten (door hun restrictiever uitgavenbeleid sinds 2009)¹.

TABEL 44 - Rekening van de lagere overheid
in procent van het bbp

	Niveau								Verschil		
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011-2010	2012-2011	2013-2012
1. Vorderingensaldo	-0,0	-0,0	-0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,0	-0,1	0,1
2. Rentelasten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0	0,0	-0,0
3. Primair saldo	0,1	0,1	-0,0	0,1	0,2	0,1	0,1	-0,0	-0,0	-0,1	0,0
A. Ontvangsten	6,2	6,3	6,3	6,3	6,3	6,2	6,2	6,1	0,0	0,1	-0,2
1. Fiscale ontvangsten	2,3	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	0,0	-0,1	-0,1
Opcentiemen personenbelasting	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,0	-0,1	0,0
Opcentiemen onroerende voorheffing	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1	0,0	0,0	-0,1
Overige	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0	-0,0	-0,0
2. Niet-fiscale ontvangsten	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,0	0,0	-0,0
3. Overdrachten binnen de overheid ^a , waaronder:	3,1	3,1	3,2	3,2	3,2	3,1	3,1	3,1	-0,0	0,1	-0,1
Overdrachten van de federale Overheid	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,0	0,1	-0,0
Overdrachten van de gemeenschappen en gewesten	2,5	2,4	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	-0,0	0,1	-0,1
B. Primaire uitgaven	6,4	6,4	6,6	6,4	6,3	6,3	6,3	6,4	0,0	0,2	-0,2
1. Investeringsuitgaven	0,8	0,8	0,9	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,1	0,1	-0,1
2. Overige primaire uitgaven	5,6	5,6	5,7	5,7	5,7	5,6	5,6	5,5	-0,0	0,1	-0,1
- Werkingskosten:	4,5	4,5	4,6	4,6	4,6	4,5	4,5	4,5	-0,0	0,1	-0,1
Bezoldigingen	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	-0,0	0,1	-0,1
Aankoop van goederen en diensten	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-0,0	0,0	-0,1
- Lopende overdrachten ^a , waaronder:	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0	0,1	-0,0
Sociale uitkeringen	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,0	0,1	0,0
- Kapitaaloverdrachten zonder investeringen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,0	-0,0

^a De pensioenen van het statutair personeel van het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid zijn niet inbegrepen, ze worden verrekend bij de finale uitgaven van de federale overheid, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen (zie kader bij de inleiding tot hoofdstuk 5).

1. Zie ook deel 5.3.4 'Gemeenschappen en gewesten'.

6. Energieverbruik en broeikasgasemissies

België heeft zich ertoe verbonden in het kader van het Protocol van Kyoto zijn broeikasgasemissies met 7,5 % te verminderen in de periode 2008-2012 tegenover het basisjaar en dus een niveau van jaarlijks gemiddeld 134,8 miljoen ton (Mt) CO₂-equivalenten niet te overschrijden gedurende deze periode.

Het niveau van de totale broeikasgasemissies zou gemiddeld 126,7 Mt CO₂-equivalenten bedragen in de periode 2008-2012 en dus ruim onder de vooropgestelde doelstelling liggen. Maar de industriële installaties die onderworpen zijn aan het Europees CO₂-emissiehandelssysteem (ETS-sectoren) kregen sindsdien ook een plafond toegewezen in het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012 namelijk 58,5 Mt CO₂-equivalenten. De sectoren die niet onder deze regeling vallen (non-ETS-sectoren) kregen dus per saldo 76,3 Mt CO₂-equivalenten toegewezen. De uitstoot van de ETS-sectoren zou gemiddeld 47,9 Mt CO₂-equivalenten bedragen in de periode 2008-2012 en dus onder het toegewezen plafond uitkomen. Voor de non-ETS-sectoren zou de uitstoot echter meer dan het vooropgestelde objectief bedragen, namelijk gemiddeld 78,8 Mt CO₂-equivalenten. Dit is gemiddeld 2,5 Mt CO₂-equivalenten boven het plafond. Op basis van dit verschil kan België een inschatting maken van de hoeveelheid flexibiliteitsmechanismen die het zal gebruiken om aan zijn verplichtingen te voldoen.

Voorts moet België tegen 2020 voldoen aan een aantal doelstellingen in het kader van het Europees Klimaat- en Energiepakket. Zo moet de uitstoot van de ETS-sectoren op Europees vlak met 21 % afnemen t.o.v. 2005. De non-ETS-sectoren moeten eveneens hun emissies terugdringen tegen 2020 (-10 % t.o.v. 2005 op Europees vlak, -15 % op Belgisch niveau). Volgens de huidige vooruitzichten, over de periode 2005-2017, zou de uitstoot van de Belgische ETS-sectoren met meer dan 25 % afnemen maar zou het verloop van de emissies van de non-ETS-sectoren slechts met 7,1 % afnemen. Er zullen dus nog bijkomende inspanningen moeten geleverd worden om de vooropgestelde doelstelling tegen 2020 te bereiken. Het is bovendien niet uitgesloten dat de federale overheid en de gewesten gebruik zouden maken van flexibiliteitsmechanismen om de doelstelling te behalen.

Omtrent hernieuwbare energie heeft België een doelstelling van 13 % van het bruto energie-eindverbruik tegen 2020. Volgens de huidige vooruitzichten zouden we in 2017, bij ongewijzigd beleid, 9,5 % bereiken. Er zullen hier dus ook nog belangrijke inspanningen geleverd moeten worden om tegen 2020 aan de doelstelling te voldoen. Hetzelfde zou gelden voor het aandeel van hernieuwbare brandstoffen in het verbruik van de vervoerssector (minimumstreefcijfer van 10 % tegen 2020): in de huidige vooruitzichten zouden we, bij ongewijzigd beleid en zonder het gebruik van hernieuwbare elektriciteit voor transport mee in rekening te brengen, een percentage van 6 % biobrandstoffen in het benzine- en dieselverbruik bereiken tegen 2017, dus minder dan het vooropgestelde objectief.

6.1. De Belgische doelstelling binnen het Protocol van Kyoto en de Europese en Belgische doelstellingen van het Klimaat- en Energiepakket tegen 2020

6.1.1. De Belgische doelstelling binnen het Kyotoprotocol

België zou zijn doelstelling binnen het Kyotoprotocol kunnen behalen mits het gebruik van flexibiliteitsmechanismen voor de non-ETS-sectoren.

België heeft zich ertoe verbonden in het kader van het Protocol van Kyoto zijn broeikasgasemissies met 7,5 % te verminderen in de periode 2008-2012 tegenover het basisjaar¹ en dus een niveau van jaarlijks gemiddeld 134,8 miljoen ton (Mt) CO₂-equivalenten niet te overschrijden gedurende deze periode.

Het niveau van de totale broeikasgasemissies zou gemiddeld 126,7 Mt CO₂-equivalenten bedragen in de periode 2008-2012 en dus ruim onder de vooropgestelde doelstelling liggen. Maar de industriële installaties die onderworpen zijn aan het Europees CO₂-emissiehandelssysteem (ETS-sectoren) kregen sindsdien ook een plafond toegewezen in het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012 namelijk 58,5 Mt CO₂-equivalenten. De sectoren die niet onder deze regeling vallen (non-ETS-sectoren) kregen dus per saldo 76,3 Mt CO₂-equivalenten toegewezen. De uitstoot van de ETS-sectoren zou gemiddeld 47,9 Mt CO₂-equivalenten bedragen in de periode 2008-2012 en dus onder het toegewezen plafond uitkomen. Voor de non-ETS-sectoren zou de uitstoot echter meer dan het vooropgestelde objectief bedragen, namelijk gemiddeld 78,8 Mt CO₂-equivalenten. Dit is gemiddeld 2,5 Mt CO₂-equivalenten boven het plafond. Op basis van dit verschil kan België een inschatting maken van de hoeveelheid flexibiliteitsmechanismen die het zal gebruiken om aan zijn verplichtingen te voldoen (zie ook punt 6.4).

6.1.2. De Europese en Belgische doelstellingen van het Klimaat- en Energiepakket tegen 2020

De Europese Unie wil haar broeikasgasemissies en het energieverbruik met 20 % verminderen tegen 2020 en het aandeel hernieuwbare energie verhogen tot 20 %.

Tegen 2020 heeft Europa een aantal nieuwe doelstellingen vastgelegd. De Europese Unie wil haar broeikasgasemissies en het energieverbruik met 20 % verminderen t.o.v. 1990 en het aandeel hernieuwbare energie verhogen tot 20 %. De emissiereductie tegen 2020 zal oplopen tot 30 % als er een nieuwe internationale overeenkomst tot stand komt. Europa stelt een apart minimumstreefcijfer van 10 % voor het aandeel van hernieuwbare brandstoffen in het totale verbruik van de EU-vervoerssector voorop tegen 2020. Dat streefdoel geldt voor elke lidstaat. Het voorstel van de Commissie werd in december 2008 geamendeerd en bekrachtigd door het Europees Parlement en de Europese Ministerraad en is in juni 2009 omgezet in richtlijnen. De Europese Raad van 25 en 26 maart 2010 heeft overeenstemming bereikt over het opnemen van deze klimaatdoelstellingen tegen 2020 als één van zijn kerndoelen in zijn nieuwe Europese strategie voor banen en groei (Strategie Europa 2020).

Bovenstaande Europese doelstelling van een daling met 20 % van de broeikasgasemissies is omgezet naar aparte doelstellingen voor de sectoren die deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten (ETS-sectoren)² en de sectoren die niet onder het systeem vallen (non-ETS-sectoren)³. Voor de broeikasgasemissies afkomstig van de ETS-sectoren geldt er een Europees systeem van plafonnering en uitwisseling. Die uitstoot moet tegen 2020 op Europees niveau dalen met 21 % t.o.v. 2005⁴. Meer dan de helft van alle broeikas-

1. Basisjaar is 1990 voor alle broeikasgassen behalve voor de gefluoreerde gassen. Voor de gefluoreerde gassen is het basisjaar 1995. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

2. De sectoren die zouden deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten na 2012 zijn de luchtvaartsector, de elektriciteitssector, de warmteproductie, de ijzer- en staalsector, de metaalsector, de chemiesector, de vervaardiging van niet-metaalhoudende minerale producten, de papier- en pulpsector en de niet-energiegebonden CO₂- en N₂O-procesemissies.

3. Hieronder vallen woningen en niet-residentiële gebouwen, vervoer, bouw, diensten, landbouw, afval en industriële installaties die onder de ETS-minimumdrempel van 25 000 ton CO₂ vallen.

4. Zie ook kader 16 in *Economische Vooruitzichten 2010-2015*.

gasemissies valt niet onder de ETS. Voor die non-ETS-sectoren wordt tegen 2020 gestreefd naar een emissiereductie van 10 % ten opzichte van 2005 voor de EU in haar geheel. De Europese Unie heeft voor elke lidstaat een specifieke doelstelling gedefinieerd. Voor België is een reductiedoelstelling tegen 2020 van -15 % t.o.v. 2005 overeengekomen. Ten slotte stelt de Commissie omtrent hernieuwbare energie een streefcijfer voorop voor België van 13 % van het bruto energie-eindverbruik tegen 2020.

6.1.3. Beleid en maatregelen

Alle reeds besliste en uitgevoerde maatregelen zijn in de huidige vooruitzichten opgenomen.

Voorliggende projectievoorzichten bevatten alle reeds besliste en uitgevoerde maatregelen zowel op federaal als op regionaal niveau. Deze vooruitzichten houden nog geen rekening met alle implicaties voor België van het wetgevend Klimaat- en Energiepakket tegen 2020 behalve voor de sectoren die deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten. Voor deze sectoren geldt er een Europees systeem van plafonnering en uitwisseling.

De *Vijfde Nationale Mededeling over Klimaatverandering onder het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering* en het *Nationaal Klimaatplan van België 2009-2012: inventaris van de maatregelen en stand van zaken op 31/12/2008*¹ geven een beschrijving van het binnenlands klimaatbeleid en een overzicht van de binnenlandse maatregelen.

De belangrijkste maatregelen voor de industriële sector en de bouw zijn economische en vrijwillige maatregelen aangevuld met een programmeringsmaatregel². De belangrijkste economische maatregel is de oprichting van het Europees systeem voor emissieshandel op Europees niveau. Er worden emissierechten toegekend voor de periode 2008-2012 aan de Belgische ondernemingen via het Nationaal Toewijzingsplan van 2008. Andere economische maatregelen zijn het systeem van de groenestroomcertificaten en nieuwe accijnzen voor de vaste fossiele brandstoffen gebruikt voor de productie van elektriciteit. Er werden vrijwillige overeenkomsten voor het verhogen van de energie-efficiëntie en het verminderen van de CO₂-uitstoot afgesloten met verschillende industriële sectoren in het Vlaamse en Waalse Gewest. Er werd eveneens een vrijwillige overeenkomst afgesloten met de producenten van salpeterzuur die N₂O uitstoten. Ten slotte is er nog een programmeringsmaatregel, namelijk het Nationaal Actieplan ter bevordering van hernieuwbare energie.

Voor de transportsector combineren de belangrijkste toegepaste maatregelen in België, economische instrumenten en communicatie ter bevordering van alternatieve vervoermodi voor de individuele auto en vrachtwagen. Zowel investeringen als sensibiliserings- en informatiecampagnes trachten, voor de passagiers, het gebruik van het openbaar vervoer, de fiets en car-pooling en car-sharing te bevorderen en voor de goederen het multimodaal transport. Economische maatregelen en communicatie werden eveneens gebruikt om de uitstoot van de individuele auto's te verminderen, met name ecodriving, fiscale aftrek voor de aankoop van minder vervuilende wagens tot 2011, de ecomalus in het Waals Gewest, de herzieningen in 2012 van de federale fiscaliteit voor bedrijfswagens en de belasting op inverkeerstelling in het Vlaams Gewest, die omgevingsfactoren in rekening brengen, en de vermindering van accijnzen op agrobrandstoffen. Andere communicatiemaatregelen betreffen het stimuleren van alternatieve vervoermiddelen voor de auto en het telewerk in de overheidsdiensten.

1. *Vijfde Nationale Mededeling over Klimaatverandering onder het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering*, 2009 en *Nationaal Klimaatplan van België 2009-2012: inventaris van de maatregelen en stand van zaken op 31/12/2008*, 2009. Deze documenten zijn terug te vinden op de website www.klimaat.be en zie ook sectie 1 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, Nationale Klimaatcommissie, mei 2011.

2. Binnen de gebruikte typologie werden de maatregelen over volgende categorieën verdeeld: regulering, economische maatregelen, communicatie, vrijwillige akkoorden, opvolging, programmering en onderzoek (zie 5de Federaal Rapport voor Duurzame Ontwikkeling, p.60).

De belangrijkste instrumenten voor de diensten en gezinnen zijn economische maatregelen zoals premies, fiscale aftrek, mechanismen van derde investeerder, ecocheques en leningen met lage rentevoet voor de verbetering van de energie-efficiëntie. Reguleringsinstrumenten worden ook gebruikt, vooral isolatienormen en energieperformantienormen voor gebouwen die vastgelegd werden door de gewesten. Vrijwillige instrumenten werden ook gebruikt door de overheidssector, met name de EMAS-certificaten voor de federale overheidsdiensten.

6.2. Evolutie van de vraag naar energie en de energiegebonden CO₂-emissies

Hierna wordt de evolutie van de vraag naar energie en de energiegebonden CO₂-uitstoot uiteengezet. De evolutie van het energieverbruik en de energie-intensiteit van het bbp worden besproken in punt 1. Daarna wordt in punt 2 de evolutie van de totale energiegebonden CO₂-uitstoot en de CO₂-intensiteit van het bbp uiteengezet. Vervolgens wordt in punt 3 het energieverbruik en de CO₂-uitstoot per sector toegelicht.

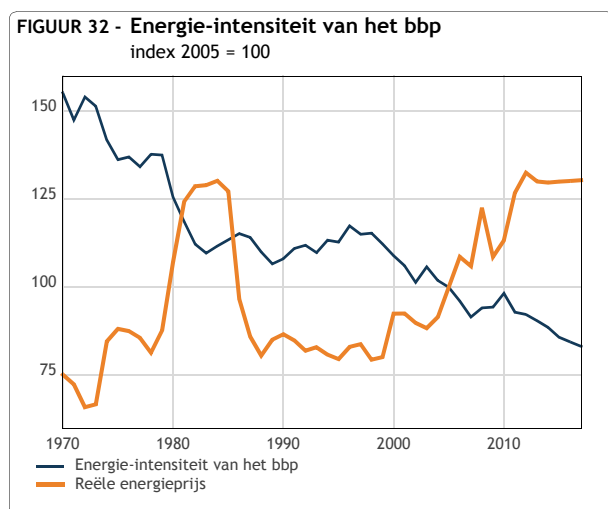
6.2.1. Evolutie van het energieverbruik en de energie-intensiteit van het bbp

Stabilisering van het energie-eindverbruik en daling van de energie-intensiteit van het bbp gedurende de projectieperiode.

Door verdere toepassing van energiebesparende technologieën onder impuls van aanhoudend hoge energieprijzen en specifieke maatregelen, zou het energie-eindverbruik¹ zich stabiliseren en zou het bruto binnenlands energieverbruik² licht afnemen met gemiddeld 0,3 % per jaar gedurende de projectieperiode. Het bruto binnenlands energieverbruik zou in 2017 59,9 Mtoe³ bedragen tegen 63,4 Mtoe in 2010. Het energie-eindverbruik zou in 2017 36,8 Mtoe bedragen tegen 37,9 Mtoe in 2010.

TABEL 45 - Evolutie van het bbp, het energieverbruik, de energie-intensiteit van het bbp
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1971-2011	1971-1977	1978-1988	1989-1999	2000-2005	2006-2011	2012-2017
Bbp	2,3	3,6	2,2	2,4	1,9	1,3	1,5
Bruto binnenlands energieverbruik	1,0	1,4	0,3	2,6	0,0	0,1	-0,3
Energie-eindverbruik	0,6	0,6	0,1	2,2	-0,2	-0,6	0,1
Energie-intensiteit van het bbp	-1,2	-2,1	-1,8	0,2	-1,9	-1,2	-1,8
Reële energieprijs	1,3	1,9	-0,5	-0,1	3,8	4,0	0,5

De energie-intensiteit⁴ van het bbp zou verder afnemen gedurende de projectieperiode. De historisch dalende trend van de energie-intensiteit zou hiermee bevestigd en versterkt worden. De sterke stijging van de reële energieprijzen⁵ gedurende de periode 1971-1977 had een sterke daling van de energie-intensiteit van het bbp tot gevolg (zie tabel 45 en figuur 32). De herstructurering van de energie-intensieve sectoren heeft eveneens een relatief sterke daling van de energie-intensiteit teweeg gebracht. Nadien volgt een periode (jaren 90) met een lichte stijging van de energie-intensiteit van het bbp binnen een context van lagere reële energieprijzen. In het begin van de jaren 2000 zijn de energieprijzen opnieuw sterk gestegen wat geleid heeft tot een scherpe daling van de energie-intensiteit. Gedurende de projectieperi-

1. Energie-eindverbruik: energie geleverd aan de consumenten (industrie, transport, diensten, gezinnen en landbouw) voor allerlei soorten energieverbruik.
2. Bruto binnenlands energieverbruik: de hoeveelheid energie die nodig is om aan de binnenlandse vraag te voldoen. Dat wordt berekend door de primaire productie, de invoer en de voorraadschommelingen op te tellen en de uitvoer en bunkers af te trekken.
3. Mtoe = miljoen ton olie-equivalenten = 41 868 terajoules.
4. Dat is het bruto binnenlands energieverbruik uitgedrukt in Mtoe gedeeld door het bbp uitgedrukt in volume. Verschillende studies onderscheiden de bijdrage van verschillende componenten van een efficiënter energieverbruik zie o.a. *Indicators of Energy Use and Efficiency*, IEA, 1997.
5. De reële energieprijs wordt hier gedefinieerd als de gemiddelde prijs van alle energiedragers geconsumeerd door energie-eindverbruikers op de binnenlandse markt gedeeld door de deflator van de particuliere consumptie.

ode zouden de aanhoudend hoge energieprijzen bijdragen tot een verdere daling van de energie-intensiteit. Over de periode 1970-2017 zou de energie-intensiteit ongeveer gehalveerd zijn.

6.2.2. Evolutie van de totale energiegebonden CO₂-emissies en de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp van de jaren zeventig tot de projectieperiode

Sterke daling energiegebonden CO₂-emissies in de jaren 70 en 80.

Na de eerste olieprijschok van 1973 en door de ingebruikname van de eerste kerncentrales¹ daalden de energiegebonden CO₂-emissies² sterk in de periode 1971-1977. Eind jaren 70 ging de nieuwe olieprijschok gepaard met een nieuwe spectaculaire daling van de energiegebonden emissies. Deze daling werd bevestigd in de eerste helft van de jaren 80 door de ingebruikname van een nieuwe reeks kerncentrales³ voor de elektriciteitsproductie. De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp⁴ daalde derhalve drastisch tussen 1971 en 1988 (zie tabel 46 en figuren 33 en 34).

Matige toename van de energiegebonden CO₂-emissies in de jaren 90, stabilisering tussen 2000 en 2005, daling in de periode 2006-2011.

Van 1989 tot 1999, nam het energieverbruik sterk toe binnen een context van een sterkere economische groei. Maar door de herstructurering van de energie-intensieve industrie en de verschuiving in de structuur van het energieverbruik van vaste en vloeibare brandstoffen naar aardgas namen de CO₂-emissies matig toe en daalde de energiegebonden CO₂-intensiteit verder gedurende deze periode.

In de periode 2000-2005 stegen de energieprijzen sterk terwijl het energieverbruik en de energiegebonden CO₂-uitstoot stabiliseerden. De CO₂-intensiteit van het bbp nam sterk af.

De energiegebonden CO₂-emissies en -intensiteit van het bbp namen verder af over de periode 2006-2011 door aanhoudend hoge energieprijzen en de economische crisis van 2009.

TABEL 46 - Evolutie van de energiegebonden CO₂-uitstoot en de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1971-2011	1971-1977	1978-1988	1989-1999	2000-2005	2006-2011	2012-2017
Energiegebonden CO ₂ -emissies	-0,7	-0,8	-1,2	0,6	0,0	-3,2	-0,1
Energiegebonden CO ₂ -intensiteit van het bbp	-3,0	-4,2	-3,3	-1,7	-1,9	-4,4	-1,6

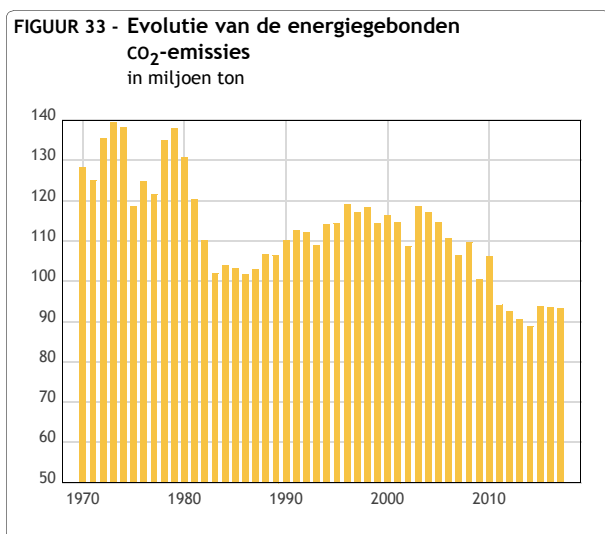
1. Doel 1, Doel 2 en Tihange 1 werden in 1975 opgestart.

2. De energiegebonden CO₂-emissies ontstaan bij de transformatie en de consumptie van fossiele brandstoffen. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen. De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen.

3. Doel 3 (1982), Doel 4 (1985), Tihange 2 (1983), Tihange 3 (1985).

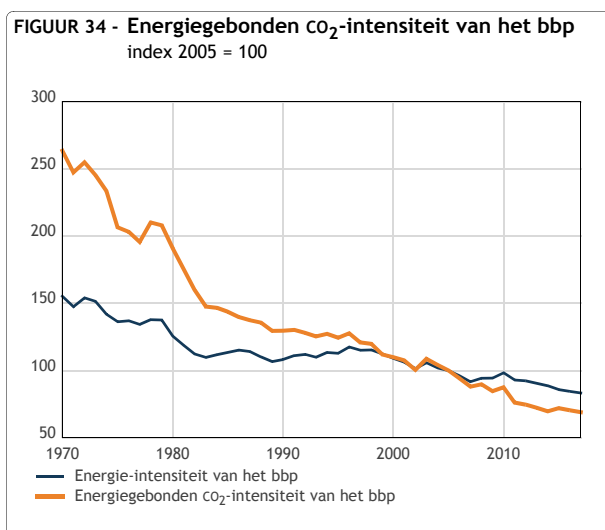
4. Dat is de energiegebonden CO₂-uitstoot uitgedrukt in miljoen ton gedeeld door het bbp uitgedrukt in volume.

Lichte daling van de energiegebonden CO₂-emissies gedurende de projectieperiode.

De uitstoot zou gedurende de projectieperiode met gemiddeld 0,1 % per jaar afnemen. Dat gunstig resultaat is vooral te danken aan de daling van het bruto binnenlands energieverbruik. In 2017 zou de uitstoot 93,3 Mt bedragen. Dit zou een daling van ongeveer 15 % betekenen t.o.v. 1990.

Sterke daling van de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp gedurende de projectieperiode.

De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp daalt sterker (vooral in de jaren 70 en 80) dan de energie-intensiteit van het bbp door de herstructurering van de industrie, de ingebruikname van kerncentrales in het begin van de jaren 80 en de verschuiving binnen het energieverbruik van vaste en vloeibare brandstoffen naar aardgas (zie figuur 34).

De dalende trend van de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp tijdens de periode 1971-2011 (gemiddeld -3 % per jaar) zou bevestigd worden gedurende de projectieperiode (gemiddeld -1,6 % per jaar).

6.2.3. Sectorale analyse van het energieverbruik en de energiegebonden CO₂-uitstoot

a. Sectorale analyse van het energieverbruik

Het energieverbruik van de diensten en gezinnen en het verbruik voor transport zouden licht afnemen gedurende de projectieperiode. Het energieverbruik door de industrie en de energiesector daarentegen zou toenemen. Ten slotte zou het verbruik door de elektriciteitssector afnemen.

TABEL 47 - Evolutie van het energieverbruik per sector
in procent tenzij anders vermeld

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten				Niveau (Mtoe) 2017	Structuur		
	1989-1999	2000-2005	2006-2011	2012-2017		1990	2010	2017
Elektriciteitssector	2,1	0,1	0,4	-1,5	18,5			
Energiesector (zonder elektriciteit)	-0,5	-1,1	0,0	0,5	2,2			
Energie-eindverbruik	2,2	-0,2	-0,6	0,1	36,8	100,0	100,0	100,0
- Industrie	3,0	-1,9	-1,8	1,0	12,9	38,8	31,4	35,0
- Transport ¹	2,4	0,5	1,2	-0,6	10,2	24,4	28,2	27,7
- Diensten en gezinnen ²	1,4	0,9	-0,9	-0,3	13,7	36,7	40,4	37,3

1. Inclusief luchtvaart.

2. Inclusief landbouw.

Lichte toename van het industrieel energieverbruik gedurende de periode 2012-2017.

Terwijl het energieverbruik sterk toenam gedurende de jaren 90, daalde het energieverbruik in de periode 2000-2011. Deze daling is te danken aan belangrijke herstructureringen binnen de sector waardoor het aandeel van de energie-intensieve zware industrie afnam maar ook aan energiebesparende maatregelen die door de sector genomen werden omwille van de steeds zwaarder wordende energiefactuur (zie tabel 47). In 2009 was er een spectaculaire daling van het verbruik door de zware economische crisis. In de periode 2012-2017 zou het verbruik licht toenemen en 12,9 Mtoe bedragen in 2017 door de geleidelijke heropleving van industriële activiteit. Het aandeel van de industrie in het energie-eindverbruik zou in 2017 35 % bedragen tegen 31,4 % in 2010 en 38,8 % in 1990.

Lichte daling van het energieverbruik voor transport gedurende de projectieperiode.

Na een sterke toename van het energieverbruik voor transport¹ in de jaren 90, nam het verbruik over de periode 2000-2005 slechts toe met gemiddeld 0,5 % per jaar door de sterke stijging van de prijzen voor olieproducten. In de periode 2006-2011 nam het verbruik verder gematigd toe. Vervolgens zou het verbruik van 2012 tot 2017 licht afnemen (gemiddeld 0,6 % per jaar). Een geleidelijke toename van het gebruik van zuinigere voertuigen en de maatregelen ter bevordering van het gebruik van het openbaar vervoer zouden bijdragen tot het inperken van de energiebehoeften. Het aandeel van transport in het energie-eindverbruik zou in 2017 27,7 % bedragen (28,2 % in 2010) en het verbruik 10,2 Mtoe.

1. Dat is zowel voor eigen rekening als voor rekening van derden.

Lichte daling van het energieverbruik van diensten en gezinnen gedurende de projectieperiode.

Na een relatief sterke toename van het energieverbruik van de diensten en gezinnen¹ in de jaren 90, werd het verbruik in de periode 2000-2005 gekenmerkt door een beperktere toename dankzij een efficiënter energieverbruik mede door de scherpe prijsstijgingen voor energie. Gedurende de periode 2006-2011 nam het energieverbruik af, vooral in 2009 door de economische crisis. Meteorologische factoren gemeten aan de hand van het aantal graaddagen² hadden ook een belangrijke invloed³ op het energieverbruik van diensten en gezinnen: zo nam in 2010 het energieverbruik sterk toe door de koudere temperaturen. Gedurende de projectieperiode zou het energieverbruik verder afnemen dankzij de renovatie van het gebouwenpark in België met een betere isolatie van de woningen en gebouwen, de toepassing van strengere normen voor nieuwbouw, de aanschaf van meer rendabele verwarmingsinstallaties en van energiezuinige elektrische toestellen... Het aandeel van de diensten en gezinnen in het energie-eindverbruik zou ongeveer 37,3 % bedragen in 2017 en het verbruik 13,7 Mtoe.

Lichte toename van het energieverbruik door de energiesector gedurende de projectieperiode.

In de jaren 90 nam het energieverbruik door de energiesector⁴ (zonder elektriciteit) licht af. Vervolgens daalde het energieverbruik over de periode 2000-2005 met gemiddeld 1,1 % per jaar door de sterke stijging van de energieprijzen. In de periode 2006-2011 stabiliseerde het verbruik door de aanhoudend hoge energieprijzen. Vervolgens zou het verbruik in de periode 2012- 2017 licht toenemen met gemiddeld 0,5 % per jaar. Het verbruik zou 2,2 Mtoe bedragen in 2017.

Toename van het verbruik van fossiele brandstoffen door de elektriciteitssector gedurende de projectieperiode.

Het energieverbruik van de elektriciteitssector⁵ is, in principe, nauw verbonden met de productie van elektriciteit en dus met de vraag naar elektriciteit. Nochtans nam gedurende de periode 2000-2005, om te voldoen aan een totale vraag naar elektriciteit die met gemiddeld 1,2 % per jaar toenam, de totale elektriciteitsproductie slechts met gemiddeld 0,5 % per jaar toe (door een toename van de import van elektriciteit) en het energieverbruik door de centrales met slechts 0,1 % (door een betere energie-efficiëntie en een toename van de groene elektriciteitsproductie).

In 2009 was er, ondanks een daling van de binnenlandse vraag naar elektriciteit, een belangrijke productieverhoging en dus een sterke toename van het energieverbruik (vooral aardgas). De productieverhoging was het gevolg van een sterke toename van de export van elektriciteit naar Frankrijk. De export was zelfs voor het eerst sinds het begin van de jaren 90 groter dan de import van elektriciteit. In 2010 nam de productie verder toe door een toename van de binnenlandse vraag. In 2011 daalde de productie van elektriciteit. De export was opnieuw kleiner dan de import van elektriciteit.

-
1. Het grootste deel van het energieverbruik gaat naar verwarming en koeling, het overige deel naar specifieke elektrische toepassingen zoals verlichting en elektrische toestellen.
 2. Graaddagen van een bepaalde dag is het verschil tussen een conventionele binnentemperatuur en de gemiddelde buitentemperatuur van die dag (vermenigvuldigd met de duur hiervan uitgedrukt in dagen, dus maal 1). Graaddagen van een bepaalde periode (bijvoorbeeld week, maand of stookseizoen) verkrijgt men door de som van de graaddagen van alle dagen van die periode te nemen. De gekozen conventionele binnentemperatuur bedraagt 16,5° C.
 3. Gedurende de projectieperiode wordt het aantal graaddagen gelijkgesteld aan het gemiddelde van de laatste 15 jaren en oefent het dus geen invloed meer uit op de evolutie van het energieverbruik en de bijbehorende emissies op middellange termijn.
 4. De energiesector (exclusief de elektriciteitssector) bestaat voor een groot deel uit raffinaderijen, verder ook uit cokesovens en hoogovens.
 5. De evolutie van de structuur van het elektriciteitsproductiepark is gebaseerd op de *Energievooruitzichten voor België tegen 2030*, Federaal Planbureau, november 2011.

Vanaf 2012 wordt verondersteld dat een toename van de vraag vooral wordt voldaan door een toename van de import. De netto-import wordt verondersteld ongeveer 5 000 GWh te bedragen in 2017. Gedurende de projectieperiode zou de productie met gemiddeld 0,3 % per jaar toenemen en in 2017 92,7 TWh bedragen. De productie op basis van fossiele brandstoffen (uitgezonderd steenkool) zou opnieuw toenemen omwille van de geleidelijke kernuitstap vanaf 2015 met een toenemende elektriciteitsproductie op basis van hernieuwbare energie.

Structuur van het elektriciteitsproductiepark in de periode 2012-2017: daling van de elektriciteitsproductie op basis van kernenergie.

Overeenkomstig de wet van 2003 betreffende de kernuitstap, zouden de kerncentrales, te beginnen met de oudste installaties, geleidelijk gesloten worden. Deze procedure zou vanaf 2015 beginnen met de sluiting van drie reactoren (Doel 1 en 2 en Tihange 1) en eindigen in 2025. Het aandeel van de productie van elektriciteit door kerncentrales in de totale elektriciteitsproductie zou dus dalen gedurende de projectieperiode: het aandeel zou evolueren van 52,7 % in 2011 naar 41,5 % in 2015 (het jaar van de eerste sluitingen). Het aandeel zou ongeveer gelijk blijven tot 2017.

Sterke toename van de elektriciteitsproductie op basis van hernieuwbare energiebronnen.

Het aantal geproduceerde GWh met hernieuwbare energiebronnen (waterkracht, windkracht, biomassa en afval, zonne-energie) zou sterk toenemen tijdens de projectieperiode en zou in 2017 meer dan 14 400 GWh (tegen 9 000 GWh in 2011) bedragen, d.i. ongeveer 15,5 % van de totale elektriciteitsproductie tegen 2 % in 2000. Meer bepaald zou het aandeel van elektriciteit geproduceerd via zonnepanelen sterk stijgen van bijna nul in 2008 tot 0,9 % van het totaal in 2017. Het gebruik van hernieuwbare energie werd aangemoedigd door het systeem van groenestroomcertificaten dat in het begin van de jaren 2000 in de verschillende gewesten in werking trad. Dat systeem houdt in dat de elektriciteitsleveranciers moeten kunnen aantonen, op straffe van boete, dat een bepaald percentage van hun geleverde elektriciteit geproduceerd werd op basis van hernieuwbare energiebronnen¹.

Toename van de elektriciteitsproductie op basis van fossiele brandstoffen.

De elektriciteitsproductie op basis van fossiele brandstoffen zou toenemen door de geleidelijke kernuitstap gedurende de projectieperiode. Het aandeel zou toenemen van 37,4 % in 2011 tot 43,2 % in 2017. Daarbij zou de elektriciteitsproductie op basis van aardgas sterk toenemen gedurende de projectieperiode.

In 2010 bedroeg de productie op basis van WKK (warmtekrachtkoppeling) meer dan 10 000 GWh en zou in 2017 meer dan 18 500 GWh bedragen. Ook voor warmtekrachtkoppeling werd een certificaatsysteem opgestart met doelstellingen voor de energieleveranciers die door de verschillende gewesten zijn vooropgesteld.

1. Zie ook *Vijfde nationale mededeling over klimaatverandering onder het raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering*, 2009.

b. Sectorale analyse van de energiegebonden CO₂-emissies

De emissies afkomstig van industrie, diensten en gezinnen en transport zouden afnemen gedurende de projectieperiode. De emissies van de elektriciteitssector en de energiesector zouden licht toenemen (zie tabel 48).

TABEL 48 - Evolutie van de energiegebonden CO₂-emissies per sector
in procent tenzij anders vermeld

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten				Niveau (Mt)		Groeivoet	Structuur	
	1989-1999	2000-2005	2006-2011	2012-2017	1990 ¹	2017	2017-1990 ¹	1990	2017
Elektriciteitssector	1,4	0,5	-3,2	0,5	23,4	20,6	-12,2	21,3	22,0
Energiesector ²	-1,4	-3,7	1,9	0,6	6,4	5,0	-22,5	5,9	5,4
Industrie	-0,1	-0,4	-9,7	-0,1	32,9	16,7	-49,3	29,8	17,9
Transport ³	1,8	1,2	-0,8	-0,1	19,9	24,2	21,5	18,1	26,0
Diensten en gezinnen ⁴	0,4	-0,2	-0,6	-0,8	27,2	26,7	-1,8	24,7	28,6
Totaal ⁵	0,6	0,0	-3,2	-0,1	110,1	93,3	-15,3	100,0	100,0

1. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

2. Exclusief de elektriciteitssector.

3. Exclusief luchtvaart.

4. Inclusief landbouw.

5. Inclusief overige en vluchtige CO₂-emissies.

Toename van de uitstoot afkomstig van de elektriciteitssector gedurende de projectieperiode.

In de periode 2000-2005 nam de uitstoot van de elektriciteitssector minder sterk toe dan in de periode 1989-1999 (namelijk met gemiddeld 0,5 % per jaar tegen 1,4 % in de voorgaande periode) door een verschuiving van de productie op basis van vaste en vloeibare brandstoffen naar een productie op basis van aardgas en hernieuwbare energiebronnen. Een betere energie-efficiëntie dankzij de stoom- en gasturbine-installaties (STEG's) en centrales met warmtekrachtkoppeling (WKK) hadden eveneens een gunstig effect op de emissies. Deze factoren (en in de eerste plaats de ontwikkeling van de productie van 'groene' elektriciteit) hebben ook een rol gespeeld in de periode 2006-2011. De uitstoot is zo gedaald met gemiddeld 3,2 % per jaar in die periode. In 2015 zou de uitstoot echter met ongeveer 30 % toenemen door de sluiting van een eerste reeks kerncentrales en de toename van het aandeel van de elektriciteitsproductie op basis van fossiele brandstoffen maar gemiddeld genomen zou de uitstoot over de periode 2012-2017 echter licht toenemen met gemiddeld 0,5 % per jaar.

De uitstoot zou 20,6 Mt bedragen in 2017. Dat zou een daling betekenen van meer dan 10 % tegenover 1990. Het aandeel van de uitstoot zou in 2017 22 % van het totaal van de energiegebonden CO₂-emissies bedragen tegenover 21,3 % in 1990.

Toename van de uitstoot van de energiesector gedurende de projectieperiode.

Terwijl de uitstoot van de energiesector gedurende de periode 2000-2005 een sterke afname kende (gemiddeld -3,7 % per jaar) door de sterke daling van de raffinage activiteiten, nam de uitstoot in de periode 2006-2011 toe (gemiddeld 1,9 % per jaar). Tijdens de projectieperiode zou de uitstoot van de energiesector verder toenemen maar met een gematigder ritme (gemiddeld 0,6 % per jaar).

In 2017 zou de uitstoot 5 Mt bedragen tegenover 6,4 Mt in 1990. Het aandeel zou dan 5,4 % bedragen van de energiegebonden CO₂-emissies, d.i. iets minder dan in 1990.

Industrie: de daling van de uitstoot geobserveerd sinds de jaren 90 bevestigt zich gedurende de projectieperiode.

De uitstoot van de industrie daalde reeds sinds de jaren 90. Deze daling is mede te verklaren door de herstructureringen die zijn doorgevoerd (die met name het aandeel van de vaste brandstoffen in de industriële processen sterk deden afnemen) maar ook door de toepassing van energiebesparende technologieën die minder uitstoot veroorzaken. De sectorakkoorden en de Nationale Toewijzingsplannen hebben hierbij een cruciale rol gespeeld. De daling van de uitstoot afkomstig van de industrie was bijzonder sterk de laatste jaren en was met name te wijten aan de terugval van de industriële productie in 2009 (daling van de uitstoot met meer dan 20 %). Tijdens de projectieperiode zou de uitstoot verder licht afnemen dankzij het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen. De doelstellingen tegen 2020 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem¹ zouden bijdragen tot een beperking van de uitstoot door de industrie.

De uitstoot zou 16,7 Mt bedragen in 2017. Dat zou een daling van bijna 50 % betekenen t.o.v. het niveau in 1990. Het aandeel zou dan 17,9 % bedragen in 2017 tegen ongeveer 30 % in 1990.

Transportemissies: lichte daling gedurende de projectieperiode.

De dalende trend van de evolutie van de emissies afkomstig van transport die reeds geobserveerd werd tussen 2006 en 2011 zou zich verder zetten gedurende de projectieperiode. Deze daling zou, net zoals in de voorbije jaren, te danken zijn aan de vernieuwing van het wagenpark door minder vervuilende wagens en het gebruik (hoewel beperkt) van biobrandstoffen.

In 2017 zou de uitstoot 24,2 Mt bedragen d.i. 26 % van de globale energiegebonden CO₂-uitstoot tegenover 18,1 % in 1990. De uitstoot zou in 2017 nog uitkomen op een niveau dat ongeveer 22 % hoger ligt dan de emissies in 1990.

Daling van de uitstoot afkomstig van de diensten en gezinnen in de periode 2012-2017.

Terwijl de emissies afkomstig van diensten en gezinnen nog toenamen gedurende de jaren 90, daalden ze sinds de jaren 2000 en zouden ze verder afnemen gedurende de projectieperiode. Deze gunstige evolutie kan als volgt verklaard worden: eerst een groeivertraging van het energieverbruik en dan een regelmatige daling (zowel tijdens de laatste geobserveerde jaren als gedurende de projectieperiode), de toenemende doorbraak van aardgas voor verwarming en de doorbraak van hernieuwbare energie bij de gezinnen. De aanhoudend hoge energieprijzen en de maatregelen genomen in het kader van het klimaatbeleid zouden deze evolutie versterken.

In 2017 zou de uitstoot van deze sector 26,7 Mt bedragen d.i. 28,6 % van de globale energiegebonden CO₂-uitstoot. De uitstoot zou in 2017 uitkomen op een niveau dat ongeveer 2 % lager ligt dan de emissies in 1990.

1. Zie kader 16 in *Economische Vooruitzichten 2010-2015*.

6.3. Evolutie van de niet-energiegebonden CO₂-emissies en overige broeikasgasemissies

Hierna wordt de evolutie van de niet-energiegebonden CO₂-emissies en de overige broeikasgasemissies voor België uiteengezet. De niet-energiegebonden CO₂-emissies worden besproken in punt 1. De CH₄- en N₂O-emissies worden toegelicht in punt 2. In punt 3 worden de emissies van gefluoreerde gassen besproken.

6.3.1. Niet-energiegebonden CO₂-emissies

Naast CO₂-emissies door verbranding van brandstoffen, komen er ook emissies vrij bij bepaalde industriële processen (o.a. bij de cement- en staalproductie en de petrochemie) en bij de verbranding van afval.

Lichte toename van de niet-energiegebonden CO₂-emissies in de periode 2012-2017.

In de periode 2000-2005 stegen de CO₂-emissies afkomstig van de industriële processen, die sterk proces- en technologiegebonden zijn, met gemiddeld 1,7 % per jaar. Vervolgens daalden ze met 2,4 % in de periode 2006-2011. Gedurende de projectieperiode zouden ze licht toenemen met gemiddeld 0,5 % per jaar en 9,4 Mt bedragen in 2017 (+14,1 % t.o.v. 1990).

De CO₂-emissies afkomstig van afvalverbranding daalden in de periode 2000-2005 met gemiddeld 2,9 % per jaar. Vervolgens daalden ze met 3,9 % in de periode 2006-2011. De CO₂-emissies zouden licht toenemen gedurende de projectieperiode (96 kt in 2017).

TABEL 49 - Evolutie van de niet-energiegebonden CO₂-emissies
in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)			Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten			Groeivoet 2017-1990
	1990 ^a	2010 ^b	2017	2000-2005	2006-2011	2012-2017	
Industriële processen	8,2	8,8	9,4	1,7	-2,4	0,5	14,1
Afval	0,3	0,1	0,1	-2,9	-3,9	0,8	-71,5
Totaal niet-energiegebonden CO ₂ -emissies	8,6	8,9	9,5	1,6	-2,5	0,5	10,7

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2012 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

6.3.2. Emissies van CH₄ en N₂O

CH₄-emissies zijn vooral afkomstig van de landbouw en afvalverwerking.

De CH₄-emissies kunnen in drie grote groepen worden ingedeeld: emissies door energietransformatie en -consumptie¹, emissies van de landbouw en emissies uit het storten en verwerken van afval. De landbouw neemt het grootste deel van de CH₄-emissies voor zijn rekening. Die emissies worden veroorzaakt bij verteringsprocessen, de mestproductie en de bemesting van landbouwgrond.

In 1990 bedroegen de totale CH₄-emissies 11,2 Mt CO₂-equivalenten waarvan 7,1 Mt CO₂-equivalenten afkomstig waren van de landbouw en 2,9 Mt CO₂-equivalenten van afvalverwerking. De CH₄-emissies afkomstig van energietransformatie en -consumptie bedroegen 1,3 Mt CO₂-equivalenten. In de periode 2000-2005 daalden CH₄-emissies met gemiddeld meer dan 3 % per jaar, van 2006 tot 2011 daalden ze met gemiddeld 1 % per jaar.

1. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen.

De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen en door verdamping bij de aardgasverdeling.

TABEL 50 - Evolutie van de CH₄-emissies
in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)			Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten			Groeivoet 2017-1990
	1990 ^a	2010 ^b	2017	2000-2005	2006-2011	2012-2017	
Energietransformatie en -consumptie	1,3	0,8	0,7	-2,1	-0,4	-0,9	-47,4
Industriële processen	0,0	0,0	0,0	46,5	-15,2	0,0	-, -
Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	-, -	-, -	-, -	-, -
Landbouw	7,1	5,2	5,3	-2,4	0,4	0,1	-25,6
Afval	2,9	0,7	0,4	-9,2	-8,5	-8,0	-85,4
Totaal	11,2	6,8	6,4	-3,7	-1,0	-0,7	-43,2

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2012 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

Lichte daling van de CH₄-emissies gedurende de projectieperiode.

De CH₄-emissies van de landbouw zouden licht toenemen gedurende de projectieperiode en 5,3 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2017. De uitstoot afkomstig van de afvalverwerking zou verder dalen tot 0,4 Mt CO₂-equivalenten in 2017. De CH₄-emissies afkomstig van energietransformatie en -consumptie zouden eveneens verder afnemen. De totale CH₄-emissies zouden met gemiddeld 0,7 % per jaar afnemen gedurende de projectieperiode en 6,4 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2017. Dat zou dan bijna 45 % onder het niveau van 1990 zijn.

N₂O-emissies zijn vooral afkomstig van de landbouw en industriële processen.

N₂O komt vrij bij de transformatie en de verbranding van fossiele brandstoffen, waarbij het aandeel van de emissies door transport toeneemt. In de industrie is de productie van adipine- en salpeterzuur de enige bron van N₂O. De N₂O-emissies van de landbouw komen tot stand bij de bemesting van landbouwgrond en bedragen ongeveer de helft van de totale N₂O-emissies. Ten slotte komt ook N₂O vrij bij de verbranding van afval en het gebruik van oplosmiddelen.

In 1990 bedroegen de totale N₂O-emissies 10,8 Mt CO₂-equivalenten waarvan 5,6 Mt CO₂-equivalenten afkomstig waren van de landbouw en 3,9 Mt CO₂-equivalenten van industriële processen. In de periode 2000-2005 daalden N₂O-emissies met gemiddeld meer dan 3,5 % per jaar. Van 2006 tot 2011 daalden de emissies met gemiddeld 2 % per jaar. De totale N₂O-emissies daalden tot 8,6 Mt CO₂-equivalenten van 1990 tot 2010.

TABEL 51 - Evolutie van de N₂O-emissies
in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)			Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten			Groeivoet 2017-1990
	1990 ^a	2010 ^b	2017	2000-2005	2006-2011	2012-2017	
Energietransformatie en -consumptie	0,8	0,7	0,6	-0,8	-4,5	0,0	-20,4
Industriële processen	3,9	2,6	2,2	-5,2	-4,7	-2,4	-43,7
Gebruik van oplosmiddelen	0,2	0,2	0,2	1,2	-0,1	0,0	-13,1
Landbouw	5,6	4,8	4,9	-3,2	-0,2	0,1	-12,7
Afval	0,3	0,3	0,3	-1,0	0,6	0,4	5,0
Totaal	10,8	8,6	8,2	-3,6	-2,0	-0,6	-24,0

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2012 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

Lichte daling van de N₂O-emissies gedurende de projectieperiode.

De emissies afkomstig van industriële processen¹ zouden afnemen tot 2,2 Mt CO₂-equivalenten in 2017. De emissies afkomstig van de landbouw zouden licht toenemen gedurende de projectieperiode en 4,9 Mt bedragen in 2017. De totale N₂O-emissies zouden gedurende de projectieperiode afnemen met gemiddeld 0,6 % per jaar en in 2017 8,2 Mt CO₂-equivalenten bedragen. Dat zou bijna 25 % onder het niveau van 1990 zijn.

Bij de evaluatie van de resultaten moet er rekening worden gehouden met een grote onzekerheidsmarge. Die grote foutenmarge is te wijten aan onzekerheden over de emissiefactoren en aan moeilijkheden bij de bepaling van de bronnen. De cijfers in de projectieperiode zijn dan ook louter indicatief².

6.3.3. Emissies van gefluoreerde gassen (HFK's, PFK's en SF₆)

De HFK's en PFK's worden als alternatief voor ozonafbrekende stoffen gebruikt.

De HFK's en PFK's worden als alternatief voor ozonafbrekende stoffen gebruikt. HFK's worden aangewend als koelmiddel voor koel- en airconditioninginstallaties, als drijfgas in spuitbussen, als blaasmiddel bij de aanmaak van kunststofschuimen en als blusmiddel in brandbestrijdingssystemen. PFK's worden als koelmiddel en als reinigingsmiddel in de productie van elektronica en fijnmechanica gebruikt. SF₆ wordt gebruikt als elektrische isolatie in installaties met hoge en gemiddelde spanning, hoofdzakelijk in beveiligingsschakelaars, transformatoren en stroomrails. SF₆ wordt ook gebruikt voor geluidsisolatie in dubbele beglazing.

Het scenario³ waarop de vooruitzichten voor de gefluoreerde gassen gebaseerd zijn, houdt rekening met de impact van de Europese regelgeving die het gebruik van CFK's en HCFC's verbiedt voor verschillende toepassingen. Er wordt ook rekening gehouden met de impact van de regionale regelgeving die reeds ingevoerd, beslist of gepland (op langere termijn) werd.

TABEL 52 - Evolutie van de emissies van gefluoreerde gassen
in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)				Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten			Groeivoet 2017-1995
	1995 ^a	2000 ^b	2010 ^b	2017	2000-2005	2006-2011	2012-2017	
HFK	0,4	0,9	1,8	2,6	10,2	5,0	5,1	490,3
PFK	2,3	0,4	0,1	0,1	-12,7	-9,5	0,0	-96,4
SF ₆	2,2	0,1	0,1	0,2	-5,7	4,4	5,9	-92,9
Totaal	5,0	1,4	2,0	2,8	4,6	4,0	5,0	-43,7

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2012 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

Toename van de uitstoot van gefluoreerde gassen gedurende de projectieperiode.

In 1995 (basisjaar voor de aanrekening van de gefluoreerde gassen in het Kyoto-protocol) maakten de gefluoreerde gassen 3 % uit van de totale nationale emissies en bedroegen 5 Mt CO₂-equivalenten. Vervolgens zijn ze dankzij een reeks investeringen drastisch gereduceerd tot 1,4 Mt CO₂-equivalenten in 2000. In de periode 2000-2005 zijn ze opnieuw gestegen. Van 2006 tot 2011 zijn ze verder blijven toenemen.

Die emissies zouden jaarlijks met gemiddeld 5 % toenemen gedurende de projectieperiode en in 2017 2,8 Mt CO₂-equivalenten bedragen. Dat zou toch nog een daling betekenen van meer dan 40 % t.o.v. het basisjaar.

1. De productie van salpeterzuur afkomstig van één producent vormt de hoofdbron voor N₂O-emissies afkomstig van industriële processen in Vlaanderen. Op 18 november 2005 werd een vrijwillige overeenkomst gesloten waarbij het bedrijf zich engageert om de best beschikbare technologieën te gebruiken om die uitstoot te verminderen.

2. De evoluties voor de CH₄- en N₂O-emissies zijn gebaseerd op de verwachtingen in sectie 2 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit.

3. Zie sectie 2 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit.

6.4. Totale broeikasgasemissies

Lichte daling van de broeikasgasemissies in de periode 2012-2017.

In de periode 2006-2011 daalden de totale broeikasgasemissies relatief sterk met gemiddeld 2,9 % per jaar onder druk van de hoge energieprijzen en de economische crisis van 2009. Gedurende de projectieperiode zouden de emissies verder afnemen. In 2017 zouden ze zelfs meer dan 15 % onder het niveau van het basisjaar dalen en 120,2 Mt CO₂-equivalenten bedragen.

Dat gunstig resultaat is vooral te danken aan de daling van het bruto binnenlands energieverbruik en de structurele wijziging in het energieverbruik ten gunste van minder vervuilende en/of hernieuwbare energie. Ook de daling van de CH₄ en de N₂O-emissies dragen bij tot dit resultaat. De uitstoot van de niet-energiegebonden CO₂-emissies zou jaarlijks blijven toenemen tijdens de projectieperiode. De uitstoot van gefluoreerde gassen zou eveneens jaarlijks toenemen tijdens de projectieperiode, maar zou beduidend onder het niveau van het basisjaar blijven (zie tabel 53 en figuur 35).

TABEL 53 - Totale evolutie van de broeikasgasemissies
in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)				Gemiddelde jaarlijkse groei-voeten	Groei-voet		
	Basisjaar ^a	2005 ^b	2010 ^b	2017		2010- basisjaar	2017- basisjaar	2017-2005
Energiegebonden CO ₂ -emissies	110,1	114,5	106,2	93,3	-0,1	-3,6	-15,3	-18,5
Niet-energiegebonden CO ₂ -emissies	8,6	10,7	8,9	9,5	0,5	4,3	10,7	-11,5
Totale CH ₄ -emissies	11,2	7,1	6,8	6,4	-0,7	-39,8	-43,2	-9,4
Totale N ₂ O-emissies	10,8	9,7	8,6	8,2	-0,6	-20,5	-24,0	-14,8
Totale HFK, PFK en SF ₆ -emissies	5,0	1,7	2,0	2,8	5,0	-60,0	-43,7	69,5
Totaal ^c	145,7	143,6	132,4	120,2	-0,1	-9,1	-17,5	-16,3
ETS scope 2013-2020 ^d		66,5	54,7	48,6	0,2			-26,9
ETS inclusief bunkers luchtvaart ^e				52,1				
non-ETS		77,1	77,7	71,6	-0,2			-7,1
Internationale bunkers	16,4	28,5	25,2	29,6	2,0	53,5	80,0	3,6
waarvan luchtvaart	3,1	3,5	4,2	3,5	-4,1	36,6	13,7	-0,7

a. Basisjaar is 1990 voor alle broeikasgassen behalve voor de gefluoreerde gassen. Voor de gefluoreerde gassen is het basisjaar 1995. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2012 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies. De energiegebonden CO₂-emissies werden endoogeen door het model HERMES berekend.

c. LUCF (land-use change and forestry) niet inbegrepen.

d. ETS scope 2013-2020: omvat ETS scope 2008-2012 waaronder alle installaties die opgenomen zijn in het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012 vallen, uitgebreid met bepaalde industriële procesemissies.

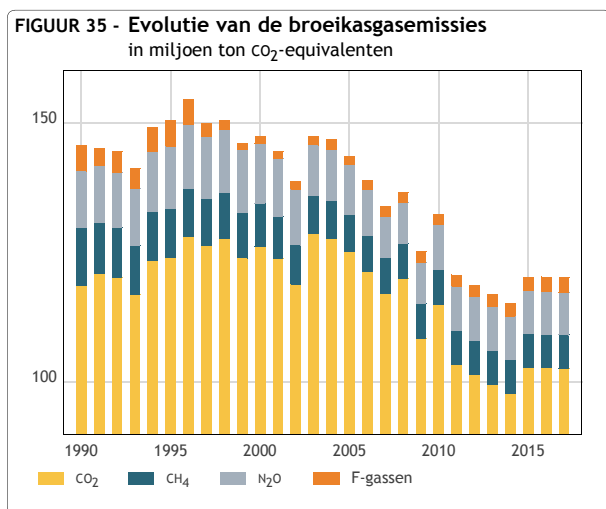
e. Vanaf 2012 maken de CO₂-emissies afkomstig van de bunkers voor luchtvaart deel uit van het ETS.

België zou zijn doelstelling binnen het Kyoto-protocol kunnen behalen mits het gebruik van flexibiliteitsmechanismen voor de non-ETS-sectoren.

België heeft zich ertoe verbonden in het kader van het Protocol van Kyoto zijn broeikasgasemissies met 7,5 % te verminderen in de periode 2008-2012 tegenover het basisjaar en dus een niveau van jaarlijks gemiddeld 134,8 miljoen ton (Mt) CO₂-equivalenten niet te overschrijden gedurende deze periode.

Het niveau van de totale broeikasgasemissies zou gemiddeld 126,7 Mt CO₂-equivalenten bedragen in de periode 2008-2012 en dus ruim onder de vooropgestelde doelstelling liggen. Maar de industriële installaties die onderworpen zijn aan het Europees CO₂-emissiehandelssysteem (ETS-sectoren) kregen sindsdien ook een plafond toegewezen in het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012, namelijk 58,5 Mt CO₂-equivalenten. De sectoren die niet onder deze regeling vallen (non-ETS-sectoren) kregen dus per saldo 76,3 Mt CO₂-equivalenten

toegewezen. De uitstoot van de ETS-sectoren zou gemiddeld 47,9 Mt CO₂-equivalenten bedragen in de periode 2008-2012 en dus onder het toegewezen plafond uitkomen. Voor de non-ETS-sectoren zou de uitstoot echter meer dan het vooropgestelde objectief bedragen, namelijk gemiddeld 78,8 Mt CO₂-equivalenten¹. Dit is gemiddeld 2,5 Mt CO₂-equivalenten boven het plafond. Op basis van dit verschil kan België een inschatting maken van de hoeveelheid flexibiliteitsmechanismen² die het zal gebruiken om aan zijn verplichtingen te voldoen.

Tegen 2020 moet België tevens voldoen aan een aantal doelstellingen i.v.m. de broeikasgasemissies in het kader van het Europees Klimaat- en Energiepakket. De uitstoot van de ETS-sectoren moet op Europees vlak afnemen met 21 % t.o.v. 2005. De uitstoot van de non-ETS-sectoren moet op Belgisch niveau dalen met 15 % t.o.v. 2005³.

Volgens de huidige vooruitzichten zou de uitstoot van de Belgische ETS-sectoren met meer dan 25 % afnemen tegenover 2005. Tegen 2017 zou de uitstoot van de non-ETS-sectoren met 7,1 % afnemen tegenover 2005 en 71,6 Mt CO₂-equivalenten⁴ bedragen. Het verloop van de emissies zou dichterbij de doelstelling van -15 % komen zonder de doelstelling echter te bereiken. Bijkomende inspanningen zullen moeten geleverd worden.

ling echter te bereiken. Bijkomende inspanningen zullen moeten geleverd worden.

1. Dit resultaat kan vergeleken worden met andere schattingen die een bottom-up benadering hanteren, zie sectie 2 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit., p. 57.
2. Er zijn drie zogenaamde flexibiliteitsmechanismen: projecten van gezamenlijke tenuitvoerbrenging (*Joint Implementation of JI*), mechanismen voor schone ontwikkeling (*Clean Development Mechanism of CDM*) en internationale verhandeling van emissierechten (*International Emission Trading of IET*). De prioriteit zowel van de federale overheid als van de gewesten is het gebruik van de projectgebonden mechanismen (*CDM of JI*). Als er vervolgens nog een tekort zou zijn voor het behalen van de reductiedoelstelling, is het niet uitgesloten dat de federale overheid en de gewesten emissierechten (*IET*) zouden aankopen op de internationale markten.
3. Er is een lineair non-ETS reductiepad met jaarlijkse doelstellingen vastgelegd in de Effort Sharing Decision. Dat pad vertrekt in 2013. Het startpunt in 2013 is gelijk aan de gemiddelde emissies van de periode 2008-2012 (scope 2008-2012) aangepast met correctiefactor van 2013 voor scopewijziging van 2008-2012 naar 2013-2020. Het eindpunt in 2020 is gelijk aan de emissies van 2005 (scope 2008-2012) verminderd met 15 % en gecorrigeerd voor scopewijziging van 2008-2012 naar 2013-2020.
4. Volgens eerste voorlopige berekeningen van de regio's zou de doelstelling tegen 2020 voor de non-ETS sectoren 66,8 Mt CO₂-equivalenten bedragen. Dit cijfer is een actualisering van de voorlopige berekening uit *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit., p.58.

7. Bijlagen

7.1. Belangrijkste hypothesen van de projectie

TABEL 1 - HYPOTHESEN OMTRENT DE BINNENLANDSE EN DE INTERNATIONALE OMGEVING

	2011 [^] 2006	2017 [^] 2012	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Buitenlandse afzetmarkt van goederen en diensten (volumegroei)	3.9	4.2	5.3	1.6	3.7	4.9	5.2	5.3	4.4
2. Wereldhandelsprijzen in euro (groeivoeten)									
Uitvoer van goederen excl. energie	1.6	2.1	4.0	2.6	1.4	2.1	2.2	2.2	2.0
Invoer van goederen excl. energie	0.7	2.0	2.4	2.1	1.5	2.1	2.2	2.2	2.0
Invoer van energie	13.8	3.7	33.5	12.2	-5.7	3.9	3.9	3.9	3.9
3. Wisselkoers (peil)									
Dollar per euro (x 100)	136.8	134.6	139.2	134.3	134.7	134.7	134.7	134.7	134.7
4. Rentevoeten (peil)									
Korte rente (3m.)									
Eurozone	2.6	1.6	1.4	0.8	0.8	1.2	1.7	2.2	2.7
Verenigde Staten	2.4	1.5	0.3	0.5	0.6	1.0	1.7	2.4	2.7
Lange rente (10j.)									
Eurozone	3.9	3.6	3.9	3.5	3.4	3.5	3.7	3.8	3.9
Verenigde Staten	3.7	2.5	2.8	2.2	2.3	2.4	2.6	2.7	2.8
5. Beroepsbevolking									
Mutatie in duizend personen	34.6	40.2	30.1	26.8	46.7	47.0	46.0	44.2	30.6
6. Activiteitsgraad (in %)	72.8	73.6	72.7	72.8	73.1	73.5	73.8	74.1	74.3
7. Gemiddelde arbeidsduur (werknemers en zelfstandigen) (groeivoeten)									
Marktbedrijfstakingen	-0.2	-0.0	0.5	-0.4	0.4	0.1	-0.1	-0.1	-0.1
Industrie	-0.0	0.2	2.0	-0.9	1.4	0.6	0.1	-0.0	-0.0
Verhandelbare diensten	-0.2	-0.1	0.0	-0.3	0.2	0.0	-0.1	-0.1	-0.1

([^]) Gemiddelden van periodes

TABEL 2 - VOORNAAMSTE HYPOTHESEN OVER DE OVERHEIDSUITGAVEN

(groeivoeten in volume voor rubrieken 3 tot 9)

	2011^2006	2017^2012	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Werkgelegenheid bij de overheid	0.9	0.4	-0.1	0.1	0.5	0.6	0.7	0.7
1. Federale overheid	-0.9	-1.5	-3.5	-3.3	-0.9	-1.1	0.0	0.0
2. Gemeenschappen en gewesten	1.2	0.7	0.3	0.6	0.7	0.9	0.9	0.9
3. Lagere overheid	1.4	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.8	0.8
4. Sociale zekerheid	0.6	-0.1	-1.4	-1.1	0.4	0.4	0.4	0.4
2. Sociale programmatie en 'wage drift'								
1. Federale overheid (incl. defensie)	--	0.4	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4	0.4
2. Gemeenschappen en gewesten	--	0.3	0.5	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
3a. Lagere overheid - onderwijssubs.	--	0.2	0.4	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
3b. Lagere overheid - overige	--	0.6	0.7	0.6	0.5	0.5	0.5	0.5
4. Sociale zekerheid	--	0.5	0.6	0.6	0.4	0.4	0.4	0.4
3. Bruto-aankoop van goederen en diensten	2.0	0.5	0.1	0.4	1.0	0.2	0.5	0.5
1. Federale overheid	2.9	-0.2	-1.5	-0.9	1.2	-0.1	-0.0	-0.0
2. Gemeenschappen en gewesten	1.8	0.4	0.8	0.5	0.9	-0.4	0.4	0.4
3. Lagere overheid	1.9	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
4. Sociale zekerheid	2.5	1.3	-1.7	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9
<i>Deflator: aankoop van goederen en diensten</i>	2.0	2.0	2.9	1.9	1.8	1.8	1.8	1.8
4. Bruto-kapitaalvorming	1.4	0.5	6.1	-8.7	-5.8	2.6	0.8	8.2
1. Federale overheid en sociale zekerheid	43.4	1.0	19.3	10.8	-14.4	-10.6	0.4	0.4
2. Gemeenschappen en gewesten	2.3	-0.4	-2.8	0.9	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
3. Lagere overheid	1.6	1.8	11.1	-20.9	-8.6	9.6	1.6	18.2
<i>Deflator: overheidsinvesteringen</i>	2.4	2.1	2.6	1.9	1.9	2.0	2.0	2.0
5. Sociale verstrekkingen in natura	2.6	2.7	2.3	2.7	2.8	2.9	2.7	2.8
1. Federale overheid	40.3	6.8	40.9	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
2. Gemeenschappen en gewesten	3.1	3.1	2.3	3.9	3.5	3.1	3.0	2.9
3. Lagere overheid	2.1	3.9	9.1	2.9	3.5	3.6	2.1	1.9
4. Sociale zekerheid	2.4	2.6	1.8	2.6	2.8	2.9	2.7	2.8
<i>Deflator: sociale verstrekkingen in natura</i>	3.0	2.0	2.1	2.6	1.9	1.8	1.8	1.9
6. Overige lopende overdrachten aan de gezinnen en izw's	2.7	1.9	1.6	2.3	1.8	1.6	1.9	2.3
1. Federale overheid	4.1	1.1	-1.3	1.6	1.4	1.3	1.5	2.0
2. Gemeenschappen en gewesten	4.2	1.2	1.2	0.9	0.7	0.8	1.3	2.3
3. Lagere overheid	2.8	2.5	4.8	2.2	1.9	2.5	1.6	2.1
4. Sociale zekerheid	2.1	2.2	2.1	2.7	2.1	1.8	2.1	2.4
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijsen</i>	2.3	2.0	2.9	1.9	1.8	1.8	1.8	1.8
7. Lopende overdrachten aan de ondernemingen	8.1	2.0	2.3	0.4	2.0	2.5	2.5	2.5
1. Federale overheid	7.3	0.8	0.4	1.7	-0.1	0.7	0.9	0.9
2. Gemeenschappen en gewesten	1.1	6.0	11.4	5.0	4.9	4.9	4.9	4.9
3. Lagere overheid	1.7	1.7	1.7	1.7	1.7	1.7	1.7	1.7
4. Sociale zekerheid	16.8	1.7	0.7	-4.0	3.4	3.7	3.5	3.0
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijsen</i>	2.3	2.0	2.9	1.9	1.8	1.8	1.8	1.8
8. Lopende overdrachten aan het buitenland	1.8	1.6	2.4	0.7	2.7	0.6	1.7	1.3
1. Federale overheid	1.9	1.6	2.5	0.7	2.8	0.6	1.7	1.3
2. Gemeenschappen en gewesten	-0.4	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3. Sociale zekerheid	40.8	2.3	-2.8	3.6	3.1	3.2	3.2	3.7
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijsen</i>	2.3	2.0	2.9	1.9	1.8	1.8	1.8	1.8
9. Kapitaaloverdrachten	-3.8	-3.6	-19.1	4.9	-0.6	-1.3	-5.9	0.8
1. Federale overheid	0.6	-3.3	-17.1	10.4	-1.0	-2.4	-11.6	1.8
2. Gemeenschappen en gewesten	4.3	-3.6	-21.4	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3. Lagere overheid	-0.6	-4.5	-17.8	-1.9	-1.8	-1.8	-1.8	-1.8
4. Sociale zekerheid	6.5	-2.0	-2.8	-1.9	-1.8	-1.8	-1.8	-1.8
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijsen</i>	2.3	2.0	2.9	1.9	1.8	1.8	1.8	1.8

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 3 - HYPOTHESEN INZAKE SOCIALEZEKERHEIDSPRESTATIES

	2011 [^] 2006	2017 [^] 2012	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>I. Groeivoeten in volume</i>									
1. Pensioenen	2.8	3.2	3.0	3.0	3.3	3.1	3.1	3.3	3.5
a. Werknemers (a)	2.4	3.3	2.8	3.2	3.5	3.1	3.2	3.2	3.5
(RP: begrotingscijfer)	2.5	3.3	3.0	3.2	3.5	3.2	3.2	3.2	3.5
b. Zelfstandigen (a)	3.6	2.4	2.2	0.9	2.5	2.4	2.8	2.8	3.1
c. Vastbenoemd personeel bij RSZ-PPO	9.2	4.2	9.0	4.8	4.2	3.8	3.3	4.8	4.6
d. Aangeslotenen bij de DOSZ	0.4	0.7	-2.0	1.6	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
2. ZIV-uitkeringen	6.0	2.6	6.1	4.8	2.4	2.4	2.7	1.4	1.6
a. Werknemers	5.9	2.6	6.1	4.9	2.4	2.4	2.7	1.4	1.6
- Primaire ongeschiktheid	7.0	3.0	6.3	6.9	2.0	2.1	2.3	2.4	2.1
- Invaliditeit (b)	5.8	2.6	6.0	4.7	2.5	2.6	3.1	1.0	1.5
- Moederschapsrust (b)	4.4	1.8	7.9	1.4	2.6	2.1	1.8	1.5	1.3
- Mijnwerkers en zeelieden	-4.1	-7.4	-6.7	-3.7	-8.1	-8.1	-8.1	-8.1	-8.1
b. Zelfstandigen	7.9	2.4	5.2	3.4	2.7	2.9	3.0	1.1	1.4
3. Kinderbijslagen (b)	1.7	1.5	2.5	0.5	1.4	1.5	1.8	1.8	1.8
a. Werknemers, RSZ-PPO inbegrepen	1.6	1.6	2.6	0.7	1.4	1.6	1.8	2.0	1.9
(RKW: begrotingscijfer)	1.6	1.7	1.5	0.9	1.5	1.6	1.9	2.0	2.0
b. Zelfstandigen	2.5	0.2	1.4	-1.8	1.1	0.4	0.8	0.2	0.5
c. Gewaarborgde gezinsbijslag	6.9	1.7	3.9	0.4	2.4	2.3	3.6	0.8	0.5
4. Arbeidsongevallen van het FAO	0.3	2.8	0.2	3.1	-0.5	2.6	3.8	3.8	3.9
5. Beroepsziekten	-3.4	-3.0	-10.8	-3.5	-3.1	-3.1	-2.7	-2.7	-2.6
<i>II. Groeivoeten alvorens toepassing van indexeringsregels</i>									
Geneeskundige zorgen	3.2	2.6	2.8	1.5	2.7	2.8	2.9	2.8	2.9
a. Werknemers, zelfstandigen, ambtenaren (c)	3.2	2.6	3.5	1.7	2.7	2.8	2.9	2.8	2.9
(ZIV-GV: begrotingscijfer)	3.3	2.6	3.3	1.7	2.7	2.8	2.9	2.8	2.8
b. Aangeslotenen bij de DOSZ	-5.3	0.9	-16.1	-0.0	1.6	1.3	0.8	0.7	0.8
c. Aan buitenlandse SZ-instellingen	3.0	2.6	-47.4	-28.1	10.0	9.5	8.8	8.0	7.6
d. Vlaamse zorgverzekering	6.4	1.3	2.3	2.7	1.9	1.8	1.1	0.2	-0.0
<i>III. In duizendtallen (jaargemiddelden)</i>									
1. Niet werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen	98.7	80.8	83.1	78.1	78.5	79.5	81.9	83.4	83.6
2. Vrijwillig deeltijdse werklozen	28.6	26.9	28.1	27.9	27.7	27.1	26.5	26.1	25.9
3. Deeltijds werklozen met behoud van rechten en IGU	49.9	54.0	52.5	51.3	51.3	52.2	54.0	56.4	59.1
4. Van inschrijving vrijgestelde werklozen wegens beroepsopleiding, familiale en sociale redenen of studies	48.8	45.9	48.7	47.7	47.3	46.4	45.2	44.6	44.3
5. Activeringsprogramma's: PWA's, Eerste werkervaring	6.2	1.5	3.2	2.5	2.0	1.6	1.3	1.0	0.8
6. Tewerkstelling met loonsubsidie	165.4	228.1	225.4	215.7	213.3	221.3	230.6	239.6	247.9
a. Doorstromingsprogramma's	5.5	4.6	4.9	4.7	4.7	4.6	4.6	4.6	4.6
b. Activering zonder dienstencheques	56.5	47.4	75.9	53.9	44.9	45.5	46.2	46.6	47.3
- dienstenbanen oude stijl	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
- activaplanbanen met RVA-vergoeding, incl. SINE's	53.7	54.7	87.6	62.2	51.8	52.6	53.3	53.8	54.5
- activaplanbanen zonder RVA-vergoeding	2.8	-7.3	-11.7	-8.3	-6.9	-7.0	-7.1	-7.2	-7.3
c. Sociale Maribel (incl. bedrijfsvoorheffing) (d)	26.1	29.9	30.2	30.1	29.8	29.8	29.8	29.9	29.9
d. Dienstenchequewerknemers	76.5	144.6	112.8	125.3	132.4	139.8	148.5	157.0	164.7
- activaplanbanen met RVA-vergoeding	5.0	3.2	2.5	2.8	2.9	3.1	3.3	3.5	3.6
- activaplanbanen zonder RVA-vergoeding	11.5	24.6	19.2	21.4	22.6	23.8	25.3	26.8	28.1
- gewone jobs	60.0	116.8	91.0	101.2	106.9	112.9	119.9	126.8	133.0
e. Jongerenbonus non-profit	0.8	1.6	1.7	1.6	1.6	1.6	1.5	1.5	1.5
7. Loopbaanonderbrekingen	243.2	254.2	271.3	259.5	255.0	246.5	250.9	255.1	258.2
8. Werkloosheid met bedrijfstoeslag / brugpensioen	116.8	108.5	119.9	117.1	114.6	112.8	105.1	100.6	101.0
<i>IV. Loonsubsidies via sociale zekerheid (e)</i>									

(a) Berekend met het model PENSION (werknemersregeling) respectievelijk het model MOSES (regeling der zelfstandigen).

(b) Aantal kinderen en aantal invaliden overeenkomstig het langetermijnmodel MALTESE.

(c) Inclusief het ligdagprijsgedeelte dat voordien ten laste was van Volksgezondheid, en met integratie van de 'kleine risico's' in de regeling voor zelfstandigen.

(d) Via bedrijfsvoorheffing: een deel van de bedrijfsvoorheffing wordt vanaf 2009 via de Sociale Maribel fondsen aan de non-profit-ondernemingen als loonsubsidie toegekend.

(e) Zie tabel 5.

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 4 - VERKLARING VAN DE SOCIALE PREMIES

(groeivoeten)

	2011 [^] 2006	2017 [^] 2012	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Werknemersregeling									
a. Sector van de ondernemingen incl. overheidsbedrijven									
1. Reëel uurloon per werknemer	0.4	0.7	0.1	0.1	0.9	1.0	0.8	0.8	0.8
2. Effectieve arbeidsduur per werknemer	-0.2	-0.0	0.5	-0.5	0.5	0.2	-0.1	-0.1	-0.1
3. Tewerkstelling	1.3	1.1	1.8	0.3	0.5	1.0	1.5	1.7	1.6
- Verwerkende nijverheid, energie en bouw	-0.5	-0.6	0.2	-0.8	-2.0	-0.7	-0.3	0.1	0.1
- Verhandelbare diensten	2.0	1.7	2.4	0.7	1.3	1.6	2.0	2.2	2.0
4. Bruto-loonsom, voor indexatie	1.6	1.8	2.4	-0.0	1.8	2.2	2.2	2.4	2.3
5. Loonindexering	2.0	2.1	2.5	3.3	2.1	1.8	1.8	1.8	1.8
p.m. Deflator consumptieprijzen	2.2	2.0	3.4	2.9	1.9	1.8	1.8	1.8	1.8
6. Bruto-loonsom	3.6	3.9	4.9	3.3	3.9	4.1	4.0	4.2	4.1
- Aanslagbasis van bijdragen	3.5	3.9	4.9	3.2	3.9	4.0	4.0	4.2	4.1
b. Overheid: overheidsbedrijven (e)									
1. Bezoldiging per hoofd	3.5	3.1	3.2	3.6	3.4	3.1	2.9	2.8	2.8
2. Tewerkstelling	1.1	0.8	0.1	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
3. Bruto-loonsom	5.3	4.1	3.8	4.6	4.4	4.1	3.8	3.7	3.8
c. Overheidssector excl. overheidsbedrijven									
1. Bezoldiging per hoofd	2.9	2.3	4.4	2.7	2.7	2.1	2.1	2.0	2.3
2. Tewerkstelling	0.9	0.4	-0.3	-0.2	0.0	0.5	0.6	0.7	0.7
3. Bruto-loonsom	3.8	2.7	4.1	2.6	2.7	2.6	2.7	2.7	3.0
d. Bijdragen, nominaal									
1. Werkgeversbijdragen	4.2	4.3	5.3	4.7	4.3	4.3	4.2	4.4	4.3
a. Privé-sector (a)	4.1	4.5	5.6	4.9	4.4	4.5	4.4	4.6	4.4
b. Overheidsbedrijven (e)	0.4	5.9	5.2	6.0	3.4	8.1	8.3	4.8	4.7
c. Overheid excl. overheidsbedrijven	5.0	2.9	3.3	3.4	3.0	2.6	2.7	2.7	3.1
2. Werknemersbijdragen	3.4	4.0	4.9	3.2	4.2	4.2	4.1	4.2	4.2
a. Privé-sector	3.4	4.3	5.4	3.4	4.5	4.6	4.4	4.5	4.4
b. Overheidssector	3.6	2.7	3.1	2.5	2.7	2.6	2.7	2.7	3.0
e. Impliciete bijdragevoeten (b)									
1. Werkgeversbijdragen									
a. Privé-sector (a)	24.6	25.7	25.0	25.4	25.6	25.7	25.8	25.9	26.0
b. Overheid: overheidsbedrijven (e)	27.4	25.1	23.7	24.0	23.8	24.7	25.8	26.0	26.3
c. Overheid excl. overheidsbedrijven	12.6	13.1	13.0	13.1	13.1	13.1	13.1	13.1	13.1
2. Werknemersbijdragen									
a. Privé-sector incl. overheidsbedrijven (e)	10.2	10.5	10.3	10.3	10.4	10.5	10.5	10.5	10.6
b. Overheidssector	9.3	9.2	9.2	9.2	9.2	9.2	9.2	9.2	9.2
2. Regeling der zelfstandigen									
a. Inkomen per hoofd (c)	2.6	1.9	0.3	-0.5	1.8	2.5	1.1	3.4	2.9
b. Aantal zelfstandigen (c)	0.6	0.7	1.4	0.6	0.8	1.4	0.6	0.4	0.1
c. Inkomen van de zelfstandigen (c)	3.2	2.5	1.8	0.1	2.6	3.9	1.7	3.9	3.1
d. Herwaarderingscoëfficiënt	-0.2	0.0	-1.8	3.9	-0.8	-1.6	-1.1	-0.1	-0.0
e. Aanslagbasis van de bijdragen	3.0	2.6	-0.1	4.0	1.8	2.2	0.6	3.8	3.1
f. Bijdragen	5.7	2.6	1.7	4.2	1.8	2.2	0.6	3.8	3.1
g. Impliciete bijdragevoet (b)	14.1	15.1	15.1	15.1	15.1	15.1	15.1	15.1	15.1
3. Regeling der uitkeringstrekkers									
a. Bijdragen	3.9	4.6	2.1	4.3	4.9	4.6	3.9	4.4	5.5
b. Impliciete bijdragevoet (b)	3.0	2.8	2.8	2.8	2.8	2.8	2.8	2.8	2.8
p.m. ex ante bijdrageverminderingen (d)	5460	5617	5700	5525	5517	5552	5618	5699	5794
werkgeversbijdragen	4780	4973	4978	4801	4832	4908	4995	5092	5208
waarin voor overheidsbedrijven (e)	13	11	13	11	11	11	11	10	10
werknemersbijdragen	680	645	722	724	684	644	624	606	586

(a) De bijdrageverminderingen in het kader van de 'Sociale Maribel' worden door de Sociale Zekerheid geïnd en vervolgens via daartoe opgerichte fondsen als een loonsubsidie teruggestort aan de bedrijven die voldoen aan de gestelde voorwaarden.

(b) Bijdragen uitgedrukt in % van de aanslagbasis. Voor meer detail zie tabel 6.

(c) van het jaar t-3.

(d) Zie tabel 5. De zogenaamde bijdrageverminderingen in het kader van de 'Sociale Maribel' niet inbegrepen, zie voetnoot (a).

(e) VRT, RTBF en BRF vanaf 2002, Aquafin (tot 2004), De Lijn, TEC, STIB, transportinfrastructuur.

([^]) Gemiddelden van periodes

TABEL 5 - HYPOTHESEN M.B.T. SOCIALE ZEKERHEIDSBIJDRAGEN EN LOONSUBSIDIES: EX ANTE BEDRAGEN

(in miljoen euro)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017-2011
1. Patronale bijdrageverminderingen	4978	4801	4832	4908	4995	5092	5208	230
- Lage en hogeloonwerkgelegenheid (a)	4281	4114	4141	4207	4282	4366	4467	187
- Speciale banenplannen (b)	698	686	691	700	713	727	741	43
2. Loonsubsidies	5494	5641	5646	5910	6187	6476	6764	1270
<i>a. via sociale zekerheid</i>								
- Sociale Maribel	818	843	859	884	908	932	956	138
- Jongerenbonus non-profit	45	45	45	46	46	47	47	2
- Sociale Maribel - alternatieve financiering	84	88	93	99	104	109	114	30
- Activering van werkloosheidsuitkeringen	610	411	280	291	301	311	322	-287
- Dienstencheques	1424	1676	1705	1834	1983	2135	2279	854
<i>b. via federale fiscaliteit</i>								
- Nacht- en ploegenwerksubsidie	977	1000	1030	1064	1092	1124	1160	183
- Overuren	52	53	55	57	58	60	62	10
- Onderzoek en ontwikkeling (ondernemingen) (c)	394	402	412	424	433	444	456	62
- Algemene subsidie	934	963	999	1037	1078	1122	1168	233
- Sectorspecifieke subsidies (d)	118	122	127	133	140	147	153	36
<i>c. via gewesten</i>								
- Indienstneming oudere werklozen (Vlaams Gewest)	24	24	26	27	29	30	32	8
- Prime à l'emploi (Waals Gewest)	14	14	14	14	15	15	15	1
Totaal ten gunste van werkgevers	10472	10442	10478	10817	11182	11569	11972	1500
3. Persoonlijke bijdrageverminderingen	722	724	684	644	624	606	586	-136

(a) Alle verminderingen die niet vallen onder de rubriek speciale banenplannen, d.w.z. incl. doelgroepsupplementen voor 'oudere werknemers' en 'arbeidsherverdeling'.

(b) Zowel basisgedeelte van de structurele vermindering als het doelgroepsupplement voor 3 doelgroepcategorieën: (1) zowel 'jonge werknemers' als startbanen oude stijl, (2) zowel 'eerste aanwervingen' als plan-plus 1/2/3 oude stijl, (3) zowel 'langdurig werklozen' als voordeel-, diensten- en activaplanbanen oude stijl.

(c) 'Partnerships met universiteiten' en 'jonge innoverende ondernemingen'.

(d) Maatregelen 'Koopvaardij, baggeraars, zeesleepvaart, zeevisserij, sportlui'.

TABEL 6 - HYPOTHESEN M.B.T. SOCIALE ZEKERHEIDSBIJDRAGEVOETEN EN LOONSUBSIDIEVOETEN

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017-2011
Gemiddelde werkgeversbijdragevoet (ondernemingen)	35.35	35.59	35.56	35.53	35.31	35.19	35.20	-0.15
- Wettelijke bijdragevoet na verminderingen	25.45	25.82	25.94	26.04	26.12	26.21	26.27	0.83
- Fictieve bijdragevoet	3.62	3.53	3.44	3.37	3.11	2.94	2.91	-0.71
- Extrawettelijke bijdragevoet	2.26	2.23	2.19	2.16	2.14	2.12	2.11	-0.16
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	4.02	4.00	3.98	3.96	3.94	3.92	3.91	-0.11
- p.m. Bijdrageverminderingvoet (ex ante)	4.60	4.29	4.16	4.06	3.97	3.88	3.81	-0.79
Gemiddelde loonsubsidievoet (ondernemingen)	5.08	5.05	4.86	4.89	4.92	4.94	4.95	-0.12
Netto parafiscale voet volgens arbeidscategorie (ondernemingen) (*)								
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	27.24	29.82	30.10	30.32	30.46	30.61	30.85	3.61
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	29.77	29.56	29.53	29.49	29.44	29.39	29.33	-0.44
- Speciale banen	2.75	9.29	13.28	13.67	14.02	14.38	14.71	11.96
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	23.81	24.01	24.37	24.97	25.72	26.55	27.31	3.50
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	29.54	29.20	29.12	29.18	29.33	29.35	29.35	-0.18
Werkgeversbijdragevoeten in verwerkende nijverheid (*)	35.41	35.20	35.18	35.14	35.12	35.09	35.06	-0.34
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	32.60	33.27	33.62	33.77	33.89	33.99	34.08	1.48
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	35.77	35.48	35.45	35.38	35.34	35.32	35.27	-0.50
- Speciale banen	22.57	23.50	24.05	24.38	24.58	24.77	24.97	2.40
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	30.18	29.81	28.91	28.55	28.37	28.21	28.18	-2.00
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	37.30	36.79	36.62	36.54	36.49	36.39	36.33	-0.97
Werkgeversbijdragevoeten in verhandelbare dienstensector (*)	30.29	30.80	30.84	30.93	31.01	31.08	31.14	0.86
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	29.79	32.79	33.01	33.21	33.33	33.45	33.69	3.90
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	31.36	31.16	31.11	31.08	31.01	30.96	30.89	-0.47
- Speciale banen	18.67	19.41	19.86	20.22	20.55	20.89	21.20	2.54
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	27.16	27.47	28.02	28.76	29.63	30.59	31.44	4.28
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	30.97	30.70	30.64	30.76	30.97	31.01	31.01	0.05
Loonsubsidievoeten in verwerkende nijverheid	5.85	5.78	5.73	5.73	5.73	5.73	5.73	-0.11
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	4.31	4.31	4.31	4.31	4.31	4.31	4.31	-0.01
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	5.91	5.91	5.92	5.92	5.93	5.93	5.94	0.03
- Speciale banen	15.21	10.29	7.12	7.05	7.02	7.00	6.97	-8.24
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	4.59	4.58	4.57	4.56	4.56	4.56	4.55	-0.03
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	6.00	5.99	5.97	5.96	5.96	5.95	5.94	-0.05
Loonsubsidievoeten in verhandelbare dienstensector	3.44	3.19	3.01	2.99	2.97	2.95	2.92	-0.51
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	3.13	3.11	3.07	3.04	3.01	2.98	2.94	-0.19
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	2.63	2.61	2.58	2.57	2.55	2.53	2.51	-0.12
- Speciale banen	18.83	12.72	8.78	8.70	8.62	8.54	8.47	-10.36
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	3.76	3.77	3.73	3.72	3.69	3.65	3.62	-0.15
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	2.76	2.76	2.74	2.73	2.72	2.71	2.70	-0.06

(*) Werkgeversbijdragen zonder fictieve bijdragen, verminderd met loonsubsidies.

7.2. Macro-economische resultaten

TABEL 7 - BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT IN VOLUME

(groeivoeten)

	2011// 2005	2017// 2011	2011/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014	2016/ 2015	2017/ 2016
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	1.6	1.0	0.9	-0.1	0.3	1.0	1.4	1.6	1.7
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	1.1	1.6	0.5	0.5	2.2	1.7	1.7	1.7	1.7
3. Brutovorming van vast kapitaal	1.1	1.7	5.2	0.4	1.3	1.5	2.3	2.3	2.6
a. Bedrijfsinvesteringen	1.9	2.4	9.1	1.0	2.7	2.5	2.6	2.9	2.6
b. Overheidsinvesteringen	1.3	0.3	6.7	6.1	-8.7	-5.8	2.6	0.8	8.2
c. Investeringen in woongebouwen	-0.8	0.6	-3.7	-2.7	1.1	1.4	1.3	1.2	1.3
4. Binnenlandse bestedingen	1.3	1.3	1.7	0.2	1.0	1.3	1.6	1.7	1.9
5. Uitvoer van goederen en diensten	2.4	2.9	5.0	0.5	2.4	3.6	4.0	3.9	3.3
a. Goederen	2.1	2.8	5.5	0.2	2.2	3.6	4.0	3.9	3.1
b. Diensten	4.3	3.5	3.8	1.8	3.5	3.8	4.0	4.2	3.9
6. Finale bestedingen	1.8	2.1	3.2	0.3	1.7	2.3	2.7	2.8	2.6
7. Invoer van goederen en diensten	2.6	2.7	5.2	0.5	2.0	3.0	3.7	3.6	3.2
a. Goederen	2.2	2.7	4.9	0.4	2.1	3.1	3.9	3.7	3.1
b. Diensten	4.6	2.7	7.6	1.6	1.8	2.5	3.1	3.6	3.6
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	1.3	1.5	1.9	0.1	1.4	1.7	1.9	2.1	2.0

(/) Groeivoeten

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 8 - OPBOUW VAN HET BINNENLANDS PRODUCT IN VOLUME

(aanbreng in procent)

	2011 [^] 2006	2017 [^] 2012	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	0.8	0.5	0.5	-0.0	0.2	0.5	0.7	0.8	0.9
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	0.2	0.4	0.1	0.1	0.5	0.4	0.4	0.4	0.4
3. Brutovorming van vast kapitaal	0.2	0.4	1.1	0.1	0.3	0.3	0.5	0.5	0.6
a. Bedrijfsinvesteringen	0.3	0.3	1.2	0.1	0.4	0.3	0.4	0.4	0.4
b. Overheidsinvesteringen	0.0	0.0	0.1	0.1	-0.2	-0.1	0.0	0.0	0.1
c. Investeringen in woongebouwen	-0.0	0.0	-0.2	-0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Veranderingen in voorraden	0.1	-0.0	0.3	0.0	0.0	-0.0	-0.1	-0.0	-0.0
5. Binnenlandse bestedingen	1.2	1.3	1.7	0.2	1.0	1.3	1.6	1.7	1.9
6. Uitvoer van goederen en diensten	1.9	2.6	4.0	0.4	2.1	3.1	3.5	3.6	3.0
a. Goederen	1.3	2.0	3.4	0.1	1.5	2.4	2.8	2.7	2.2
b. Diensten	0.6	0.6	0.6	0.3	0.6	0.7	0.7	0.8	0.7
7. Finale bestedingen	3.2	3.9	5.6	0.6	3.1	4.3	5.1	5.3	4.9
8. Invoer van goederen en diensten	-1.9	-2.3	-4.0	-0.4	-1.7	-2.6	-3.2	-3.2	-2.9
a. Goederen	-1.3	-1.9	-3.0	-0.2	-1.4	-2.1	-2.7	-2.6	-2.3
b. Diensten	-0.6	-0.4	-1.0	-0.2	-0.3	-0.4	-0.5	-0.5	-0.5
9. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	1.3	1.5	1.9	0.1	1.4	1.7	1.9	2.1	2.0

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 9 - BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	187476	195598	201042	205524	211463	218301	225806	233905
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	85767	88690	91385	95565	98933	102383	105883	109785
3. Brutovorming van vast kapitaal	71588	77000	78912	81284	83980	87467	91190	95383
a. Bedrijfsinvesteringen	44977	50219	51540	53749	55979	58457	61267	64008
b. Overheidsinvesteringen	5840	6355	6922	6441	6183	6467	6644	7330
c. Investeringen in woongebouwen	20771	20426	20451	21094	21817	22544	23280	24045
4. Binnenlandse bestedingen	344805	364225	374881	385226	397796	412191	427792	444707
5. Uitvoer van goederen en diensten	283533	312693	326374	339924	359197	381439	404729	426520
6. Finale bestedingen	628338	676917	701254	725150	756993	793631	832521	871227
7. Invoer van goederen en diensten	273961	307511	323340	333895	351426	373147	395782	417955
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	354378	369407	377914	391255	405568	420484	436739	453273
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	6243	6979	7140	7392	7663	7944	8252	8564
10. Bruto nationaal inkomen	360621	376386	385054	398647	413231	428428	444990	461837

TABEL 10 - BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in procent van het bbp)

	2011 [^] 2006	2017 [^] 2012	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	52.2	52.2	52.9	53.2	52.5	52.1	51.9	51.7	51.6
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	23.4	24.3	24.0	24.2	24.4	24.4	24.3	24.2	24.2
3. Brutovorming van vast kapitaal	21.2	20.8	20.8	20.9	20.8	20.7	20.8	20.9	21.0
a. Bedrijfsinvesteringen	13.5	13.9	13.6	13.6	13.7	13.8	13.9	14.0	14.1
b. Overheidsinvesteringen	1.6	1.6	1.7	1.8	1.6	1.5	1.5	1.5	1.6
c. Investeringen in woongebouwen	6.0	5.4	5.5	5.4	5.4	5.4	5.4	5.3	5.3
4. Binnenlandse bestedingen	97.4	98.3	98.6	99.2	98.5	98.1	98.0	98.0	98.1
5. Uitvoer van goederen en diensten	80.8	89.9	84.6	86.4	86.9	88.6	90.7	92.7	94.1
6. Finale bestedingen	178.3	188.2	183.2	185.6	185.3	186.7	188.7	190.6	192.2
7. Invoer van goederen en diensten	78.3	88.2	83.2	85.6	85.3	86.7	88.7	90.6	92.2
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	1.1	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9
10. Bruto nationaal inkomen	101.1	101.9	101.9	101.9	101.9	101.9	101.9	101.9	101.9

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 11 - DEFLATOREN VAN HET BBP EN DE BELANGRIJKSTE BESTEDINGSCATEGORIEEN

(groeivoeten)

	2011// 2005	2017// 2011	2011/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014	2016/ 2015	2017// 2016
1. Consumptieve bestedingen particulieren									
a. Deflator	2.2	2.0	3.4	2.9	1.9	1.8	1.8	1.8	1.8
1. Exclusief energie	1.9	2.0	2.2	2.5	2.1	1.9	1.8	1.8	1.8
. Voeding, drank en tabak	2.9	2.4	2.6	2.7	2.4	2.4	2.4	2.4	2.3
. Andere goederen	1.2	1.5	1.5	1.7	1.6	1.5	1.5	1.4	1.4
. Diensten	1.7	2.0	2.2	2.5	2.1	1.8	1.8	1.8	1.8
. Huurprijzen	2.0	1.9	2.7	2.7	2.2	1.9	1.7	1.7	1.6
2. Energie	6.1	2.5	17.6	7.3	0.2	1.8	2.0	1.9	1.9
. Verwarming, elektriciteit	7.1	2.7	17.8	7.6	1.2	1.8	2.0	1.9	1.9
. Transport	4.8	2.1	17.3	6.8	-1.3	1.9	1.9	1.9	1.9
b. Inflatie exclusief voeding, drank, tabak en energie	1.7	1.9	2.2	2.4	2.0	1.8	1.7	1.7	1.7
c. Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	2.3	2.0	3.5	2.9	1.9	1.8	1.8	1.8	1.8
d. Gezondheidsindex	2.2	2.0	3.1	2.7	2.0	1.8	1.8	1.8	1.8
2. Consumptieve bestedingen overheid	3.2	2.0	2.9	2.6	2.4	1.8	1.8	1.7	1.9
3. Brutovorming van vast kapitaal	2.4	1.9	2.2	2.1	1.7	1.8	1.9	1.9	1.9
a. Bedrijfsinvesteringen	1.8	1.7	2.3	1.6	1.5	1.6	1.8	1.8	1.9
b. Overheidsinvesteringen	2.3	2.1	2.0	2.6	1.9	1.9	2.0	2.0	2.0
c. Investeringen in woongebouwen	3.7	2.2	2.1	2.9	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0
4. Binnenlandse bestedingen	2.5	2.1	3.9	2.8	1.8	2.0	2.0	2.0	2.0
5. Uitvoer van goederen en diensten	2.1	2.3	5.1	3.9	1.7	2.0	2.1	2.1	2.1
6. Finale bestedingen	2.3	2.2	4.4	3.3	1.7	2.0	2.0	2.1	2.0
7. Invoer van goederen en diensten	2.6	2.5	6.7	4.6	1.2	2.2	2.4	2.4	2.3
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	2.0	1.9	2.3	2.2	2.1	1.9	1.8	1.8	1.8

(/) Groeivoeten

(//) Gemiddelde groei voeten

TABEL 12 - OPBOUW VAN DE PRIJSONTWIKKELING VAN DE FINALE BESTEDINGEN

(aanbreng in procent)

	2011 [^] 2006	2017 [^] 2012	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Binnenlandse kosten per eenheid product (a+b+c)	1.1	1.0	1.3	1.2	1.2	1.0	1.0	0.9	0.9
a. Loonkosten	0.7	0.6	0.8	0.9	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5
b. Netto indirecte belastingen	-0.0	0.1	-0.1	0.3	0.0	0.0	0.0	0.1	0.1
c. Bruto-exploitatatieoverschot	0.4	0.3	0.6	-0.1	0.5	0.5	0.4	0.4	0.3
2. Invoerprijzen	1.1	1.2	2.9	2.1	0.6	1.0	1.1	1.1	1.1
3. Deflator van finale bestedingen (1+2)	2.2	2.2	4.2	3.3	1.7	2.0	2.1	2.1	2.0

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 13 - BESCHIKBAAR INKOMEN, BESPARINGEN EN VORDERINGENSALDO: RAMINGEN TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Bruto binnenlands inkomen tegen marktprijzen	354378	369407	377914	391255	405568	420484	436739	453273
Saldo van de primaire inkomens van/naar het buitenland	6243	6979	7140	7392	7663	7944	8252	8564
2. Bruto nationaal inkomen	360621	376386	385054	398647	413231	428428	444990	461837
Verbruik van vaste activa	60744	60955	63358	65567	67906	70416	73093	75925
3. Netto nationaal inkomen	299876	315431	321696	333080	345324	358012	371897	385912
Saldo van de inkomensoverdrachten van/naar het buitenland	-4663	-4782	-4928	-5297	-5542	-5733	-5942	-6138
4. Netto nationaal beschikbaar inkomen	295213	310649	316768	327783	339782	352279	365956	379774
Nationale consumptie	273243	284288	292427	301089	310397	320683	331689	343689
5. Netto nationale besparingen	21971	26361	24341	26694	29385	31595	34266	36084
Investeringen in vaste activa	71588	77000	78912	81284	83980	87467	91190	95383
Veranderingen in voorraden	-26	2937	3541	2853	3420	4041	4912	5635
Saldo van de kapitaaltransacties met het buitenland	-245	-364	-296	-304	-333	-374	-426	-479
6. Vorderingsaldo van de totale economie	10907	7015	4949	7820	9558	10130	10830	10513

TABEL 14 - VERDELING VAN HET NATIONAAL INKOMEN

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Particulieren (*)								
1. Primair inkomen	264129	276714	284330	293654	304281	315030	326737	339114
. Lonen en salarissen	187764	196574	203230	210711	218534	226323	234870	244064
. Bruto-exploitatietoetschot	45901	47459	48343	49992	51707	53463	55347	57197
. Inkomens uit vermogen	30464	32682	32758	32951	34039	35243	36521	37853
2. Netto lopende overdrachten	-43739	-46110	-49512	-51414	-53541	-55776	-58296	-60951
. Sociale uitkeringen min sociale premies	-2425	-2939	-2332	-1923	-1904	-1900	-1994	-1856
. Belastingen op inkomen	-45179	-47354	-51121	-53459	-55652	-57938	-60409	-63249
. Overige overdrachten	3865	4184	3941	3968	4015	4062	4107	4155
3. Beschikbaar inkomen	220373	230588	234801	242223	250724	259238	268425	278147
Vennootschappen								
1. Primair inkomen	63269	65768	65010	68684	72169	76119	80231	83740
2. Netto lopende overdrachten	-6008	-7266	-7957	-9011	-9720	-10495	-11186	-11796
3. Beschikbaar inkomen	57261	58502	57052	59672	62450	65624	69045	71943
Overheid								
1. Primair inkomen	33227	33907	35718	36313	36785	37283	38026	38986
2. Netto lopende overdrachten	44980	48489	52432	55014	57598	60413	63410	66473
3. Beschikbaar inkomen	78207	82396	88150	91327	94383	97696	101436	105459
Buitenland								
1. Beschikbaar inkomen	4663	4782	4928	5297	5542	5733	5942	6138
Bruto nationaal inkomen	360621	376386	385054	398647	413231	428428	444990	461837

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

TABEL 15 - VERDELING VAN HET NATIONAAL INKOMEN

(in procent van het bruto nationaal inkomen)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Particulieren (*)								
1. Primair inkomen	73.2	73.5	73.8	73.7	73.6	73.5	73.4	73.4
. Lonen en salarissen	52.1	52.2	52.8	52.9	52.9	52.8	52.8	52.8
. Bruto-exploitatietoerschoot	12.7	12.6	12.6	12.5	12.5	12.5	12.4	12.4
. Inkomens uit vermogen	8.4	8.7	8.5	8.3	8.2	8.2	8.2	8.2
2. Netto lopende overdrachten	-12.1	-12.3	-12.9	-12.9	-13.0	-13.0	-13.1	-13.2
. Sociale uitkeringen min sociale premies	-0.7	-0.8	-0.6	-0.5	-0.5	-0.4	-0.4	-0.4
. Belastingen op inkomen	-12.5	-12.6	-13.3	-13.4	-13.5	-13.5	-13.6	-13.7
. Overige overdrachten	1.1	1.1	1.0	1.0	1.0	0.9	0.9	0.9
3. Beschikbaar inkomen	61.1	61.3	61.0	60.8	60.7	60.5	60.3	60.2
Vennootschappen								
1. Primair inkomen	17.5	17.5	16.9	17.2	17.5	17.8	18.0	18.1
2. Netto lopende overdrachten	-1.7	-1.9	-2.1	-2.3	-2.4	-2.4	-2.5	-2.6
3. Beschikbaar inkomen	15.9	15.5	14.8	15.0	15.1	15.3	15.5	15.6
Overheid								
1. Primair inkomen	9.2	9.0	9.3	9.1	8.9	8.7	8.5	8.4
2. Netto lopende overdrachten	12.5	12.9	13.6	13.8	13.9	14.1	14.2	14.4
3. Beschikbaar inkomen	21.7	21.9	22.9	22.9	22.8	22.8	22.8	22.8
Buitenland								
1. Beschikbaar inkomen	1.3	1.3	1.3	1.3	1.3	1.3	1.3	1.3
Bruto nationaal inkomen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

TABEL 16 - PRODUCTIEFACTOREN EN PRODUCTIEKOSTEN

(groeivoeten)

	2011 [^] 2006	2017 [^] 2012	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Productie van de marktbedrijfstakken	1.0	2.0	3.1	0.2	1.5	2.2	2.5	2.8	2.5
2. Arbeidsproductiviteit per hoofd									
a. Marktbedrijfstakken	0.2	0.7	0.7	-0.3	0.9	1.0	0.8	0.8	0.8
b. Verwerkende nijverheid	1.4	2.5	4.0	0.8	3.4	2.9	3.0	2.8	2.1
c. Marktdiensten	-0.1	0.4	-0.0	-0.5	0.4	0.7	0.6	0.5	0.6
3. Nominaal brutoloon per hoofd									
a. Marktbedrijfstakken	2.2	2.8	3.1	3.0	3.5	3.0	2.5	2.4	2.5
b. Verwerkende nijverheid	2.6	3.2	3.9	3.1	5.2	3.7	2.3	2.2	2.5
c. Marktdiensten	2.3	2.8	3.1	2.9	3.1	2.9	2.7	2.6	2.6
4. Reëel brutoloon per hoofd									
a. Marktbedrijfstakken	0.0	0.8	-0.3	0.1	1.5	1.1	0.7	0.6	0.7
b. Verwerkende nijverheid	0.3	1.1	0.5	0.2	3.2	1.9	0.5	0.4	0.7
c. Marktdiensten	0.1	0.8	-0.2	0.1	1.2	1.0	0.8	0.8	0.8
5. Arbeidsproductiviteit per uur									
a. Marktbedrijfstakken	0.4	0.7	0.1	0.1	0.5	0.9	1.0	0.9	0.9
b. Verwerkende nijverheid	1.5	2.2	3.0	1.4	1.8	2.2	2.9	2.8	2.1
c. Marktdiensten	0.1	0.5	-0.0	-0.2	0.2	0.7	0.7	0.7	0.7
6. Nominale loonkosten per uur									
a. Marktbedrijfstakken	2.7	2.8	2.7	3.6	2.9	2.8	2.5	2.5	2.6
b. Verwerkende nijverheid	3.1	2.8	2.3	3.4	3.5	3.0	2.0	2.1	2.5
c. Marktdiensten	2.8	2.9	3.4	3.6	2.9	2.9	2.7	2.7	2.7
7. Reële loonkosten per uur									
a. Marktbedrijfstakken	0.4	0.8	-0.7	0.8	1.0	1.0	0.6	0.6	0.8
b. Verwerkende nijverheid	0.9	0.7	-1.1	0.5	1.6	1.1	0.2	0.2	0.7
c. Marktdiensten	0.5	0.9	0.0	0.7	1.0	1.0	0.8	0.8	0.9
8. Reële loonkosten per eenheid product in de marktbedrijfstakken	0.2	0.2	0.2	1.2	0.4	0.0	-0.3	-0.2	-0.1
9. Lange rente	4.0	3.6	4.2	3.5	3.4	3.5	3.7	3.8	3.9
10. Bruto winstvoet (*) (in %)	30.1	30.1	30.7	29.8	29.9	30.0	30.2	30.4	30.5
11. Bruto winstvoet op het kapitaal (*) (in %)	16.1	16.3	16.6	15.9	16.1	16.3	16.5	16.6	16.7
12. Werkelijke arbeidstijd in de verwerkende nijverheid en de energie	-0.2	0.3	1.0	-0.5	1.6	0.7	0.1	0.0	-0.0

(*) Exploitatietoerschoot gedeeld door de toegevoegde waarde tegen basisprijzen (voor de winstvoet) en door de kapitaalvoorraad gewaardeerd aan vervangingskost (voor de winstvoet op het kapitaal) voor de marktsector exclusief landbouw.

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 17 - BEROEPSBEVOLKING, WERKGELEGENHEID EN WERKLOOSHEID

(jaargemiddelden)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Totale bevolking								
. In duizendtallen	10895.6	10994.5	11081.3	11167.9	11253.5	11337.0	11418.2	11497.0
. Verschil in duizendtallen	99.1	99.0	86.7	86.6	85.6	83.5	81.2	78.8
2. Bevolking op arbeidsleeftijd								
. In duizendtallen	7179.7	7226.6	7256.8	7286.6	7315.3	7343.8	7370.9	7392.6
. Verschil in duizendtallen	55.3	46.9	30.2	29.8	28.7	28.5	27.1	21.7
3. Beroepsbevolking, definitie FPB								
. In duizendtallen	5224.4	5254.5	5281.3	5328.0	5375.0	5421.0	5465.2	5495.8
. Verschil in duizendtallen	45.9	30.1	26.8	46.7	47.0	46.0	44.2	30.6
4. Activiteitsgraad	72.8	72.7	72.8	73.1	73.5	73.8	74.1	74.3
5. Binnenlandse werkgelegenheid								
Totaal								
. In duizendtallen	4491.2	4547.3	4555.1	4569.4	4603.6	4650.5	4705.8	4757.4
. Verschil in duizendtallen	37.0	56.1	7.8	14.3	34.2	46.9	55.3	51.6
Loon- en weddetrekkenden								
. In duizendtallen	2923.9	2971.9	2976.4	2987.0	3015.7	3056.5	3105.3	3150.5
. Verschil in duizendtallen	23.9	48.1	4.5	10.6	28.6	40.8	48.9	45.2
Zelfstandigen								
. In duizendtallen	726.2	736.2	740.7	743.8	744.8	745.9	746.2	746.4
. Verschil in duizendtallen	6.0	10.0	4.5	3.1	1.0	1.1	0.2	0.3
Overheid								
. In duizendtallen	841.2	839.2	838.0	838.6	843.1	848.1	854.3	860.4
. Verschil in duizendtallen	7.1	-2.1	-1.2	0.6	4.5	5.0	6.2	6.1
6. Werkgelegenheidsgraad	63.7	64.0	63.9	63.8	64.0	64.4	64.9	65.4
7. Werkloosheid (administratief)								
Definitie FPB								
. In duizendtallen	653.8	627.7	646.7	679.1	691.9	691.0	679.9	658.9
. Verschil in duizendtallen	8.1	-26.0	19.0	32.4	12.8	-1.0	-11.1	-21.0
. Werkloosheidsgraad	12.5	11.9	12.2	12.7	12.9	12.7	12.4	12.0
Werkzoekenden								
. In duizendtallen	564.6	544.7	568.7	600.6	612.4	609.1	596.6	575.3
. Verschil in duizendtallen	13.7	-19.9	24.0	31.9	11.8	-3.3	-12.5	-21.2
8. Werkelijk arbeidsvolume (groeivoet)	1.1	1.7	-0.1	0.7	0.8	0.9	1.1	1.0

TABEL 18 - UITVOER EN INVOER TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Uitvoer	283533	312693	326374	339924	359197	381439	404729	426520
a. Goederen excl. energie	192615	211771	218091	228671	242884	258246	274754	289668
b. Diensten	58643	62717	65314	68652	72628	77072	82038	87071
c. Energie	25062	30872	35511	34851	35625	37728	39190	40685
d. Verbruik door niet-ingezetenen in het economisch gebied	7213	7333	7458	7750	8060	8393	8747	9096
2. Invoer	273961	307511	323340	333895	351426	373147	395782	417955
a. Goederen excl. energie	176588	194243	200526	210848	223987	238489	254764	270238
b. Diensten	47216	52403	54342	56085	58369	61164	64434	67825
c. Energie	40033	50403	57864	55858	57333	61279	63978	66711
d. Verbruik door ingezetenen in het buitenland	10124	10462	10607	11104	11737	12215	12606	13180
3. Netto uitvoer van goederen en diensten	9572	5182	3033	6029	7772	8292	8947	8566
a. Goederen excl. energie	16026	17527	17564	17823	18897	19757	19990	19430
b. Diensten	11427	10314	10972	12567	14259	15908	17604	19246
c. Energie	-14970	-19530	-22353	-21007	-21707	-23550	-24788	-26026
d. Overige	-2911	-3128	-3150	-3354	-3677	-3822	-3859	-4084
4. Factorinkomens								
a. Ontvangen van het buitenland								
1. Inkomen uit arbeid	7518	7908	8194	8503	8777	9004	9234	9482
2. Andere inkomens	44535	46880	48223	49143	50051	50967	51894	52834
b. Betaald aan het buitenland								
1. Inkomen uit arbeid	2171	2285	2383	2486	2576	2650	2723	2801
2. Andere inkomens	42602	44460	45725	46521	47241	47917	48567	49241
5. Netto uitvoer (3+4)	16852	13225	11342	14668	16782	17697	18784	18839
6. Overige inkomensoverdrachten	-5700	-5845	-6096	-6544	-6891	-7193	-7528	-7848
7. Saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans	11152	7380	5245	8125	9892	10504	11257	10991

TABEL 19 - EVENWICHT TUSSEN BESPARINGEN EN INVESTERINGEN

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Middelen	82453	86980	87409	91974	96969	101652	106945	111543
a. Bruto besparingen	82698	87300	87683	92245	97275	101995	107343	111992
1. Vennootschappen	54006	55161	53735	56362	59118	62270	65652	68522
2. Gezinnen	35486	37602	36418	39431	42109	43909	45737	47496
3. Overheid	-7454	-6186	-3122	-4120	-4428	-4559	-4314	-4186
4. Izw's	659	722	653	571	475	374	268	160
b. Nettokapitaaloverdrachten	-245	-320	-274	-271	-305	-343	-397	-449
2. Bestedingen	71563	79937	82454	84137	87400	91508	96103	101018
a. Bruto kapitaalvorming	71563	79937	82454	84137	87400	91508	96103	101018
1. Vennootschappen	43414	51668	53592	55062	57803	60845	64470	67874
2. Gezinnen	21876	21489	21516	22195	22959	23728	24506	25314
3. Overheid	5842	6357	6924	6443	6185	6469	6646	7332
4. Izw's	430	423	423	436	451	466	482	498
3. Vorderingsaldo	10891	7043	4955	7837	9570	10144	10843	10526

TABEL 20 - EVENWICHT TUSSEN BESPARINGEN EN INVESTERINGEN

(in procent van het bbp)

	2011^2006	2017^2012	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Middelen	24.0	24.0	23.5	23.1	23.5	23.9	24.2	24.5	24.6
a. Bruto besparingen	24.2	24.1	23.6	23.2	23.6	24.0	24.3	24.6	24.7
1. Vennootschappen	14.2	14.7	14.9	14.2	14.4	14.6	14.8	15.0	15.1
2. Gezinnen	10.2	10.2	10.2	9.6	10.1	10.4	10.4	10.5	10.5
3. Overheid	-0.4	-1.0	-1.7	-0.8	-1.1	-1.1	-1.1	-1.0	-0.9
4. Izw's	0.2	0.1	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.0
b. Nettokapitaaloverdrachten	-0.2	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
2. Bestedingen	21.8	21.8	21.6	21.8	21.5	21.5	21.8	22.0	22.3
a. Bruto kapitaalvorming	21.8	21.8	21.6	21.8	21.5	21.5	21.8	22.0	22.3
1. Vennootschappen	13.7	14.5	14.0	14.2	14.1	14.3	14.5	14.8	15.0
2. Gezinnen	6.4	5.6	5.8	5.7	5.7	5.7	5.6	5.6	5.6
3. Overheid	1.6	1.6	1.7	1.8	1.6	1.5	1.5	1.5	1.6
4. Izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
3. Vorderingsaldo	2.2	2.1	1.9	1.3	2.0	2.4	2.4	2.5	2.3

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 21 - RENTEVOETEN

	2011^2006	2017^2012	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Korte rente (3m.)									
Nominaal	2.1	1.5	1.0	0.4	0.8	1.2	1.7	2.2	2.6
Reëel	-0.1	-0.6	-2.4	-2.5	-1.2	-0.7	-0.2	0.3	0.8
2. Lange rente (10j.)									
Nominaal	4.0	3.6	4.2	3.5	3.4	3.5	3.7	3.8	3.9
Reëel	1.8	1.6	0.8	0.6	1.5	1.7	1.9	2.0	2.1
3. Hypothecaire rente									
Nominaal	4.0	3.6	4.2	3.5	3.4	3.5	3.7	3.8	3.9
Reëel	1.8	1.6	0.8	0.6	1.5	1.7	1.9	2.0	2.1
Pro memorie:									
Korte rente eurozone (3m.)	2.6	1.6	1.4	0.8	0.8	1.2	1.7	2.2	2.7
Lange rente eurozone (10j.)	3.9	3.6	3.9	3.5	3.4	3.5	3.7	3.8	3.9

(^) Gemiddelden van periodes

7.3. Sectorrekeningen

TABEL 22 - SYNTHESE VAN DE TRANSACTIES VAN DE GROTE SECTOREN

(in procent van het bbp)

	2011 [^] 2006	2017 [^] 2012	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Particulieren (*)									
a. Beschikbaar inkomen	61.8	61.7	62.4	62.1	61.9	61.8	61.7	61.5	61.4
b. Wijzigingen in de rechten op pens.fondsen	0.8	0.8	0.9	0.9	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
c. Consumptie	52.2	52.2	52.9	53.2	52.5	52.1	51.9	51.7	51.6
d. Brutobesparingen	10.4	10.4	10.4	9.8	10.2	10.5	10.5	10.5	10.5
e. Kapitaaloverdrachten	-0.4	-0.5	-0.5	-0.5	-0.5	-0.5	-0.5	-0.5	-0.5
f. Brutokapitaalvorming	6.5	5.8	5.9	5.8	5.8	5.8	5.8	5.7	5.7
g. Vorderingsaldo	3.6	4.1	4.0	3.5	4.0	4.2	4.3	4.3	4.3
2. Vennootschappen									
a. Beschikbaar inkomen	15.0	15.5	15.8	15.1	15.3	15.4	15.6	15.8	15.9
b. Wijzigingen in de rechten op pens.fondsen	0.8	0.8	0.9	0.9	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
c. Brutobesparingen	14.2	14.7	14.9	14.2	14.4	14.6	14.8	15.0	15.1
d. Kapitaaloverdrachten	0.7	0.8	1.0	0.7	0.9	0.8	0.8	0.7	0.7
e. Brutokapitaalvorming	13.7	14.5	14.0	14.2	14.1	14.3	14.5	14.8	15.0
f. Vorderingsaldo	1.2	1.0	2.0	0.7	1.2	1.2	1.1	1.0	0.8
3. Overheid									
a. Beschikbaar inkomen	23.0	23.3	22.3	23.4	23.4	23.3	23.3	23.3	23.3
b. Consumptie	23.4	24.3	24.0	24.2	24.4	24.4	24.3	24.2	24.2
c. Brutobesparingen	-0.4	-1.0	-1.7	-0.8	-1.1	-1.1	-1.1	-1.0	-0.9
d. Kapitaaloverdrachten	-0.5	-0.4	-0.7	-0.3	-0.5	-0.4	-0.4	-0.3	-0.3
e. Brutokapitaalvorming	1.6	1.6	1.7	1.8	1.6	1.5	1.5	1.5	1.6
f. Vorderingsaldo	-2.6	-3.0	-4.1	-2.9	-3.2	-3.1	-3.0	-2.8	-2.8
4. Totale economie									
a. Brutobesparingen	24.2	24.1	23.6	23.2	23.6	24.0	24.3	24.6	24.7
b. Brutokapitaalvorming	21.8	21.8	21.6	21.8	21.5	21.5	21.8	22.0	22.3
c. Kapitaaloverdrachten	-0.2	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
d. Vorderingsaldo	2.2	2.1	1.9	1.3	2.0	2.4	2.4	2.5	2.3

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 23 - REKENING VAN DE HUISHOUDENS

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I. Lopende transacties								
a. Middelen	324583	339603	349795	361720	374651	387390	401470	416826
1. Netto exploitatieoverschot	10620	10725	10646	10712	10953	11302	11788	12174
2. Gemengd inkomen	22793	23678	24073	25005	25777	26452	27083	27743
3. Beloning van werknemers	187764	196574	203230	210711	218534	226323	234870	244064
. Lonen	138478	144766	149252	154698	160435	166331	172664	179255
. Werkelijke sociale premies tlv werkgevers	37388	39243	41017	42656	44380	46155	48081	50064
. Toegerekende sociale premies tlv werkgevers	11897	12565	12960	13357	13718	13837	14125	14745
4. Netto inkomen uit vermogen	30342	32543	32616	32795	33876	35070	36342	37667
. Rente	7129	8286	8447	8940	8961	8988	8880	8918
. Winstuitkeringen	14706	15237	14964	14469	15169	15952	16794	17517
. Overige	8507	9020	9205	9386	9746	10130	10668	11232
5. Sociale uitkeringen	70398	73310	76860	80189	83216	85962	89107	92912
6. Overige netto inkomensoverdrachten	-583	-562	-941	-995	-1029	-1066	-1106	-1148
7. Overige (*)	3248	3334	3311	3303	3324	3347	3386	3414
b. Bestedingen	301059	314545	326456	335989	346911	358549	371534	385899
1. Belastingen op inkomen en vermogen	45147	47319	51085	53422	55613	57898	60368	63206
2. Sociale premies	72823	76250	79192	82113	85120	87862	91102	94768
. Werkelijke sociale premies	60926	63685	66232	68755	71402	74025	76977	80022
. Toegerekende sociale premies	11897	12565	12960	13357	13718	13837	14125	14745
3. Nationale consumptieve bestedingen	183089	190977	196179	200454	206177	212790	220065	227925
c. Netto besparingen	23524	25058	23339	25732	27740	28841	29936	30928
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	602	537	576	579	587	593	600	607
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	602	537	576	579	587	593	600	607
b. Bestedingen	12237	11534	11246	11210	11403	11583	11745	11906
1. Investerings in vaste activa	21951	21587	21613	22293	23057	23825	24603	25411
2. Verbruik van vaste activa (-)	11963	12545	13079	13699	14369	15068	15801	16569
3. Vermogensheffingen	2490	2667	2940	2834	2938	3046	3163	3283
4. Veranderingen in voorraden	-75	-98	-98	-98	-98	-98	-98	-98
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	-4	-4	-4	-4	-4	-4	-4	-4
6. Saldo aan- en verkopen van grond en overige materiële niet-geproduceerde activa	-347	-347	-347	-347	-347	-347	-347	-347
7. Overige kapitaaloverdrachten, betaald	184	274	220	232	226	229	228	229
III. Vorderingsaldo	11889	14061	12669	15101	16925	17851	18792	19629
p.m. Netto beschikbaar inkomen	203365	212700	216207	222882	230594	238284	246615	255438

(*) waarvan correcties voor mutaties in voorzieningen pensioenverzekeringen.

TABEL 24 - BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE HUISHOUDENS

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	22583	23270	23725	24411	25322	26370	27588	28742
2. Bruto gemengd inkomen	22793	23678	24073	25005	25777	26452	27083	27743
3. Lonen	187764	196574	203230	210711	218534	226323	234870	244064
. Privé-sector	137906	144763	149717	155542	161808	168024	174901	182103
. Ondernemingen	132796	139349	144117	149690	155684	161623	168198	175087
. Huishoudens	2269	2391	2449	2544	2649	2749	2858	2981
. Izw's	2841	3023	3150	3308	3475	3653	3845	4036
. Overheid	44512	46188	47703	49153	50525	51945	53458	55280
. Grensarbeiders	5347	5623	5810	6017	6201	6354	6511	6681
4. Netto inkomen uit vermogen	30342	32543	32616	32795	33876	35070	36342	37667
. Rente	7129	8286	8447	8940	8961	8988	8880	8918
. Winstuitkeringen	14706	15237	14964	14469	15169	15952	16794	17517
. Overige	8507	9020	9205	9386	9746	10130	10668	11232
Totaal (1 tot 4)	263482	276065	283644	292922	303509	314216	325884	338217
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	49160	51676	53845	55878	57962	59853	62065	64666
2. Werknemersbijdragen	17609	18363	18889	19597	20331	21067	21846	22665
3. Bijdragen van zelfstandigen	3477	3537	3685	3750	3832	3854	4000	4122
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	1151	1175	1226	1286	1345	1398	1459	1539
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	1426	1499	1548	1601	1650	1690	1731	1776
Totaal (1 tot 5)	72823	76250	79192	82113	85120	87862	91102	94768
6. Belastingen op inkomen en vermogen	45147	47319	51085	53422	55613	57898	60368	63206
Totaal (1 tot 6)	117970	123569	130277	135535	140734	145759	151470	157974
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	70398	73310	76860	80189	83216	85962	89107	92912
2. Overige netto overdrachten	-583	-562	-941	-995	-1029	-1066	-1106	-1148
Totaal (1+2)	69815	72748	75919	79194	82187	84896	88002	91764
IV. Beschikbaar inkomen	215327	225244	229286	236582	244962	253353	262416	272007

TABEL 25 - BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE HUISHOUDENS IN VOLUME

(groeivoeten)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	-1.6	-0.3	-0.9	1.0	1.9	2.3	2.7	2.3
2. Bruto gemengd inkomen	0.8	0.5	-1.2	1.9	1.2	0.8	0.6	0.6
3. Lonen	0.5	1.3	0.5	1.7	1.8	1.7	1.9	2.1
. Privé-sector	0.2	1.5	0.5	1.9	2.1	2.0	2.2	2.3
. Ondernemingen	0.2	1.5	0.5	1.9	2.1	1.9	2.2	2.2
. Huishoudens	-1.1	2.0	-0.4	1.9	2.2	1.9	2.1	2.4
. Izw's	2.2	3.0	1.3	3.1	3.1	3.2	3.4	3.1
. Overheid	1.1	0.4	0.4	1.1	0.9	1.0	1.1	1.6
. Grensarbeiders	2.3	1.7	0.5	1.6	1.2	0.6	0.6	0.8
4. Netto inkomen uit vermogen	-0.5	3.8	-2.6	-1.3	1.4	1.7	1.8	1.8
. Rente	-10.5	12.4	-0.9	3.9	-1.6	-1.5	-3.0	-1.4
. Winstuitkeringen	0.7	0.2	-4.5	-5.1	2.9	3.3	3.4	2.4
. Overige	7.5	2.6	-0.8	0.1	2.0	2.1	3.4	3.4
Totaal (1 tot 4)	0.2	1.4	-0.1	1.3	1.7	1.7	1.9	1.9
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	1.1	1.7	1.3	1.8	1.8	1.4	1.8	2.3
2. Werknemersbijdragen	1.3	0.9	0.0	1.8	1.9	1.8	1.8	1.9
3. Bijdragen van zelfstandigen	1.5	-1.6	1.3	-0.1	0.3	-1.2	1.9	1.2
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	-2.2	-1.3	1.4	3.0	2.7	2.0	2.5	3.6
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	5.0	1.7	0.3	1.5	1.1	0.6	0.6	0.8
Totaal (1 tot 5)	1.2	1.3	1.0	1.7	1.8	1.4	1.8	2.2
6. Belastingen op inkomen en vermogen	3.8	1.4	5.0	2.6	2.2	2.2	2.4	2.8
Totaal (1 tot 6)	2.2	1.3	2.5	2.1	2.0	1.7	2.1	2.4
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	0.9	0.7	1.9	2.4	1.9	1.4	1.8	2.4
2. Overige netto overdrachten	29.1	-6.8	62.7	3.8	1.5	1.7	1.8	1.9
Totaal (1+2)	0.8	0.8	1.5	2.4	1.9	1.4	1.8	2.4
IV. Beschikbaar inkomen	-0.6	1.2	-1.0	1.3	1.7	1.6	1.7	1.8

TABEL 26 - REKENING VAN DE IZW'S TEN BEHOEVE VAN DE HUISHOUDENS

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I. Lopende transacties								
a. Middelen	4703	5021	5161	5258	5349	5438	5529	5628
1. Netto exploitatieoverschot	0	-0	-0	-0	-0	0	0	0
2. Sociale premies	150	153	154	155	157	154	153	156
3. Netto inkomen uit vermogen	122	139	142	156	164	173	179	187
. Rente	103	120	123	137	145	154	160	168
. Overige	2	2	2	2	2	2	2	2
4. Overige netto inkomensoverdrachten	4448	4746	4882	4964	5045	5128	5213	5302
b. Bestedingen	4570	4810	5053	5263	5482	5705	5936	6179
1. Belastingen op inkomen en vermogen	32	35	36	37	39	40	42	43
2. Sociale uitkeringen	150	153	154	155	157	154	153	156
3. Nationale consumptieve bestedingen	4387	4622	4863	5070	5286	5511	5741	5980
c. Netto besparingen	150	211	108	-5	-133	-266	-407	-551
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	241	324	278	290	286	290	290	292
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	241	324	278	290	286	290	290	292
b. Bestedingen	-96	-88	-122	-140	-156	-174	-193	-214
1. Investerings in vaste activa	430	423	423	436	451	466	482	498
2. Verbruik van vaste activa (-)	526	511	545	576	608	641	675	711
III. Vorderingsaldo	487	623	507	425	310	198	76	-45

TABEL 27 - REKENING VAN DE ONDERNEMINGEN

(geconsolideerd, in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I. Lopende transacties								
a. Middelen	34582	38124	35899	38085	40431	42745	45334	47411
1. Netto exploitatieoverschot	40129	45069	42208	44492	46998	49670	52451	54696
2. Sociale premies	12803	13254	13505	13827	14191	14345	14625	15089
. Werkelijke premies ten laste v.d. werkgevers	6836	7123	7303	7520	7767	8023	8308	8603
. Premies ten laste v.d. werknemers	2517	2571	2622	2680	2735	2791	2849	2910
. Toegerekende sociale premies	3450	3561	3580	3627	3689	3531	3467	3576
3. Netto inkomen uit vermogen	-19214	-21098	-20656	-20705	-21245	-21625	-22084	-22726
. Rente	13613	14948	14634	14669	15052	15321	15646	16101
. Winstuitkeringen en overige	-32827	-36046	-35290	-35373	-36297	-36947	-37730	-38827
4. Overige netto inkomensoverdrachten	864	899	841	470	487	355	342	352
b. Bestedingen	22929	24760	25621	26619	27728	28549	29546	30659
1. Belastingen op inkomen en vermogen	10126	11505	12114	12789	13535	14202	14919	15567
2. Sociale uitkeringen	9549	9914	10190	10520	10862	10993	11234	11671
3. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	3254	3341	3318	3310	3331	3354	3393	3422
c. Netto besparingen	11653	13364	10277	11466	12703	14195	15788	16752
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	3496	4504	3651	3950	3968	3943	3675	3736
1. Ontvangen kapitaaloverdrachten	3496	4504	3651	3950	3968	3943	3675	3736
b. Bestedingen	1779	10538	11103	10708	11936	13317	15155	16654
1. Investerings in vaste activa	43367	48636	49955	52114	54288	56709	59462	62144
2. Verbruik van vaste activa (-)	42354	41797	43457	44896	46416	48074	49864	51770
3. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-fin. activa	444	427	411	287	287	287	287	287
4. Veranderingen in voorraden	47	3032	3637	2949	3515	4136	5008	5730
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	4	4	4	4	4	4	4	4
6. Overige te betalen kapitaaloverdrachten	271	237	553	250	256	255	257	257
III. Vorderingsaldo	13370	7330	2825	4708	4735	4822	4308	3834

TABEL 28 - REKENING VAN HET BUITENLAND

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I. Lopende transacties								
a. Middelen	282075	315451	331638	342707	360568	382501	405348	427746
1. Invoer van goederen en diensten	273961	307511	323340	333895	351426	373147	395782	417955
2. Beloning van werknemers	2171	2285	2383	2486	2576	2650	2723	2801
3. Belastingen op productie en invoer	1729	1755	1860	1939	2040	2153	2278	2402
4. Netto inkomen uit vermogen	-1933	-2420	-2498	-2623	-2810	-3051	-3327	-3593
5. Overige netto inkomensoverdrachten	3299	3311	3403	3714	3908	4055	4218	4364
6. Sociale premies	2107	2216	2297	2383	2460	2524	2588	2658
7. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	742	792	852	912	968	1023	1085	1160
b. Bestedingen	293228	322830	336883	350831	370460	393004	416604	438737
1. Uitvoer van goederen en diensten	283533	312693	326374	339924	359197	381439	404729	426520
2. Beloning van werknemers	7518	7908	8194	8503	8777	9004	9234	9482
3. Subsidies (productgebonden en op invoer)	692	692	692	692	692	692	692	692
4. Belastingen op inkomen en vermogen	124	96	99	102	106	110	114	118
5. Sociale premies	742	781	814	849	880	906	931	957
6. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	619	661	711	761	808	853	905	967
c. Saldo van de lopende transacties	-11152	-7380	-5245	-8125	-9892	-10504	-11257	-10991
1. Goederen en diensten	-9572	-5182	-3033	-6029	-7772	-8292	-8947	-8566
2. Beloning van werknemers (netto)	-5347	-5623	-5810	-6017	-6201	-6354	-6511	-6681
3. Netto inkomen uit vermogen	-1933	-2420	-2498	-2623	-2810	-3051	-3327	-3593
4. Belastingen minus subsidies	913	967	1070	1145	1242	1351	1472	1591
5. Overige lopende overdrachten (netto)	4787	4878	5027	5399	5648	5843	6056	6256
II. Kapitaalverrichtingen	245	364	296	304	333	374	426	479
1. Netto kapitaaloverdrachten	278	397	329	337	366	407	459	512
2. Saldo aan- en verkopen van activa	-33	-33	-33	-33	-33	-33	-33	-33
III. Vorderingsaldo	-10907	-7015	-4949	-7820	-9558	-10130	-10830	-10513

7.4. Openbare Financiën

TABEL 29 - REKENING VAN DE OVERHEID

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Ontvangsten	172777	182084	193455	199186	205980	213148	221256	230129
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	153267	160470	169973	175796	182253	189018	196548	204564
1. Fiscale ontvangsten	103060	107915	115149	118775	122933	127425	132386	137755
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	55098	58616	62982	65988	68918	71861	75038	78515
Huishoudens	44804	46968	50722	53046	55226	57496	59951	62774
Vennootschappen	10126	11505	12114	12789	13535	14202	14919	15567
Overige	168	144	147	152	157	162	168	174
b. Belastingen op productie en invoer	45472	46631	49226	49953	51078	52519	54184	55957
c. Vermogensheffingen	2490	2667	2940	2834	2938	3046	3163	3283
2. Werkelijke sociale premies	50208	52556	54825	57022	59319	61593	64162	66809
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	11243	12795	14288	13848	13889	14011	14235	14586
1. Inkomen uit vermogen	2994	3563	3721	3949	3832	3766	3782	3893
2. Inkomensoverdrachten	1417	1495	1812	2030	2070	2216	2282	2333
3. Kapitaaloverdrachten	184	206	470	178	180	181	183	184
4. Verkoop van goederen en diensten	6648	7530	8286	7691	7807	7847	7988	8175
D. Toegerekende sociale premies	8267	8819	9194	9541	9838	10120	10473	10980
2. Uitgaven	187616	197054	204502	211583	218380	225875	233590	243021
A. Primaire uitgaven	175308	184331	191181	198014	204568	211546	218702	227598
a. Lopende uitgaven	165250	172673	179846	186725	193478	200150	207336	215424
1. Beloning van werknemers	44512	46188	47703	49153	50525	51945	53458	55280
2. Intermediair verbruik en belastingen	13676	13950	14368	14696	15120	15425	15790	16162
3. Subsidies aan vennootschappen	8875	9709	10228	10459	10869	11348	11848	12358
4. Sociale uitkeringen	89090	93290	97916	102612	106873	111149	115710	120856
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	60792	63342	66624	69632	72323	74952	77869	81244
- Uitkeringen in natura	28298	29948	31292	32980	34551	36197	37841	39612
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	4843	5221	5096	5155	5234	5312	5392	5474
6. Overdrachten aan vennootschappen	198	198	198	199	199	199	199	199
7. Bni-bijdrage	2854	2860	3068	3103	3254	3354	3494	3621
8. Andere overdrachten aan het buitenland	1203	1256	1270	1349	1404	1418	1445	1473
b. Kapitaaluitgaven	10058	11658	11334	11290	11090	11396	11366	12173
1. Investerings in vaste activa (bruto)	5840	6355	6922	6441	6183	6467	6644	7330
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-127	-110	-95	29	29	29	29	29
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	507	493	502	510	517	525	533	541
4. Overdrachten aan vennootschappen	3363	4271	3468	3742	3773	3742	3477	3536
5. Overdrachten aan het buitenland	475	649	538	568	587	633	683	737
B. Rentelasten	12307	12723	13321	13569	13812	14329	14888	15423
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	11859	12149	13006	13190	13487	14009	14568	15103
3. Vorderingsaldo	-14838	-14971	-11046	-12397	-12400	-12728	-12334	-12893
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	-14390	-14397	-10731	-12018	-12075	-12408	-12014	-12573
Brutobesparingen	-7454	-6186	-3122	-4120	-4428	-4559	-4314	-4186
4. Primair saldo	-2531	-2248	2275	1172	1412	1601	2554	2531
p.m. Consumptieve bestedingen	85767	88690	91385	95565	98933	102383	105883	109785

De Overheidsrekeningen 2011, gepubliceerd in maart 2012 door het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR), omvatten een belangrijke herziening van de rekening van de lagere overheid vanaf 2004 die niet in deze vooruitzichten opgenomen kon worden, in hoofdzaak door problemen inzake macro-economische coherentie. De gegevens voor 2010 in deze bijlagen, die het startpunt vormen van de projectie, stemmen dus overeen met de rekeningen die het INR publiceerde in september 2011.

Net als in de tabellen uit hoofdstuk 5, vindt u hieronder echter het primair saldo en het vorderingensaldo die verenigbaar zijn met de herziening via de extrapolatie van de verbetering van het saldo van de lagere overheid die gegenereerd werd door de herziening in 2010 (0,23 % van het bbp).

Saldi die rekening houden met de herziening van de rekening van de lagere overheid

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Vorderingensaldo	-14025	-14098	-10160	-11479	-11449	-11742	-11310	-11830
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	-13577	-13524	-9845	-11100	-11124	-11422	-10990	-11510
Primair saldo	-1700	-1375	3161	2089	2363	2587	3578	3593

TABEL 30 - REKENING VAN DE OVERHEID

(in procent van het bbp)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Ontvangsten	48.8	49.3	51.2	50.9	50.8	50.7	50.7	50.8
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	43.2	43.4	45.0	44.9	44.9	45.0	45.0	45.1
1. Fiscale ontvangsten	29.1	29.2	30.5	30.4	30.3	30.3	30.3	30.4
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	15.5	15.9	16.7	16.9	17.0	17.1	17.2	17.3
Huishoudens	12.6	12.7	13.4	13.6	13.6	13.7	13.7	13.8
Vennootschappen	2.9	3.1	3.2	3.3	3.3	3.4	3.4	3.4
Overige	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
b. Belastingen op productie en invoer	12.8	12.6	13.0	12.8	12.6	12.5	12.4	12.3
c. Vermogensheffingen	0.7	0.7	0.8	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
2. Werkelijke sociale premies	14.2	14.2	14.5	14.6	14.6	14.6	14.7	14.7
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	3.2	3.5	3.8	3.5	3.4	3.3	3.3	3.2
1. Inkomen uit vermogen	0.8	1.0	1.0	1.0	0.9	0.9	0.9	0.9
2. Inkomensoverdrachten	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
3. Kapitaaloverdrachten	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4. Verkoop van goederen en diensten	1.9	2.0	2.2	2.0	1.9	1.9	1.8	1.8
D. Toegerekende sociale premies	2.3	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4
2. Uitgaven	52.9	53.3	54.1	54.1	53.8	53.7	53.5	53.6
A. Primaire uitgaven	49.5	49.9	50.6	50.6	50.4	50.3	50.1	50.2
a. Lopende uitgaven	46.6	46.7	47.6	47.7	47.7	47.6	47.5	47.5
1. Beloning van werknemers	12.6	12.5	12.6	12.6	12.5	12.4	12.2	12.2
2. Intermediair verbruik en belastingen	3.9	3.8	3.8	3.8	3.7	3.7	3.6	3.6
3. Subsidies aan vennootschappen	2.5	2.6	2.7	2.7	2.7	2.7	2.7	2.7
4. Sociale uitkeringen	25.1	25.3	25.9	26.2	26.4	26.4	26.5	26.7
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	17.2	17.1	17.6	17.8	17.8	17.8	17.8	17.9
- Uitkeringen in natura	8.0	8.1	8.3	8.4	8.5	8.6	8.7	8.7
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	1.4	1.4	1.3	1.3	1.3	1.3	1.2	1.2
6. Overdrachten aan vennootschappen	0.1	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0
7. Bni-bijdrage	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
8. Andere overdrachten aan het buitenland	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
b. Kapitaaluitgaven	2.8	3.2	3.0	2.9	2.7	2.7	2.6	2.7
1. Investerings in vaste activa (bruto)	1.6	1.7	1.8	1.6	1.5	1.5	1.5	1.6
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-0.0	-0.0	-0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Overdrachten aan vennootschappen	0.9	1.2	0.9	1.0	0.9	0.9	0.8	0.8
5. Overdrachten aan het buitenland	0.1	0.2	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2
B. Rentelasten	3.5	3.4	3.5	3.5	3.4	3.4	3.4	3.4
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	3.3	3.3	3.4	3.4	3.3	3.3	3.3	3.3
3. Vorderingsaldo	-4.2	-4.1	-2.9	-3.2	-3.1	-3.0	-2.8	-2.8
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	-4.1	-3.9	-2.8	-3.1	-3.0	-3.0	-2.8	-2.8
Brutobesparingen	-2.1	-1.7	-0.8	-1.1	-1.1	-1.1	-1.0	-0.9
4. Primair saldo	-0.7	-0.6	0.6	0.3	0.3	0.4	0.6	0.6
p.m. Consumptieve bestedingen	24.2	24.0	24.2	24.4	24.4	24.3	24.2	24.2

De Overheidsrekeningen 2011, gepubliceerd in maart 2012 door het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR), omvatten een belangrijke herziening van de rekening van de lagere overheid vanaf 2004 die niet in deze vooruitzichten opgenomen kon worden, in hoofdzaak door problemen inzake macro-economische coherentie. De gegevens voor 2010 in deze bijlagen, die het startpunt vormen van de projectie, stemmen dus overeen met de rekeningen die het INR publiceerde in september 2011.

Net als in de tabellen uit hoofdstuk 5, vindt u hieronder echter het primair saldo, het vorderingensaldo en de overheidsschuld die verenigbaar zijn met de herziening via de extrapolatie van de verbetering van het saldo van de lagere overheid die gegenereerd werd door de herziening in 2010 (0,23 % van het bbp).

Saldi en overheidsschuld die rekening houden met de herziening van de rekening van de lagere overheid

(in procent van het bbp)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Vorderingensaldo	-4.0	-3.8	-2.7	-2.9	-2.8	-2.8	-2.6	-2.6
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	-3.8	-3.7	-2.6	-2.8	-2.7	-2.7	-2.5	-2.5
Primair saldo	-0.5	-0.4	0.8	0.5	0.6	0.6	0.8	0.8
Geconsolideerde brutoschuld	96.0	97.9	98.8	97.8	97.3	96.4	95.2	94.2

TABEL 31 - REKENING VAN DE FEDERALE OVERHEID

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Ontvangsten	93987	98980	107304	109817	113402	117331	121772	126666
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	87009	90797	97730	100762	104324	108186	112455	117130
1. Fiscale ontvangsten	84540	88284	95060	98012	101504	105298	109496	114086
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	49609	52767	57107	59825	62509	65176	68061	71221
- Huishoudens	39606	41398	45155	47197	49136	51137	53305	55818
- Vennootschappen	9835	11225	11806	12476	13216	13877	14588	15230
- Overige	168	144	147	152	157	162	168	174
b. Belastingen op productie en invoer	34737	35313	37542	37972	38773	39891	41195	42615
c. Vermogensheffingen	194	203	411	215	223	231	240	249
2. Werkelijke sociale premies	2468	2513	2670	2750	2820	2889	2959	3045
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	4702	5763	7042	6429	6384	6411	6539	6695
1. Inkomen uit vermogen	1832	2158	2286	2478	2420	2406	2476	2549
2. Inkomensoverdrachten	552	613	911	1120	1143	1271	1319	1352
3. Kapitaaloverdrachten	73	83	345	52	52	52	52	52
4. Verkoop van goederen en diensten	2245	2910	3500	2779	2770	2681	2691	2742
C. Toegerekende sociale premies	2090	2242	2370	2458	2521	2556	2595	2653
D. Overdrachten binnen de overheid	186	178	162	167	173	178	183	188
1. van de sociale-verzekeringsinstellingen	131	125	118	122	127	132	136	140
2. van de gemeenschappen en gewesten	9	12	12	12	13	13	13	13
3. van de lagere overheid	45	41	32	32	33	33	34	35
waarvan kapitaaloverdrachten	6	2	3	3	3	3	3	3
2. Uitgaven	105208	111823	116107	120696	124789	123089	127182	131820
A. Primaire uitgaven	93627	99972	103746	108074	111861	109698	113457	117769
a. Lopende uitgaven	29112	30224	31003	31726	32596	33339	34240	35244
1. Beloning van werknemers	8714	8943	9033	9098	9253	9369	9548	9770
2. Intermediair verbruik en belastingen	3066	3088	3130	3160	3255	3311	3370	3431
3. Subsidies aan vennootschappen	4224	4441	4591	4755	4839	4965	5100	5242
4. Sociale uitkeringen	8394	8831	9365	9735	10060	10389	10749	11173
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	8191	8545	8953	9312	9629	9951	10302	10718
- Uitkeringen in natura	203	286	412	423	431	438	446	455
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	796	936	681	666	673	679	685	690
6. Overdrachten aan vennootschappen	0	0	0	1	1	1	1	1
7. Bni-bijdrage	2854	2860	3068	3103	3254	3354	3494	3621
8. Andere overdrachten aan het buitenland	1064	1124	1135	1210	1261	1271	1294	1317
b. Kapitaaluitgaven	2705	3167	2865	3315	3216	3127	2897	2995
1. Investerings in vaste activa (bruto)	602	599	747	852	733	660	676	693
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-10	4	-70	3	3	3	3	3
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	24	30	32	33	34	34	35	35
4. Overdrachten aan vennootschappen	1616	1886	1619	1861	1861	1798	1501	1529
5. Overdrachten aan het buitenland	472	647	536	566	585	631	681	735
c. Overdrachten binnen de overheid	61810	66582	69878	73032	76048	73232	76320	79530
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	43464	48925	48133	49670	51691	54015	56524	59061
2. Overige inkomensoverdrachten	18187	17515	21601	23229	24221	19079	19656	20325
3. Kapitaaloverdrachten	159	142	144	133	136	138	141	143
B. Rentelasten	11581	11851	12361	12622	12929	13391	13725	14051
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	11133	11277	12046	12243	12604	13071	13405	13731
3. Vorderingsaldo	-11221	-12843	-8803	-10879	-11388	-5758	-5411	-5155
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	-10772	-12269	-8488	-10500	-11063	-5438	-5091	-4835
Brutobesparingen	-8630	-9823	-6553	-7701	-8314	-2779	-2668	-2320
4. Primair saldo	361	-991	3558	1743	1541	7633	8314	8896
p.m. Consumptieve bestedingen	10536	10235	9925	10766	11050	11332	11584	11839

TABEL 32 - REKENING VAN DE GEMEENSCHAPPEN EN GEWESTEN

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Ontvangsten	50740	55044	57140	59167	61196	63431	65873	68626
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	8010	8624	8958	9254	9582	9914	10292	10661
1. Fiscale ontvangsten	7970	8582	8915	9211	9537	9869	10247	10615
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	988	1128	1232	1268	1304	1346	1391	1438
b. Belastingen op productie en invoer	4686	4990	5154	5324	5519	5708	5932	6143
c. Vermogensheffingen	2296	2464	2530	2619	2715	2815	2923	3034
2. Werkelijke sociale premies	40	41	43	43	44	45	46	47
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	3315	3658	3756	3818	3789	3759	3728	3793
1. Inkomen uit vermogen	267	537	552	563	475	386	295	301
2. Inkomensoverdrachten	520	532	540	542	550	559	567	576
3. Kapitaaloverdrachten	41	43	45	46	46	47	48	49
4. Verkoop van goederen en diensten	2486	2545	2618	2668	2717	2767	2817	2868
C. Toegerekende sociale premies	4794	5113	5282	5478	5664	5861	6117	6478
D. Overdrachten binnen de overheid	34621	37649	39145	40617	42162	43897	45737	47693
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	29215	31912	33052	34220	35468	36910	38457	40045
2. Overige overdrachten	5406	5737	6093	6397	6694	6987	7279	7648
a. van de federale overheid	5175	5503	5848	6148	6439	6729	7016	7380
b. van de sociale-verzekeringsinstellingen	58	56	61	63	64	65	66	67
c. van de lagere overheid	173	179	184	187	190	194	197	200
waarvan kapitaaloverdrachten	138	128	93	95	96	98	99	101
2. Uitgaven	53078	55939	57855	59787	61507	63295	65251	67521
A. Primaire uitgaven	52483	55259	57104	59067	60831	62620	64572	66853
a. Lopende uitgaven	39220	40989	42739	44229	45638	47060	48639	50519
1. Beloning van werknemers	20602	21481	22274	23031	23712	24474	25271	26241
2. Intermediair verbruik en belastingen	5809	5951	6173	6320	6497	6590	6735	6882
3. Subsidies aan vennootschappen	1420	1571	1801	1926	2059	2200	2350	2509
4. Sociale uitkeringen	8164	8587	9003	9418	9791	10171	10612	11167
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	5486	5830	6123	6347	6554	6772	7050	7434
- Uitkeringen in natura	2678	2757	2880	3071	3237	3399	3562	3733
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	3024	3194	3280	3325	3368	3412	3456	3503
6. Overdrachten aan vennootschappen	115	115	115	115	115	115	115	115
7. Overdrachten aan het buitenland	87	90	93	94	96	98	100	102
b. Kapitaaluitgaven	4315	5060	4663	4830	4918	5009	5103	5199
1. Investerings in vaste activa (bruto)	2501	2674	2669	2747	2796	2849	2903	2959
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-142	-138	-49	2	2	2	2	2
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	389	376	382	390	397	404	412	419
4. Overdrachten aan vennootschappen	1564	2146	1658	1689	1721	1752	1784	1816
5. Overdrachten aan het buitenland	3	2	2	2	2	2	2	2
c. Overdrachten binnen de overheid	8948	9211	9702	10007	10276	10551	10830	11136
1. Inkomensoverdrachten	8428	8670	9087	9380	9637	9901	10168	10462
2. Kapitaaloverdrachten	521	541	615	627	638	650	662	674
B. Rentelasten	595	680	752	720	675	675	680	668
3. Vorderingsaldo	-2337	-896	-715	-619	-311	136	622	1105
Brutobesparingen	24	2070	1895	2079	2388	2835	3316	3793
4. Primair saldo	-1742	-216	37	101	365	811	1302	1773
p.m. Consumptieve bestedingen	29774	30923	32081	33191	34230	35261	36380	37682

TABEL 33 - REKENING VAN DE LAGERE OVERHEID

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Ontvangsten	24370	25511	26512	27408	28214	29073	29941	30894
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	7904	8390	8354	8626	8862	9121	9392	9675
1. Fiscale ontvangsten	7877	8362	8326	8597	8831	9090	9361	9643
a. Belastingen op inkomen, vermogen,...	3173	3375	3196	3361	3489	3640	3799	3968
- Huishoudens	3173	3375	3196	3361	3489	3640	3799	3968
- Vennootschappen	0	0	0	0	0	0	0	0
- Anderen	0	0	0	0	0	0	0	0
b. Belastingen op productie en invoer	4703	4986	5130	5236	5342	5451	5562	5675
2. Werkelijke sociale premies	27	28	29	30	30	31	32	33
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	3007	3174	3289	3397	3507	3622	3741	3864
1. Inkomen uit vermogen	878	881	900	928	959	991	1027	1062
2. Inkomensoverdrachten	238	244	249	253	256	260	263	267
3. Kapitaaloverdrachten	36	38	38	39	40	40	41	41
4. Verkoop van goederen en diensten	1855	2012	2103	2177	2252	2330	2411	2493
C. Toegerekende sociale premies	1360	1440	1517	1579	1627	1675	1733	1820
D. Overdrachten binnen de overheid	12099	12507	13351	13806	14219	14655	15075	15535
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	149	152	151	154	156	159	162	165
2. Overige overdrachten	11951	12355	13200	13652	14062	14496	14912	15370
a. van de federale overheid	3143	3311	3689	3860	4006	4168	4310	4466
b. van de gemeenschappen en gewesten	8782	9017	9485	9766	10030	10301	10575	10877
c. van de sociale-verzekeringinstellingen	26	26	26	26	26	27	27	28
waarvan kapitaaloverdrachten	552	563	673	672	685	698	710	723
2. Uitgaven	25271	26542	28040	28306	28916	30049	30956	32486
A. Primaire uitgaven	24801	26054	27522	27768	28383	29526	30433	31963
a. Lopende uitgaven	21646	22486	23584	24491	25291	26129	26927	27840
1. Beloning van werknemers	13715	14244	14850	15446	15939	16439	16935	17518
2. Intermediair verbruik en belastingen	3765	3826	3967	4075	4184	4296	4411	4528
3. Subsidies aan vennootschappen	400	421	440	456	473	490	507	525
4. Sociale uitkeringen	3057	3259	3567	3735	3898	4087	4238	4412
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	2476	2624	2858	2987	3109	3256	3373	3514
- Uitkeringen in natura	581	636	709	748	788	832	864	897
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	626	653	677	695	714	733	754	774
6. Overdrachten aan vennootschappen	83	83	83	83	83	83	83	83
b. Kapitaaluitgaven	2936	3348	3722	3058	2868	3170	3275	3888
1. Investerings in vaste activa (bruto)	2648	3012	3434	2770	2580	2882	2987	3600
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	24	24	24	24	24	24	24	24
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	83	83	83	83	83	83	83	83
4. Overdrachten aan vennootschappen	181	229	181	181	181	181	181	181
c. Overdrachten binnen de overheid	219	220	215	219	223	227	231	235
1. Inkomensoverdrachten	203	210	205	209	213	217	221	225
2. Kapitaaloverdrachten	16	10	10	10	10	10	10	10
B. Rentelasten	470	488	518	538	534	523	523	524
3. Vorderingsaldo	-901	-1031	-1528	-898	-702	-976	-1015	-1592
Brutobesparingen	1463	1727	1492	1458	1452	1467	1519	1541
4. Primair saldo	-431	-543	-1010	-360	-168	-453	-493	-1069
p.m. Consumptieve bestedingen	18116	18668	19454	20162	20768	21384	21986	22676

De Overheidsrekeningen 2011, gepubliceerd in maart 2012 door het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR), omvatten een belangrijke herziening van de rekening van de lagere overheid vanaf 2004 die niet in deze vooruitzichten opgenomen kon worden, in hoofdzaak door problemen inzake macro-economische coherentie. De gegevens voor 2010 in deze bijlagen, die het startpunt vormen van de projectie, stemmen dus overeen met de rekeningen die het INR publiceerde in september 2011.

Net als in de tabellen uit hoofdstuk 5, vindt u hieronder echter het primair saldo en het vorderingensaldo die verenigbaar zijn met de herziening via de extrapolatie van de verbetering van het saldo van de lagere overheid die gegenereerd werd door de herziening in 2010 (0,23 % van het bbp).

Saldi die rekening houden met de herziening van de rekening van de lagere overheid

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Vorderingensaldo	-88	-158	-642	19	249	10	9	-530
Primair saldo	400	329	-124	557	783	533	531	-6

TABEL 34 - REKENING VAN DE SOCIALE-VERZEKERINGSINSTELLINGEN

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Ontvangsten	75216	79083	82861	86631	90312	87934	91658	95480
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	50345	52660	54931	57154	59486	61796	64408	67097
1. Fiscale ontvangsten	2672	2687	2848	2956	3061	3168	3283	3412
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	1327	1345	1447	1534	1616	1699	1788	1888
- Huishoudens (bijz. bijdr., hoge inkomens)	1036	1066	1139	1220	1297	1374	1457	1550
- Vennootschappen (overdr. aan FAO)	291	279	308	314	319	325	331	337
b. Indirecte belastingen	1346	1342	1401	1422	1444	1469	1495	1524
- op verzekeringspremies	891	908	954	972	985	1000	1019	1039
- op farmac. producten, -industrie	257	226	239	245	255	265	272	281
- eenmalige bijdrage tlv vennootschappen	192	202	203	204	204	205	205	205
- terugvordering uitgaven klin. biologie	6	5	5	0	0	0	0	0
2. Werkelijke sociale premies	47672	49973	52083	54198	56425	58628	61125	63685
a. Verplichte werkgeversbijdragen	29511	31074	32536	33921	35368	36857	38464	40111
- van de ondernemingen	25403	26825	28135	29386	30702	32048	33519	35007
- van de overheid	3882	4012	4150	4275	4385	4504	4626	4770
- overheidsbedrijven (a)	225	237	251	260	281	304	319	334
b. Verplichte werknemersbijdragen	13378	14032	14480	15081	15718	16354	17035	17743
c. Verplichte bijdr. zelfstandigen	3468	3527	3674	3739	3821	3843	3989	4111
d. Verplichte bijdr. uitkeringstrekkers	1151	1175	1226	1286	1345	1398	1459	1539
e. Vrije verzekering dosz	61	64	65	68	70	72	74	76
f. Ledenbijdragen Vlaamse Zorgverzekering	104	103	102	103	104	104	105	106
B. Toegerekende sociale premies	23	24	25	26	27	28	29	29
C. Overige ontvangsten van de andere sectoren	563	514	561	571	588	608	605	634
1. Inkomen uit vermogen	363	303	343	347	358	371	361	383
2. Inkomensoverdrachten van gezinnen	5	5	5	6	6	6	6	7
3. Overdrachten van bedrijven	134	143	148	152	157	162	168	173
4. Verkoop van goederen en diensten	61	63	65	66	67	69	70	71
D. Overdrachten binnen de overheid	24286	25885	27343	28880	30211	25503	26616	27719
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	14101	16861	14930	15297	16067	16945	17904	18851
a. Alternatieve financiering	12484	15094	12961	13298	14003	14793	15666	16513
b. Sociale revalidatie (Fonds Maron)	0	0	0	0	0	0	0	0
c. Accijnzen op tabak, stock-options	1617	1767	1969	1999	2063	2152	2238	2338
2. Overige overdrachten	10185	9024	12413	13583	14145	8557	8712	8869
a. Van de federale overheid	10018	8843	12209	13355	13912	8320	8471	8623
- Inkomensoverdrachten	7466	7725	7942	8044	8174	8320	8471	8623
- Bijzondere toelage	2552	1118	4267	5311	5738	0	0	0
- Kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
b. Van de gemeenschappen en gewesten	157	181	205	228	233	237	241	246
2. Uitgaven	75596	79285	82861	86631	90312	94064	98187	102731
A. Primaire uitgaven	75590	79265	82810	86575	90258	93936	97850	102148
a. Lopende uitgaven	75273	78975	82520	86278	89952	93624	97531	101821
1. Beloning van werknemers	1481	1519	1546	1578	1620	1663	1704	1751
2. Intermediair verbruik	1036	1086	1098	1141	1184	1228	1274	1322
3. Subsidies aan bedrijven	2832	3277	3395	3321	3498	3694	3892	4083
- Sociale Maribel (incl. bedrijfsvoorheffing) (b)	824	902	931	953	983	1012	1042	1070
- Activeringsvergoedingen (c)	362	610	411	280	291	301	311	322
- Jongerenbonus non-profit	45	45	45	45	46	46	47	47
- Dienstencheques	1231	1424	1676	1705	1834	1983	2135	2279
- Tewerkstelling in hospitalen	369	296	333	339	345	352	358	365
4. Sociale uitkeringen	69474	72613	75981	79725	83125	86502	90112	94104
- Uitkeringen in geld	44639	46344	48690	50986	53030	54974	57143	59577
- Uitkeringen in natura	24835	26269	27291	28739	30095	31528	32968	34527
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	397	438	457	469	479	488	498	507
6. Overdrachten aan het buitenland	52	42	42	44	47	49	52	54
b. Kapitaaluitgaven	102	83	85	86	88	89	91	92
1. Investerings in vaste activa (bruto)	90	69	71	72	74	75	76	78
2. Overdrachten aan huishoudens	10	3	3	3	3	3	3	3
3. Overdrachten aan financ.bedrijven	2	11	11	11	11	11	11	11
c. Overdrachten binnen de overheid	215	207	205	211	217	223	229	235
1. Inkomensoverdrachten	215	207	205	211	217	223	229	235
2. Kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
B. Rentelasten	6	20	50	55	55	128	337	583
3. Vorderingsaldo	-380	-202	-0	-0	-0	-6130	-6529	-7250
Brutobesparingen	-311	-160	43	45	46	-6082	-6481	-7200
4. Primair saldo	-373	-182	50	55	55	-6002	-6193	-6668
p.m. Consumptieve bestedingen	27341	28863	29924	31445	32886	34406	35934	37588

(a) VRT, RTBF en BRF vanaf 2002, Aquafin (tot 2004), De Lijn, TEC, STIB, transportinfrastructuur.

(b) Via bedrijfsvoorheffing: een deel van de bedrijfsvoorheffing wordt vanaf 2009 via de Sociale Maribel fondsen aan de non-profit-ondernemingen als loonsubsidie toegekend.

(c) Activa-Plan-banen, incl. Startbonus en Stagebonus.

TABEL 35 - DETAIL VAN DE SOCIALEZEKERHEIDSPRESTATIES

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Pensioenen	22895	24215	25647	27034	28373	29794	31326	33062
- Werknemers	18417	19438	20629	21769	22865	24029	25261	26664
- Zelfstandigen	2813	2951	3062	3200	3338	3493	3658	3846
- Vastbenoemd personeel bij de RSZ-PPO	1330	1489	1604	1704	1800	1893	2020	2156
- Aangeslotenen bij de dosz	335	337	352	361	369	378	387	396
2. Geneeskundige verzorging	25105	26416	27400	28861	30231	31678	33134	34709
- Werknemers, zelfstandigen en ambtenaren	24443	25862	26865	28297	29638	31058	32488	34037
- Aangeslotenen bij de dosz	28	24	25	26	27	28	28	29
- Aan buitenlandse sz-instellingen	270	147	109	122	136	151	166	182
- Bij arbeidsong., kinderbewaarplaatsen, ...	73	77	79	80	82	84	87	89
- Vlaamse Zorgverzekering	291	305	323	335	348	358	365	373
3. Arbeidsongeschiktheid en invaliditeit	5358	5836	6289	6569	6853	7170	7402	7673
- Werknemers	5020	5471	5900	6163	6427	6723	6942	7197
- Zelfstandigen	338	365	388	406	426	447	460	476
4. Kinderbijslagen	5011	5274	5451	5639	5826	6037	6259	6498
- Werknemers, RSZ-PPO inbegrepen	4528	4771	4940	5111	5286	5481	5691	5916
- Zelfstandigen	413	430	435	448	458	470	480	492
- Gewaarborgde gezinsbijslagen	46	49	51	53	55	58	60	61
- Socialezekerheidsambtenaren	23	24	25	26	27	28	29	29
5. Werkloosheid	9226	8992	9249	9621	9778	9687	9778	9871
- Werkloosheidsvergoedingen waarvan	6879	6540	6802	7161	7312	7257	7337	7337
. Werkzoekende uvw's	4099	4042	4272	4576	4686	4573	4603	4565
. Niet-werkzoekende uvw's	1025	987	960	991	1030	1092	1145	1186
. Vrijwillig deeltijdse werklozen	150	154	160	163	164	165	168	172
. Deeltijds werklozen met behoud van rechten en IGU	235	239	243	250	261	278	299	323
. Tijdelijke werklozen	873	647	681	691	683	663	634	599
. Activeringsprogramma's: EWE en PWA (*)	34	26	21	17	14	12	9	8
. Overige gerechtigden	405	408	417	423	423	422	425	431
. Statistische aanpassing	58	1	1	1	1	1	1	1
- Loopbaanonderbreking	782	814	799	806	796	833	870	908
- Werkloosheid met bedrijfstoeslag (deel RVA)	1565	1637	1648	1654	1669	1598	1571	1626
6. Arbeidsongevallen	194	200	212	215	225	237	251	266
7. Beroepsziekten	327	300	297	294	290	287	285	283
8. Bestaanszekerheid	1263	1301	1349	1404	1461	1519	1582	1647
9. Educatief verlof	91	76	84	85	87	88	90	91
10. dosz	3	3	3	3	3	3	3	4
Totaal	69474	72613	75981	79725	83125	86502	90112	94104
p.m. Groeivoet van de prijsindex der sz-prestaties	0.7	2.7	2.8	2.0	1.8	1.8	1.8	2.0

(*) Eerste Werkvervalscontract, Plaatselijke Werkgelegenheidsagentschappen. De vergoeding vanwege de RVA in geval van Herinschakelingsprogramma's, Doorstromingsprogramma's, SINE-contracten en Plan-Activa-banen, Startbonus, Stagebonus, Jongerenbonus in non-profit, dienstencheques wordt beschouwd als een loonsubsidie.

TABEL 36 - SOCIALE ZEKERHEID DER WERKNEMERS, volgens begrotingsdefinities

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
A. Ontvangsten	60305	63517	66560	69802	72964	70694	73786	76951
1. Bijdragen, waarin:	39624	41368	43296	45115	47059	49035	51150	53339
Werkgeversbijdragen, incl.	26218	27508	28963	30208	31527	32880	34331	35815
werkgeversbijdr.vermindering	4867	4978	4801	4832	4908	4995	5092	5208
Werknemersbijdragen, incl.	13094	13676	14145	14714	15333	15958	16619	17312
werknemersbijdr.vermindering	708	722	724	684	644	624	606	586
Van genietters van prestaties	203	184	188	193	200	198	200	211
2. Alternatieve financiering	10521	13036	11197	11470	12109	12828	13609	14370
3. Bijzondere bijdrage	1013	1053	1125	1205	1281	1357	1439	1532
4. Rijkstoelagen	8110	7067	10022	11090	11588	6540	6656	6774
waarvan bijzondere rijkstoelage	2297	1008	3840	4780	5164	0	0	0
5. Andere fiscale transferten	117	124	128	132	134	136	138	141
6. Te ontvangen intresten	263	190	218	207	204	208	203	207
7. Overige overdrachten aan de s.z.	658	679	574	584	589	591	590	588
- Sociale bijdrage FSO	290	248	188	191	189	183	175	166
- Van verzekeraars aan FAO	291	279	308	314	319	325	331	337
- Overige (int.verdragen,...)	77	151	78	79	81	82	84	85
8. Recuperatie Maribel-bis, -ter	0	0	0	0	0	0	0	0
B. Uitgaven	62651	65755	66633	69649	72753	75868	79369	83117
1. Sociale prestaties, waarvan:	37580	39440	41307	43119	44821	46399	48162	50149
- RVP-Pensioenen	18329	19379	20568	21706	22800	23962	25192	26593
- ZIV-Uitkeringen	5009	5467	5897	6160	6425	6722	6941	7196
- NPM-inv, HVKZ-ZIV, Pool	16	15	15	14	13	12	12	11
- RKW-Kinderbijslagen	4200	4378	4541	4701	4864	5049	5247	5458
- FAO-Arbeidsongevallen	186	192	204	207	217	230	244	259
- FBZ-Beroepsziekten	304	286	284	281	277	274	272	270
- RVA-Werkloosheidsvergoeding	7246	7271	7350	7590	7760	7719	7813	7829
waarin jeugdvakantiegeld	7	7	8	8	8	8	8	8
waarin activering vergoeding	402	676	484	357	370	383	394	408
met activaplan	362	610	411	280	291	301	311	322
met werkhervattingstoelage	29	30	37	41	43	45	46	47
- RVA-Werkloosheid met bedrijfstoelage	1565	1637	1648	1654	1669	1598	1571	1626
- RVA-Loopbaanonderbreking	782	814	799	806	796	833	870	908
(Incl. welvaartsontwikkelingen vanaf 2013)	0	0	0	171	344	647	959	1285
2. Werkingskosten	1156	1193	1190	1223	1262	1302	1342	1385
3. Diverse aan gezinnen	1721	1841	2038	2073	2224	2396	2570	2735
waarin dienstencheques	1231	1424	1676	1705	1834	1983	2135	2279
vakgeld tijd. werklozen	60	49	37	37	37	37	36	34
jongerenbonus non-profit	45	45	45	45	46	46	47	47
andere	384	323	281	287	307	329	352	374
4. Transf. a bedrijven: Soc. Maribel	571	628	643	661	681	702	724	744
5. Transf. a gewesten: Soc. Maribel,...	58	56	61	63	64	65	66	67
6. Transf. a buitenland: wet 10.02.2003	52	42	42	44	47	49	52	54
7. Rentelasten	8	22	53	57	57	130	335	565
8. Transf. naar ZIV-geneesk. zorgen	21504	22534	21298	22408	23597	24825	26118	27417
C. Financieringsvermogen	-2083	-2322	-161	59	113	-5278	-5692	-6281
Aflossing van schulden	1	1	1	1	0	0	0	0
Bijdrage begrotingsdoelstelling	0	984	0	0	0	0	0	0
Kredietverlening van fed. overheid	953	290	-62	-62	-62	-62	-62	-62
D. Overschot of tekort	-912	-1049	-224	-3	51	-5340	-5754	-6343
Pro memorie:								
Gecumuleerde saldi	0	-1049	-1272	-1276	-1225	-6565	-12319	-18662
Verdelingsreserves en gebouwen	7058	7062	7067	7067	7067	7067	7067	7067
waarvan Toekomstfonds	559	564	568	568	568	568	568	568
Uitgifte van leningen	0	0	0	0	0	0	0	0
Schuldpositie	1047	2094	2318	2320	2270	7609	13364	19707
Renteloos ter beschikking	2059	2349	2287	2224	2162	2100	2038	1976

TABEL 37 - SOCIALE ZEKERHEID DER ZELFSTANDIGEN, volgens begrotingsdefinities

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
A. Ontvangsten	6044	6191	6483	6735	6942	6483	6683	6897
1. Bijdragen	3343	3401	3530	3606	3682	3713	3835	3956
2. Alternatieve financiering	952	1126	930	967	1021	1081	1149	1215
3. Rijkstoelagen	1518	1429	1770	1901	1969	1420	1446	1471
waarvan bijzondere rijkstoelage	255	112	427	531	574	0	0	0
4. Andere fiscale transferten	209	221	222	224	224	225	225	226
5. Te ontvangen intresten	19	12	28	36	43	42	25	26
6. Overige overdrachten aan de s.z.	3	3	2	2	2	2	2	2
B. Uitgaven	5915	6232	6208	6482	6729	6996	7244	7580
1. Sociale prestaties, waarvan	3564	3746	3885	4055	4223	4411	4598	4813
- RSVZ-Pensioenen	2813	2951	3062	3200	3338	3493	3658	3846
- ziv-Uitkeringen en faillis. verz.	338	365	388	406	426	447	460	476
- RSVZ-Kinderbijslagen	413	430	435	448	458	470	480	492
(Incl. welvaartsenveloppen vanaf 2013)	0	0	0	22	45	85	128	174
2. Werkingskosten	90	85	90	93	96	99	102	105
3. Diverse overdrachten aan gezinnen	8	8	8	8	8	8	8	9
4. Rentelasten	0	0	0	0	0	0	4	20
5. Transf. naar ziv-geneesk. zorgen	2252	2392	2224	2326	2403	2478	2531	2633
C. Financieringsvermogen	77	-41	275	254	213	-513	-561	-683
Aflossing van vervallen schuld	0	0	0	0	0	0	0	0
Bijdrage begrotingsdoelstelling	0	109	0	0	0	0	0	0
D. Overschot of tekort	112	69	275	254	213	-513	-561	-683
Pro memorie:								
Gecumuleerde saldi	0	69	343	597	810	297	-265	-948
Verdelingsreserves en gebouwen	1453	1454	1729	1983	2195	1682	1386	1386
Toekomstfonds	62	62	63	63	63	63	63	63
Uitgifte van leningen	0	0	0	0	0	0	0	0
Schuldpositie	0	0	0	0	0	0	265	948

TABEL 38 - REGELING GENEESKUNDIGE ZORGEN volgens begrotingsdefinities

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
A. Ontvangsten	28300	29847	28650	30002	31426	32917	34470	36102
1. Eigen bijdragen	865	920	963	1014	1063	1114	1168	1232
2. Alternatieve financiering	2374	2613	2719	2775	2849	2948	3055	3174
a. Btw-ontvangsten	1552	1757	1875	1908	1961	2030	2108	2194
b. Accijnzen tabak	823	856	844	867	889	917	947	980
c. Overige	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Andere fiscale overdrachten	1022	997	1051	1068	1089	1111	1134	1160
a. Belasting op verzekeringspremies	756	766	807	823	834	846	862	879
b. Belasting van farmac. industrie	257	226	239	245	255	265	272	281
c. Terugvorderingen	6	5	5	0	0	0	0	0
4. Te ontvangen intresten	4	4	4	13	20	30	42	60
5. Overige overdr. (intern.conventie)	370	388	390	398	405	412	420	427
Totaal: eigen ontvangsten	4636	4922	5127	5267	5426	5614	5820	6053
6. Overdrachten globaal beheer	23664	24926	23523	24734	26000	27303	28650	30050
Basisbedrag	21117	21161	22202	23219	24152	25147	26130	27235
Bijkomend bedrag	1852	3206	1194	1385	1716	2021	2383	2675
a. Overdracht van RSZ-GFB	21504	22534	21298	22408	23597	24825	26118	27417
Basisbedrag	19203	19224	20208	21150	22039	22989	23954	24987
Bijkomend bedrag	1776	2912	1090	1258	1558	1836	2164	2430
Regularisatie van de voorgaande jaren	525	398	0	-0	-0	0	-0	-0
b. Overdracht van RSVZ-GFB	2132	2269	2097	2196	2271	2344	2395	2493
Basisbedrag	1914	1938	1994	2069	2114	2158	2176	2248
Bijkomend bedrag	168	294	104	127	157	185	218	245
Regularisatie van voorgaande jaren	50	37	0	-0	-0	0	-0	-0
c. Overdr. van RSVZ Gemengde loopbanen	120	123	127	130	132	134	137	140
B. Uitgaven	26737	27717	28396	29866	31248	32710	34184	35778
1. Prestaties	24576	25998	27004	28439	29782	31204	32637	34188
a. Uitkeringen gezondheidszorg	22962	24240	25178	26521	27775	29102	30441	31885
waarvan kleine risico's zelfstandigen	523	551	572	602	631	661	692	724
b. Ligdagprijzen ziekenhuizen	1611	1758	1826	1918	2006	2102	2196	2303
2. Werkingskosten	983	1005	966	993	1025	1057	1089	1124
3. Diverse overdrachten	828	713	426	434	442	450	458	466
4. Rentelasten	0	0	0	0	0	0	0	0
C. Financieringscapaciteit	1563	2130	255	136	178	207	286	324
Overdrachten toekomstfonds gezondheidszorg	335	5	5	0	0	0	0	0
Bijdrage begrotingsdoelstelling	0	1094	0	0	0	0	0	0
D. Overschot (+) of tekort (-)	1228	1032	250	136	178	207	286	324
Gecumuleerde saldi	0	1032	1281	1417	1595	1802	2088	2412
Reserve	161	161	411	547	725	931	1217	1542
p.m. Budgettaire doelstelling	24249	25869	25307	26657	27953	29309	30727	32209

7.5. Resultaten per bedrijfstak

TABEL 39 - BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE IN VOLUME

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2005//1995	2011//2005	2017//2011
1. Landbouw	3.8	0.3	4.4	-0.6	1.9	0.2
2. Energie	-4.7	5.3	0.3	2.0	2.5	0.4
3. Verwerkende nijverheid	3.4	3.5	0.0	1.9	-0.5	1.3
a. Intermediaire goederen	5.7	4.1	1.4	2.1	0.0	1.1
b. Uitrustingsgoederen	4.0	1.0	-2.2	3.0	-3.8	1.6
c. Verbruiksgoederen	-0.1	4.5	-0.1	0.6	1.0	1.4
4. Bouw	-6.4	5.9	0.4	2.1	2.2	1.3
5. Verhandelbare diensten	1.5	3.9	2.3	2.5	1.8	1.8
a. Vervoer en communicatie	1.1	6.7	2.1	2.3	0.0	1.9
. Vervoer te land	-0.7	4.2	1.6	-0.6	-0.0	0.8
. Vervoer over water en luchtvaart	4.0	0.9	2.5	7.0	-1.3	3.1
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	2.3	2.7	1.0	3.4	0.1	2.3
b. Handel en horeca	-1.0	0.9	0.5	0.5	1.6	0.8
c. Krediet en verzekeringen	4.5	3.1	5.1	4.0	1.4	2.0
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	1.0	5.2	1.3	3.0	2.4	2.2
e. Overige marktdiensten	2.7	5.1	3.0	3.1	2.3	2.1
6. Niet-verhandelbare diensten	0.8	-0.7	1.1	1.1	0.4	1.2
Totaal	1.0	3.3	1.5	2.1	1.3	1.6

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 40 - STRUCTUUR VAN DE BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in procent van het totaal)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2017
1. Landbouw	2.3	2.3	2.1	1.5	1.3	0.8	0.7	0.6
2. Energie	5.9	5.7	4.0	3.6	3.5	3.3	3.2	3.5
3. Verwerkende nijverheid	22.1	21.8	22.0	19.5	18.4	16.0	13.5	12.7
a. Intermediaire goederen	9.5	9.9	9.7	8.9	8.4	7.7	6.4	6.2
b. Uitrustingsgoederen	5.5	5.1	5.5	4.6	4.4	3.5	2.7	2.6
c. Verbruiksgoederen	7.1	6.7	6.8	6.1	5.6	4.9	4.3	3.9
4. Bouw	7.9	5.5	5.8	5.4	5.2	5.1	5.7	5.5
5. Verhandelbare diensten	44.9	48.4	52.9	56.2	57.9	60.8	62.3	63.2
a. Vervoer en communicatie	6.7	6.6	7.7	8.0	7.8	8.2	7.6	8.0
. Vervoer te land	2.7	2.4	2.7	2.7	2.7	2.1	2.1	2.0
. Vervoer over water en luchtvaart	0.5	0.5	0.4	0.5	0.3	0.5	0.4	0.5
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	3.5	3.6	4.6	4.8	4.8	5.6	5.1	5.5
b. Handel en horeca	13.0	12.8	14.4	13.7	13.1	14.7	14.4	13.6
c. Krediet en verzekeringen	5.4	6.5	5.8	6.5	6.1	6.0	6.5	5.7
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	5.0	5.4	5.6	6.0	6.4	6.8	7.6	7.8
e. Overige marktdiensten	14.8	17.2	19.4	21.8	24.4	25.1	26.2	28.2
6. Niet-verhandelbare diensten	16.9	16.3	13.3	13.9	13.6	14.1	14.7	14.4
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

TABEL 41 - INVESTERINGEN IN VOLUME

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2005//1995	2011//2005	2017//2011
1. Landbouw	-0.4	5.8	-11.7	0.8	11.8	1.7
2. Energie	-1.9	4.1	2.1	-1.4	13.2	0.3
3. Verwerkende nijverheid	4.6	16.9	-5.4	0.0	-1.3	2.9
a. Intermediaire goederen	4.4	21.3	-5.5	0.6	-1.3	2.7
b. Uitrustingsgoederen	6.7	10.3	-5.6	-0.6	-3.3	3.0
c. Verbruiksgoederen	3.4	15.5	-4.8	-0.4	-0.5	3.0
4. Bouw	-2.3	16.3	-2.9	4.9	4.9	1.2
5. Verhandelbare diensten	-2.3	7.6	-0.0	5.3	0.8	2.5
a. Vervoer en communicatie	-5.6	1.2	5.1	5.2	-3.3	1.9
. Vervoer te land	-6.3	1.4	21.9	-3.4	1.6	4.9
. Vervoer over water en luchtvaart	-5.6	6.6	-22.9	12.8	-19.6	8.2
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	-5.3	-3.1	12.9	6.6	-1.7	0.4
b. Handel en horeca	3.4	14.8	-2.4	3.4	1.6	4.4
c. Krediet en verzekeringen	4.2	6.8	-10.2	4.4	-0.8	2.0
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-7.3	15.3	2.1	1.1	3.7	2.9
e. Overige marktdiensten (exclusief woongebouwen)	-5.0	9.2	-4.4	8.2	3.4	1.8
6. Woongebouwen	-9.8	11.6	5.0	1.1	-0.8	0.6
7. Niet-verhandelbare diensten	-7.1	-6.8	3.0	1.6	2.3	0.6
Totaal	-4.0	9.0	-0.5	2.9	1.1	1.7

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 42 - INVESTERINGSQUOTE

(investerings in procent van de toegevoegde waarde)

	1986^1982	1991^1987	1996^1992	2005^1997	2011^2006	2017^2012
1. Landbouw	17.9	21.0	17.4	17.7	41.7	52.1
2. Energie	19.5	23.9	34.0	26.4	40.9	43.6
3. Verwerkende nijverheid	12.1	19.2	18.4	19.1	17.6	18.2
a. Intermediaire goederen	9.9	18.7	18.5	19.6	17.9	17.9
b. Uitrustingsgoederen	13.4	16.1	15.1	16.1	14.2	14.7
c. Verbruiksgoederen	14.4	22.2	20.7	20.5	19.4	21.0
4. Bouw	9.0	13.6	12.8	15.3	18.9	19.1
5. Verhandelbare diensten	19.0	19.5	16.2	18.1	17.3	17.5
a. Vervoer en communicatie	49.1	34.3	33.0	37.2	33.4	34.1
. Vervoer te land	23.4	17.5	32.4	39.5	26.5	30.6
. Vervoer over water en luchtvaart	119.6	203.8	71.3	58.8	56.1	44.7
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	57.5	24.5	29.1	34.4	34.5	34.4
b. Handel en horeca	11.1	16.4	15.2	15.9	15.2	17.1
c. Krediet en verzekeringen	22.9	29.5	16.7	20.2	16.5	14.8
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	8.9	14.3	15.5	13.8	12.8	13.6
e. Overige marktdiensten (exclusief woongebouwen)	15.4	14.8	10.8	13.6	15.1	14.8
Totaal v.d. marktbedrijfstacken	16.6	19.3	17.3	18.4	18.6	19.1
6. Niet-verhandelbare diensten	13.4	9.4	8.9	8.1	7.7	7.4
Totaal (exclusief woongebouwen)	16.1	17.9	16.1	17.0	17.0	17.4

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 43 - VRAAG EN AANBOD VAN ARBEIDSPLAATSEN

(jaargemiddelden, in duizenden personen)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2017
1. Loontrekkers	3172.8	3005.9	3194.4	3174.7	3412.2	3569.4	3765.1	4010.9
a. Landbouw	11.7	11.8	13.1	14.8	16.3	17.7	19.6	20.7
b. Energie	80.2	72.9	50.3	43.3	44.0	44.1	50.4	49.3
c. Verwerkende nijverheid	865.0	754.0	733.8	642.8	623.4	571.6	515.1	478.9
. Intermediaire goederen	334.4	279.8	272.0	242.3	240.3	231.9	212.8	197.0
. Uitrustingsgoederen	206.8	180.1	177.5	154.3	153.7	131.2	111.0	103.2
. Verbruiksgoederen	323.8	294.1	284.3	246.2	229.4	208.5	191.2	178.6
d. Bouw	247.6	162.4	187.6	187.8	191.0	192.1	215.8	228.5
e. Vervoer en communicatie	277.6	262.6	259.7	256.0	273.1	270.9	270.3	285.6
. Vervoer te land	121.8	113.5	113.7	108.5	119.4	104.3	109.5	112.3
. Vervoer over water en luchtvaart	18.5	17.8	15.7	16.3	14.9	6.8	7.3	7.6
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	137.3	131.4	130.3	131.2	138.8	159.7	153.4	165.7
f. Handel en horeca	438.0	426.1	483.6	493.4	526.4	580.1	608.4	633.9
g. Krediet en verzekeringen	117.5	124.6	133.1	130.2	135.2	132.4	128.5	127.1
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	179.3	205.5	251.1	281.1	331.4	391.4	456.6	534.5
i. Overige marktdiensten	205.8	235.0	328.2	380.0	503.7	543.1	651.0	808.7
j. Niet-verhandelbare diensten	750.1	750.9	753.9	745.4	767.7	826.1	849.4	843.8
. Overheid en onderwijs	682.0	687.4	698.0	688.3	703.3	758.7	800.7	817.2
. Huispersoneel	68.1	63.6	55.9	57.1	64.4	67.5	48.8	26.5
2. Zelfstandigen	604.8	631.5	671.8	698.2	701.8	694.6	726.2	746.4
a. Landbouw	100.9	94.9	85.7	74.6	64.4	57.2	45.0	35.8
b. Energie	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3
c. Verwerkende nijverheid	40.4	37.7	35.6	32.5	29.4	26.6	24.9	22.2
. Intermediaire goederen	7.3	6.8	6.6	6.2	5.9	5.3	5.3	4.9
. Uitrustingsgoederen	1.2	1.3	1.3	1.3	1.1	1.0	1.1	1.1
. Verbruiksgoederen	32.0	29.7	27.6	25.0	22.4	20.2	18.4	16.3
d. Bouw	44.2	44.2	47.9	52.6	55.5	50.0	56.5	58.2
e. Vervoer en communicatie	16.8	14.8	13.1	12.6	12.6	11.4	11.6	10.4
. Vervoer te land	7.5	6.8	6.6	6.5	6.4	4.9	4.1	3.8
. Vervoer over water en luchtvaart	6.8	5.4	3.8	3.3	2.6	1.9	1.8	0.9
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	2.5	2.6	2.6	2.9	3.6	4.6	5.8	5.7
f. Handel en horeca	231.8	235.7	236.9	216.8	187.8	155.0	132.5	107.2
g. Krediet en verzekeringen	16.0	18.2	18.3	15.3	12.7	10.1	8.9	5.3
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	28.8	38.6	50.7	60.9	67.7	68.7	71.2	73.0
i. Overige marktdiensten	124.8	146.4	182.4	231.4	269.8	312.8	371.5	430.8
j. Niet-verhandelbare diensten (onderwijs)	0.4	0.6	0.8	1.2	1.7	2.4	3.8	3.2
3. Binnenlandse werkgelegenheid (1+2)	3777.6	3637.4	3866.2	3872.9	4114.0	4264.0	4491.2	4757.4
a. Landbouw	112.6	106.7	98.9	89.4	80.7	74.9	64.5	56.5
b. Energie	80.7	73.4	50.7	43.7	44.2	44.4	50.7	49.5
c. Verwerkende nijverheid	905.5	791.7	769.3	675.3	652.8	598.2	539.9	501.1
. Intermediaire goederen	341.7	286.5	278.6	248.5	246.1	237.3	218.2	201.9
. Uitrustingsgoederen	208.0	181.5	178.8	155.6	154.9	132.2	112.1	104.3
. Verbruiksgoederen	355.8	323.7	311.9	271.2	251.8	228.7	209.7	194.9
d. Bouw	291.8	206.5	235.6	240.4	246.6	242.0	272.3	286.7
e. Vervoer en communicatie	294.4	277.4	272.8	268.6	285.7	282.3	281.9	296.0
. Vervoer te land	129.2	120.2	120.3	114.9	125.8	109.2	113.6	116.0
. Vervoer over water en luchtvaart	25.4	23.2	19.5	19.6	17.5	8.7	9.1	8.5
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	139.8	134.0	132.9	134.1	142.4	164.3	159.2	171.4
f. Handel en horeca	669.9	661.9	720.5	710.3	714.2	735.1	740.9	741.1
g. Krediet en verzekeringen	133.5	142.8	151.4	145.5	147.9	142.5	137.4	132.5
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	208.1	244.1	301.7	341.9	399.1	460.1	527.8	607.5
i. Overige marktdiensten	330.6	381.4	510.7	611.4	773.5	855.9	1022.5	1239.4
j. Niet-verhandelbare diensten	750.6	751.5	754.8	746.5	769.4	828.5	853.3	847.0
. Overheid en onderwijs	682.5	687.9	698.9	689.5	705.0	761.1	804.5	820.4
. Huispersoneel	68.1	63.6	55.9	57.1	64.4	67.5	48.8	26.5
4. Grensarbeid (saldo)	59.4	56.4	62.7	62.5	63.6	73.1	79.4	79.5
5. Werkloosheid, definitie FPB	359.4	572.4	455.1	649.1	599.5	710.1	653.8	658.9
6. Beroepsbevolking, definitie FPB	4196.5	4266.2	4384.0	4584.6	4777.1	5047.1	5224.4	5495.8

TABEL 44 - VRAAG EN AANBOD VAN ARBEIDSPLAATSEN

(jaargemiddelden, wijziging in duizenden personen)

	1985-1980	1990-1985	1995-1990	2005-1995	2011-2005	2017-2011
1. Loontrekkers	-166.9	188.6	-19.7	394.7	241.7	199.8
a. Landbouw	0.1	1.3	1.6	3.0	1.8	1.2
b. Energie	-7.3	-22.6	-7.0	0.8	6.0	-0.8
c. Verwerkende nijverheid	-111.1	-20.2	-91.0	-71.2	-57.5	-35.2
. Intermediaire goederen	-54.6	-7.7	-29.8	-10.4	-18.4	-16.5
. Uitrustingsgoederen	-26.7	-2.7	-23.2	-23.1	-20.3	-7.7
. Verbruiksgoederen	-29.8	-9.8	-38.1	-37.7	-18.8	-11.0
d. Bouw	-85.2	25.3	0.2	4.2	27.0	9.5
e. Vervoer en communicatie	-15.0	-3.0	-3.7	14.9	-2.0	16.8
. Vervoer te land	-8.3	0.2	-5.2	-4.1	4.3	3.6
. Vervoer over water en luchtvaart	-0.8	-2.1	0.5	-9.5	0.6	0.2
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	-5.9	-1.1	0.9	28.5	-6.9	12.9
f. Handel en horeca	-11.9	57.4	9.9	86.7	36.4	17.5
g. Krediet en verzekeringen	7.1	8.5	-2.8	2.2	-3.7	-1.5
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	26.2	45.5	30.0	110.3	78.7	64.5
i. Overige marktdiensten	29.2	93.3	51.7	163.1	137.4	128.2
j. Niet-verhandelbare diensten	0.8	3.0	-8.6	80.8	17.8	-0.1
. Overheid en onderwijs	5.3	10.7	-9.7	70.3	39.6	19.0
. Huispersoneel	-4.5	-7.7	1.2	10.4	-21.8	-19.1
2. Zelfstandigen	26.7	40.3	26.4	-3.7	41.6	10.2
a. Landbouw	-6.1	-9.1	-11.1	-17.4	-13.7	-7.7
b. Energie	-0.0	-0.0	-0.0	-0.1	0.0	-0.0
c. Verwerkende nijverheid	-2.7	-2.2	-3.1	-5.9	-2.1	-2.2
. Intermediaire goederen	-0.5	-0.2	-0.4	-0.8	-0.1	-0.4
. Uitrustingsgoederen	0.1	0.0	-0.1	-0.2	0.1	-0.1
. Verbruiksgoederen	-2.3	-2.0	-2.6	-4.8	-2.1	-1.8
d. Bouw	-0.0	3.7	4.6	-2.6	7.3	1.0
e. Vervoer en communicatie	-2.1	-1.7	-0.4	-1.2	-0.1	-0.9
. Vervoer te land	-0.7	-0.1	-0.2	-1.6	-0.9	-0.3
. Vervoer over water en luchtvaart	-1.4	-1.6	-0.5	-1.4	-0.3	-0.6
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	0.1	0.1	0.2	1.8	1.2	-0.1
f. Handel en horeca	3.9	1.2	-20.1	-61.8	-25.3	-22.6
g. Krediet en verzekeringen	2.2	0.1	-3.0	-5.2	-1.8	-3.0
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	9.8	12.1	10.2	7.9	3.0	1.3
i. Overige marktdiensten	21.6	36.0	49.0	81.4	73.1	44.8
j. Niet-verhandelbare diensten (onderwijs)	0.1	0.3	0.3	1.2	1.1	-0.4
3. Binnenlandse werkgelegenheid (1+2)	-140.2	228.9	6.7	391.0	283.3	210.1
a. Landbouw	-5.9	-7.8	-9.5	-14.4	-11.9	-6.5
b. Energie	-7.4	-22.6	-7.0	0.7	6.0	-0.8
c. Verwerkende nijverheid	-113.8	-22.4	-94.1	-77.1	-59.7	-37.4
. Intermediaire goederen	-55.1	-7.9	-30.1	-11.2	-18.5	-16.9
. Uitrustingsgoederen	-26.5	-2.7	-23.3	-23.3	-20.3	-7.7
. Verbruiksgoederen	-32.1	-11.8	-40.7	-42.5	-20.9	-12.8
d. Bouw	-85.2	29.0	4.8	1.7	34.2	10.4
e. Vervoer en communicatie	-17.0	-4.6	-4.2	13.7	-2.1	15.8
. Vervoer te land	-9.0	0.0	-5.3	-5.7	3.5	3.3
. Vervoer over water en luchtvaart	-2.2	-3.7	0.0	-10.9	0.2	-0.4
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	-5.8	-1.0	1.1	30.2	-5.8	12.9
f. Handel en horeca	-8.0	58.6	-10.2	24.8	11.1	-5.1
g. Krediet en verzekeringen	9.3	8.6	-5.9	-3.0	-5.5	-4.5
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	36.1	57.6	40.2	118.1	81.7	65.8
i. Overige marktdiensten	50.8	129.3	100.7	244.5	210.5	172.9
j. Niet-verhandelbare diensten	0.9	3.3	-8.2	82.0	18.9	-0.5
. Overheid en onderwijs	5.5	10.9	-9.4	71.6	40.7	18.6
. Huispersoneel	-4.5	-7.7	1.2	10.4	-21.8	-19.1
4. Grensarbeid (saldo)	-3.0	6.3	-0.1	10.6	6.4	0.0
5. Werkloosheid, definitie FPB	213.0	-117.3	194.0	61.0	-82.3	31.2
6. Beroepsbevolking, definitie FPB	69.7	117.8	200.5	462.6	207.4	241.2

TABEL 45 - SITUATIE OP DE ARBEIDSMARKT: DETAIL

(jaargemiddelden, in duizenden personen)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I. Totale bevolking (II+III)	10994.5	11081.3	11167.9	11253.5	11337.0	11418.2	11497.0
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	7226.6	7256.8	7286.6	7315.3	7343.8	7370.9	7392.6
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5740.0	5800.0	5839.9	5878.5	5916.0	5953.0	6001.2
waarvan met RVA-uitkering (1):	192.2	187.3	183.6	179.8	171.2	166.3	166.7
- Vrijgestelden om sociale en familiale redenen	9.0	8.0	8.0	7.8	7.6	7.5	7.5
- Vrijgestelden om reden van studies	21.6	21.9	21.8	21.3	20.8	20.5	20.4
- Volledige loopbaanonderbreking (2)	24.3	23.0	22.2	21.0	21.1	21.2	21.4
- Werkloosheid met bedrijfstoeslag / voltijds brugpensioenen	119.2	116.5	114.1	112.5	104.9	100.4	101.0
- Volledig werklozen in beroepsopleiding	18.1	17.7	17.6	17.2	16.8	16.6	16.5
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5254.5	5281.3	5328.0	5375.0	5421.0	5465.2	5495.8
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4547.3	4555.1	4569.4	4603.6	4650.5	4705.8	4757.4
waarvan met RVA-uitkering (1):	417.4	382.9	369.9	364.8	371.9	378.8	385.2
- Deelt. IGU (4) + onvrijw. deelt. met uitkering	52.5	51.3	51.3	52.2	54.0	56.4	59.1
- Activering	116.9	94.2	85.1	86.4	87.4	88.0	88.8
** Plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen	3.2	2.5	2.0	1.6	1.3	1.0	0.8
** Herinschakelingsprogramma	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
** Plan 'activa' (5)	90.0	65.0	54.7	55.7	56.6	57.3	58.2
** Herintegratie oudere werklozen	17.4	20.7	22.3	23.2	23.6	23.8	23.9
** Doorstromingsprogramma	4.9	4.7	4.7	4.6	4.6	4.6	4.6
** Eerste werkervaring	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
- Gedeeltelijke loopbaanonderbreking (2)	247.0	236.5	232.8	225.5	229.8	233.8	236.8
- Deelt. bruggepensioneerden	0.7	0.6	0.5	0.4	0.3	0.2	0.1
- Volledig werklozen tewerkgesteld in beschutte werkplaats	0.4	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3
V. Grensarbeid (saldo)	79.5	79.5	79.5	79.5	79.5	79.5	79.5
VI. Werkloosheid (concept FPB)	627.7	646.7	679.1	691.9	691.0	679.9	658.9
(a) Niet-werkende werkzoekenden (6)	544.7	568.7	600.6	612.4	609.1	596.6	575.3
(b) Oudere niet-werkzoekende uww's (1)	83.1	78.1	78.5	79.5	81.9	83.4	83.6
p.m. Uitkeringsgerechtigd na vrijwillig deeltijdse betrekking (1)	28.1	27.9	27.7	27.1	26.5	26.1	25.9
p.m. Tijdelijke werkloosheid (1)(7) (budgettaire eenheden)	35.9	36.3	35.8	34.4	32.4	30.1	27.6
p.m. uww-wz (1)(8) - jaartijks verandering	-17.7	4.8	18.9	2.2	-22.1	-10.3	-16.7

(1) Stat Info definities (op basis van betalingen).

(2) Inclusief tijdskrediet en crisistijdskrediet.

(3) Zonder inbegrip van de tijdelijke werkloosheid.

(4) Deeltijdse werknemers met behoud van rechten die al dan niet een inkomensgarantie-uitkering (IGU) genieten.

(5) Inclusief SINE, startbonus en stagebonus.

(6) Exclusief PWA-werkgelegenheid.

(7) Inclusief crisisschorsing bedienden.

(8) Inclusief PWA-vrijgestelden.

TABEL 46 - NETTO-UITVOER VAN GOEDEREN EN DIENSTEN

(in miljoen euro)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2017
1. Landbouw	-1264	-2339	-1891	-1936	-1527	-1714	-3160	-5144
2. Energie	-2241	-4418	-2401	-3397	-9064	-11789	-14970	-26026
3. Verwerkende nijverheid	1287	7885	6341	13216	15880	19915	19186	24574
a. Intermediaire goederen	2339	4460	4940	9154	12252	15225	23376	32420
b. Uitrustingsgoederen	-759	566	-1535	548	-2564	-2082	-9861	-11777
c. Verbruiksgoederen	-293	2859	2936	3514	6192	6772	5671	3931
4. Bouw	-357	-565	-762	-822	-1487	-1801	-2918	-3815
5. Verhandelbare diensten	305	641	2145	2513	5055	9510	14344	23061
a. Vervoer en communicatie	544	873	1782	2346	3524	4955	5672	8782
. Vervoer te land	-279	-473	-516	-402	-663	-682	-1086	-1744
. Vervoer over water en luchtvaart	239	391	648	760	1162	1593	1951	2542
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	585	955	1650	1988	3026	4043	4807	7984
b. Handel en horeca	-4	57	843	866	2016	3616	6090	9569
c. Krediet en verzekeringen	-131	-199	-121	-147	-217	-193	-216	-269
d. Overige marktdiensten	-104	-91	-359	-552	-268	1132	2798	4979
Totaal	-2271	1204	3432	9574	8857	14121	12483	12650

TABEL 47 - ARBEIDSPRODUCTIVITEIT PER UUR IN DE MARKTBEDRIJFSTAKKEN

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2005//1995	2011//2005	2017//2011
1. Landbouw	5.5	2.0	7.1	1.0	4.4	1.7
2. Energie	-1.9	13.2	3.1	1.9	0.5	0.7
3. Verwerkende nijverheid	6.7	4.1	3.4	3.2	1.5	2.2
a. Intermediaire goederen	9.8	4.5	4.8	2.7	1.6	2.1
b. Uitrustingsgoederen	6.8	1.4	1.1	4.9	-0.7	2.4
c. Verbruiksgoederen	2.7	5.2	3.2	2.4	2.8	2.3
4. Bouw	2.3	0.9	1.9	2.2	-0.5	0.6
5. Verhandelbare diensten	1.4	1.6	1.2	0.7	0.1	0.5
a. Vervoer en communicatie	2.9	7.0	2.3	2.1	0.3	1.0
. Vervoer te land	1.2	3.7	2.3	0.4	-0.1	0.3
. Vervoer over water en luchtvaart	5.7	5.3	3.2	16.7	-1.5	4.1
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	3.9	3.0	0.7	1.3	0.7	0.9
b. Handel en horeca	0.1	-0.2	1.0	0.4	1.3	1.0
c. Krediet en verzekeringen	3.6	2.0	6.0	4.5	2.1	2.6
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-1.6	1.7	-1.0	0.2	0.1	0.5
e. Overige marktdiensten	0.3	-0.5	-0.8	-0.9	-1.1	-0.3
Totaal	2.8	2.6	2.0	1.4	0.4	0.7

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 48 - NOMINAAL BRUTO UURLOON IN DE MARKTBEDRIJFSTAKKEN

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2005//1995	2011//2005	2017//2011
1. Landbouw	6.9	4.6	5.5	0.2	0.9	2.1
2. Energie	5.4	1.4	4.1	2.9	1.7	3.4
3. Verwerkende nijverheid	7.9	5.3	5.2	2.6	2.8	2.9
a. Intermediaire goederen	9.9	4.4	5.9	2.5	2.7	2.8
b. Uitrustingsgoederen	6.2	6.6	3.6	2.7	2.6	3.0
c. Verbruiksgoederen	6.8	5.2	5.6	2.5	3.0	2.9
4. Bouw	6.7	0.3	5.4	3.0	1.5	2.9
5. Verhandelbare diensten	6.6	3.9	5.1	2.2	2.5	2.9
a. Vervoer en communicatie	5.9	4.2	8.0	2.9	2.8	3.1
. Vervoer te land	4.2	3.5	7.3	2.2	3.3	3.1
. Vervoer over water en luchtvaart	7.6	-1.1	12.0	4.5	4.9	3.2
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	7.5	5.9	8.2	3.5	2.4	3.1
b. Handel en horeca	6.4	5.6	3.8	2.4	3.0	3.0
c. Krediet en verzekeringen	7.6	3.9	3.1	2.6	2.3	3.0
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	5.1	2.7	5.2	2.4	2.6	3.2
e. Overige marktdiensten	6.8	1.8	6.4	1.7	2.3	2.6
Totaal	7.0	3.9	5.1	2.4	2.4	2.8

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 49 - NOMINALE LOONKOST PER HOOFD IN DE MARKTBEDRIJFSTAKKEN

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2005//1995	2011//2005	2017//2011
1. Landbouw	6.8	3.9	3.2	2.2	3.1	3.4
2. Energie	5.3	4.9	5.6	2.6	1.2	3.2
3. Verwerkende nijverheid	8.1	5.9	5.1	2.7	2.9	3.1
a. Intermediaire goederen	10.1	5.3	5.4	2.7	2.7	3.1
b. Uitrustingsgoederen	7.2	6.8	4.1	2.4	3.3	3.2
c. Verbruiksgoederen	6.6	5.9	5.7	2.6	2.9	3.0
4. Bouw	7.0	3.0	3.7	2.4	2.6	2.9
5. Verhandelbare diensten	6.1	3.6	4.5	2.3	2.5	2.8
a. Vervoer en communicatie	6.2	5.2	7.0	2.8	3.0	3.1
. Vervoer te land	4.4	4.7	6.6	2.0	2.7	3.4
. Vervoer over water en luchtvaart	8.8	-1.0	10.0	4.1	4.4	3.1
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	7.7	6.8	6.9	3.5	3.1	2.8
b. Handel en horeca	5.9	4.9	3.6	2.3	3.4	3.2
c. Krediet en verzekeringen	6.9	4.3	3.5	2.0	2.6	2.9
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	4.5	1.9	4.2	2.3	2.5	3.0
e. Overige marktdiensten	6.0	1.5	5.5	2.8	2.1	2.7
Totaal	6.8	4.2	4.5	2.3	2.5	2.8

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 50 - REELE LOONKOST PER HOOFD IN DE MARKTBEDRIJFSTAKKEN

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2005//1995	2011//2005	2017//2011
1. Landbouw	0.4	2.0	0.9	0.6	0.8	1.3
2. Energie	-1.0	2.8	3.3	1.0	-1.0	1.1
3. Verwerkende nijverheid	1.6	3.9	2.9	1.0	0.7	1.0
a. Intermediaire goederen	3.5	3.3	3.1	1.0	0.5	1.0
b. Uitrustingsgoederen	0.8	4.7	1.8	0.8	1.1	1.2
c. Verbruiksgoederen	0.2	3.9	3.4	0.9	0.7	1.0
4. Bouw	0.6	1.0	1.5	0.7	0.4	0.9
5. Verhandelbare diensten	-0.3	1.7	2.3	0.7	0.3	0.8
a. Vervoer en communicatie	-0.1	3.2	4.7	1.2	0.7	1.0
. Vervoer te land	-1.8	2.7	4.3	0.3	0.5	1.4
. Vervoer over water en luchtvaart	2.3	-2.9	7.7	2.4	2.1	1.1
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	1.3	4.8	4.6	1.8	0.8	0.8
b. Handel en horeca	-0.4	2.9	1.4	0.7	1.2	1.1
c. Krediet en verzekeringen	0.5	2.3	1.3	0.4	0.3	0.8
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-1.8	-0.0	2.0	0.6	0.3	0.9
e. Overige marktdiensten	-0.3	-0.4	3.2	1.2	-0.1	0.7
Totaal	0.4	2.2	2.3	0.7	0.2	0.8

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 51 - CONSUMPTIE VAN DE GEZINEN PER PRODUCT IN VOLUME

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2005//1995	2011//2005	2017//2011
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	1.0	0.9	0.4	0.5	1.0	0.5
a. Voedingsmiddelen	1.5	1.1	0.5	-0.0	1.4	0.5
b. Alcoholvrije dranken	-0.2	9.6	2.3	2.9	-0.3	0.9
c. Alcoholhoudende dranken	-0.9	-1.2	-0.2	2.1	2.3	0.8
d. Tabak	0.0	-3.8	-1.5	0.9	-2.0	-0.2
2. Kleding en schoeisel	-0.3	2.0	-0.8	-0.1	2.5	1.9
3. Huur	3.1	2.3	1.3	1.4	1.5	1.6
4. Verwarming	-2.5	-2.8	2.6	3.3	-1.8	-1.7
5. Elektriciteit	3.5	3.5	3.3	1.5	-0.2	0.7
6. Huishoudelijke hulp	-1.0	-1.7	0.4	2.9	5.0	1.7
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	0.6	2.1	0.9	0.6	0.5	1.9
8. Aankoop van voertuigen	0.1	6.1	-3.5	2.6	5.0	2.7
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	-0.8	3.4	2.4	-0.5	-1.3	-0.4
a. Benzine	-2.8	-0.3	1.5	-3.7	-6.0	-0.5
b. Diesel	7.3	9.8	6.7	3.9	1.1	-0.2
10. Vervoersdiensten	-1.3	-0.3	0.7	4.4	2.1	1.6
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	-1.1	-0.1	0.6	2.3	3.7	4.1
b. Reizigersvervoer over de weg	-2.5	-2.9	-0.5	3.2	1.7	1.2
c. Overige vervoersdiensten	-0.2	3.7	2.0	8.0	0.3	-1.3
11. Communicatie	3.1	5.1	3.7	9.5	1.6	2.7
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	-0.3	2.9	-0.3	2.8	1.7	1.0
13. Ontspanning en ontwikkeling	2.3	4.0	3.0	2.4	2.3	0.3
14. Overige goederen en diensten	3.1	5.3	3.2	1.9	1.7	0.7
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	-1.6	3.9	6.0	2.4	1.5	1.7
Totaal	1.3	2.8	1.6	1.7	1.5	1.0

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 52 - STRUCTUUR VAN DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN IN LOPENDE PRIJZEN

(in procent van het totaal)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2017
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	23.2	22.9	20.6	17.7	15.7	16.3	16.6	16.4
a. Voedingsmiddelen	18.0	18.0	15.9	13.3	11.2	11.5	11.9	11.9
b. Alcoholvrije dranken	0.9	0.9	1.2	1.2	1.1	1.2	1.1	1.1
c. Alcoholhoudende dranken	2.3	2.0	1.8	1.5	1.5	1.5	1.6	1.5
d. Tabak	1.9	2.0	1.7	1.7	1.9	2.1	2.0	1.8
2. Kleding en schoeisel	7.8	6.8	7.2	6.1	4.9	4.7	4.7	4.6
3. Huur	13.0	14.3	14.9	15.8	15.3	15.7	15.4	16.0
4. Verwarming	3.3	3.5	1.6	1.5	2.4	2.6	2.8	2.7
5. Elektriciteit	2.1	2.5	2.2	2.3	2.1	1.9	2.1	2.1
6. Huishoudelijke hulp	0.9	0.8	0.7	0.6	0.7	0.7	0.9	1.0
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	6.8	6.2	6.1	5.7	5.5	4.8	4.6	4.7
8. Aankoop van voertuigen	3.1	3.0	3.9	3.0	3.4	3.1	3.5	3.8
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	3.5	3.4	2.8	2.9	3.3	3.3	2.9	3.0
a. Benzine	2.8	2.5	1.7	1.6	1.7	1.3	0.9	0.8
b. Diesel	0.4	0.7	0.8	0.9	1.3	1.7	1.7	1.9
10. Vervoersdiensten	1.6	1.3	1.1	0.9	1.0	1.0	1.0	1.1
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	0.8	0.7	0.5	0.3	0.3	0.4	0.4	0.5
b. Reizigersvervoer over de weg	0.5	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
c. Overige vervoersdiensten	0.3	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
11. Communicatie	1.3	1.3	1.4	1.5	2.2	2.7	2.1	2.3
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	3.8	4.0	3.9	4.7	4.9	5.0	5.1	5.0
13. Ontspanning en ontwikkeling	7.3	7.4	8.3	9.2	9.4	9.3	9.1	8.7
14. Overige goederen en diensten	18.6	19.2	21.5	23.5	23.9	23.4	23.8	23.0
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	3.8	3.3	3.8	4.6	5.3	5.3	5.3	5.6
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

TABEL 53 - PRIJSEVOLUTIE VAN DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN PER PRODUCT

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2005//1995	2011//2005	2017//2011
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	6.4	1.8	0.5	2.0	2.9	2.4
a. Voedingsmiddelen	6.2	1.3	-0.2	1.9	2.9	2.6
b. Alcoholvrije dranken	6.5	2.1	1.6	0.4	2.9	2.3
c. Alcoholhoudende dranken	6.0	3.0	0.4	1.7	1.7	2.0
d. Tabak	8.7	5.1	6.2	4.3	4.1	2.2
2. Kleding en schoeisel	5.2	4.1	1.4	0.8	0.8	0.9
3. Huur	6.6	3.4	3.8	1.9	2.0	1.9
4. Verwarming	12.0	-7.7	-0.7	5.9	7.8	3.2
5. Elektriciteit	7.7	-0.4	1.4	-0.0	5.9	2.1
6. Huishoudelijke hulp	5.0	2.8	2.7	2.1	2.3	3.1
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	5.3	2.3	1.7	1.0	1.8	2.1
8. Aankoop van voertuigen	7.6	3.9	1.8	1.2	0.9	1.5
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	8.4	-2.8	2.1	5.4	4.8	2.1
a. Benzine	7.8	-2.1	0.9	4.9	3.9	1.3
b. Diesel	11.1	-2.7	1.8	5.5	5.7	2.4
10. Vervoersdiensten	5.7	0.8	-0.5	0.4	1.5	3.3
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	4.0	-0.6	-5.6	2.7	0.9	2.4
b. Reizigersvervoer over de weg	8.3	2.2	3.9	-0.2	2.4	2.6
c. Overige vervoersdiensten	6.6	1.7	2.5	-1.4	1.6	5.4
11. Communicatie	5.4	1.2	1.9	-0.1	-1.8	1.6
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	9.5	1.2	8.2	1.2	2.3	1.9
13. Ontspanning en ontwikkeling	5.8	3.2	2.8	1.1	1.0	2.1
14. Overige goederen en diensten	5.2	1.9	2.5	1.4	2.2	1.8
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	6.4	3.9	1.7	2.4	2.1	2.2
Totaal	6.4	2.0	2.2	1.7	2.2	2.0

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 54 - ENERGIEBALANS, ALLE PRODUCTEN

(in miljoen ton olie-equivalent)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2005//1995	2011//2005	2017//2011
Primaire productie en recuperatie	10.8	0.2	-0.5	1.8	2.3	-1.5
Import	-5.1	5.3	1.9	2.2	-1.7	0.5
Totale export	-3.8	5.0	-2.8	2.4	-1.1	-0.3
Bunkers	-0.6	11.9	-0.9	7.0	-2.3	3.1
Bruto binnenlandse consumptie	-1.1	2.4	2.5	1.0	0.1	-0.3
Transformatie input	-5.1	5.7	-0.8	1.6	-1.6	0.2
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	4.8	2.0	0.6	0.8	1.6
Kerncentrales	22.8	4.8	-0.6	1.4	0.2	-3.7
Cokesovens	-0.6	-1.6	-8.0	-3.3	-13.4	-6.2
Hoogovens	-4.1	0.2	-1.9	-2.1	-14.0	-2.0
Raffinaderijen	-9.3	8.1	-0.5	2.4	-2.0	1.4
Transformatie output	-6.7	5.6	-0.8	1.9	-2.1	1.0
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	4.6	2.9	2.4	2.0	3.8
Centrales op basis van kernenergie	22.5	4.3	-0.6	1.4	0.2	-3.7
Cokesovens	-0.2	-2.0	-7.3	-2.5	-15.3	-6.3
Hoogovens	-4.1	0.2	-1.9	-2.1	-14.0	-2.0
Raffinaderijen	-9.3	7.7	-0.3	2.4	-2.0	1.4
Uitwisselingen en transfers	-.	-.	2.7	6.1	-15.1	6.3
Consumptie van de energiesector	-5.9	1.1	-0.4	-0.7	0.0	0.5
Verlies door distributie	2.1	2.9	1.9	1.8	-1.4	0.8
Beschikbaar voor eindverbruik	-3.0	2.1	8.1	3.0	-1.4	0.8
Niet-energie-eindverbruik	1.0	2.5	13.2	2.6	0.0	0.7
Energie-eindverbruik	-1.7	1.9	2.5	0.7	-0.6	0.1
Industrie	-3.4	3.2	1.6	0.2	-1.8	1.0
Transport	0.9	4.9	2.0	1.5	1.2	-0.6
Gezinnen	-0.9	-1.3	2.6	0.7	-1.6	-1.2
Handel, diensten en landbouw	-2.4	-0.2	5.8	0.4	0.3	1.1

(//) Gemiddelde groeivoeten

Het Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut.

Het FPB voert beleidsrelevant onderzoek uit op economisch, sociaaleconomisch vlak en op het vlak van leefmilieu. Hiertoe verzamelt en analyseert het FPB gegevens, onderzoekt het aanneembare toekomstscenario's, identificeert het alternatieven, beoordeelt het de gevolgen van beleidsbeslissingen en formuleert het voorstellen.

Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen. Het FPB zorgt voor een ruime verspreiding van zijn werkzaamheden. De resultaten van zijn onderzoek worden ter kennis gebracht van de gemeenschap en dragen zo bij tot het democratisch debat.

Het Federaal Planbureau is EMAS en Ecodynamische Onderneming (drie sterren) gecertificeerd voor zijn milieubeheer.

url: <http://www.plan.be>

e-mail: contact@plan.be

De publicaties van het Federaal Planbureau

Met het oog op informatieverstrekking en transparantie publiceert het Federaal Planbureau (FPB) regelmatig de methoden en resultaten van zijn werkzaamheden. De publicaties van het FPB zijn georganiseerd in 3 reeksen: de Vooruitzichten, de Working Papers en de Planning Papers. Het FPB publiceert eveneens rapporten, een Engelstalig kwartaalverslag en occasioneel ook boeken. Bepaalde publicaties zijn het resultaat van een samenwerking met andere instellingen.

Alle publicaties van het Federaal Planbureau zijn beschikbaar op www.plan.be

Reeksen

Vooruitzichten

Een van de belangrijkste opdrachten van het Federaal Planbureau (FPB) bestaat erin de beleidsmakers te helpen anticiperen op de toekomstige evolutie van de Belgische economie.

Onder de verantwoordelijkheid van het INR maakt het FPB aldus twee keer per jaar, in februari en september, kortetermijnvooruitzichten voor de Belgische economie – de Economische begroting – met het oog op, zoals de naam aangeeft, de opmaak en de controle van de Rijksbegroting. Op verzoek van de sociale partners publiceert het FPB in mei de Economische middellangetermijnvooruitzichten in een internationale context. In het verlengde daarvan worden, in samenwerking met regionale instellingen, de Regionale economische vooruitzichten opgesteld. De Nime Outlook beschrijft één keer per jaar middellangetermijnvooruitzichten voor de wereldeconomie. Het FPB publiceert om de drie jaar Langetermijnenergievooruitzichten voor België. Ook om de drie jaar stelt het, in samenwerking met de FOD Mobiliteit en Vervoer, Langetermijnvooruitzichten voor transport in België op. Tot slot maakt het FPB jaarlijks in samenwerking met de ADSEI Bevolkingsvooruitzichten op lange termijn.

Working Papers

De Working Papers presenteren de resultaten van lopend onderzoek in de studiedomeinen van het FPB. Ze worden gepubliceerd om bij te dragen aan de verspreiding van kennis over hoofdzakelijk economische fenomenen en om het inhoudelijk debat te stimuleren. Bovendien leveren ze een conceptuele en empirische basis voor de besluitvorming. Ze zijn vaak technisch van aard en gericht op een publiek van specialisten.

Planning Papers

De Planning Papers presenteren afgeronde studies over thema's van algemene strekking. Ze zijn niet specifiek gericht op een gespecialiseerd publiek en beschikbaar in het Nederlands en het Frans.

Overige publicaties

Rapporten

De rapporten beschrijven de resultaten van werkzaamheden die voortvloeien uit wettelijke opdrachten of als antwoord op specifieke vragen van de overheid, de regering of de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven.

Boeken

Het FPB publiceert occasioneel studies in boekvorm.

Short Term Update

De Short Term Update (STU) is een Engelstalig kwartaalverslag dat een actueel overzicht biedt van de Belgische economie. Op basis van tientallen indicatoren levert de STU ofwel een follow-up van de conjunctuur, of een analyse van de structurele evolutie van de economie. Bovendien gaat elke STU dieper in op een bepaalde studie van het FPB die verband houdt met de economische actualiteit. Ten slotte geeft dit verslag een overzicht van het lopend onderzoek binnen het FPB en van de belangrijkste beslissingen van de Belgische regeringen die de economische situatie kunnen beïnvloeden.

Federaal Planbureau
instelling van openbaar nut

Kunstlaan 47-49
B-1000 Brussel
tel.: +32-2-5077311
fax: +32-2-5077373
e-mail: contact@plan.be
<http://www.plan.be>

Drukwerk: Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie